

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

“Prezident, premiér, ministr”: Vztahy Hradu, Kramářovy vily a Černínského paláce na poli zahraniční politiky v letech 1935 - 1938

Diplomová práce

Studijní program: N7105 – Historické vědy

Studijní obor: 7105T021 – Historie

Autor práce: **Bc. Daniel Kalenda**

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc.

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická
Akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Daniel Kalenda**
Osobní číslo: **P14000741**
Studijní program: **N7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Historie**
Název tématu: **”Prezident, premiér, ministr”: Vztahy Hradu, Kramářovy vily
a Černínského paláce na poli zahraniční politiky v letech 1935
- 1938**
Zadávající katedra: **Katedra historie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Diplomová práce se zabývá vztahy prezidenta republiky Edvarda Beneše, předsedy vlády Československé republiky Milana Hodžy a československého ministra zahraničních věcí Kamila Krofty na poli zahraniční politiky v období od prosince 1935 do konce září 1938.

Práce se zaměřuje na osobní vztahy jmenovaných politiků, rozebírá jejich politické názory před nástupem do funkcí (zejména v době před vznikem Československa) atd.

Rovněž se věnuje státům tzv. Malé dohody, jejich vzájemným i zahraničním vztahům a celkovému zániku tzv. Malé dohody.

V poslední kapitole se autor pokusí celkově zhodnotit vztahy mezi Edvardem Benešem, Milanem Hodžou a Kamilem Kroftou a vysvětlit, v čem mezi nimi panovala vzájemná shoda a v čem byli v zásadním názorovém rozkolu.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury: **viz příloha**

Vedoucí diplomové práce:

prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc.

Katedra historie

Datum zadání diplomové práce: **30. dubna 2015**

Termín odevzdání diplomové práce: **29. dubna 2016**

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 30. dubna 2015

Příloha zadání diplomové práce

Seznam odborné literatury:

Prameny:

Archiv Akademie věd České republiky
Archiv Kanceláře prezidenta republiky
Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky
Archiv Národního muzea
Archiv Úřadu vlády České republiky
Archiv Ústavu T. G. Masaryka
Národní archiv
Slovenský národní archív

Literatura:

Dejmek Jindřich; Diplomacie Československa: Díl I.: Nástin dějin ministerstva zahraničních věcí a diplomacie (1918-1992), Academia, Praha, 2012
Dejmek Jindřich; Diplomacie Československa: Díl II.: Biografický slovník československých diplomatů (1918-1992), Academia, Praha, 2013
Dejmek Jindřich; Edvard Beneš: Politická biografie českého demokrata: Část první: Revolucionář a diplomat (1884-1935), Karolinum, Praha, 2006
Dejmek Jindřich; Edvard Beneš: Politická biografie českého demokrata: Část druhá: Prezident republiky a vůdce národního odboje (1935-1948), Karolinum, Praha, 2006
Dejmek Jindřich; Historik v čele diplomacie Kamil Krofta, Karolinum, Praha, 1998
Dostál Vladimír; Antonín Švehla: Profil československého státníka, SZN, 1990
Hamzal Josef; Antonín Švehla, H & H, Praha, 1993
Hauner Milan; Edvard Beneš: Paměti I: Mnichovské dny, Academia, Praha, 2007
Hauner Milan; Edvard Beneš: Paměti II: Od Mnichova k nové válce a k novému vítězství, Academia, Praha, 2007
Hauner Milan; Edvard Beneš: Paměti III: Dokumenty, Academia, Praha, 2007
Hodža Milan; Federation in Central Europe: Reflections and reminiscences, Jarrolds Publishers, London, 1942
Houska Ondřej; Praha proti Římu, FF UK, Praha, 2010
Jelínek Petr; Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924, Matices slezská, Praha, 2009
Klíma Vlastimil, Kvaček Robert, Tomeš Josef, Vašek Richard; Měli jsme kapitulovat?, Tisíc devět set třicet osm: měli jsme kapitulovat, Lidové noviny, Praha, 2012
Kuklík Jan, Němeček Jan; Hodža versus Beneš, Karolinum, Praha, 1999
Kvaček Robert; Československý rok 1938, Panorama, Praha, 1988
Kvaček Robert; Karel Kramář 150 let od narození, CEP, Praha, 2010
Kvaček Robert; Nad Evropou zataženo: Československo a Evropa 1933-1937, Svoboda, Praha, 1966
Kvaček Robert; Obtížné spojenectví: Politicko-diplomatické vztahy mezi Československem a Francií 1937-1938, Univerzita Karlova, Praha, 1989
Kvaček Robert; Osudná mise, NV, Praha, 1958
Kvaček Robert; Poslední den: Za dramatického podzimu 1938, Melantrich, Praha, 1989
Kvaček Robert; V proměnách Evropy: Paměti československého diplomata, Paseka, Praha, 2002

Macmillan Margaret; Mírotvorci: Pařížská mírová konference, Academia, Praha, 2004

Miller Daniel E; Antonín Švehla: Mistr politických kompromisů, Argo, Praha, 2001

Olivová Věra; Československá republika v letech 1918 1938, SPN, 1993

Olivová Věra; Československo a Německo v letech 1918 1929, SEB, Praha, 2010

Olivová Věra; Dějiny První republiky, Karolinum, Praha, 2000

Olivová Věra; Edvard Beneš 1884 1948: Životopisný medailon: Myšlenky a názory: Politická stanoviska: Nový dokument, SEB, Praha, 1994

Olivová Věra; Edvard Beneš: myšlenky a názory, Bonaventura, Praha, 2008

Olivová Věra; Zápas o Československo říjen 1937 září 1939, H & H, Praha, 1992

Ort Alexandr; Edvard Beneš evropský politik, Národní knihovna, Praha, 1997

Pekník Miroslav a kol.; Milan Hodža: Štátník a politik, SAV, Bratislava, 2002

Šebek Jaroslav; Československo a Svatý stolec, AV ČR, Praha, 2012

Šebek Jaroslav; Mezi křížem a národem: Politické prostředí sudetoněmeckého katolicismu v meziválečném Československu, CDK, Brno, 2006

Werstadt Jaroslav, Olivová Věra; Osobnost Edvarda Beneše, SEB, Praha, 2002

Zeman Zbyněk; Edvard Beneš: Politický životopis, Mladá fronta, Praha, 2000

Prohlášení

Byl jsem seznámen s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

PODĚKOVÁNÍ

Rád bych poděkoval především vedoucímu práce, prof. PhDr. Janu Rychlíkovi, DrSc., Dr. h. c., za cenné rady, vstřícnost a trpělivost. Díky jeho erudici pro obor moderních dějin jsem během studia a v průběhu psaní diplomové práce nabyl vědomostí, které jsem mohl v této práci využít a využít je v další historické práci v oboru moderních dějin, zejména pak v období První republiky, kterými se nadále chci zabývat. Dále bych rád poděkoval všem pracovníkům Archivu Kanceláře prezidenta republiky, Archivu Ministerstva zahraničních věcí České republiky, Archivu Národního muzea v Praze, Archivu Masarykova ústavu Akademie věd České republiky za ochotu a umožnění badatelské činnosti a zpracování archivních materiálů. Také děkuji Václavu Kříčkovi za podnětné poznámky a pomoc při dohledávání odborné literatury a pramenné základy, zejména dobového tisku. Vřelý dík patří mé rodině za morální a finanční podporu, trpělivost, kterou psaní této diplomové práce vyžadovalo.

ANOTACE:

Diplomová práce se zabývá problematikou zahraniční politiky Československa v letech tzv. „Benešovského Československa“, tj. v letech 1935 – 1938. Rozebírá aspekty zahraniční politiky a vztahy mezi třemi jejími hlavními aktéry – prezidentem Edvardem Benešem, předsedou vlády Milanem Hodžou a ministrem zahraničních věcí prof. Kamilem Kroftou.

V úvodu práce je nastíněn krátký životopis všech tří politiků, zejména pak jejich činnost před Velkou válkou a během ní, v další kapitole pak jejich působení „ve službách státu“. V práci jsou rozepsány i události z let 1935 a 1938, která pro ni byla vymezena jakožto hraniční, ale i vztah prezidenta Beneše k Milanu Hodžovi po Mnichovu, kdy Benešova antipatie k němu vygradovala.

Součástí práce je také rozbor myšlenek federalizace střední Evropy tak, jak ji předpokládal Milan Hodža. V neposlední řadě je zde kapitola věnovaná Malé dohodě, paktu, který byl klíčovým pro politiku střední Evropy v době První republiky.

Klíčová slova:

Edvard Beneš, Milan Hodža, Kamil Krofta, Československo, Malá dohoda, prezident, premiér, ministr, Hrad, Kramářova vila, Černínský palác, Kancelář prezidenta republiky, Úřad vlády, Ministestvo zahraničních věcí, Mnichovská dohoda

ABSTRACT:

The diploma thesis deals about foreign polity of Czechoslovakia in years of so-called „Beneš Czechoslovakia“, i. e. in years 1935 – 1938. It analyses aspects of foreign polity and relations between its three main actors – the President Edvard Beneš, the Prime Minister Milan Hodža and the Minister of Foreign Affairs professor Kamil Krofta.

In the introduction is outlined a short curriculum vitae all free politicians, especially their activities before and during World War I, in the next chapter their activity „in the service of the State“. In the Thesis are intemized events from years 1935 and 1938, which were delimitated as border years, but also the relative between the President Edvard Beneš and Milan Hodža after the Munich Agreement, when escalated Beneš antipathy to him.

The ideas of federalization of the Middle Europe, as Milan Hodža expected, are also part of this Thesis. Last but not least there is chapter, which is dedicated to Little Entente, pact, which was key for politics of the Middle Europe in the First Republic times.

Key word:

Edvard Beneš, Milan Hodža, Kamil Krofta, Czechoslovakia, Little Entente, president, prime minister, minister, the Castle, Kramář villa, Černín palace, the Office of the President of the Republic, the Office of the Government, the Ministry of Foreign Affairs, Munich Agreement

ANOTATION:

Die Diplomarbeit beschäftigt sich über die Fremdpolitik der Tschechoslowakei im Jahre dem sogenannten „Beneš Tschechoslowakei“, das im Jahre 1935 – 1938. Es befasst sich mit den Aspekten der Fremdpolitik und Beziehungen zwischen sich drei Hauptakteuren – dem Präsident Edvard Beneš, dem Ministerpräsident Milan Hodža und dem Außenminister Professor Kamil Krofta.

In der Einführung der Diplomarbeit ist eine kurze Biographie aller drei Politiker skizziert, vornehmlich seine Aktivität vor und während des Ersten Weltkriegs, im nächsten Kapitel seine Aktivität „im Dienst des Staates“. In der Diplomarbeit sind aufgeschlüsselt die Geschehnisse von dem Jahre 1935 und 1938, welche ausgewählt wie Grenzjahre wurden, aber die Beziehung des Präsidenten Edvard Beneš zu Milan Hodža nach dem Münchner Abkommen, wenn die Beneš-Abneigung gegen ihn eskaliert.

Teil der Diplomarbeit ist auch die Analyse von Föderationsgedanken, als wie sie Milan Hodža übernahm. Schließlich gibt es ein Kapitel zu der Kleinen Entente gewidmet, der Schlüsselpakt für die Politik in Mitteleuropa, während der Ersten Republik.

Hauptworte:

Edvard Beneš, Milan Hodža, Kamil Krofta, die Tschechoslowakei, Kleine Entente, Präsident, Ministerpräsident, Minister, der Burg, Villa Kramář, Černín-Palast, Büro des Präsidenten, Büro der Regierung, Außenministerium, Münchner Abkommen

ANNOTATION:

Le mémoire de maîtrise s'occupe des problèmes de la politique étrangère de la Tchécoslovaquie dans „l'époque de la Tchécoslovaquie de Beneš“, c'est à dire depuis 1935 à 1938.

Il traite les aspects de la politique étrangère et les relations entre ses trois acteurs importants – Dr. Edvard Beneš, président de la République, Milan Hodža, premier ministre et professeur Kamil Krofta, ministre des Affaires Étrangères.

Dans l'introduction sont esquissées les biographies en bref de tous les trois politiciens, particulièrement leurs activités avant et lors de la Première Guerre Mondiale. Le chapitre suivant étudie leurs influences dans „le service d'Etat“.

Le mémoire décrit les événements des années 1935 et 1938, qui ont été définies que les années limitrophes, mais aussi la relation entre Edvard Beneš et Milan Hodža après Munich, quand l'antipathie de Beneš vers Hodža a gradué.

L'analyse des pensées de la fédéralisation de L'Europe Centrale de cette manière que Hodža a présupposée fait partie intégrante de ce mémoire. Au rang non dernier se trouve le chapitre consacré à la Petite Entente, pacte qui signifiait la position clé pour la politique de l'Europe Centrale à l'époque de la Première république.

Monts-clés:

Edvard Beneš, Milan Hodža, Kamil Krofta, Tchécoslovaquie, Petite Entente, président, premier ministre, ministre, le Château, La Villa Kramář, le palais Černín, la Buro du Président de la République, la Bureau du gouvernement, Le ministère des Affaires Étrangères, Les accords de Munich

*„Život můj a duch můj posvěcen budiž vlasti,
a jen vlasti a národu budiž dýchání mé.“*

František Palacký

OBSAH

ÚVOD	15
2. MUŽOVÉ STÁTU PŘED VZNIKEM ČESKOSLOVENSKA A VE SLUŽBÁCH STÁTU	18
2.1. Edvard Beneš a jeho politické zrání.....	18
2.2. Milan Hodža a jeho novinářská činnost.....	21
2.3. Kamil Krofta a jeho odborná historická činnost.....	24
3. VE SLUŽBÁCH STÁTU	30
3.1. Edvard Beneš v čele československé diplomacie a jeho role v zahraniční politice před rokem 1935.....	32
3.2. Milan Hodža a jeho postoje před Velkou válkou.....	33
3.3. Kamil Krofta československým diplomatem.....	35
4. ROK 1935	40
4.1. „Je třeba se opevnit“.....	41
4.2. Československo-sovětská spojenecká smlouva.....	44
4.3. „Tatičkova“ abdikace.....	45
4.3.1. <i>Volba Edvarda Beneše prezidentem republiky</i>	47
5. ZAHRANIČNÍ POLITIKA ČSR V LETECH 1935-1938	49
5.1. Úloha Edvarda Beneše jakožto „prvního muže státu“.....	49
5.2. Milan Hodža předsedou vlády Československa.....	53
5.3. Kamil Krofta ministrem zahraničních věcí.....	59
6. VZTAH HRADU A ČERNÍNSKÉHO PALÁCE	66
6.1. Osobní a pracovní vztah TGM s Edvardem Benešem.....	66
6.2. Prezident Beneš a ministr Kamil Krofta.....	71
7. VZTAH HRADU A KRAMÁŘOVY VILY	75
7.1. Masaryk a Kramářova vila.....	75
7.1.1. <i>Antonín Švehla</i>	75
7.1.2. <i>Karel Kramář</i>	80
7.2. Beneš versus Hodža.....	84

8. VZTAH ČERNÍNSKÉHO PALÁCE A KRAMÁŘOVY VILY	93
8.1. Rozdílnost politických názoru Edvarda Beneše a Karla Kramáře	93
8.2. Antonín Švehla a jeho zahraniční politika vs. zahraniční politika Edvarda Beneše.....	97
8.3. „Hledání Benešova nástupce“ – shoda a rozdílnost Milana Hodži a Kamila Krofty ...	99
9. HODŽOVA MYŠLENKA FEDERATIVNÍHO USPOŘÁDÁNÍ STŘEDNÍ EVROPY	103
9.1. Milan Hodža a formování myšlenek federativní střední Evropy.....	103
9.2. Hodžův plán.....	105
9.3. Federácia v strednej Európe.....	107
10. ZAHRANIČNÍ POLITIKA ČESKOSLOVENSKA V RÁMCI MALÉ DOHODY	110
10.1. Důvody vzniku Malé dohody.....	111
10.2. Role Československa v Malé dohodě a Organizační pakt.....	114
10.3. Zánik Malé dohody	116
11. ROK 1938.....	121
11.1. „Je třeba se bránit“	123
11.2. „Mnichovská zrada“.....	126
11.3. Byl vůbec „plán aeroplán“?	128
12. ZÁVĚR.....	134
12.1. Edvard Beneš, Milan Hodža, Kamil Krofta – závěrečné shrnutí.....	134
12.2. Celkové shrnutí	134
PRAMENY A LITERATURA.....	136
Prameny	136
<i>Prameny archivní</i>	<i>136</i>
<i>Pramen filmový.....</i>	<i>136</i>
<i>Prameny vydané</i>	<i>136</i>
<i>Materiály elektronické.....</i>	<i>137</i>
Literatura.....	137
SEZNAM PŘÍLOH	142

SEZNAM ZKRATEK

AMZV	Archiv Ministerstva zahraničních věcí
ANM	Archiv Národního muzea
AOI	Africa Orientale Italiana (Italská východní Afrika)
ARP	Anti-Revolutionaire Partij (Antirevoluční strana)
AV ČR	Akademie věd České republiky
BBC	British Broadcasting Corporation
BHW	Bank Handlowy w Warszawie S. A
CDU	Christlich Demokratische Union Deutschlands
CEP	Centrum pro ekonomiku a politiku
CTR	Centralne Towarzystwo Rolnicze
ČSL	Československá strana lidová
DCV	Deutsche Christlichsoziale Volkspartei
FR	Frontul Românesc (Rumunská fronta)
FRN	Frontul Renașterii Naționale (Fronta národní obrzení)
HSLŠ	Hlinkova slovenská ľudová strana
CHSS	Chorvatská selská strana (chorvatsky: HSS - Hrvatska seljačka stranka)
Msgre.	Monsignore
MZV	Ministerstvo zahraničních věcí
NDH	Nezavisna Država Hrvatska
NOF	Národní obec fašistická
NSDAP	Nationalsozialistische Deutsche Arbeitspartei
ÖVP	Österreichische Volkspartei Partidul Național Român din Transilvania și Banat (Rumunská národní strana v Transilvánii a Banátu)
PASOK	Panhelénské socialistické hnutí (řecky: Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα (ΠΑ.ΣΟ.Κ), přepis: Panellinio Sosialistikó Kínima)
PBR	Państwowy Bank Rolny
PL	Právo lidu
PNL	Partidul Național Liberal (Národně liberální strana)
PNR	Partidul Național Român (Rumunská národní strana)
PNT	Partidul Național Țărănesc (Rolnická národní strana)
PS	Parti socialiste

RSZML	Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu
ŘOP	Ředitelství opevňovacích prací
SdFK	Sudetendeutsches Freikorps (Ordnergruppe)
SdP	Sudetendeutsche Partei
SNR	Slovenská národná rada
SNS	Slovenská národná strana
ÚČD	Ústav českých dějin
UHRO	Ustaša – Hrvatska revolucionarna organizacija
VF	Vaterländische Front
VMRO	Vnitřní makedonská revoluční organizace (makedonsky: ВМРО - Внатрешна македонска револуционерна организација; bulharsky: ВМРО - Вътрешната македонска револуционна организација)
WM	Walcownia Metali
YMCA	Young Men's Christian Association
ZPN	Zakład Platerniczy Norblinów

ÚVOD

Na začátku je důležité poznamenat, že název práce je poněkud zavádějící. Pojmem *vztahy* se zde nerozumí jen vztahy osobní a pracovní, ale především situace v době končící éry Československa. Cílem práce je odborný rozbor problematiky Československa v posledních letech jeho existence, tj. tak zvaného Benešovského Československa. Práce dále rozebírá aspekty zahraniční politiky a zejména popisuje vztah mezi třemi aktéry zániku státu – prezidentem dr. Edvardem Benešem, premiérem dr. Milanem Hodžou a ministrem prof. Kamilem Kroftou. Současně bylo mým cílem podat krátký rozbor problematiky Malé dohody, jejíž vznik Československo iniciovalo.

Motivací pro vznik této práce byl můj zájem o moderní dějiny, zejména pak o dějiny Československa v letech 1918-1938. Do jisté míry to bylo mé zaujetí pro kulturu První republiky. Dále pak to byla snaha částečně podat nezaujatý pohled na Edvarda Beneše, přiblížit jeho politiku, která je tak často kritizovaná a vyvrátit některé zažité teze o jeho slabosti a zaprodání státu Němcům. To se snad nakonec podařilo. Edvard Beneš je zde prezentován takový, jaký byl. Velmi pracovitý, nepřístupný cizím názorům, ale také jako člověk, bez něhož bychom opravdu republiku neměli.

Ano, spousta lidí Beneše kritizuje, že to byl on, kdo Československo svojí neobratnou politikou vehnal do náruče Německa. Benešova politika možná byla v některých směrech neobratná, zejména v přílišném upnutí se a spolehnutí se na západní mocnosti. Ale na straně druhé v podstatě taktická, jelikož v té době vzhledem k situaci na Východě jiná možnost nebyla.

V práci je také popsán tzv. *Hodžův plán* federalizace střední Evropy. Hodža tyto teze rozvíjel celý svůj život a posmrtně vyšlo na dané téma jeho dílo *Federácia v strednej Európe*, kde do detailu popsal svoji vizi federativního zřízení. I to je v práci rozebráno, jelikož Hodža považoval federalizaci Evropy za zásadní věc pro její další existenci. Hodža je zde možná popsán trochu kritičtěji než Beneš vzhledem k jeho místy opravdu nerealizovatelným návrhům a nápadům, ale nic to nemění na faktu, že právě Milan Hodža položil základy budoucí evropské spolupráce a z jeho myšlenek vychází i některé základní teze Evropské unie.

Třetím v pořadí je profesor Kamil Krofta. Dalším důvodem vzniku práce byla snaha také poznat právě tohoto muže. Z fotografie na nás hledí přísným pohledem, ale v jeho očích se zračí smutek. Často jsem si říkal, jaký to byl doopravdy člověk a chtěl jsem se o jeho životě a práci dozvědět více. O Hodžovi a Benešovi toho bylo napsáno mnoho, ale o Kamilu Kroftovi téměř nic. Například jeho osobní život není v žádné literatuře popsán vůbec a byl tak

pro mě trochu i výzvou. Postupným pročitáním jeho osobního fondu jsem ale zjistil, že byl osobností nesmírně zajímavou a z mého pohledu stojící za další odborné zpracování. V tomto směru tedy práce přináší krátký exkurz do života Kamila Krofty a díky prostudování pramenů možná i zajímavosti z jeho osobního života.

K období tzv. První republiky existuje nepřehledné množství archivních materiálů uložených v Archivu Ministerstva zahraničních věcí. Tyto dokumenty jsou nesmírně obsáhlé a jeden život na jejich kompletní a komplexní prostudování by člověku nestačil. Stejně tak k působení Edvarda Beneše a Kamila Krofty existuje velké množství písemností.

Co se týká pramenné základny osobní povahy, je třeba hledat v Archivu národního muzea, kde jsou deponovány osobní fondy *Edvard Beneš* a *Milan Hodža* nebo v Archivu Akademie věd České republiky, kde je uložen osobní fond *Kamil Krofta*, dále pak v Archivu Kanceláře prezidenta republiky, kde je uložený fond *Edvard Beneš*. V neposlední řadě je důležitým zdrojem informací Archiv Ministerstva zahraničních věcí, kde jsou uloženy fondy *Osobní fond Edvarda Beneše*, *Osobní fond Kamil Krofta, II. sekce MZV 1918-1939* a *III. sekce MZV 1918-1939* týkající se administrativy Ministerstva v letech 1918-1938.

K období První republiky existuje také obrovské množství literatury, která dává možnost poznat Československo snad ze všech možných úhlů. Některé práce jsou kvalitní, ale najdou se i takové, které nemají valnou úroveň. Za základ poznání osobnosti a politiky Edvarda Beneše považují jeho velkou monografii sepsanou docentem Jindřichem Dejmekem *Edvard Beneš: Politická biografie českého demokrata* a dále pak práce profesorky Věry Olivové, například *Edvard Beneš: myšlenky a názory* nebo *Edvard Beneš: Životopisný medailon*. Za podpůrnou literaturu k Edvardu Benešovi lze považovat *Osobnost Edvarda Beneše* vydanou Jaroslavem Werstadtem a Věrou Olivovou nebo dílo *Edvard Beneš: Politický životopis* od Zbyňka Zemana.

Osobnost Milana Hodži je nejlépe zpracována v sborníku *Milan Hodža: Štátník a politik*, redigovaném dr. Miroslavem Pekníkem, kde najdeme cenné informace ve statích psaných předními českými i slovenskými historiky. Naopak ke Kamilu Kroftovi nevyšla zatím žádná monografie ani sborník. K jeho osobě se navíc nikdy neuskutečnila žádná tematická konference, jako tomu bylo u Karla Kramáře, Milana Hodži nebo TGM či Edvarda Beneše. To je ovšem nesmírná škoda, jelikož Kamil Krofta byl podle toho, jak jsem měl možnost zjistit z jeho pozůstalosti, nesmírně zajímavou osobností. Na straně druhé je tu ale možnost pro mladé začínající historiky věnovat se zkoumání jeho pozůstalosti a v budoucnu tak napsat jeho ucelenou biografii.

Mnoho literatury také existuje k problematice První republiky jako takové. Zde je potřeba zmínit zejména práce dvou předních českých historiků zabývajících se tematikou dějin Československa. Na prvním místě jde o díla profesora Roberta Kvačka, zejména pak o knihy *Nad Evropou zataženo*, *Československý rok 1938*, *Obtížné spojenectví*, *Osudová mise*, *Poslední den* a *V proměnách Evropy*. Na druhém místě pak to jsou práce profesorky Věry Olivové, a to *Československá republika v letech 1918-1938*, *Československo a Německo v letech 1918-1929*, *Dějiny První republiky* a *Zápas o Československo*. V neposlední řadě jsou to také práce dalších historiků, které se zabývají dílčími aspekty První republiky, dějinami agrarismu, každodenností života v První republice atd.

Poslední část literární základny tvoří Benešovy paměti. Beneš, jak známo sepsal paměti hned dvoje. První, trojdílné, vyšly v roce 1926 pod názvem *Světová válka a naše revoluce*, druhé, rovněž trojdílné, vydané po Druhé světové válce nesoucí souborný název *Paměti*, které nedokončil. Stejně tak může jako dobrý základ pro utvoření představy o osobnosti Milana Hodži posloužit jeho kniha vzpomínek *Federácia v strednej Európe*. Kamil Krofta souborné paměti nezanechal, ale dochovala se jeho odborná historická díla, která o jeho názorech bezesporu také hodně vypovídají. Zejména pak *Nesmrtelný národ*. Problémem všech pamětí je ale jejich osobní stránka, kdy autor líčí události ze svého, leckdy ne přesného pohledu, a proto je třeba brát paměti s určitou rezervou a snažit se je porovnat s odbornou literaturou.

O První republice Kamil Krofta napsal toto: „*Když po skončení poslední světové války národ československý vstupoval do nového života v svém vlastním svobodném státě, byli si jeho vůdcové dobře vědomi, že nastává jim těžký úkol nejen tento stát řádně vybudovat, tak aby co nejlépe vyhovoval spravedlivým zájmům a potřebám svého občanstva, ale také postarati se o to zjednání všech podmínek potřebných pro jeho obranu proti jakémukoli nebezpečí vnějšímu.*“¹

Na následujících stránkách je tedy rozepsán vztah prezidenta, premiéra a ministra jak po pracovní stránce, tak po stránce osobní. Možná, že té osobní stránce je věnována menší pozornost, jelikož k jejich osobnímu vztahu se dochovalo jen pramálo archivních materiálů. Přínosem této práce budiž popis jejich vztahu v průběhu celé existence Československa a zejména během let 1935-1938 a potom i to, že přináší ucelený pohled na problematiku Malé dohody, která byla jedním z nejdůležitějších uskupení států v Evropě.

¹ Archiv AV ČR, Fond Kamil Krofta, karton 7, inv. č. 430.

2. MUŽOVÉ STÁTU PŘED VZNIKEM ČESKOSLOVENSKA A VE SLUŽBÁCH STÁTU

2.1. Edvard Beneš a jeho politické zrání

„Moje já-můj národ-lidstvo, to mi tvoří filosoficky a mravně jeden jediný celek. Vyjdu-li ve svých úvahách ze svého já, sjednotím je nakonec s národem a lidstvím. Vyjdu-li od lidstva, lidství, lidskosti, přecházím přes svůj národ opět k jednotlivci, k svému já. V těchto třech pojmech v jejich nejširším obsahu nemá být žádnému člověku nic, co by se navzájem vylučovalo. Každý jeho krok, každý jeho čin, každé jeho slovo mělo by být v harmonii s jeho povinnostmi a city současně k jeho já, k národu, k lidstvu. Také k Bohu. To však jej jiná sféra lidského myšlení, citění a praxe, již se zde nechci dotýkat, k níž mám však také svůj pozitivní poměr.“²

Edvard Beneš, Port-Cros, 15. listopadu 1926

Edvard Beneš, druhý prezident Československa, platil vždy za politika velmi schopného, umírněného a člověka nesmírně vzdělaného. Jeho prozápadně zahraniční politika orientovaná především na země bývalé Dohody nebyla vždy tak jednoznačná, jak se mohlo zdát. Bylo to způsobeno především Benešovým přesvědčením, že Anglie a Francie jsou navždy našimi spojenci, což se po Mnichovském diktátu ukázalo jako zcela liché. Především události z noci z 29. na 30. září 1938 cítil Beneš nejen jako zradu, ale hlavně jako svoji osobní prohru.

Začneme ale nejdříve Benešovým zráním. Budoucí prezident Československa přišel na svět 28. května 1884 v Kožlanech,³ ležících v tehdejší okrese Kralovice na pomezí dnešního Plzeňského a Středočeského kraje, jako poslední z deseti⁴ dětí místního statkáře Matěje Beneše⁵ a Anny Petronily, rozené Benešové.⁶ Z jeho sourozenců vynikal zejména jeho bratr Vojtěch,⁷ právník a diplomat.

² Příhlaška Dr. Edvarda Beneše do lóže J. A. Komenského in: ANM; Beneš Edvard 1884-1948, Kart. 1, inv. č. 1.

³ „Beneš byl pokřtěn jako Eduard. Později si vybral neobvyklou formu svého jména: začal se podepisovat Edvard, těžko říci proč. Nové jméno mělo každopádně jednu výhodu: dalo se lépe vytesat do kamene.“ in: ZEMAN Zbyněk; Edvard Beneš: Život politický, s. 9.

⁴ „Nejednoduchou situaci Matějovi a jeho ženě neusnadňoval ani poměrně rychlý růst jeho rodiny, kde od roku 1865 (kdy se jim narodil nejstarší syn Václav, budoucí učitel) přicházelo takřka pravidelně každým druhým rokem na svět další dítě. Už o necelé dva roky po Václavovi se narodila Regina (později provdaná Hoppová), roku 1870 Jan, o dva roky později Barbara (provdaná Vožehová), pak vzápětí zemřelý Albert, roku 1875 Bedřich, budoucí dědic „Benešojc gruntu“. Po opět v raném dětství zemřelé Cilce (Cecilii) ještě v roce 1878 přišel na svět další syn Vojta, budoucí sociálnědemokratický politik, o tři roky později Ladislav a nakonec – v době, kdy jeho matce bylo již čtyřicet čtyři! – Edvard.“ in: DEJMEK Jindřich; Diplomacie Československa: Díl I.: Nástin dějin ministerstva zahraničních věcí a diplomacie (1918-1992), Academia, Praha, 2012, s. 22.

⁵ Matěj Beneš (*20. února 1843 Třimany, okres Rokycany) in: DEJMEK Jindřich; Diplomacie Československa: Díl I., s. 22.

⁶ Anna Petronila Benešová, rozená Benešová (*30. května 1840 v Kožlanech) nebyla nijak příbuznou Matěje Beneše, ač se to původně předpokládalo. (viz HOSÁK Ladislav; O předcích pana presidenta, s. 15).

⁷ Vojta Beneš (*11. května 1878 Kožlany - †20. listopadu 1951 South Bend, Indiana, USA) byl český diplomat a od roku 1925 poslanec Národního shromáždění za Československou sociálně demokratickou stranu dělnickou.

Vzhledem k velké zaměstnanosti obou rodičů byl „svěřen do péče“ sestře Barboře a bratru Vojtovi. Zejména ve vzpomínkách bratra Vojty je Edvard popisován jako „*dítě velmi vnímavé, se sklonem k 'rozumování', i když se samozřejmě nevyhnul ani mnoha klukovským lumpárnám.*“⁸ O celkové povaze Edvarda Beneše kolovalo mnoho vtipů, z nichž některé byly založeny i na pravdivých událostech.⁹

Benešova matka nevynikala jen velkou rázností, ale především zbožností. Proto malý Edvard začal velmi brzy ministrovat. To se však pro něj ukázalo jako zcela kontraproduktivní, jelikož záhy pochopil, že to, co vidí v kostele je v zásadním rozporu s tím, co vidí mimo něj. Není bez zajímavosti, že matka v Edvardovi, jakožto v nejmladším dítěti, spatřovala budoucího kněze. Podle všeho tuto myšlenku sám Edvard rezolutně zavrhoval, jelikož se již v raných jinošských letech považoval za „*proticírkevního radikála.*“¹⁰

Benešovo myšlení ovlivnili, alespoň pro začátek, jeho bratři Václav a Vojta. Ti se stali v polovině devadesátých let členy Československé sociálně demokratické strany dělnické¹¹ a pro myšlenky socialismu brzy nadchli i svého dospívajícího bratra.

Velkých změn doznal Edvardův život v roce 1896. Toho roku nastoupil na gymnázium na Královských Vinohradech v Praze. Do Prahy přišel Edvard právě v době, kdy se z Prahy stává velkoměsto.¹² Na vinohradském gymnáziu měl štěstí na vynikající pedagogy. Mimo Václava Flajshanse, který ve velmi vnímavém chlapci podnítil velký zájem o Jana Husa, jimi byli např. velký znalec antiky Emanuel Peroutka nebo historik dějin českých Vavřinec Josef Dušek. V tomto prostředí strávil Edvard osm studijních let.¹³

Po maturitě, třebaže nevykonané podle jeho osobních představ, začíná Edvard Beneš studovat na české Karlo-Ferdinandově univerzitě. Oproti svým spolustudentům měl však obrovskou výhodu, a to nejen díky své sečtěllosti, ale i všeobecnému rozhledu. Také měl již

Po Únoru 1948 emigroval do USA). Jeho vnučka Emilie je manželkou polsko-amerického politologa Zbigniewa Brezińského (*1928).

⁸ DEJMEK Jindřich; Diplomacie Československa: Díl I., s. 25.

⁹ „*Politici hodnotí svého soupeře Edvarda Beneše: 'Nepije, nekouří, karty nehraje, za ženskýma nechodí... Tak mi sakra řekněte, co ten chlap pořád dělá?'*“ in: BUDINSKÝ Libor; Deset prezidentů, Knižní klub, Praha, 2008, s. 270.

¹⁰ DEJMEK Jindřich; Diplomacie Československa: Díl I., s. 27.

¹¹ dále jen ČSSD.

¹² Připravované připojení např. Královských Vinohrad, Smíchova nebo Žižkova nebylo realizováno. Ke vzniku Velké Prahy dochází až v roce 1922.

¹³ „*Dne 9. července 1904 se student Edvard Beneš dočkal konečně maturitní zkoušky, jež měla otevřít brány k další kariéře. Její výsledek, ztvrzený přítomností ředitele ústavu J. Bernharda a také inspektora Františka Krška (ten předsedal examinační komisi), nebyl ovšem nijak vynikající. Beneš neobdržel ani jedinou výbornou a jen z dějepisu, fyziky, náboženství, tělocviku a těsnopisu si odnášel chvalitebnou, resp. 'průměrem chvalitebnou'. Všechny ostatní předměty – čeština, latina, řečtina, matematika, přírodopis, ale také němčina, francouzština [!] a dokonce i filosofická propedeutika – byly klasifikovány stupněm 'dobře'.*“ in: DEJMEK Jindřich; Diplomacie Československa: Díl I., s. 31-32.

ujasněné svoje politické názory, tedy slovy jeho otce „*věděl, co je to dřina chudýho lidu*.“¹⁴ Rovněž byl kvalitně vybaven jazykově, jelikož už v posledních ročnících gymnázia intenzivně překládal z francouzštiny. V neposlední řadě měl přesně stanovený cíl. Rychlé získání doktorského diplomu, který považoval za nezbytný pro budoucí politickou činnost.

Benešova vysokoškolská studia se nesla v duchu jeho povahy. Docházel jen na ty přednášky, které ho skutečně zajímaly. Došel k názoru, a tento zastával pak celý svůj život, že vše najde v knihách, a proto především četl publikace vydané jeho profesory. Díky tomu, že prakticky nedocházel na přednášky, měl mnohem více času věnovat se studiu, než jeho spolustudenti. Touha po co nejvyšším vzdělání jej zavedla oproti jiným studentům, kteří zamířili na studia do Německa, mnohem více na Západ. Aby získal peníze, stal se roku 1905 přispěvatelem *Práva lidu*.¹⁵

Právě studium ve Francii zformovalo dokonale Benešovy politické myšlenky. Po pravdě řečeno, setkání s francouzskou kulturou musel být pro studenta, který svou domovinu opustil poprvé,¹⁶ silný zážitek. Francie počátku dvacátého století byla zemí, která byla plná nových moderních politických směrů, především mnoha různých republikánských směrů a rozvíjejícího se socialistického hnutí.¹⁷ Toto prostředí bylo pro mladého českého studenta, který díky svému rodinnému zázemí „byl na této levicové vlně“, místem, které mu učarovalo.

Beneš se velmi rychle v pařížské politické scéně zorientoval a velmi bedlivě sledoval činnost všech politických stran, ale především jemu názorově blízké SFIO.¹⁸ Zejména ho inspirovaly myšlenky a názory Julese Jurèse,¹⁹ kterého považoval za „*výtečného politika, parlamentaristu z přesvědčení a tout prix*“.²⁰ Velmi často ve svých článcích mladý Beneš srovnával Jurèse s matadorem francouzské politiky, republikánem Georgesem Clemenceau.²¹

¹⁴ DEJMEK Jindřich; *Diplomacie Československa: Díl I.*, s. 32.

¹⁵ DEJMEK Jindřich; *Diplomacie Československa: Díl I.*, s. 36.

¹⁶ Beneš do té doby nenavštívil ani Vídeň.

¹⁷ Právě 25. dubna 1905 vznikla v Paříži Section Française de l'Internationale Ouvrière.

¹⁸ Section Française de l'Internationale Ouvrière.

¹⁹ **Jules Jaurés** (1859-1914) byl přední představitel socialistického hnutí ve Francii na přelomu 19. a 20. století. Vystudoval prestižní École normale supérieure a vyučoval na gymnáziu, později se habilitoval a stal se docentem v Toulouse. Roku 1893 byl zvolen do parlamentu, kde zasedal až do své smrti. Byl aktivní při vyšetřování tzv. Dreyfusovy aféry a následném procesu. Roku 1904 stál u zrodu deníku *L'Humanité* o rok později v Paříži založil sekci dělnické internacionály, jíž do smrti předsedal. Odmítal kolonialismus, marxismus, byl demokrat a pacifista. Za své kritické postoje byl nenáviděn nacionalisty a jedním z nich byl, Raoulem Villainem (1885-1936), krátce před desátou hodinou večerní 31. července 1914 v Café Republicque du Croissant na Rue de Montmartre 146, zastřelen. Den po atentátu byla vyhlášena ve Francii všeobecná mobilizace a země vstoupila do války. Soud proto proběhl až v březnu 1919 a v něm byl Villain zproštěn viny.

²⁰ DEJMEK Jindřich; *Diplomacie Československa: Díl I.*, s. 41.

²¹ Beneš jeho politiku komentoval takto: „*Clemenceau přes své politické matadorství a diktátorství dovede vládnouti a přinese Francii jistě mnoho dobra. A bylo by jen zaslepeností socialistů, kdyby se stavěli proti němu předem, kdyby se odmítavě chovali k jeho politice.*“ in: *Čl. Ministerstvo Clemenceauovo*, PL 28. října 1906.

Mám-li vyzvednout Benešovy pozitivní vlastnosti, pak to je houževnatost, píle a touha po stále větším všeobecném rozhledu. S touto vlastností se potom pojí i jeho zájem o další zemi, která v jeho životě později sehrála nemalou roli, totiž o Británii. O Británii se Beneš vyjadřoval velmi pozitivně,²² považoval ji za kolébkou moderní demokracie, stejně jako milovanou Francii. Ovšem po příjezdu do Anglie byl spíše šokován a možná se sám sobě divil, že o Anglii ve svých fejetonech byl tak pochvalný.²³

Při studiích ve Francii Beneš politicky dozrál. Když se z Paříže roku 1909 vracel do vlasti, byl již plně přesvědčeným socialistou francouzského směru. Díky doporučením Tomáše Garrigue Masaryka a Františka Drtiny získal toho roku i doktorát z filosofie a brzy také začal působit jako hostující profesor na pražské univerzitě. Cesta do veřejného života a k praktické politice byla volná.

2.2. Milan Hodža a jeho novinářská činnost

Milan Hodža, politik, právník a diplomat byl společně s Jozefem Lenártem a Mariánem Čalfou jedním ze tří Slováků, kteří zastávali funkci předsedy československé vlády. Svoji diplomatickou kariéru začal již za rakouského mocnářství, kde působil v mnoha funkcích, ale především ve službách následníka trůnu arcivévodý Františka Ferdinanda.

Je však potřeba začít postupně, jelikož život Milana Hodži nezačal nástupem „ke dvoru“. Vše začalo prvního únorového dne roku 1878 v Sučanech²⁴ v rodině evangelického faráře Ondreje a Klemetiny Hodžových.²⁵ Už samo příjmení zřejmě předurčilo novorozeně k tomu, že se jednou stane významnou osobností národních dějin. Strýcem malého Hodži byl Michal Miloslav Hodža,²⁶ který se jako stoupenec Štúrův hlásil k slovenskému nacionálnímu hnutí.

²² Hovořil o tom, že ho „hluboce chytila za srdce svou vnitřní, všude cítěnou, imponující silou, harmonií a pořádkem, svým vývojem k politické a konstituční svobodě, svým hospodářským rozvojem celého života, svou snahou vytvořit si ve své národní kultuře harmonickou lidskou individualitu.“ in: BENEŠ Edvard; Světová válka a naše revoluce, I, s. 5.

²³ „Cítíte hnus nad takovým životem, lítost a bolest nad těmi ubohými bytostmi mění se v odpor, jste distingováni, roztrpčeni, ta lidská anglická mraveniště ve vás budí hnus a odpor.“ in: PL, 10. října 1906.

²⁴ Sučany leží v regionu Turiec, v okrese Martin, nedaleko Rakše, rodiště Jána Kollára, tedy v oblasti, kde se v druhé polovině devatenáctého století formovalo slovenské národní hnutí. Vše vyvrcholilo 4. srpna 1863, kdy byla v Martině založena Matica slovenská.

²⁵ Jméno „Hodža“ je patrně tureckého původu. „Pôvodné meno jeho rodiny bolo Ďurčanský. V čase tureckých vpádov, v 17. storočí, jeho, neviem koľkátý starý otec padol do zajatia se svojimi druhmi. V tábore zajatcov v dolnom Uhorsku aga – turecký veliteľ tábora vymenoval ho za „hodžu“. V tureckej reči hodža znamená učiteľ, majster v biblickom slova zmysle. Od tých čias známy bol svojim spoluzajatcom ako „hodža“. Keď sa po oslobodení Uhorska začiatkom 18. storočia vnuk alebo pravnuk prvého „hodžu“ vrátil na Slovensko, vrátil sa ako Hodža a ako slobodný sedliak sa v Rakši, neďaleko oravských Sučian, kde si založil mlyn, kmeňový majetok rodiny Hodžovej.“ in: RUDINSKÝ Josef František; Československý štát a Slovenská republika, Mnichov, 1969, s. 236.

²⁶ „Michal Miloslav Hodža bol (spolu s Ludovitom Štúrom a Jozefom Miloslavom Hurbanom) členom trojhvezdia završiteľov historického procesu slovenského národného obrozenia. Ondrej Hodža, Michalov brat

Studia nastoupil mladý Hodža roku 1888 na banskobystričském gymnázium. Zde pobýval dva roky, a poté odešel do Štýrského Hradce,²⁷ kde žila jeho matka a dále do rumunského Sibiu. Zde nakonec v roce 1896 odmaturoval. Po maturitě pokračoval ve studiu práva v Budapešti a Kluži,²⁸ kde roku 1900 promoval.

Už během studií začal projevovat svoje silně nacionální myšlenky, zejména odpor vůči maďarizaci Slováků a Rumunů. Svoje myšlenky pak formoval v mnoha novinových článcích, které publikoval nejprve v Budapester Abendblatte,²⁹ později ve Slovenskom týždenníku a Slovenskom denníku.³⁰

Působení Milana Hodži ve Slovenském týždenníku je nejen pro něj, ale i pro budoucnost Slovenska natolik významné, že jej nelze vynechat. Milan Hodža byl nejen „otcem“ samotného periodika, ale především byl jeho vydavatelem, ale i hlavním redaktorem. Byla to právě jeho novinářská činnost, která ho etablovala do politických kruhů.

Pro novinářskou činnost měl Hodža od počátku velmi dobré předpoklady. Byly dány nejen jeho původem, ale především jeho povahou.³¹ Do novinářské práce svým vstupem vnesl především realismus. Nikoli však realismus, který hlásal Masaryk, ale slovenský, který byl bližší jeho povaze. Jedním z hlavních rysů tohoto realismu byl především slovenský nacionalismus a snaha o to, aby co nejvíce lidí pochopilo maximum informací z jeho článků. Tento realistický postoj zastával pak Hodža i ve své další činnosti, zejména v politice. Nejvíce se pak jeho nacionální postoje a snaha o federalizaci země projevily po roce 1935, kdy byl jmenován do čela československé vlády.

Hodža už od počátku své novinářské činnosti vynikal především ostrým jazykem, s nímž kritizoval uherskou vládu i schopností *informovať a zároveň formovať vlastný národ*,³² čímž předčil i mnohé významnější národní buditele. Díky své novinářské činnosti mohl již v mladém věku formovat svoje myšlenky a později je implementovat v politice. Už na

(pseudonym *Maťko zo Slovan*) zanechal po sebe stopu i keď nie takého slávneho, ale rovnako zdatného národokultúrneho pracovníka. *Obaja bratia boli evanjelickí duchovní.*“ in: PEKNÍK Miroslav a kol.; Milan Hodža: Štátník a politik, VEDA, Bratislava, 2002, s. 24.

²⁷ Dne 15. března 1894 byl vyloučen z gymnázia v Šoproni, jelikož „*odmietol po dva roky spievať maďarskú hymnu.*“ in: MACHALA Drahoslav; Milan Hodža v Slovenskom týždenníku, in: PEKNÍK Miroslav a kol.; Milan Hodža: Štátník a politik, VEDA, Bratislava, 2002, s. 38.

²⁸ Cluj-Napoca

²⁹ HORNÁ Dagmar; Milan Hodža (životopisná skratka), in: PEKNÍK Miroslav a kol.; Milan Hodža: Štátník a politik, VEDA, Bratislava, 2002, s. 25.

³⁰ Slovenský deník byl roku 1910 založen právě Milanem Hodžou.

³¹ „*Charakter Hodžu... je syntézou výborného ostrovtipu, pevnej vôle, dobrej pamäti, sebevedomia a nebojácnosti, preniknutej zdedeným jennocitom etickým a spoločenským, ktoré vlastnosti už u gymnaziálneho študenta sa prejavujú cele zreteľne.*“ in: ŠTEFÁNEK Anton; Osobnosť a práca: Milan Hodža publicista, politik, vedecký pracovník. Zborník. Praha, 1930, s. 68.

³² MACHALA Drahoslav; Milan Hodža v Slovenskom týždenníku, in: PEKNÍK Miroslav a kol.; Milan Hodža: Štátník a politik, VEDA, Bratislava, 2002, s. 40.

počátku své činnosti hlásal nutnost federalizace země a plně podporoval myšlenku následníka trůnu arcivévody Franze Ferdinanda.

Je nesporně zajímavé, že dílo Milana Hodži jakožto novináře je převážně optimistické. A ani v Hodžově pozůstalosti nenajdeme jedinou známku pesimismu. Do budoucnosti hleděl vždy pozitivně. Jako evangelík a syn evangelického faráře se řídil heslem pocházejícím od Luthera „*Zde stojím a jinak nemohu!*“ Díky svému přesvědčení a především hluboké víře, mohl své názory a stejně tak slovenské národní zájmy vždy obhajovat s klidným svědomím a tím dodávat slovenskému národu sílu a chuť bojovat za svou samostatnost.

Mimo ostrých slov také Hodža využíval svého břitkého humoru, a to zejména ve fejetonech, které velmi trefně zesměšňují všechny bez rozdílu. Neváhal se „strefovat“ do každého z úředníků bez rozdílu funkce, pokud usoudil, že o tom, co činí, je záhodno napsat článek.

Hodžovým přičiněním se slovenská žurnalistika posunula hodně dopředu. Díky němu si slovenský národ začal ještě více uvědomovat, že nechce být součástí Uher a díky jeho článkům de facto vznikla politická reportáž. Jeho rozhled, nezaměnitelný projev, orientace v politických kruzích a vizionářská povaha formovaly slovenský národ. Zejména jeho přesvědčení a neměnnost názorů umožnily slovenskému národu po rozpadu mocnářství utvořit společný česko-slovenský³³ stát.

„Milan Hodža se z pražského politického prostředí značně vymykal: Slovák, evangelík, doktor filosofie, univerzitní profesor, polyglot,³⁴ hovořící plyně přinejmenším deseti jazyky, zároveň ale bonviván s manýry uherského grófa, který měl podle historika Antonína Klimka „nesporný talent k shromažďování a rozmnožování hmotných statků – a také k jejich promrhávání.“ Jeho velkou slabostí byly také ženy: podle Klimka měl s jednou ze svých milenek dítě, na které matce platil z erárních peněz jím vedeného ministerstva školství. Jak na tyto eskapády reagovala Hodžova manželka, bohužel nevíme.“³⁵

Osobní a rodinný život Milana Hodži není až tak zajímavý jako jeho činnost politická či profese novináře. Svoji budoucí manželku poznal v Sučanech, znali se od dětství. Irena Plivková (1887³⁶-1961) byla dcerou mastičkáře, matka pocházela ze zámožné rodiny.

³³ Z pohledu slovenského národa nešlo o unitární stát československý, ale o stát dvou národů Čechů a Slováků.

³⁴ „*až na bulharčinu a slovinčinu poznal všechny slovanské jazyky, okrem toho maďarčinu, nemčinu, francúzštinu, angličtinu a srbčinu ovládal dokonale*“ in: CAMBEL Samuel; Štátník a národohospodár Milan Hodža 1878-1944, VEDA, Bratislava, 2001, s. 39.

³⁵ ZÍDEK Petr; Po boku: Třiatřicet manželek našich premiérů (1918-2012), Universum, Praha, 2012, s. 123.

³⁶ „*O devět let starší Milan se o ni začal zajímat v roce 1905. Její matka však vzahu nepřála: „Milan bol už vtedy silne politicky činný a [...]mal neprestajne na krku politickej pravoty. Moja matka mi hovorievala, že on bude väčšinu života vo väzení a nevyjde z platenia pokút pre politickú činnosť. Mňa to ale nezastrašovalo. Ba*

Manželství to bylo příkladné, ač podle slov paní Hodžové neměl manžel mnoho času na rodinný život. Na straně druhé jejich rodinný život byl poklidný. Z manželství s Irenou se Hodžovi narodily tři děti. Roku 1910 se v Sučanech narodila dcera Irena,³⁷ „syn Fedor přišel na svět o dva roky později v Budapešti.“³⁸ V Praze se pak roku 1920 narodila druhá dcera Aglája.³⁹

2.3. Kamil Krofta a jeho odborná historická činnost

„Na vysokém nebi sedí jeden měsíček a kouká na nezbedné lidi“⁴⁰

Kamil Krofta

Název podkapitoly je možná zavádějící, ale jak jinak nazvat působení historika před tím, než nastoupil na Ministerstvo zahraniční jako jeho šéfdiplomat?

Kamil Krofta, historik, diplomat, rodilý Plzeňák, byl bezesporu jednou z velkých osobností nejen české historie, ale především v bouřlivých letech 1936-1938 ministrem zahraničních věcí. V té době byl již osvědčeným a velmi obratným diplomatem, znalým poměrů zejména ve Vatikánu a obeznámený se situací, ve které se Česko-Slovensko v předvečer světové války nacházelo. Tudíž mohl bez obav nastoupit do funkce ministra.⁴¹

Na začátku byl Kamil Krofta profesorem historie a na konci jeho diplomatické kariéry nacházíme vyčerpaného téměř sedmdesátiletého muže, poznamenaného léty vězení v Malé pevnosti, kde skončil jako aktivní účastník odboje.

Jak jsem již zmínil, Kamil Krofta byl rodem Plzeňák. Otcem Kamila byl význačný plzeňský právník Josef Krofta (1845-1892), poslanec Říšské rady a Českého zemského sněmu a v letech 1889-1892 starosta Plzně. Pocházel z Potvorova, tedy z rodného kraje Edvarda Beneše. Do Plzně přišel roku 1870 na místo právního koncipienta a usadil se zde natrvalo. Toho roku se také oženil s Marií Svátkovou (1852 -1932). Celkem se manželům Kroftovým narodilo deset dětí.⁴² Jako první se narodil roku 1873 syn Richard, pozdější ředitel Spořitelny,

práve naopak, v mojich očiach a mojom srdci bol tým väčší,“ vzpomínala na to Irena. Matku Plivkovou známou její dcery rozčilovala možná i proto, že začala bez dobrozdání rodičů. [...] Irenina matka se časem dala obměkčit: „Raz som čosi prechorela. Keď som sa vrátila z Pazovej na prázdniny, matka sa poľakala a povedala mi: No, vidím, že tá láska morí, tak se teda za Milana vydaj!“ Svatbu měli 5. října 1909.“ in: ZÍDEK Petr; Po boku: Třiatřicet manželek našich premiérů (1918-2012), Universum, Praha, 2012, s. 121.

³⁷ Tamtéž, s. 122.

³⁸ Tamtéž, s. 122.

³⁹ Tamtéž, s. 122.

⁴⁰ Archiv AV ČR; Fond Kamil Krofta, sign. II b 1, karton 1, inv. č. 44.

⁴¹ Jmenován 29. února 1936.

⁴² „Zde arci mohu říci o tom jen několik slov. O jejím mládí mohu jen málo povědět. Pochází z měšťanské, dosti zámožné rodiny v Plzni. Jako čtrnáctileté děvče zalíbila se svému potomnímu manželů a mému otci. Byl ze selské rodiny a studoval tehdy práva. Vzali se, když bylo matce 18 a otci 25 let. Žili skromně, ale celkem bez vážných

roku 1874 dcera Marie, provdaná Hegnerová, roku 1878 syn Otakar, pozdější ředitel vývozní společnosti a roku 1881 dcery dvojčata. Josefa, provdaná Schneiderová a Marta, provdaná Charvátová. Roku 1888 se narodila dcera Anna, provdaná Schüllerová. Jako třetí dítě v pořadí přišel na svět 17. července 1876 syn, který dostal jméno Kamil.

Po maturitě na plzeňském Císařsko královském českém reálném gymnáziu dne 26. června 1894⁴³ zamířil studovat Karlo-Ferdinandovu univerzitu do Prahy, kterou zakončil získáním doktorátu v roce 1899. Zde studoval u prof. Jaroslava Golla a Antonína Rezka. Roku 1896 na popud obou učitelů odešel studovat do Vídně na Institut pro rakouský dějepis. Svoji disertaci na téma *Kněz Jan Protiva z Nové Vsi a Chelčického „Mistr Protiva“* podal roku 1898 v Praze. Vídeňský institut ukončil o roku později prací *Počátky zemských stavů v Čechách*. Po získání doktorátu pobýval v letech 1898-1899 jako stipendista v archivech v Brně, Opavě a Wroclawi. Roku 1899 odjel do Říma, aby zde studoval bohemiku,⁴⁴ jejichž vydání později po návratu do Prahy spoluredigoval.⁴⁵ Díl jím redigovaný se zaměřoval na dokumenty vztahující se k létům 1378-1404, tedy k pontifikátům papežů Urbana VI. a Bonifáce IX. V archivářské činnosti pokračoval Krofta i po svém návratu z Říma. Roku 1901 nastoupil na místo archiváře v Archivu země české,⁴⁶ kde výraznou měrou přispěl k vydání edice *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*.

Masaryk považoval Kroftu za Benešova nástupce, dokonce se tím nijak netajil. Tato informace byla Kroftovi sdělena již někdy v polovině dvacátých let jako fakt. Bylo to Masarykovo osobní přání, tudíž Krofta věděl, že jednou přijde doba, kdy nastoupí na Benešovo místo. Proto pro něj nejspíš ani nebylo překvapením, když byl jmenován zástupcem Edvarda Beneše. Vzhledem k pracovnímu vytížení a časté nepřítomnosti Beneše to byl právě

starostí hmotných. Otec se stal v Plzni advokátem a oddával se horlivě veřejné činnosti. Byl po leta poslancem na sněmu zemském a na říšské radě, starostou plzeňského okresu a na konec starostou města Plzně. Když mu bylo 47 let, zemřel na choroby, jež ho trápile několik let před tím.

Tak se matka stala vdovou ve svých 40 letech. Dvě desetiletí jejího manželství byla vyplněna hlavně péčí o děti. Měla jich celkem deset, ale protože tři zemřely před otcem, bylo jich při jeho smrti naživu jen sedm, z nichž nejstarší byl 19 letý syn, nejmladší čtyřletá dceruška. Otec býval plně zaměstnán starostí o svou advokátní kancelář i svými četnými povinnostmi veřejnými, jako poslanec trávil celé neděle a měsíce v Praze a ve Vídni a také o prázdninách dojížděl za námi na venkov skoro jen na neděle. Proto bezmála starost o děti doléhala na matku. A matka si ji nijak neusnadňovala. Všech osm dětí – první dvě zemřely hned po narození – sama odkojila, a pokud byly malé, vždy je ošetřovala úplně sama ve dne i v noci. Neuchýlila se od toho pravidla ani když se jí narodila dvojčátka. Ani v noci nikdy k dětem nevolávala služebných děvčat, nosila je, jak tehdy bylo zvykem, celé hodiny na vlastních rukou. Pamatuji se také, že jsem jí někdy vidal spáti přímo na pelesti jejího lože, v němž klidně dřímala její dvojčátka.“ úryvek vzpomínky Kamila Krofty na matku in: Český deník, č. 87, z 27. března 1932, s. 3.

⁴³ Archiv AV ČR; Fond Kamil Krofta, sign. I a, karton 1, inv. č. 3.

⁴⁴ Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustratia.

⁴⁵ Společně s Ladislavem Klicmanem a Janem Bedřichem Novákem.

⁴⁶ V letech 1901-1904 jako bezplatný praktikant a později jako placený koncipista.

Kamil Krofta, na jehož bedrech zůstal chod ministerstva. Pro Kroftu to byla bezesporu velmi dobrá škola, jelikož své zkušenosti pak ve funkci ministra bohatě využil.

Sám Krofta po svém nástupu do úřadu ministra zahraničních věcí nikterak neuvažoval o tom, že by jakkoli měnil zahraniční politiku Československa vůči Západu nebo Východu. Vše hodlal ponechat tak, jak to převzal od svého předchůzce, nyní prezidenta. Nehledě na to, Krofta nebyl do funkce ministra vybrán, aby nějak zásadně řídil diplomacii své země, ale spíš proto, že Edvard Beneš nemohl ze své funkce tolik ovlivňovat chod ministerstva. Nelze ale ani říci, že by Krofta byl pouze jakýmsi úřednickým ministrem pro práci, na níž prezident, který nadále vykonával zahraniční politiku sám, nestačil nebo ji nezvládal. Krofta nepochybně měl svoji koncepci zahraniční politiky, kterou se souhlasem prezidenta uplatňoval.

Za markantní rys československé zahraniční politiky považal Krofta její kontinuitu. „Od založení Československé republiky, ba od prvních příprav k jejímu založení, jest v čele zahraniční politiky československé první a dosud jediný prezident Republiky československé T. G. Masaryk a první, rovněž dosud jediný zahraniční ministr Eduard Beneš. Tito muži vtiskli československé zahraniční politice svůj ráz, určili její základní orientační směrnice, položili základ k vytvoření pevné tradice, které jistě československá politika zůstane věrna i do budoucna.“⁴⁷

Sám Krofta se nepovažoval za diplomata, ale spíš za historika. V Archivu Ministerstva zahraničních věcí se dochoval soubor Kroftových přednášek z doby, kdy již plně vykonával funkci ministra. Z těchto materiálů je vidno, že ani ve funkci ministra Krofta neopustil svoje původní vzdělání. Své projevy a přednášky zaměřoval zejména na témata české historie, českého nacionalismu a v době, kdy už situace nasvědčovala brzkému konci republiky, také na vztah Čechů a Němců.⁴⁸

Kroftova pozůstalost uložená v Masarykově ústavu Akademie věd je velmi obsáhlá. Uchovává zejména věci osobní povahy, zápisky ze studií a zejména doklady o studiu, osobní dopisy a další rodinné písemnosti. Rovněž jsou zde uchovány koncepty přednášek, projevů

⁴⁷ AMZV; Ford III. sekce MZV 1918-1939 Jmenná, Kamil Krofta, kart. 44, inv. 291.

⁴⁸ V Kroftově pozůstalosti se například dochoval výtah z textu „Národ a stát“, který Krofta přednesl 24. března 1937 u příležitosti dne německých učitelů v Liberci, v němž mimochodem zmiňuje toto: „Je známo, že u mnohých národů, že v mnohých státech, zejména ve všech téměř velikých státech západních je obecně rozšířeno podstatně jiné pojetí národa a národnosti než je naše, pojetí, z něhož vyplývá také jiný názor na poměr mezi národem a státem. Národem jsme tam prostě všichni příslušníci téhož státu a národnosti /nationalité/ se rozumí státní příslušnost, jejímž přijetím splývají příslušníci kteréhokoli jiného národa, mluvící kterýmkoli jiným jazykem, se společným národem státním, nacionalizující se. Toto státní pojetí národa a národnosti je možné a přirozené ve státech s naprostou převahou jediného národa státního, jeho jazyka, kultury i jeho dějinného významu pro stát, nad veškerým ostatním jeho obyvatelstvem, ve státech, kde není významných skupin národních s vlastním vyhraněným vědomím národním. S takovým pojetím setkáváme se na př. jak ve Francii, tak ve Spojených Státech severoamerických i v Itálii.“ in: AMZV; Ford III. sekce MZV 1918-1939 Jmenná, Kamil Krofta, kart. 45, inv. č. 836.

a resumé zahraniční politiky z let 1936-1938, které Krofta prezentoval na plénu Národního shromáždění nebo před novináři. Z těchto dokumentů lze sestavit profil a portrét historika a politika, ale především lidsky smýšlejícího jedince.

Velmi zajímavou stránku u významných osobností tvoří vždy jejich soukromí. Kamil Krofta si své soukromí před veřejností chránil do takové míry, že dokonce ve většině svých životopisů neuvádí nic o své rodině. Jakoby jeho rodina byla pro veřejnost tabu. Vedl klidný rodinný život bez excesů a skandálů, stejně jako Edvard Beneš. Kroftova manželka Štěpánka,⁴⁹ s níž uzavřel sňatek roku 1905, pocházela z bohatého sedláckého rodu Tylových usazených po generace v Ejpovicích, kam se také po odchodu z politiky Kamil Krofta se svou manželkou odebral. Její otec Štěpán Tyl zastával v obci funkci starosty. S Kamilovým otcem se *děda Štěpánek*⁵⁰ znal dlouhá léta z politické činnosti, jelikož oba byly stejného politického smýšlení a členy Staročechů. Z manželství se narodili dva synové. Rok po sňatku se narodil Jiří a za další rok Jan. V pozůstalosti Kamila Krofty se dochovaly koncepty dopisů synu *Jendovi*, z nichž lze vyčíst, že Jan byl nakladatelem. V korespondenci často zmiňuje *Jirku*, který byl inženýrem.⁵¹ Od obou synů měl Kamil Krofta vnoučata – dva vnuky Kamila a Jiřího a dvě vnučky Hanu a Martu.⁵²

Ani ve funkci ministra zahraničí nepřestával Kamil Krofta ustávat v psaní. V době, kdy vrcholila jeho kariéra, napsal několik odborných monografií – *Masarykova politická demokracie* (1935), *Společnost národů v mezinárodní politice* (1936), *Malé dějiny československé* (1937), *Němci v Československém státě* (1937), *Žižka a husitská revoluce* (1937), *Z dob naší první republiky* (1939) a *Nesmrtelný národ* (1940). Rozbor děl ukazuje, že záběr Kroftovy historické práce byl velmi široký. V období své diplomatické kariéry se věnoval především národním otázkám a zahraniční politice. Zabýval se tématy aktuálními, zejména poukazyval na nutnost vyřešit česko-německou otázku. O pohledu Krofty na Sudety nejlépe vypovídají jeho vlatní slova: „*Jedním z nejdůležitějších úkolů pro ty, kdož řídí osudy našeho státu, jest dosíci toho, aby z přítomnosti tak velkého počtu německých občanů nevznikalo našemu státu nebezpečí nebo oslabení, nýbrž prospěch a posila. To zajisté není možné než tak, že Němci nebudou svou příslušnost k tomuto státu míti za svou škodu a újmu,*

⁴⁹ Narodena 28. dubna – v dopise synu Janovi z 25. dubna 1926 psaném v Berlíně, Krofta zmiňuje, že synové nemají zapomenout na to, že „*maminka má ve středu 28. dubna narozeniny*“. V tomto jediném dopise tituluje Krofta syny *Jeničku* a *Jiříku*, navíc ho ukončuje slovy: *Líbá Tebe i Jiříka Váš táta*. Zbylé dopisy podepisuje pouze jako *Otec* a syny oslovuje *Jendo* a *Jirko*. in: Archiv AV ČR; Fond Kamil Krofta, sign. II a, karton 2, inv. č. 28. Podle informace z Obecního úřadu se Štěpánka Kroftová (Tylová) narodila 28. dubna 1881 v Ejpovicích. Karta Kamila Krofty viz příloha.

⁵⁰ V dopisech synu Janovi vždy Kamil Krofta píše, že *zdraví a líbá děda Štěpánek*.

⁵¹ Archiv AV ČR; Fond Kamil Krofta, karton 22, inv. č. 634.

⁵² Tamtéž.

nýbrž se zde budou cítit skutečně spokojeni. Tento úkol je tudíž nevýslovně těžký, ale snad se zdá být ještě těžší těm, kdo neznají z blízka našich poměrů a nejsou si vědomi toho, že přítomnost Němců u nás není výsledkem nedostatečně uvážených rozhodnutí, ale plodem staletého vývoje, že v zemích tohoto státu Němci po staletí bydlili s Čechy a Slováky a proto jsou srostlí s jeho půdou i osudy. Tato dějinná skutečnost má zajisté velkou důležitost pro dnešní poměr našich Němců v československém státu a národu.“⁵³ Z těchto slov je jasně patrné, že podle Krofta byla spolupráce s Němci složitá, ale je potřeba ji brát jako součást dějin a pochopitelně i státu.

Nejen díky své odbornosti a především politické angažovanosti před světovou válkou se Krofta po vyhlášení protektorátu dostal do hledáčku německých úřadů. V Ejpovicích, kam se s manželkou uchýlil, byl v realitivním bezpečí. Zde také vznikla jeho poslední kniha *Nesmrtelný národ – Od Bílé hory k Palackému*. Rovněž se snažil rozšiřovat Malé dějiny, stal se členem Přípravného revolučního národního výboru.⁵⁴ Díky angažovanosti byl roku 1944 Krofta zatčen a uvězněn v Malé pevnosti Terezín. V Malé pevnosti si díky svému odbornému zaměření získal přezdívku *husitské práce*.⁵⁵

Kamil Krofta, který přišel na ministerstvo jako velmi schopný diplomat, vnesl do funkce ministra zahraničních věcí lidskost, kterou jí nedokázal dát upnutý a spíše uzavřený Edvard Beneš. V Masarykově archivu Akademie věd České republiky se dochovalo mnoho zpráv ministra Krofta pro novináře, které jsou doslovným přepisem jeho slov.⁵⁶ To byl základní

⁵³ KROFTA Kamil; *Němci v československém státě*, ORBIS, Praha, 1937, s. 5.

⁵⁴ **Přípravný revoluční národní výbor** byl odbojovým uskupením v čele s Jaroslavem Kvapilem, který po rozprášení Petičního výboru „Věrní zůstaneme“, Politického ústředí, Obrany národa a Ústředního výboru odboje domácího převzal roli hlavní odbojové organizace na území Protektorátu. Zlikvidován byl v létě roku 1944.

⁵⁵ KRČMÁŘ Dalibor; *Říkali mu husitské práce. Kamil Krofta vězněm nacismu*, in: Terezínské listy: Sborník Památníku Terezín, Oswald, Praha, 2009, s. 37.

⁵⁶ Takto okomentoval ministr Krofta na tiskové konferenci dne 4. června 1938 situaci jednostranného rozvázání diplomatické spolupráce Československa s Portugalskem, které následovalo po uznání Francova režimu ve Španělsku Československem:

„Druhá věc, která se mě dotkla, je zmínka v některých našich novinách o Portugalsku. Je neuvěřitelné, že někdo může žádat, abychom šli za tím Portugalskem. Pan Dr. Procházka s tím začal. Jak to bylo? Šlo o dodávku zbraní z naší Zbrojovky. My jsme zavázáni nedodávat žádnému státu, když nevíme, zda to nedostane jedna ze španělských stran. My jsme z toho důvodu odmítli dodávat Mexiku. To se jim řeklo, že musíme mít nějakou záruku, že to nedostane Francovo Španělsko. P. Guerillo, tehdejší portugalský vyslanec, se dopálil a odešel odtud. A Portugalsko přerušilo s námi diplomatické styky. Kolega Rejhovec bojoval delší dobu, aby se dodávka splnila, ale oni nečekali a přerušili s námi diplomatické styky. Čína a Japonsko vedou válku, ale diplomatické styky nepřerušili a Portugalsko je přerušilo. To byla taková urážka pro nás a teď někdo řekne, že máme jít a prosit Portugalsko, aby nám naplivali do tváře ještě jednou. Nemáme na Portugalsku žádný zájem. Náš obchod s Portugalskem se rovná takřka ničemu. Oni měli zájem, abychom dovolili dovoz sardinek. Nedávno žádali také plynové masky. My jsme vůbec nevyhlásili přerušeni styku. Náš velvyslanec odešel a nemluvalo se o přerušeni styku – to abychom jim usnadnili ústup. Potom oni sami začali nabízet obchodní styky a my jsme se proti tomu nestavěli. Myslíli jsme si, že se to vyvine samo sebou. V té chvíli přijde někdo, že je nutno, abychom s Portugalskem začali. To je Dolchstoss – to se nemá dělat. To jsem nedávno říkal v Polsku. Říkali nám: vy musíte jít, Polsko poprosit, aby se smířilo – to by byl také takový Dolchstoss. To mně potvrdil p. Beran a v zahraničním výboru mi všichni dali za pravdu. Takové věci nevnašejte do našich těžkostí, a jestliže si někdo

rozdíl nastupujícího ministra oproti Benešovi, který odcházel na Hrad. Přestože politický směr státu Krofta od svého předchůce neodklonil téměř vůbec, vnesl do úřadu ministra zahraničních věcí uvolněnější atmosféru. Krofta byl člověkem, který nepostrádal rozdíl od Beneše smysl pro humor a nebál se ho použít, bylo-li třeba.

myslí, že se uznáním Franca nebo styky s Portugalskem zavděčíme Itálii, je na omylu. To s Francem děláme proto, že máme hospodářský zájem na Španělsku. Francie tam má svoje konsuláty trvale a má styk dále. Anglie tam poslala svého zastupce a Rumunsko také a my to děláme také tak. Nemusel být z toho poplach.“ in: Archiv AV ČR; Fond Kamil Krofta, karton 13, sign. IV. b, 1a, inv. č. 522.

3. VE SLUŽBÁCH STÁTU

Po vzniku Československa bylo nezbytně nutné vytvořit strukturu zastupitelských úřadů v zahraničí. To se také neobešlo bez potřeby kvalitních diplomatů, kterých v počátcích své existence Československo mnoho nemělo. Mezi ty nejlepší patřil bezesporu Edvard Beneš, jenže on se stal ministrem zahraničních věcí, a tak mise vyslance například ve Francii, jejíž prostředí znal nejdůvěrněji, nepřipadala v úvahu. Do Francie byl vyslán Lev Sychrava,⁵⁷ v USA byl vyslancem ustaven Štefan Osuský,⁵⁸ který roku 1921 Sychravu nahradil v Paříži, v Londýně Jan Masaryk. Zahraniční vztahy nebyly hned navázány se všemi státy. Například s Ruskem k tomu došlo až v roce 1934⁵⁹ a vyslancem byl jmenován Bohdan Pavlů.⁶⁰

Celý systém zastupitelských úřadů se podařilo vybudovat přibližně do roku 1921, protože, jak již bylo řečeno, Československo mělo diplomatů poměrně málo a Ministerstvo zahraničí vyslance v zemích střídalo. Výkon funkce jednoho vyslance v dané zemi byl kolem dvou nebo tří let. Výjimkou byl Štefan Osuský, který zastával funkci vyslance ve Francii v letech 1921-1940 (nutno podotknout, že velmi precizně). Mezi další známá jména československé diplomacie patří například Vojtěch Mastný,⁶¹ Robert Flieder,⁶² Vlastimil Kybal,⁶³ Vladimír

⁵⁷ **JUDr. Lev Sychrava** (1887-1958) byl českým diplomatem, novinářem a krátce i politikem. Po studiu práv se stal redaktorem Českého slova a Pokrokové revue. V roce 1914 se zapojil ve Švýcarsku do odboje, od roku 1916 vydával v Paříži časopis Československá samostatnost. Dále se angažoval při vzniku legií v Itálii, spolupracoval se M. R. Štefánikem. Po vzniku Československa byl jmenován vyslancem ve Francii, později diplomacii opustil a opět se věnoval redigování novin Národní osvobození. V období 1939-1945 byl vězněn v Buchenwaldu, po válce se opět zapojil do politiky. V roce 1948 emigroval do Anglie, ale v roce 1957 se vrátil zpět do vlasti a také krátce na to v roce 1958 v Praze zemřel.

⁵⁸ **Štefan Osuský, Ph.D., J.D.** (1889-1973) byl československý diplomat, v letech 1921-1943 se stal vyslancem ČSR ve Francii. Od svých sedmnácti let žil v USA, kde studoval přírodní vědy, teologii a práva, roku 1916 získal doktorát práv na Concordia University of Chicago. V době Velké války působil ve Francii a stal se spoluvůdcem zahraničního odboje. Spolupracoval se M. R. Štefánikem na vzniku legií v Itálii. Po roce 1918 byl nejdříve jmenován vyslancem v USA a roku 1921 nahradil Lva Sychravu v Paříži. Zde zůstal až do června 1940. V roce 1940 byl jmenován ministrem exilové vlády v Londýně, po svém odvolání v roce 1942 přednášel na Oxfordské univerzitě. V roce 1945 definitivně odešel do USA, kde získal místo profesora na Colgate University v Hamiltonu. Po roce 1948 se aktivně až do své smrti angažoval v Radě svobodného Československa. Za své zásluhy byl vyznamenán Českou i Slovenskou republikou nevyššími státními vyznamenáními.

⁵⁹ KLIMEK Antonín, KUBŮ Eduard; Československá zahraniční politika 1918-1938: Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů, Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, Praha, 1995, s. 106.

⁶⁰ **Bohdan Pavlů** (1883-1938) byl československý novinář a diplomat. Působil jako vyslanec v Bulharsku, Dánsku a od roku 1934 v Sovětském svazu. V roce 1937 byl převeden zpět do Prahy a zde působil jako náměstek ministra.

⁶¹ **JUDr. Vojtěch Mastný** (1874-1954) byl českým diplomatem. Před rokem 1918 působil jako pedagog ve Francii, po roce 1918 byl jmenován nejprve vyslancem v Londýně, poté působil v letech 1925-1932 v Římě, kde nahradil Kamila Kroftu. Od roku 1932 až do roku 1938 byl vyslancem v Berlíně, kde opět nahradil Kamila Kroftu. Nejvýznamněji zasáhl do diplomacie právě v této funkci. Jemu bylo souzeno jendat o bytí či nebytí Československa v září roku 1938. Za války se angažoval v odboji. Po roce 1948 ho režim označil za persona non grata, a tak zemřel prakticky v zapomnění. V roce 1989 byly vydány jeho memoáry *Vzpomínky diplomata*.

⁶² **JUDr. Robert Flieder** (1883-1957) byl československý diplomat. Od roku 1906 působil jako soudce u soudu pro Horní Nové Město v Praze (viz diplomová práce: BREJCHA, Miroslav; Československý diplomat JUDr. Robert Flieder, ÚČD FF UK, Praha, 2006, s. 9.), poté působil na pražském magistrátu. Za velké války se

Hurban,⁶⁴ Vladimír Radimský,⁶⁵ Hugo Vavrečka,⁶⁶ Jan Klecanda-Havlasa,⁶⁷ Ferdinand Veverka,⁶⁸ ale i Zdeněk Fierlinger⁶⁹ nebo Pavel Baráček-Jaquier,⁷⁰ Miroslav Plesinger-Božinov⁷¹ či Rudolf Künzl-Jizerský.⁷²

zapojil do Maffie a po vzniku Československa působil na různých diplomatických postech. Za jeho nejvýznamnější misi lze považovat pověření funkcí stálého delegáta u Společnosti národů v letech 1921-1928. V té době vykonával i funkci vyslance v Polsku, Švédsku, Jugoslávii, Španělsku, Portugalsku a zmocněnce pro Malou dohodu. Po roce 1939 se zapojil do odboje. Po roce 1948 dostal nabídku přednášet v Uruguay (viz BREJCHA), ale odmítl. Zemřel v roce 1957 téměř zapomenut.

⁶³ **Prof. PhDr. Vlastimil Kybal** (1880-1958) byl český historik a diplomat, stoupenec Gollovy školy, žák Ernesta Denise. Do diplomatických služeb vstoupil roku 1920, kdy působil v Římě, poté od roku 1925 zastával post vyslance v Riu de Janeiro a Buenos Aires a od roku 1927 v Madridu. V roce 1935 byl jmenován vyslancem v Mexiku. Od roku 1939 působil v exilu a přednášel v USA, kde také zemřel.

⁶⁴ **Plk. Vladimír Svetožár Hurban** (1883-1949) byl československý diplomat, legionář, vůdčí osobnost SNP. Byl synem Svetožára Hurbana Vajanského, po němž zdědil literární nadání. Po Velké válce působil jako vyslanec Československa v Egyptě (1924-1930), ve Švédsku s působností pro Norsko (1930-1936) a pro Litvu (1930-1933) a v letech 1936-1943 v USA. Po válce se věnoval překladům Bjørnstjerna Bjørnsona do slovenštiny.

⁶⁵ **Vladimír Radimský** (1880-1977) byl rakouský a československý diplomat. Činný v diplomacii byl už od roku 1903, kdy působil v Bombaji, poté v Izmiru, Teheránu, Craiove, v letech 1911-1914 ve Varšavě. V letech 1920-1927 byl vyslancem ve Švédsku, od roku 1921 s působností pro Norsko. V letech 1928-1939 působil jako vyslanec ve Vatikánu.

⁶⁶ **Ing. Hugo Vavrečka** (1880-1952) byl českým novinářem, ekonomem a prvorepublikovým diplomatem. Před Velkou válkou působil jako redaktor a národohospodář. Za Velké války byl členem Maffie a roku 1916 v Terstu vytvořil československou jednotku legií. Po válce byl jmenován generálním konzulem v Hamburku, poté vystřídal funkce vyslance v Maďarsku a Rakousku. Později byl jmenován ministrem propagandy. Politiku opustil až v roce 1939. Po roce 1945 byl obviněn z kolaborace, roku 1948 odsouzen do vězení na tři roky a ke konfiskaci veškerého majetku. Do vězení nenastoupil a roku 1952 zemřel v Brně. Jeho vnukem byl Václav Havel.

⁶⁷ **RNDr. Jan Klecanda-Havlasa** (1883-1964) byl český spisovatel a diplomat. Jeho otcem byl novinář Jan Klecanda (1855-1920). Stejně jako Rudolf Künzl, Miroslav Plesinger a Pavel Baráček získal své krycí jméno v Maffii a dále je používal i jako umělecké jméno při psaní fantasy prózy. V letech 1920-1924 působil jako vyslanec v Brazílii. Po roce 1938 emigroval do USA, kde také zemřel. V exilu i za studií velmi často cestoval do exotických krajín (Tahiti, Oceánie, Japonsko, Čína, Indie, Indočína).

⁶⁸ **JUDr. Ferdinand Veverka** (1887-1981) byl český politik a diplomat. Po Velké válce působil jako vyslanec ČSR postupně na Kubě, v Rakousku, dále v Rumunsku, USA a ve Švýcarsku. Společně s Robertem Fliederem byl delegátem Společnosti národů. Po roce 1945 byl označen za kolaboranta a byl mu zkonfiskován veškerý majetek, proto krátce po únoru 1948 emigroval do Francie. Bez zajímavosti není ani jeho soukromý život. Jeho tchánem byl Julius Grégr, zeťem baron Bedřich Hildprandt.

⁶⁹ **Zdeněk Fierlinger** (1891-1976) byl český diplomat a politik. Za Velké války vstoupil do ruských legií, účastnil se bitvy u Zborova. Krátce působil v USA, poté byl převelen do Francie. Po vzniku Československa se stal vyslancem ČSR v Nizozemsku (1921-1924), v Rumunsku (1924-1925), v USA (1925-1928), ve Švýcarsku (1928-1932), v Rakousku (1932-1936) a v Sovětském svazu (1937-1939), což mu umožnilo působit dále v SSSR v odboji. V letech 1928-1932 byl stálým delegátem Společnosti národů. Na základě Košického vládního programu se stal roku 1945 předsedou vlády. V letech 1953-1964 byl předsedou Národního shromáždění. Je často kritizován za sloučení ČSSD a KSČ v roce 1947 a tedy faktickou likvidaci umírněné levice v Československu. Působil ve Svazu československo-sovětského přátelství. Ve státním aparátu působil až do své smrti. Benešův citát *o svini*, který se občas objeví, se zakládá na pravdě, protože Beneš Fierlingera považoval za opravdového outsidera. Nejvíce Beneše rozlobil Fierlingerův plán na stavbu své vily v bezprostředním sousedství té Benešovy v Sezimově Ústí, ale později se se situací smířil.

⁷⁰ **Mjr. Rudolf Künzl-Jizerský** (1883-1954) byl československý diplomat. Za první světové války byl rakousko-uherským vojenským přidělcem v Sofii. V době Velké války působil v Maffii, kde získal krycí jméno *Jizerský* podle řeky Jizery, protékající Mladou Boleslaví, jeho rodištěm. Toto krycí jméno dále používal jako součást svého jména. V roce 1922 byl ustanoven vyslancem v Bulharsku, v letech 1926-1932 působil v Rumunsku, poté do roku 1938 ve Švýcarsku a nakonec v Rakousku.

⁷¹ **Ing. Miroslav Plesinger-Božinov** (1883-1963) byl československý legionář a diplomat. Po studiu stavebního inženýrství se věnoval novinářské kariéře. Roku 1915 vycestoval do Švýcarska pod jménem Božinov, které pak

3.1. Edvard Beneš v čele československé diplomacie a jeho role v zahraniční politice před rokem 1935

Se vznikem Československa vzniklo i Ministerstvo zahraničních věcí. O tom, že se Edvard Beneš stane šéfem československé diplomacie, pochyboval snad jen málokdo. Mezi pochybovači byli Benešovi odpůrci, zejména Karel Kramář a stoupenci jeho strany. Kramář neměl kromě Beneše rád ani Rašína a další členy své vlády.

Největších úspěchů dosáhl Edvard Beneš v roce 1919 na mírové konferenci v Paříži. Po absolutní katastrofě v podobě Kramářova zastupování, kdy nebyl schopen jednat prakticky o ničem a posílal z Paříže do Prahy telegramy o tom, že všechno jde *úžasně*,⁷³ nastoupil mladý diplomat, který přesně věděl, co od mírové konference čeká a požaduje. Přišel na konferenci s jasnou vizí orientace Československa na Západ. Kramář po pádu své vlády a v důsledku ustanovení vlády rudo-zelené koalice⁷⁴ musel odejít z funkce premiéra a tím ztratil i funkci vedoucího československé delegace na mírové konferenci.

Vyzdvihovat všechny úspěchy Beneše na Mírové konferenci by vydalo na jednu obsáhlou práci, proto zde zmíním pouze ty nejdůležitější. Beneš jednáním posunul věci tam, kam by se Kramář díky své neobratnosti nikdy nedostal. Zejména Benešovým přičiněním došlo k úpravě hranic s Německem, Rakouskem i Polskem.⁷⁵ Společně se Štefanem Osuským potom formoval i text smlouvy Trianonské, která se týkala Maďarska.

Mimořádných úspěchů dosáhl Beneš také při vzniku Společnosti národů, v níž se jako ministr zahraničních věcí aktivně angažoval. Od počátku prosazoval politiku společné bezpečnosti Evropy, zejména pak států Malé dohody. Tato Benešova politika se zakládala především na úzké spolupráci států Malé dohody v oblasti obrany a ochrany svých obyvatel. Už jen z toho principu, že Beneš považoval Malou dohodu za vyhovující a fungující,

dále používal. V letech 1920-1927 působil jako vyslanec v Dánsku a v letech 1928-1934 v Nizozemsku. Po roce 1948 byl odsouzen za napomáhání k opuštění republiky na dva roky do vězení. Rehabilitován byl roku 1992.

⁷² **Ing. Pavel Baráček-Jacquier** (1885-1969) byl český diplomat a účastník prvního zahraničního odboje. Po studiu báňského inženýrství byl zaměstnán v kladenských dolech a byl také funkcionářem pokrokové strany. Po vypuknutí Velké války jako jeden z prvních politiků emigroval do Švýcarska. Zde získal krycí jméno *Jacquier*, které pak dále používal. Po vzniku Československa vstoupil do diplomatických služeb. Roku 1925 byl jmenován vyslancem v Nizozemsku, od roku 1928 působil v Řecku. V letech 1939-1945 „se účastnil zahraničního odboje ve Francii a Velké Británii. Do Řecka se vrátil jako vyslanec znovu 19. srpna 1942 a byl jím až do počátku r. 1944. V letech 1945-1949 vedl Pavel Baráček-Jacquier restituční a reparační oddělení ministerstva zahraniční v Praze a následně odešel do penze.“

viz http://www.rozhlas.cz/brno/upozornujeme/_zprava/626056?print=1

⁷³ Kramář používal slovo v ruském slova smyslu. Znamenalo to, že sám téměř ničeho nedosáhl.

⁷⁴ Vláda Vlastimila Tusara.

⁷⁵ Zajistil, aby ve Versailleské a Saint-Germainské smlouvě byly obsaženy příslušné odstavce o Československu, územních náhradách a dalších požadavcích.

nedokázal pochopit Hodžův plán na federalizaci střední Evropy. Podle Beneše byla Malá dohoda tím nejrozumnějším řešením.

Beneš věděl, že je potřeba zemi orientovat západně, ale také spolupracovat se zeměmi střední Evropy. Dnes je mu jeho přílišná prozápadnost mnohdy vyčítána. Na jednu stranu je potřeba na Benešovu obranu říct, že jiná možnost, než orientace na Západ možná ani nebyla. Odpůrci jeho politiky mohou namítnout, což udělají velmi rádi, že měl prosazovat politiku neutrální, jako prosazuje Švýcarsko. Bezesporu mohl pozorovat z Černínského paláce, jak se mění svět, kterak ekonomika Československa stagnuje, jak postupně Německo stupňuje požadavky a bezostyšně si pak vezme to, co mu nenáleží a nikdy nenáleželo. Mohl být neutrální, nevměšovat. Ale co by tím získal? Beneš nebyl tím, kdo by se chtěl dívat, Beneš chtěl konat, měnit, zasahovat do politického dění, a proto neutrální politiku už z principu nemohl dělat. Možná ji v některých situacích dělal příliš horlivě, což bylo jeho povaze vlastní, ale každopádně na poli zahraniční politiky si Československo po celou dobu své existence vedlo nadmíru dobře. Beneš díky své politice byl se „svým“ Československem u všeho zásadního dění v Evropě.

3.2. Milan Hodža a jeho postoje před Velkou válkou

Ve slovenských dějinách bylo dost kontroverzních politických osobností. Ač se to nemusí zdát, jednou z nich byl i Milan Hodža. Představitel slovenského nacionalismu, federalista a před Velkou válkou i monarchista. Za velkou epizodu Hodžova života lze bezesporu považovat jeho působení v Belvedérském kruhu následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este, třebaže nebyla nikterak dlouhá. Františka Ferdinanda choval Hodža do konce života ve velké úctě, jakožto člověka, který se, podle Hodžova názoru, snažil utvořit z podunajské monarchie federaci.⁷⁶ Následníkovým cílem ale rozhodně nebyla federace v pravém slova smyslu, nýbrž snaha o omezení vlivu Maďarů.⁷⁷ Hodža tento záměr, pro který velmi horoval a hájil ho i na Slovensku, popsal ve své *Federácii*, knize vzpomínek, pamětí, črt a plánů, velmi podrobně.

Slovenská veřejnost ale Hodžovo počínání a přílišnou horlivost v otázce federalizace nijak vřele nepřijímala. Jeho spolupracovníci mu často vyčítali „*prílišné lietanie vysoko nad skromnou pôdou slovenskou*“⁷⁸ a jeho přátelství a Františkem Ferdinandem považovali za obyčejnou snahu etablovat se do nejvyšších kruhů společnosti a politicky zazářit.

⁷⁶ S původní myšlenkou „Podunajského státu“ přišel už Lajos Kossuth.

⁷⁷ Viz kapitola 11.3. Federácia v strednej Európe.

⁷⁸ ŠTEFÁNEK Anton, Milan Hodža: Životopisný nástin, Bratislava, 1938, s. 24.

„V skutočnosti Hodžov politický program, ako ho rokmi rozvinul na stránkach Slovenského týždenníka, nebol výsledkom nejakého salónného paktovania. Od samého začiatku svojej politickej kariéry počítal s bojom za hospodárske a sociálne oslobodenie slovenského ľudu, najmä roľníctva, ba toto dokonca kládol na prvé miesto. Nevylučoval však ani kabinetnú politiku, ak to bolo na prospech vecí.“⁷⁹ Základní stavební jednotkou celé politiky Milana Hodži, ať tomu už bylo za monarchie, nebo později za Československa, byl rolník, zemědělec, zejména ten slovenský. Ve slovenském rolníkovi viděl Hodža hlavní zdroj veškeré síly národa.

Radikalita Hodži v otázce slovenské nebyla tak silná jako třeba Hlinkova, či Škultétyho, ale bylo znát, kterým směrem se Hodžovy názory ubírají. Hodža chtěl u císaře svojí angažovaností docílit autonomie Slovenska, ale Hlinka od něj žádal víc. Názory Andreje Hlinky a Milana Hodži se rozcházely jen v některých směrech. Hlinka kritizoval Hodžovu otevřenost vůči Vídni a jeho příliš malou radikálnost v boji za slovenskou otázku. Byl to zřejmě Milan Hodža, kdo dosáhl Hlinkova prouštění z vazby v roce 1907.⁸⁰ Nic to ale neměnilo na situaci, že Hlinka dál kritizoval Hodžovu spolupráci s Habsburky jako snahu se zviditelnit a etablovat do vyšší společnosti. V roce 1908⁸¹ byl Hlinka odsouzen k trestu roku a půl vězení a k pokutě tisíc sedm set korun. Brány segedínské káznice opustil definitivně roku 1910.⁸²

V pozdějších letech, zejména pak po vzniku Československé republiky, se jejich názory zcela rozešly. Hlinka se stal tvrdým odpůrcem „pragocentrismu“ a oprávněně kritizoval, že většinu úřadů, hlavně na Slovensku a na Rusi, vedou především Češi. Hodža se naopak po vzniku Československa postupně stával více středovým politikem, byť Agrární strana se stala hlavním proudem československé pravice. Bylo to zejména zásluhou Antonína Švehly, v jehož myšlenkách agrikalismu se Hodža rychle našel. Ovšem do parlamentního klubu agrárníků vnášel stále svůj nezaměnitelný slovenský regionalismus a poukazoval na nutnost větší autonomie Slovenska a vytvoření federativního zřízení střední Evropy.

Působení Milana Hodži ve Vídni v poradním sboru následníka trůnu a tím i v tak zvaném Belvedérských kruzích neslo pro Slováky ovoce. V rámci monarchie mělo podle Popoviciho, duchovního otce následníkovy plánu Velkého Rakouska, vzniknout „samostatné“ Slovensko.

⁷⁹ CAMBEL Samuel; Štátník a národohospodár Milan Hodža 1878-1944, VEDA, Bratislava, 2001, s. 31-32.

⁸⁰ Hlinka se do vězení dostal v prosinci 1906 za veřejnou podporu kandidatury dr. Vavra Šrobára do uherského parlamentu. Spišský biskup Alexander Párvy (1848-1919), pod kterého spadala Hlinkova farnost Černová u Ružomberoku, Hlinkovi politickou činnost zakázal, a když Hlinka jeho zákazu neuposlechl, nejdříve ho suspendoval a později obvinil ze svatokupectví.

⁸¹ 4. května 1908.

⁸² 10. února 1910.

Většina slovenských intelektuálů a zejména nacionalistů tuto možnost vítala. Hodža později na kritiku odpovídal, že člověk, „dneška mohol by sa pýtať: Na čo sa bolo treba vtedy vôbec shovárať s nejakým Františkom Ferdinandom, alebo rakúskym alebo maďarským ministerským predsedom? Odpoveď na to je tá, že v tej dobe nevedeli sme ešte presné datum, kedy budeme mať Československú republiku. Pretože táto čakateľská lehota bola príliš neurčitá a pretože sme cítili zodpovednosť voči svojmu národu, Češi, Slováci, ako i Chorvati, Rumuni a Srbi, museli sme hľadať pomáhať svojmu ľudu, aby sa mohol i v cudzom štáte uplatňovať politicky, hospodársky a osvetove...“⁸³ Hodžova odpověď se zdá být logická a hodnověrná. Je pravdou, že v době před Velkou válkou nikdo jednak nevěděl, že válka bude, ač se mohla očekávat už od bosenské anexe v roce 1905. V roce 1906 Masaryka, Beneše ani Hodžu nenapadlo přemýšlet o vzniku Československa. V této době to bylo naprosto nemyslitelné.

3.3. Kamil Krofta československým diplomatem

„Diplomatem být nechtěl (a mimochodem se, zvláště v době svých badatelských římských cest, střezil i nejmenších styků s tamním rakouským velvyslanectvím), měl vážné pochybnosti o své způsobilosti vůbec v diplomacii sloužit. Ani jako historik se vlastně nikdy nezabýval dějinami diplomacie. Nadto měl velké plány dějepisické i pedagogické – zamýšlel organizovat historická studia na nově založené univerzitě v Brně, věnovat se studiu dějin Slovenska.⁸⁴ Nakonec ale přeci jen do diplomatických služeb vstoupil a zůstal v nich až do svého vynuceného odchodu z ministerstva v říjnu 1938.

Kamil Krofta je především považován za historika tzv. *církevních dějin*, jelikož jeho odborná činnost se zaměřovala právě na témata týkající se církve a okolností s ní souvisejících. Díky své erudici se roku 1905 habilitoval a v roce 1910 byl jmenován mimořádným profesorem starších rakouských dějin na Karlo-Ferdinandově univerzitě. V dráze profesora Kamil Krofta pokračoval i v době světové války a později se jí chtěl věnovat i po vzniku Československa. Krofta, ač jmenován profesorem Komenského univerzity v Bratislavě⁸⁵ a angažující se na další nové instituci v Brně, byl jmenován prezidentem Masarykem do funkce vyslance republiky v Římě. Agrément⁸⁶ se vztahovalo na

⁸³ GALANDAUER Jan; Belvederská epizoda v životě a paměti Milana Hodži, un: PEKNÍK Miroslav a kol.; Milan Hodža: Štátník a politik, VEDA, Bratislava, 2002, s. 85-86.

⁸⁴ DEJMEK, Jindřich; Historik v čele diplomacie Kamil Krofta, Karolinum, Praha, 1998, s. 7.

⁸⁵ Řádným profesorem jmenován roku 1919.

⁸⁶ **Agrément** je předběžný souhlas dotyčné země s přijetím velvyslance. Po příjezdu do země předává velvyslanec jmenovací dokumenty příslušné hlavě státu na základě uděleného předběžného souhlasu.

Italské království a Svatý stolec.⁸⁷ Krofta dostal od vlády mladé republiky jasné cíle. Vztahy ČSR s Vatikánem a církví obecně nebyly nikdy na vysoké úrovni díky sílící nekatolizaci a návratům českého obyvatelstva k Jednotě bratrské, k níž rovněž po vzniku státu došlo. Za velmi vážný problém Vatikán pokládal problematiku Slovenska, tradičně katolického regionu, kde docházelo k neustálým názorovým střetům státu s vrcholnými představiteli církve. A tak měl Krofta hlavně „*cílit k tomu, aby se církev svými institucemi přizpůsobila nové republice. Aby se – zvláště na Slovensku – hranice diecézí ztotožnily s hranicemi státními. Aby představení jak běžných církevních organizací, tak především řádů nesídlili mimo území ČSR a nemohli negativně ovlivňovat politicky situaci v zemi (což se právě ve východních částech republiky ještě r. 1919 a 1920 dělo). Musel docílit obsazení slovenských biskupství preláty slovenského původu, loajálními k čs. státu, ale také obhájit pro čs. stát řadu práv, jež kurie v předchozích staletích přiznávala habsburským panovníkům, především právo nominování biskupů a řádových představených. A bylo nutné řešit celou sérii problémů dalších, z nichž k nejvážnějším nesporně náleželo uznání pozemkové reformy Vatikánem.*“⁸⁸

Kroftova pozice byla velmi nelehká. Kromě naprosto spartánských podmínek, kdy chybělo zejména to nejdůležitější, a sice objekt legace, písáčka a psací stroj nevyjímaje, stál ve svých snahách proti silnému protivníkovi. Státním sekretářem od smrti Domenica kardinála Ferraty byl Pietro kardinál Gasparri,⁸⁹ muž který pád velké rakouské říše považoval za celosvětovou tragédii. Gasparri proto odmítal přijímat delegace všech nástupnických států, tedy i Kroftu, natož aby jakkoli řešil otázku Slovenska. Vatikán dokonce nevěřil ani v to, že nové uspořádání Evropy je trvalé. V Římě se netajili tím, že návrat k velké monarchii na Dunaji a restaurace Karla I. by byla nejrozumnějším řešením. Není tajemstvím, že oba pokusy Karla I. o restauraci v Uhrách byly podporovány právě z vrcholných míst kurie.

„Přes tyto zjevné protičeskoslovenské nálady vatikánských kruhů, dávané mj. soustavně najevo obviňováním pražských vlád z podpory nekatolických církví, z protikatolických excesů

⁸⁷ „*Po necelém roce působení se mu podařilo dosáhnout významného úspěchu – souhlasu papežského stolce se jmenováním nových biskupů na Slovensku, čímž se tato oblast vymanila z úplné církevní závislosti na Maďarsku.*“ viz http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/milan-hodza-3/*kopie-1-prof--phdr--kamil-krofta-74642/

⁸⁸ DEJMEK, Jindřich; Historik v čele diplomacie Kamil Krofta, s. 8.

⁸⁹ **Pietro kardinál Gasparri** (1852-1934) působil v Římské kurii většinu své kněžské kariéry. Roku 1898 jej Lev XIII. (Vincenzo Pecci) (1810-1903) jmenoval nunciem v Peru, Ekvádoru a Bolívii. O tři roky později se vrátil do Říma a stal se předsedou Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti. Kardinálem byl kreován roku 1907. V roce 1914 byl Piem X. (Giuseppe Sarto) jmenován Státním sekretářem, kterým byl až do roku 1930. Zároveň byl v letech 1914-1934 camerlegem (kardinálem-komořím). Mnohokrát byl zmiňován jako kandidát na papeže. Měl rovněž velkou zásluhu na sepsání Kodexu kanonické práce, Lateránských dohodách s Itálií a na založení koleje Nepomucenum v Římě.

v oblasti školství atd., se přece koncem roku 1920 Kroftovi podařilo dosáhnout prvního výraznějšího úspěchu. Po konzultacích s Prahou byli totiž jmenováni první tři slovenští biskupové do Banské Bystrice, Nitry a Spiše,⁹⁰ v zásadě podle návrhu kandidátů předložených čs. vládou, což vytvářelo podmínky pro eventuální dohodu o příštím způsobu nominace nejvyšších katolických hodnostářů za „spoluúčasti“ čs. státu.“⁹¹ Kroftovi se nepodařil prvotní záměr vytyčení nových diecézních hranic, naopak jeho zásluhou nikdy nedošlo k vytvoření samostatného vyššího celku (diecéze) pro oblast Sudet.⁹² Ve Vatikánu Krofta ani nedosáhl svého cíle *moderované odluky církve od státu*, která byla jedním z prioritních bodů programu vlády.

Po úspěchu v Římě byl Krofta převeden do Vídně. Krofta přijal svoje přeložení do Vídně s velkým nadšením, ač sám velmi tvrdě kritizoval rakouskou politiku vůči Československu, která neustále poukazovala na křivdu, „*kteřá měla být na Rakousku, a zvláště jeho metropoli, domněle spáchána uskutečněním mírových smluv. Popíral také, že by republika byla jen umělým výtvořem mírové konference neschopným života, jak to hlásala mnohdy nejen německá diplomacie, ale i jisté kruhy na Západě.*“⁹³ Kroftovou představou byla politika, která vůči Rakousku neměla přesáhnout rámec sousedského vztahu, tj. v žádném případě neuvažoval jako Hodža, který ve svém plánu federace přímo s Rakouskem počítal. Podle Benešova plánu bylo potřeba Rakousko, Maďarsko a především Německo *izolovat a neutralizovat* od Malé dohody, ale na straně druhé nesmělo být s těmito státy jednáno jako s méněcennými partnery. Beneš apeloval na to, aby vztahy všech zemí byly vždy korektní a tento názor zastával i Krofta.

Krátce poté, kdy Krofta přišel do Vídně, došlo v Rakousku ke změně vlády. Novým kancléřem se stal lidovec Ignaz Seipel. Krofta nepředpokládal, že nová koalice, v níž zasedli i stoupeni Velkého Rakouska, bude mít snahu a tendenci vytvořit „německý blok“ a bude se snažit o sblížení s Německem. Seipel, původním vzděláním katolický kněz, v roce 1918 sice vstoupil do politiky jako ministr práce a sociálních věcí v poslední monarchistické vládě Heinricha Lammasche, ale vzhledem ke katastrofálnímu stavu rakouského, ale i německého

⁹⁰ Banskobystrickým biskupem byl 13. listopadu 1920 jmenován **Jakub Marián Blaha** (1869-1943), diecézi nitranskou spravoval od téhož dne **Karol Kmeťko** (1875-1949) a spišskou též od 13. listopadu 1920 **Ján Vojtaššák** (1877-1965). Zejména poslední jmenovaný je z pohledu dějin velmi kontroverzní osobou. Dodnes není jasná jeho role v době Slovenského štátu. Názory pamětníků se v detailech liší, ale většinou dochází ke shodě, že Vojtaššák byl člověkem, který se osobně v arizacích na Slovensku neangažoval. Je na druhé straně jisté, že Vojtaššákovu biskupství arizovalo lázně Sivá Brada.

⁹¹ DEJMEK, Jindřich; Historik v čele diplomacie Kamil Krofta, s. 9.

⁹² Argumentem proti vytvoření této „zvláštní církevní organizace“ byl i fakt, že Sudety z valné části spadaly pod správu Litoměřické diecéze.

⁹³ DEJMEK, Jindřich; Historik v čele diplomacie Kamil Krofta, s. 10.

hospodářství se nedalo předpokládat, že by mohlo dojít ke spojení Rakouska s Německem. Kroftovi bylo pochopitelně jasné, v jak svízelné situaci Rakousko je, a proto už na podzim 1922 požádal Prahu, aby zvážila pomoc Rakousku. Krofta měl „*situaci za opravdu velmi vážnou*“⁹⁴ a byl přesvědčen, že ve vlastním zájmu by Československo mělo Rakousku pomoci tuto situaci vyřešit. Přestože Beneš byl k takovému kroku skeptický, nakonec to byl Krofta, jehož názor převládl a Rakousko dostalo záruky úvěrů, diplomatické přímluvy u Společnosti národů, ale především vznikl projekt mezinárodní spolupráce finanční sanace Rakouska. Pokud tedy lze vyzdvihnout jeden z bodů Kroftovy mise ve Vídni, je tento jeden z těch nejhlavnějších.

Díky této pomoci se podařilo oddálit (nikoli zcela a definitivně zamezit) orientaci Rakouska na Německo. Situace se ale opět změnila, když do funkce nastoupil nový kabinet v čele s Rudolfem Ramekem. Ramek si do svého kabinetu vybral na pozici ministra zahraničních věcí Heinricha Mataju. Mataja se nijak netajil svými postoji vůči Německu a Římu a není tedy divu, že za jeho působení ve funkci ministra došlo k většímu sblížení Rakouska s Německem.

V roce 1925 Krofta opět změnil působiště své diplomatické mise. Masaryk jej jmenoval vyslancem v Berlíně. Kroftovo diplomatické renomé velmi posilovalo, o čemž svědčí i jeho účast na mírové konferenci v Locarnu téhož roku. Konference se zúčastnil z Benešovy vůle především jako zástupce Československa v zemi, již se Locarnská konference bezprostředně týkala. Krofta hodnotil jednání v Locarnu vždy velmi pozitivně, ač současnými historiky není hodnoceno zcela jednoznačně. Ve své podstatě byl zde podepsaný Rýnský garanční pakt základem pro mír v Evropě, ale v dalekosáhlém důsledku byl zárodkem pro další ozbrojený konflikt světového rozměru. Pakt sice určoval a vymezoval východní hranice Německa, ale zároveň umožňoval jejich následnou revizi. Z tohoto důvodu je Locarno považováno za velmi sporné.

Krofta z Berlína varoval, že „*Locarno neznamená ani zdaleka odklon Německa od rapallské linie, stejně tak neznamená konec revizionistických a anekčních záměrů Berlína.*“⁹⁵ Locarno skutečně nezajišťovalo trvalý mír v Evropě, nakonec to ani nebyl záměr celé konference. Cílem bylo postupně začlenit Německo do evropské politiky, vymanit ho z nucené poválečné izolace.

Berlín byl Kroftovou poslední zahraniční misí. V únoru 1927 byl převeden zpět do Prahy na ústředí do Černínského paláce, aby zde působil jako vedoucí politické sekce ministerstva.

⁹⁴ DEJMEK, Jindřich; Historik v čele diplomacie Kamil Krofta, s. 11.

⁹⁵ Tamtéž, s. 13.

Odchod z Berlína zpět do Prahy Krofta uvítal. Představoval si totiž, že „*bude jakýmsi státním tajemníkem pro zahraničí, kteroužto funkci poznal dobře v Německu.*“⁹⁶ Problém ale nastal v tom, že organizační řád ministerstva žádnou takovou funkci prakticky neznal. Funkce, kterou měl Krofta vykonávat, byla vysoce náročná, vzhledem k tomu, že vedoucí sekce de facto i de iure zastupoval ministra v nepřítomnosti a řídil celý chod ministerstva.

Funkce tajemníka etablovala Kamila Kroftu mezi přední diplomaty a Benešovy osobní spolupracovníky. Jistě, vrcholem bylo jeho jmenování ministrem zahraničních věcí, ale právě ve funkci tajemníka se mohl skvěle seznámit s chodem ministerstva, stejně tak blíž spolupracovat s Edvardem Benešem a prezidentem Masarykem. Nejen diplomatické mise v zahraničí, ale především Kroftova loajalita utvrdila Edvarda Beneše v tom, že Kamil Krofta je nejvhodnějším kandidátem na převzetí „jeho“ ministerstva po jeho zvolení prezidentem v prosinci 1935. V únoru 1936 převzal ministerstvo člověk, který měl jednak dobré vzdělání, analytické myšlení, ale i výbornou diplomatickou průpravu ze zahraničních misí, který skvěle znal Černínský palác „zevnitř“ a především člověk, který nepostrádal smysl pro humor, pořádek a řád.

⁹⁶ Tamtéž, s. 14.

4. ROK 1935

V historii samostatného Československa bylo jen velmi málo roků, které byly zlomové. Pro Československo lze považovat za nejzlomovější právě roky 1935 a 1938, kdy došlo v politické otázce k zásadním změnám.

Začátkem třicátých let dorazila do Československa hospodářská krize, která započala pádem burzy v New Yorku. Dotkla se především odvětví, která nebyla schopná včas se adaptovat, nebo nebylo možné dané produkty jinak vyrobit. Vleklá krize postihla především zemědělství, protože prudce spadly ceny potravin a snížila se spotřeba ve městech, takže rolníci nemohli splácet úvěry.

Díky sílícímu vlivu hitlerovské NSDAP v sousedním Německu se počala radikalizovat německá menšina žijící v Sudetech. Do popředí se dostala nacionalisticky a prohitlerovsky smýšlející hnutí v čele s SdP, vedené vratislavickým rodákem Konradem Henleinem. Vrcholem pak byly parlamentní volby konané 19. května 1935, kdy procentuálně získala SdP 15,18 %, ale jen 44 hlasů. Druhé místo obsadila s 14,29 % RSZML, přičemž získala o jeden mandát víc než SdP. Tím nastal politický pat.

Ještě před samotnými volbami rozhodla Malypetrova vláda společně s armádním velením o realizaci vojenského opevnění Československa v reakci na sílící zbrojení Wehrmachtu v Německu. Plán byl důkladný a počítal s opevněním celého Československa, zejména v oblasti hranice s Německem. Tvořila téměř tři čtvrtiny celé hranice země. Bylo tedy zřejmé, že v případě vypuknutí války bude Československo vystaveno ataku jako první.⁹⁷

Na poli zahraniční politiky je nutné především zmínit Československo-sovětskou spojeneckou smlouvu, která byla podepsána krátce před volbami v roce 1935. Tato smlouva upravovala vztah mezi Československem a Sovětským svazem a měla ČSR zajistit ochranu před rozpínavým Německem a rovněž obsahovala klausuli o neútočení a spojení v případě válečného konfliktu.⁹⁸

Posledním významným mezníkem, byla prosincová abdikace prezidenta Masaryka a následné zvolení Edvarda Beneše jeho nástupcem. Po zahraničně politické stránce se téměř nic nezměnilo. Edvard Beneš nadále zůstával hlavní osobností československé diplomacie a na jeho místo byl vybrán zkušený diplomat Kamil Krofta. Jeho působení v Černínském paláci lze brát jako úspěšnou misi, pokud nepůjdeme do hloubky. Ve výsledku to ale byl

⁹⁷ Tuto stránku věci rozebírám více v podkapitole níže.

⁹⁸ Viz níže v samostatné podkapitole.

Edvard Beneš, který řídil zahraniční politiku. Může se zdát, že byl Krofta loutkou, ale svoji ministerskou misi zvládl obstojně.

Rok 1935 byl tedy pro Československo velmi významný, alespoň co se týče jeho vnitřních záležitostí. Byl rokem, který přinesl mnoho změn a předpovídal republice těžké časy. Radikalizace Němců v následujících letech sílila a vyvrcholila Mnichovským diktátem. Nelze říci, že by česká vláda německou otázku neřešila, spíš se snažila situaci v Sudetech uklidnit. Rok 1935 znamenal pro Československo zlom, který ho nasměroval k jeho konci.

4.1. „Je třeba se opevnit“

Této kapitole jsem se rozhodl krátce věnovat, protože s československou zahraniční politikou úzce souvisí. Nejen diplomacie, ale i obrana státu je v případě hrozby válečného konfliktu důležitá a nejinak tomu bylo i v případě Československa a států Malé dohody. Obranný mechanismus do poloviny třicátých let v Československu téměř chyběl. Československo sice mělo vyzbrojenou armádu, ale její výstroj nebyla nijak valná. Letouny značky AVIA neměly dostatečný dolet, tanků bylo také poskrovnu, tudíž bylo nutné začít s přezbrojováním armády a především se stavbou obranného pevnostního mechanismu, který by v případě napadení země z vnějšku zamezil i odrazil útok.

Počátkem rok 1935 bylo jasné, kdo začíná být pánem ve střední Evropě, a proto začal Hlavní generální štáb československé armády (HGŠ) řešit účinnou obranu vlasti před vnějším nepřítelem. V březnu 1935 proto vznikla Rada pro opevnění, která schválila vznik Ředitelství opevňovacích prací (ŘOP), jehož velitelem byl jmenován armádním generálem Ludvíkem Krejčím⁹⁹ divizní generál Karel Husárek.¹⁰⁰ Ředitelství bylo začleněno pod Ministerstvo

⁹⁹ **armádní generál Ludvík Krejčí** (1890-1972) byl v letech 1933-1939 vrchním velitelem branné moci v Československu. Za První světové války sloužil v československých legiích v Rusku, účastnil se bitvy u Bachmače. Po návratu do vlasti roku 1920 byl vzat do služeb československé armády. V září 1938 byl jmenován hlavním velitelem československé branné moci. Po válce sloužil až do roku 1947 opět v armádě, poté byl pensionován. V roce 1950 mu byla odňata hodnost a byl degradován na vojína. Zemřel v orlickoústecké nemocnici. Po roce 1989 byl rehabilitován, hodnost mu byla navržena.

¹⁰⁰ **divizní generál Karel Husárek** (1893-1972) byl velitelem ŘOP, v roce 1938 pak ministrem veřejných prací. Za První světové války působil na ruské frontě jako legionář. Po válce velel ženistům v Bratislavě, poté studoval na vojenské akademii v Paříži. Po návratu do Československa byl jmenován velitelem brigády v Místku. V roce 1935 byl pověřen řízením ŘOP a roku 1937 začal realizovat tzv. Husárkův program. Po obsazení Československa se stal ředitelem zbrojovky v Dubnici nad Váhom, později se vrátil do Prahy a podílel se na organizaci Pražského povstání. Po osvobození byl propuštěn a obviněn za činnost ve zbrojním průmyslu za okupace. Byl propuštěn z armády, degradován a poslán do výslužby. Později pracoval v STNL jako překladatel.

veřejných prací, které od prosince 1935 řídil Jan Dostálek,¹⁰¹ později brigádní generál František Nosál¹⁰² a po „Mnichovu“ již zmíněný divizní generál Husárek.

Úkolem Rady pro opevnění byla především příprava a pomocí ŘOP následná realizace opevnění Československa. Bylo rozhodnuto, že od západu je potřebné bránit Prahu, tudíž vznikly dvě tzv. čáry, které měly zamezit případnému obsazení Prahy. Počáteční rozhodnutí vybudovat pouze objekty těžkého opevnění bylo na začátku roku 1936 přehodnoceno a následně bylo rozhodnuto o výstavbě lehkého opevnění.¹⁰³ První linie byla zbudována před Plzní, proto nese tato „čára“ označení Plzeňská, druhá již přímo bránila napadení Prahy, proto je označována jako „čára“ Pražská.

To ovšem samozřejmě nestačilo. Československo, jehož tři čtvrtiny délky hranic tvořila ta s hitlerovským Německem, bylo nutné opevnit kompletně. Výsledkem mělo být opevnění Československa, kde měly vzniknout již zmíněné objekty těžkého opevnění táhnoucí se prakticky po celém obvodu Československa a na severozápadě a jihozápadě bránící Prahu,¹⁰⁴ objekty lehkého opevnění před Plzní, Prahou, na Vysočině a podél toku řeky Moravy.¹⁰⁵ Za tři roky byl vybudován jen zlomek z plánovaných objektů, který v případě přímého útoku na Československo jednoznačně nemohl ničemu zabránit.

Celkově bylo těžké opevnění realizováno v oblasti od Náchodského výběžku přes Orlické hory, Jeseníky až po Ostravu. Zejména v oblasti Náchodska a Králicka¹⁰⁶ vznikl soubor několika těžkých pevností, které měly v případě napadení zmírnit, či úplně zmařit vojenskou operaci nepřítele. Druhou oblastí bylo Břeclavsko. Zde rovněž vznikl soubor několika vojenských objektů, které jsou dodnes zachovány a v případě nutnosti jsou použitelné pro vojenský útok.¹⁰⁷ Poslední oblastí byl levý břeh Dunaje mezi Komárnem a Štúrovem.¹⁰⁸

Jak bylo řečeno výše, není účelem této kapitoly rozebírat typy a druhy lehkého a těžkého opevnění Československa, ale především informovat případné čtenáře o tom, jaké měla ČSR

¹⁰¹ **Jan Dostálek** (1883-1955) byl v letech 1935-1938 ministrem veřejných prací Československa. Jako činovník ČSL působil v mnoha vysokých funkcích státu. Po válce se angažoval v ČSL, v červenci 1948 byl zatčen a odsouzen ve vykonstruovaném procesu. Zemřel na Pankráci roku 1955.

¹⁰² **divizní generál František Nosál** (1879-1963) byl posledním předmnichovským ministrem veřejných prací. V roce 1916 vstoupil do legií. Po válce velel pluku v Opavě, roku 1935 se stal členem Hlavního štábu generála Krejčího. Za okupace byl členem Obrany národa. V roce 1949 byl zatčen a následně odsouzen k dvaceti letům vězení, propuštěn byl roku 1954. Rehabilitován byl in memoriam roku 1970.

¹⁰³ „V původních představách mělo být čs. opevnění tvořeno jen těžkými objekty a tvrzemi.“ in: RÁBOŇ Milan, SVOBODA Tomáš a kol.; Československá zeď: Stálá opevnění z let 1935-1938: průvodce dělostřeleckou tvrzí Bouda, FORTprint, Brno, 1993, s. 6.

¹⁰⁴ Vyjma nejvýchodnější hranice s Rumunskem.

¹⁰⁵ viz mapa in: RÁBOŇ Milan, SVOBODA Tomáš a kol.; Československá zeď, s. 7-8.

¹⁰⁶ Jedná se o dělostřelecké tvrze Dobrošov, Hanička, Bouda, pěchotní srub K-S 5 „U Potoka“ a mnohé další objekty.

¹⁰⁷ Jedná se například o objekty MJ-S 16 „Výběžek“ a MJ-S 4 „Zatáčka“.

¹⁰⁸ Největším objektem byl pěchotní srub Ko-S 1 „Nová stráž“.

zahraničněpolitické důvody pro to, aby budovala opevnění. První důvod jsem naznačil v úvodu. Čelní představitelé Československa cítili povinnost ubránit své území před rozpínavostí Německa. Samotná Malá Dohoda ale byla namířena proti Maďarsku. Jugoslávie a Rumunsko neměly s Německem žádný problém. Hitlerova armáda nabírala na síle, rétorika jeho projevů se radikalizovala a nezabezpečený prostor bez jakékoli vojenské obrany by při případném útoku do týlu znamenal fatální devastující pohromu nejen po stránce majetkové, ale především velké ztráty na životech občanů.

Opevněné Československo mělo mnohem větší šance na „přežití“. Bylo jasné, že účinná obrana by byla zaručena jen v případě plně funkčního a dokončeného opevňovacího systému. Do září 1938 byl dokončen pouhý zlomek z celkově plánovaného opevnění, tudíž v případě skutečného útoku by se republika dlouho bránit nedokázala. Odhady jsou různé a pohybují se v rádech dnů až týdnů, maximálně dvou měsíců. S trochou nadsázky můžeme říct, že do Vánoc by byla republika na lopatkách po všech stránkách. Ač bylo Československo v září 1938 opravdu jen krok od vyhlášení války Německu, naštěstí rozhodla předvídatost prezidenta Beneše, který ve výsledku rozkaz k aktivní obraně nevydal. V očích veřejnosti se tak nechvalně zapsal jako ten, kdo Československo bez boje zaprodal Němcům a zbaběle utekl z republiky.

Můj osobní názor na rozhodnutí Edvarda Beneše v září a říjnu 1938 je však opačný. Vezmeme-li v úvahu mezinárodní situaci, kdy Francie a Anglie, které byly našimi spojenci nebo se za ně do té doby považovaly, podepsaly v Mnichově diktát o odstoupení pohraničí a Československo tak nemělo jediného adekvátního spojence, pak jediným rozumným řešením se jevílo diktát přijmout a smířit se s nastalou situací. Existovala sice smlouva se Sovětským svazem, ale v té době platila nóta stanovená Rapallskou smlouvou¹⁰⁹ z roku 1922. Československo-sovětskou spojeneckou smlouvou¹¹⁰ z 16. května 1935 by tak nebylo možné uplatnit.

Druhý důvod pro opevnění Československa byl strategický. Vše spočívalo v tom, že Československo plánovalo vybudovat opravdu účinný systém opevnění, který bude v případě nečekané vojenské operace schopen ubránit i další státy. Jako hraniční země Malé dohody tedy věnovalo této záležitosti nemalou pozornost. Budovalo se sice opevnění, které

¹⁰⁹ Touto smlouvou de facto Německo uznávalo existenci bolševického Ruska a v tajném dodatku obsahovala nótu o vzájemné vojenské spolupráci obou zemí.

¹¹⁰ „Československo-sovětská spojenecká smlouva byla podepsána 16. května 1935 a uvádělo se v ní, že pokud se jedna smluvní strana stane obětí nevyprovokovaného útoku, druhá jí poskytne okamžitou pomoc. Připojený protokol však upřesňoval, že tento závazek bude platný jen v případě, že oběti bude poskytnuta současně pomoc ze strany Francie.“ in: <http://armada.vojenvstvi.cz/predvalecna/studie/16.htm>

mělo odolat útokům těžké techniky, ale většina objektů lehkého opevnění nebyla proti takovému útoku vybavena.¹¹¹ Jednalo se zejména o objekty KPÚV,¹¹² kterých bylo nejvíce. Opevnění sice bylo schopné odolat útoku tanků Pz I a Pz II, ale již nedokázaly účinně odolávat tankům Pz III a Pz IV,¹¹³ jejichž počet v německé armádě postupně převažoval. „Odborníci z ŘOP si tuto situaci plně uvědomovali a proto se problémem protitankové obrany intenzivně zabývali. Ochranu stávajících typů lehkých objektů (viz. 36 a 37) před pancéřovanými vozidly mělo zajistit jejich vyzbrojení protitankovými puškami různé ráže. Ve vývoji byl také 15 mm hrubý kulomet. Do září 1938 se však zbraně k jednotkám, obsazujícím lehké opevnění, nedostaly.“¹¹⁴

Bylo velmi málo času na kompletní realizaci opevnění Československa. Předpoklad finalizace prací byl v lepším případě na počátku padesátých let.¹¹⁵ Za tři roky byl vybudován pouze malý zlomek z plánovaného obranného systému. Paradoxem, a tak trochu i ironií osudu zůstává, že většina objektů, zejména pak těžké opevnění, zůstala po odstoupení pohraničí na okupovaném území.

4.2. Československo-sovětská spojenecká smlouva

Počátkem května 1935 podepsala francouzská a sovětská strana smlouvu o vzájemné pomoci. Tato smlouva zavazovala obě smluvní strany k vzájemné pomoci v případě napadení jedné z nich.¹¹⁶ Beneš nebyl v tomto směru z počátku příliš dobře informován o detailech smlouvy, zejména ze strany Francie, ale projevil zájem využít možnosti, které tato smlouva skýtala. V následujících dnech podnikl všechny kroky, které vedly k vzniku československo-sovětské smlouvy.

Benešův návrh předpokládal, že dojde k podpisu dokumentu, který bude téměř totožný s nedávno vzniklou smlouvou mezi SSSR a Francií. Jeho snahou bylo především do smlouvy zakomponovat užší vztah Československa k Francii, tedy de facto vytvořit smlouvu, která by vycházela z dohod uzavřených v Locarnu.¹¹⁷ Celkový text podepsaný 16. května 1935

¹¹¹ „Určitou slabinou objektů lehkého opevnění byla nedostatečná protitanková obrana.“ in: RÁBOŇ Milan, SVOBODA Tomáš a kol.; Československá zeď, s. 28.

¹¹² Jednalo se o tzv. řopíky.

¹¹³ **Panzerkampfwagen.**

¹¹⁴ RÁBOŇ Milan, SVOBODA Tomáš a kol.; Československá zeď, s. 28.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 8.

¹¹⁶ „Ke smlouvě byl připojen protokol, který mimo jiné konstatoval, že její podpis nenaruší dříve přijaté závazky; současně opakoval program uzavření regionální bezpečnostní dohody, jenž měl umožnit dalším zájemcům přistoupit k právě zrozené protihitlerovské alianci.“ in: DEJMEK Jindřich; Diplomacie Československa: Díl I., s. 605.

¹¹⁷ „Navíc mělo být právním způsobem vyjádřeno, že se závazky o vzájemné pomoci nebudou vztahovat na případný konflikt s Polskem.“ Tamtéž s. 606.

ve výsledku vycházel z původní smlouvy mezi SSSR a Francií. „V článku prvním zakotvoval v případě ohrožení nebo nebezpečí útoku vzájemné úrady o opatřeních“ v duchu 10. článku paktu ženevského, v následujících dvou paragrafech potom obě smluvní strany zavazoval pro případ nevyprovokovaného útoku ze strany některého evropského státu k poskytnutí bezodkladné vzájemné pomoci.“¹¹⁸ Na výsledek podpisu smlouvy byly spíše negativní reakce. Německu smlouva usnadnila Československo po stránce politické zcela zničit.

Negativní postoje ke smlouvě kromě Německa zastávala i Horthyho vláda v Budapešti. Maďarsko se právem obávalo, že podpisem této smlouvy dojde postupně k zesílení vlivu SSSR ve střední Evropě, což se ve výsledku ukázalo jako obava naprosto správná. Nesouhlasné stanovisko zastávala i vláda ve Varšavě. Nový kabinet v Bělehradě, nebyl nadšený ze vzniku smlouvy. Ani Londýn se ze smlouvy neradoval, přestože představitelé Velké Británie nedávali svůj nesouhlas najevo.

Benešovým cílem bylo především spojenectví, které by umožnilo v případě nebezpečí zajistit Československu ochranu. V SSSR získal velkého spojence, který díky mohutné armádě mohl adekvátně pomoci. Problém byl v tom, že mohl pomoci pouze ve spolupráci s Francií. Potom co v září 1938 podepsaly Francie a Velká Británie Mnichovskou dohodu, ocitlo se Československo osamoceno.

Podpis smlouvy byl mnohokrát Benešovi vyčítán, jak před Mnichovem, tak po něm. Osobně se domnívám, že v zásadě to rozhodnutí nebylo chybné, ač ve výsledku nepřineslo nic pozitivního. Nikdo nemohl předpokládat, že se francouzská strana zachová tak, jak se zachovala a že Chamberlain také podepíše diktát, aby do Anglie „přivezl mír“, jak sám prohlásil před svým lidem. Československo touto smlouvou získalo alespoň elementární možnost ochrany, a to bylo podle Beneše důležitější než názor ostatních států.

4.3. „Tatíčková“ abdikace

Zdravotní stav prezidenta Masaryka byl dlouhodobě tabu. Jeho zdravotní stav byl špatný od roku 1921, ale během roku 1934 došlo k jeho postupnému rapidnímu zhoršení. Masaryk toho roku prodělal soustavu mozkových příhod, které mu částečně znemožnily pokračovat v práci. Oficiální komuniké Hradu z 9. května 1934 sice vše svalovalo na mírné nachlazení, ale skutečnost byla taková, že Masaryk na tom nebyl dobře.¹¹⁹ Masarykovo funkční období končilo v létě 1934 a bylo zřejmé, že prezident už znovu kandidovat nebude. Ústava mu ale

¹¹⁸ Tamtéž s. 606.

¹¹⁹ „Ve veřejnosti kolují různé zprávy o zdravotním stavu prezidenta republiky. Prezident byl stížen v posledních dnech lehkým chrapotem, a proto nevycházel a nepřijímal návštěvy. Jinak je prezident zdráv. Dr. Maixner.“ in: SMETANOVÁ Jindřiška; TGM: „Proč se neřekne pravda“, Praha, 1996, s. 152.

umožňovala, že může být volen bez omezení.¹²⁰ Bylo veřejným tajemstvím, že v prezidentské volbě, která se konala 24. května 1934,¹²¹ hodlá kandidovat i předseda KSČ Klement Gottwald, a proto Masaryk nakonec kandidaturu přijal. Dalším důvodem mohlo být i to, že Masarykovi imponoval čtvrtý odstavec §58 Ústavy o jeho doživotní volbě.¹²²

Postupně se ale ukázalo, že Masaryk je čím dál více unavenější a jeho zdravotní stav je čím dál méně slučitelný s výkonem funkce. Masaryk už postupem času nedokázal být takovým státníkem, jako tomu bylo do roku 1934. Velká část politické garnitury soudila, že zatím není žádný z politiků schopen Masaryka nahradit. Zájemců sice bylo hodně, ale ani jeden z nich nespĺňoval podle politiků požadavky na funkci hlavy státu.

Během roku 1935 bylo již zcela zřejmé, že Masaryk je na úplném konci sil. Dovršil již osmdesát pět let, prezidentský úřad zastával skoro sedmnáct let, a proto bylo zcela zjevné, že politici musí hledat novou tvář na Hrad. Masaryk chtěl nejdříve znát názor svých nejbližších, tedy rodiny. Dcery Alice a Olga úmysl otce abdikovat nesdílely. Naopak syn Jan se klonil k tomu, aby *tata* odstoupil, jelikož věděl, že zdraví je přednější. Plně si uvědomoval, že otec je starý, nemocný, a předpokládal, že mu na výkon funkce již nestačí síly.

Dne 21. listopadu 1935 pozval Masaryk do Lán předsedu vlády Milana Hodžu, kterého zde informoval o svém úmyslu vzdát se v dohledné době úřadu prezidenta. Hodža byl opačného názoru a požádal Masaryka, aby ve svém úřadu nadále setrval. Masaryk ale trval na své rezignaci, která byla později stanovena na 14. prosince 1935. Zároveň vyjádřil přání, aby se jeho nástupcem stal Edvard Beneš.

V poledne 14. prosince 1935 začal na Lánském zámku samotný akt abdikace. Jménem prezidenta republiky přečetl jeho abdikací list kancléř Přemysl Šámal.¹²³ Po aktu prezident

¹²⁰ „Nikdo nemůže býti více než dvakrát po sobě zvolen. Kdo byl prezidentem po dvě po sobě jdoucí volební období, nemůže opět zvolen býti, dokud od skončení posledního období neuplyne sedm let; **ustanovení toto nevztahuje se na prvního prezidenta Československé republiky.**“ viz Ústavní listina Československé republiky 121/1920 Sb. ze dne 29. února 1920, Hlava třetí, §58, odstavec 4.

¹²¹ Výsledek volby prezidenta byl jednoznačný. Masaryk získal 324 hlasů, Klement Gottwald 38 hlasů. Celých 53 hlasů bylo neplatných. Jednalo se především o hlasy HSLS, Maďarů, fašistů a národních demokratů.

¹²² „Masarykovi se s přibývajícím věkem stále více zamlouvala slova Ústavy, že první hlava státu může být volena bez omezení, až třeba na doživotí. Vždyť toho viděl ještě tolik nedodělaného“ in: SMETANOVÁ Jindřiška; TGM: „Proč se neřekne pravda“, Praha, 1996, s. 155.

¹²³ „Prezidentský úřad je těžký a zodpovědný a vyžaduje proto plné síly. Vidím, že již nestačím, a proto se ho vzdávám. Byl jsem čtyřikrát zvolen prezidentem naší republiky, snad mi to dává legitimaci, abych vás poprosil a celý národ československý i spoluobčany národností ostatních, abyste při správě státu pamatovali na to, že státy se udržují těmi ideály, z nichž se zrodily, sám jsem si toho byl vždycky vědom. Potřebujeme dobrou zahraniční politiku a doma spravedlivost ke všem občanům, ať jsou kterékoliv národnosti. Rád bych Vám ještě řekl, že za svého nástupce doporučuji dr. Beneše. Pracoval jsem s ním za hranicemi i doma a znám ho. Mám plnou důvěru, že vše půjde dobře, a dá-li Bůh, budu se na vás ještě chvíli dívat, jak to vedete. Vás, pane ministerský předsedo, prosím, abyste vzal mou rezignaci na vědomí a zařídil, co je třeba“ in: Národní politika, číslo 343, ročník LV, 15. prosince 1935, číslo 343.

konstatoval suché „*So I am free.*“¹²⁴ Poté ještě dodal slůvko *fine*. Tím byl krátký akt, kterého se zúčastnila veškerá politická elita i prezidentova rodina, skončen.

Po abdikaci Masaryk zůstal v Lánech. Každý týden ho zde navštěvoval jeho nástupce Edvard Beneš. Masaryk svůj čas trávil sledováním politické situace. Jeho zdravotní stav byl dlouhodobě stabilizovaný. Noc z 1. na 2. září 1937 přinesla zhoršení jeho stavu. Masaryka postihla další mrtvice. Stav se nelepšil a 14. září 1937 ve 3 hodiny 29 minut ráno TGM dodýchal. „*Nezhasl, ale dohořel*“¹²⁵ okomentoval smrt *taty* jeho syn Jan.

4.3.1. Volba Edvarda Beneše prezidentem republiky

Ještě před Masarykovou abdikací bylo naplánováno, že nová volba prezidenta se bude konat 18. prosince 1935. Jelikož toto datum bylo známo předem, objevila se v průběhu konce listopadu a začátku prosince různá jména, která připadala v úvahu jako případní kandidáti na prezidentský úřad. Národní sjednocení oznámilo kandidaturu Karla Kramáře. Nakonec zvolilo profesora botaniky Bohumila Němce,¹²⁶ který v den volby¹²⁷ svoji kandidaturu stáhl a z volby odstoupil. Edvard Beneš tak zůstal jediným kandidátem.

Samotná volba prezidenta republiky byla velmi zajímavá. Platila sice nóta z 22. listopadu 1935 mezi Masarykem a Hodžou, že jediným kandidátem má být právě Beneš, ale slovenští poslanci se zasazovali o to, aby kandidoval Milan Hodža. Proti kandidatuře Edvarda Beneše byli i agráři. Jan Jiří Rückl¹²⁸ a Přemysl Šámal vyjednávali o Benešově podpoře s komunisty a „probenešovským“ křídlem HSLS, které tehdy vedl Jozef Tiso. Podporu Benešovi vyjádřil i Saverio Ritter.¹²⁹ Edvard Beneš byl nakonec zvolen 264 hlasy, prof. Němec získal 24 hlasy, prázdných lístků bylo odevzdáno celkem 76.

Masaryk měl v plánu nekandidovat již v roce 1927 a jeho úmyslem bylo Beneše navrhnout již tehdy. Edvard Beneš ale v té době kandidovat nemohl z důvodu nemoci a navíc neměl zdaleka takovou podporu, jako v roce 1935. Stejně tak tomu bylo v roce 1934, kdy se Masarykovi postavil Klement Gottwald.

¹²⁴ KLÍMEK Antonín; Velké dějiny zemí Koruny české, Praha, 2002, s. 372.

¹²⁵ SMETANOVÁ Jindřiška; TGM: „Proč se neřekne pravda“, Praha, 1996, s. 256.

¹²⁶ **Prof. PhDr. RNDr. h. c. Bohumil Němec** (1873-1966) byl přední český botanik a v akademickém roce 1921-1922 rektor University Karlovy v Praze. Politicky byl aktivní od mládí, v roce 1893 se nepřímo zapojil do procesu s Omladinou. V akademické obci se zasloužil o založení Přírodovědecké fakulty. Byl členem Československé národní demokracie, poslancem Revolučního národního shromáždění za Českou státoprávní demokracii. Od roku 1922 byl senátorem Národního shromáždění.

¹²⁷ Některé zdroje uvádí i datum 17. prosince 1935.

¹²⁸ **JUDr. Jan Jiří Rückl** (1900-1938) byl český sklářský průmyslník a politik. Angažoval se v ČSL.

¹²⁹ **Msgr. Saverio Ritter** (1884-1951) byl italský kněz, vatikánský diplomat. V Československu působil na diplomatické misi, v letech 1946-1950 byl nunciem. Pocházel z města Chiavenna (Cläven) na italsko-švýcarském pomezí, v Lombardii.

„Když předseda Sněmovny Malypetr přečetl výsledek, všichni přítomní povstali a začali skandovat jméno nového prezidenta. Orchester spustil státní hymnu, děla vypálila jednadvacet salv a nad Hradem zakroužila letka bombardérů. Beneš čekal na verdikt v Černínském paláci, odkud se vydal na Hrad, kde složil slavnostní prezidentský slib.“¹³⁰ Přání Masaryka a možná i samotného Beneše se splnilo. Republika dostala nového prezidenta, kterého veškerý tehdejší tisk vesměs kladně komentoval. Václav Osvald napsal o Benešovi například, že „Beneš bude nám i světu zárukou, že bude u nás udržena demokratická linie vývojová, klid a pořádek ve státě a tradiční směr naší politiky zahraniční.“¹³¹ Dále se psalo o instinktu národa, co zvítězil nad instinktem stran, ale i o tom, že kdyby byl prezident volený přímo, neměl by Beneš nejmenší šanci stát se prezidentem.

Novinář Jaroslav Werstadt se vyjádřil k volbě Edvarda Beneše tak, že ke své velikosti nepotřebuje „presidentského úřadu; nýbrž tato republika potřebuje na tomto nejvyšším a nejčestnějším místě ve státě muže Benešova formátu a talentu.“¹³² Většina tisku se shodovala v názoru, že Edvard Beneš překročil svým významem hranice republiky, stál vždy za Masarykem, a proto byl důstojným pokračovatelem prezidenta Osvoboditele.

¹³⁰ BUDINSKÝ Libor; Deset prezidentů, Knižní klub, Praha, 2008, s. 51.

¹³¹ OSVALD Václav. 1935. „Těm, kdož budou rozhodovat.“ Pp. 1 in: Národní osvobození 1935, r. XII., č. 294.

¹³² WERSTADT Jaroslav. 1935. „Pravý muž.“ Pp. 1 in: České slovo 1935, r. XXVII., č. 293.

5. ZAHRANIČNÍ POLITIKA ČSR V LETECH 1935-1938

5.1. Úloha Edvarda Beneše jakožto „prvního muže státu“

„Slibuji na svou čest a svědomí, že budu dbáti blaha republiky i lidu a šetřiti ústavních a jiných zákonů“¹³³

Zvolení Edvarda Beneše prezidentem Československa neznamenal v jeho zahraniční politice velké změny. Přestože dočasně převzal vedení ministerstva Milan Hodža, Benešův nástupce byl jednoznačně znám. Kamil Krofta byl už mnohem dříve seznámen s tím, že převezme ministerstvo, a dokonce ani pro veřejnost to nebylo překvapením.

Žádnou velkou změnou zahraniční politika neprošla, vzhledem k tomu, že i přes další své povinnosti vyplývající z funkce prezidenta, dělal Edvard Beneš zahraniční politiku stále sám. I jako prezident zůstal vůdčím ideologem československé zahraniční politiky, a tak ministr vykonával funkci realizátora Benešovým plánů a myšlenek.

Beneš jako prezident pokračoval v práci započaté už na postu ministra zahraničních věcí. Z funkce prezidenta ale bylo jeho slovo ještě více slyšet. Za svůj hlavní cíl si již dávno vytyčil kolektivní bezpečnost, kterou prosazoval zejména na půdě Společnosti národů. Je třeba si uvědomit, že Beneš nastupoval do funkce prezidenta už v době, kdy to v Evropě vřelo. Nebyla to sice ještě vřava válečná, ale šlo o stoupající nátlak Německa na okolní státy, zejména pak na Rakousko a v druhé řadě na Benešovo Československo.

Beneš spatřoval hlavní úlohu Československa v Malé dohodě. V tom se lišil od Milana Hodži, který sice připouštěl nutnost Malé dohody, ale považoval za nutné ji transformovat na federaci a vytvořit tím velký stát. Svým způsobem bylo řešení někde uprostřed. Jenže Beneš po zkušenostech s Hodžou a se svou znalostí středoevropské politiky nehodlal s Hodžou o tomto problému polemizovat a dále se držel malodohodové koncepce. Není pravdou, že Beneš Hodžovu myšlenku federace neuznával jako možnost obrany, ale sám byl přesvědčen, že federace několika zemí, navíc tak diametrálně politicky, hospodářsky a zejména mentalitně odlišných, by byla spíš přítěží než přínosem. Není také pravdou, že Beneš Hodžu na toto téma nikdy nevyslechl, nebral na vědomí jeho připomínky nebo názory a nepřihlédl k návrhům Hodži jakožto předsedy vlády.

Vraťme se ale do ledna 1936, kdy Beneš pevně sevřel ve svých rukou úřad prezidenta.

¹³³ „*President republiky slibuje před Národním shromážděním (§ 38) na svou čest a svědomí, že bude dbáti blaha republiky i lidu a šetřiti ústavních a jiných zákonů.*“ Hlava třetí, § 65 Ústavy z 29. února 1920.
http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html

Beneš sice pravidelně navštěvoval Masaryka v Lánech, aby se poradil, ale vlastně rady ani nepotřeboval.¹³⁴

Beneš neměl ve funkci prezidenta jednoduchou pozici. Díky své povaze i politice měl dost odpůrců už před svým zvolením do prezidentského úřadu. Už tehdy mu vytýkali přílišnou jednosměrnost jeho politiky. V prezidentském úřadě svoje postoje nezměnil, ale spíše potvrdil pozici hegemonu československé zahraniční politiky. S tím souviselo i pozdější jmenování Kamila Krofty ministrem zahraničí, které bylo spíše symbolickou výměnou funkcí, než závratnou změnou v chodu Československa vně státu.

Ten, kdo počítal s tím, že na Hradě proběhnou větší personální změny, mýlil se. Beneš nebyl člověkem, který často provádí změny, takže uskutečnil pouze dílčí personální změny. Na Hradě nebylo téměř potřeba cokoli měnit. Přemysl Šámal zastával svoji funkci bez Benešových výhrad. Prezident si zvolil pouze nové poradce. Za svého nejbližšího tajemníka si Beneš vybral Prokopa Drtinu, který v té době už šest let pracoval pro Masaryka. Osobními poradci, nikoli přímými spolupracovníky prezidenta, se stali Jaromír Smutný,¹³⁵ Eduard Táborský¹³⁶ a František Škarvan.¹³⁷

Jakkoli byly vztahy mezi Benešem a Hodžou v době, kdy oba byli ministry, napjaté, na vyšších postech se překvapivě vztahy mírně zlepšily. Beneš sice dál Hodžu nesnášel pro jeho impulzivnost a schopnost své názory přehodnocovat. Beneš došel k závěru, že je lepší nechat věci tak, jak jsou, ale sám uznával, že jako předseda vlády je Hodža celkem schopný. Oba věděli, že jejich pozice je opravdu nelehká, ale na řešení situace měli oba dva odlišný názor. Beneš neustále zdůrazňoval, že vše závisí na Francii, naopak Hodža prosazoval názor, že je potřebnější vytvořit silnou střední Evropu jako protiváhu Německu, ale i Sovětskému svazu. V tom byl jejich zásadní rozdíl. Jestliže před rokem 1935 měli ve svém pohledu na zahraniční politiku, v pracovních a osobních vztazích časté rozpory, po roce 1935 se

¹³⁴ Viz kapitola 6.1. Osobní a pracovní vztah TGM s Edvardem Benešem.

¹³⁵ **JUDr. Jaromír Smutný** (1892-1964) byl osobním poradcem prezidenta Edvarda Beneše. Z počátku pracoval jako řadový úředník ministerstva zahraničí a postupně se vypracoval na ministerského radu a tajemníka ministra Beneše. Po Mnichovu stál u organizace prezidentova odchodu do exilu. Po Mnichovu působil v Istanbulu, odkud v roce 1939 odešel za Benešem do Londýna. Zde se stal jeho kancléřem a podílel se na práci zahraničního odboje. Po válce se vrátil do Československa a působil dále jako prezidentský kancléř. Po abdikaci Beneše v roce 1948 působil dále ve funkci tajemníka Klementa Gottwalda, ale zároveň byl agentem zpravodajské služby v Londýně. Pro hrozbu zatčení odešel do exilu a dále působil v Londýně, kde stal ředitelem Ústavu Dr. Edvarda Beneše. Zde také zemřel.

¹³⁶ **Prof. JUDr. Eduard Táborský** (1910-1996) byl československý meziválečný diplomat a poradce prezidenta Edvarda Beneše. Po Mnichovu zůstal v Československu, ale v březnu 1939 odecestoval přes Polsko do Británie, kde působil dále ve službách Edvarda Beneše. Po válce se vrátil do Československa a zastával funkci vyslance ve Švédsku, odkud se už po Únoru nevrátil a získal pozici hostujícího profesora na univerzitě ve Stockholmu. Brzy odešel do USA, kde působil jako profesor na univerzitě v Austinu. Po roce 1990 se pravidelně vracel do Československa.

¹³⁷ Viz kapitola 6.1. Osobní a pracovní vztah TGM s Edvardem Benešem.

ukázaly tyto rozpory jako nepodstatná záležitost.

Hodža Benešovi často vytýkal jeho přílišnou jednostrannost a neschopnost přijímat cizí stanoviska a neustálé prosazování jednoho a téhož řešení. Je pravdou, že oponovat Benešovi bylo nesmírně složité, protože on sám nejlépe věděl, co je nejlepší. A byl to právě Milan Hodža, který Benešovi kontrovat dovedl.

Je potřeba zdůraznit, že Hodža nikdy před válkou nebyl hlavním Benešovým oponentem. Věčným kritikem Beneše a jeho „integrační“ politiky byli nacionálové v čele s Karlem Kramářem, později s Jiřím Stříbrným. Postupně se přidávali i agráři, kteří v čele s Antonínem Švehlou dlouhodobě odmítali zahraniční politiku Beneše jako zpátečnickou a zemi nic nepřinášející.

Beneš nikdy nebral na názor opozice nebo agrářiů valný zřetel. Sám dobře věděl, že bez jeho zkušeností a bez jeho tvrdé práce pro stát by Československo nemělo v Evropě tak dobrou pozici. Uvědomoval si, že nepopulární kroky nepřispívají k jeho oblibě, ale věděl, že právě tato cesta, kterou nastolil už za Velké války je jedinou možností, jak vytvořit z Československa moderní stát a fungující západní společnost. A o to se přes odpor opozice snažil i v pozici prezidenta.

Z funkce prezidenta mohl Beneš lépe ovlivňovat zahraniční politiku státu. K jeho ještě lepší pozici přispěl i fakt, že ministr zahraničí Krofta byl obdobného politického přesvědčení. Názorově byli oba velmi podobní, což byl základ dobré spolupráce. Beneš si Kroftu vybral už kolem roku 1920. Ač Krofta nikdy být ministrem nechtěl, měl jiné zájmy a nikdy nepočítal s tím, že by vstoupil do vrcholné politiky, zhostil se nakonec své funkce velmi dobře. Ale i on měl svázané ruce, a ani on nemohl ve výsledku na konci éry Československa dělat závažná rozhodnutí. A tak se stalo, že všichni tři ze svých postů přihlíželi zániku státu.

Charakterizovat prezidentství Edvarda Beneše je velmi složité, stejně tak jako byla složitá jeho povaha. Jeho první prezidentské období provázal neklid v Evropě. Prvním zásadním problémem, který se objevil v březnu 1936, byla německá remilitarizace Porýní.¹³⁸ Samotné Locarnské dohody totiž jednoznačně nikdy neuvedly, kdy budou německé západní hranice

¹³⁸ Stran zemí Společnosti národů se jednalo de facto o cílenou anexi. Remilitarizace Porýní ale neznamenala sama o sobě zpochybnění Locarnských smluv, protože německá západní hranice se nezměnila. Šlo o porušení vojenských klausulí versailleské smlouvy. Locarnské smlouvy z 5. - 16. října 1925, podepsané formálně v Londýně 1. prosince 1925, vůbec nepředpokládaly revizi západních hranic Německa, tak jak byly stanoveny na versailleské mírové konferenci. Umožňovaly pouze někdy v budoucnu eventuální revizi východních hranic, což se ale původně týkalo nikoliv Československa, ale Polska: německo-české hranice, či spíše konkrétněji bavorsko-česká, sasko-česká a prusko-česká hranice, byly totiž už po staletí prakticky neměnné a versailleská konference je změnila jen v případě Hlučínska. Německo-polská hranice byla oproti tomu nová a její revize byla pro Německo zcela zásadní, protože versailleskou smlouvou bylo vlastně Německo roztrženo na dvě části: vlastní Německo a Východní Prusko, oddělené polským koridorem a Svobodným městem Gdaňsk.

revidovány. Toho využila německá zahraniční administrativa v čele s Konstantinem von Neurathem a obsadila levý břeh Rýna.

Druhou zásadní událostí bylo vypuknutí občanské války ve Španělsku v červenci tohoto roku, na které většina států reagovala jen velmi vlažně a váhavě. A právě občanská válka ve Španělsku je považována za jeden ze začátků velkých změn v Evropě. Velká Británie v čele se Stanley Baldwinem¹³⁹ propagovala politiku *apeasementu*, kterou později přijala i Blumova vláda ve Francii. Vehementní podpora frankistů stran Německa a Itálie¹⁴⁰ měla nakonec za následek, že se ze Španělska stal do jisté míry německý satelit.

Rok 1937 byl o poznání klidnější. Za nejvýznamnější událost roku v Československu je považováno zahájení provozu letiště v Ruzyni 5. dubna a úmrtí prezidenta Masaryka v září. Právě 14. září 1937 znamenalo pro Beneše zlom v jeho prezidentství. Jestliže do té doby svá rozhodnutí konzultoval s Masarykem a do určité míry byl jeho radami ovlivněn, nyní svého velkého rádce ztratil. Beneš ale nebyl bez Masaryka bezradný. Dávno před rokem 1937 vystoupil ze stínu prezidenta osvoboditele a stal se prezidentem budovatelem. Přestože Masarykova smrt Beneše velmi osobně zasáhla, jelikož právě jeho považoval za svého přítele, nedal ztrátu svého vzoru nikterak znát.

Na poli zahraniční politiky v roce 1937 vynikl zejména Vatikán. Papež Pius XI. vydal v jarních měsících tři encykliky. První odsuzující nacismus,¹⁴¹ druhou komunismus¹⁴² a třetí určenou mexickým biskupům, kteří měli normalizovat neutěšenou náboženskou situaci po občanské válce,¹⁴³ která de facto rozvíjela dvě předchozí encykliky¹⁴⁴ z let 1926 a 1932.

Poslední rok byl pro Beneše nejnáročnější. Situace v Československu eskalovala už od roku 1935, ale po přijetí Karlovarského programu Sudetskými Němci v dubnu 1938 vyvrcholil vleklý spor, který už nebylo téměř možné řešit. Situace byla nejvyhrocenější především v šesti výběžcích státu (Ašsko, Šluknovsko, Frýdlantsko, Broumovsko, Jesenicko a Osoblažsko). Zejména pak v prvních dvou jmenovaných byly skupinky Ordnerů¹⁴⁵

¹³⁹ **Stanley Baldwin, 1st Earl Baldwin of Bewdley** (1867-1947) byl britský konzervativní politik a násobný předseda vlády Velké Británie. V britské politice působil na různých pozicích přibližně od roku 1906, kdy poprvé vstoupil na politickou scénu jako kandidát Toryů. Roku 1908 se stal poslancem za volební obvod Bewdley a postupně stoupal v aparátu, až se roku 1923 stal předsedou strany a premiérem, kde 23. května nahradil v čele strany Andrew Bonara Lawa. Úřad premiéra zastával s krátkými přestávkami do roku 1937. Po korunovaci Jiřího VI. byl povýšen do hraběcího stavu dědičně a úřad premiéra opustil následujícího dne. Dále zasedal ve Sněmovně lordů. Po odchodu z úřadu působil také na univerzitě v Cambridge.

¹⁴⁰ Německo vyslalo do Španělska celou Legii Condor, Itálie pak Corpo Truppe Volontarie.

¹⁴¹ **Mit brennender Sorge** (S palčivou starostí).

¹⁴² **Divini redemptoris** (O bezbožném komunismu).

¹⁴³ **Firmissimam constantiam** (Je nám dobře známa).

¹⁴⁴ **Iniquis afflictisque** (O persekuci církve v Mexiku) a **Acerba amini** (O pronásledování církve v Mexiku).

¹⁴⁵ **Sudetendeutsches Freikorps** (Ordnergruppe) Sudetoněmecký sbor dobrovolníků.

nejradikálnější.¹⁴⁶ Na jaře zatím neměli Ordneři oficiální podobu, ani žádnou organizaci. Jako skupina vznikli v září 1938. Funkci SdFK prakticky legalizoval Karlovarský program, oficiálně ale nebyli povoleni žádným zákonem republiky.

Situace Československa se stávala prakticky bezvýchodnou. Na jedné straně radikální Německo, Sudetští Němci prahnoucí po připojení k Reichu, na straně druhé politika appeasementu prosazovaná Chamberlainem a Daladierem, která nakonec znamenala pro celou Evropu tragédii v podobě Mnichovské dohody. Pro Beneše byla Dohoda naprostým šokem. Nikdo nečekal, že v rámci vlastní bezpečnosti dlouholetí partneri předhodí Československo Německu úplně nahé. Beneš byl zdrcen. Výsledky jednání v Mnichově kromě Henleinovců nikdo nechápal. Nacionalisté Benešovi vyčítali jeho netečnost a absolutní selhání, fašisté vyzývali k naplnění mobilizace a k vojenskému útoku proti Německu.

Na základě těchto všech událostí Beneš nakonec abdikoval. Ne, že by on sám chtěl, ale byl k tomu donucen. V memorandu jasně stálo, že prezidentem nebude, že se nesmí zdržovat na území Československa a musí zemi nejpozději do konce října opustit. A tak se také stalo. Beneš 5. října 1938 abdikoval a 22. října letadlem odcestoval do Anglie.

5.2. Milan Hodža předsedou vlády Československa

S Milanem Hodžou přišel do úřadu rozený solitér. Hodža byl v některých ohledech i občas schopný týmové práce, ale po většinu své kariéry, ať už novinářské, nebo později politické, měl často tendence dělat věci podle svého. Někdy tak docházelo k různým sporům v koalicích, zejména pak s Edvardem Benešem, který Hodžu vyloženě nesnášel.¹⁴⁷ Hodža leckdy ve své horlivosti postavil Beneše do situace, kterou bylo těžké řešit.¹⁴⁸

Hodžova vláda byla jmenována 5. listopadu 1935. Jejím jmenování dopomohla náhoda, kterou byla absolutně nečekaná smrt předsedy Národního shromáždění Bohmíra Bradáče.¹⁴⁹ Tato situace přivedla agrárníky k myšlence, obsadit funkci předsedy Janem Malypetrem a bylo tedy nutné najít vhodného kandidáta na pozici premiéra. Umírnění agráři navrhovali opětovné jmenování Františka Udržala, proti tomu se však postavilo radikální křídlo v čele s Rudolfem Beranem. Nakonec došlo ke kompromisu a byl vybrán Milan Hodža. Hodža v té

¹⁴⁶ Koncem září v době mobilizace probíhaly boje o Šluknovsko.

¹⁴⁷ Viz kapitola 7.2. Beneš a jeho vztah s Milanem Hodžou.

¹⁴⁸ Viz příprava návštěvy Ramseyho McDonalda.

¹⁴⁹ **Bohumír Bradáč** (1881-1935) byl československý agrární politik. Pocházel ze selského rodu z Jičína. Politicky byl aktivní již od doby Rakouska-Uherska, kdy byl od roku 1911 zvolen poslancem Říšské rady. V československé politice působil od roku 1918, kdy zasedal v Revolučním národním shromáždění. Od roku 1929 vykonával několik ministerských postů (ministr národní obrany, ministr zemědělství) a předsedy Národního shromáždění. V této funkci ho také zastihla náhlá smrt.

době nepatřil ani k jednomu z křídel, ale byl jasným podporovatelem Malypetrovy dosavadní politiky a s tím spojené pozemkové reformy.

Ač s volbou Hodži agrárníci souhlasili, neznamenal to automaticky, že by mu byli vždy stoprocentně loajální. Jeho vedení těžce nesli zejména socialní demokraté, kteří Hoždovi nemohli zapomenout prosazení agrárních reforem z dvacátých let. Přestože dal Hodža záruky, že jeho vláda bude za každou cenu prosazovat program sociálních reforem, nebyla levicová podpora jeho vládě prakticky nikdy zajištěna.

Zejména Edvard Beneš byl s volbou Milana Hodži nespokojen. Stejně tak prezident Masaryk nebyl výběrem nového premiéra příliš nadšen. V té době byl už Masaryk na konci svých sil a byl rozhodnutý abdikovat. Masaryk si uvědomoval, že agrárníci mají eminentní zájem na tom mít svého prezidenta, a proto se za každou cenu snažil tomuto kroku zabránit. Jeho rozhodnutím byl „Beneš na Hradě“, což bylo hlavním cílem Hradu už od roku 1927,¹⁵⁰ kdy Masaryk poprvé zapřemýšlel o tom, že už nebude kandidovat do úřadu prezidenta a předá funkci svému nástupci.

V prosinci přednesl Hodža před Národním shromážděním svůj vládní program, ale žádné převratné novinky nepřinesl. Nejednalo se o sestavení nové vlády po volbách, které by razantně změnily spektrum stran zastoupených v parlamentu, vláda de facto nebyla příliš obměněna. Hodža ani o ničem novém nemohl referovat, neboť byl omezen prohlášením Jana Malypetra z června 1935. Prakticky se ve svém prohlášení omezil „do této zkratky: *Spravedlivé a účelné vyrovnání zájmů průmyslových a zemědělských, ochrana práce proti spekulaci a hledání ztracených trhů pro výroby, rozpočtová rovnováha bez valutárních houpaček a bez újmy na přípravě obrany nutné v sousedství nepokojných a vojáckých států.*“¹⁵¹

Paradoxně prvním problémem pro Hodžovu vládu se stala Masarykova abdikace a hledání jeho nástupce. Šlo o novou záležitost, kterou Československo za svou existenci dosud nezažilo. Do této doby byl prezident vždy jasný. Masaryk. Po Masarykově abdikaci to jasné nebylo. „*Bude to Beneš? Nebo to Beneš nakonec nebude?*“ tázala se nejen tehdejší média a občané. Beneš mezi lidmi nebyl zrovna oblíbeným politikem a ani jako pozdější prezident do roku 1945 velké obliby nedosáhl.¹⁵² I když bylo všem zcela určitě jasné, že nikdo nemůže zabránit zvolení Beneše, opozice se pokusila prosadit na Hrad svého kandidáta.¹⁵³

¹⁵⁰ Masaryk uvažoval o abdikaci poprvé kolem roku 1921.

¹⁵¹ KVAČEK Robert; Hodža jako premiér (Glosy k prvnímu vládnímu období 1935-1937), in: PEKNÍK Miroslav a kol.; Milan Hodža: Štátník a politik, VEDA, Bratislava, 2002, s. 236.

¹⁵² Situace se změnila až po válce, kdy byl Beneš právoplatně vítán jako osvoboditel.

¹⁵³ Viz 4.3.1. Volba Edvarda Beneše prezidentem republiky.

S odchodem Edvarda Beneše na Hrad převzal Hodža také dočasně vedení ministerstva zahraničních věcí.¹⁵⁴ V tomto směru byl ale jen dočasným správcem, jelikož hlavní slovo po dobu neobsazeného úřadu měl státní tajemník a tím byl Kamil Krofta. Jemu příslušelo vyřizovat všechny záležitosti spojené s chodem ministerstva československé diplomacie.

Hodža svého působení mistrně využil pro svůj plán federalizace střední Evropy. Provedl si vlastní sondu do středoevropské politiky, aby zjistil náklonnost ostatních států k jeho návrhu a plánu. „*Bilance sondáží z ledna a února 1936 nebyla povzbuzující, Hodža se však svého plánu nevzdal ani potom, co koncem února 1936 postoupil ministerstvo zahraničí Kroftovi a tím je vrátil do Benešových rukou.*“¹⁵⁵

Vzhledem ke svému slovenskému původu věnoval Hodža velkou pozornost především rozvoji Slovenska. Jeho první vláda přišla s návrhem industriálního rozvoje a ekonomického nastartování. Tím na Slovensku došlo k oživení průmyslu, zejména pak v oblasti hornictví, modernizaci železnic a silnic. Hodža také předpokládal, že stát má rozhodovat jednotně, tudíž bylo jeho snahou dovést Ľudňáky do vlády. V tomto směru byl dokonce ve vzácné shodě s Edvardem Benešem. Hodžova snaha o přizvání Hlinkovců do vlády nebyla nikterak bezdůvodná. Sám nepokládal Ľudňáky za hlavní politický proud na Slovensku. Ten podle něho tvořila zejména strana agrární reprezentovaná zde především členy do agrární strany sloučené Slovenskej národnej a roľníckej strany. Domníval se ale, že když budou Hlinkovci ve vládě, nebudou tak radikálně prosazovat své názory a jejich politika bude mírnější.

Hodžova vláda byla také svědkem eskalace problému Sudetských Němců. Jejich postupná radikalizace se rychle stávala problémem vnitropolitických vtaů. Hodžova vláda sice zřídila tradičně křesla pro německé ministry, ale ti rozhodně neměli žádný podstatný vliv na rozhodnutí kabinetu. V prvním kabinetu zasedli dva němečtí ministři, a sice Ludwig Czech¹⁵⁶ za sociální demokraty a Franz Spina¹⁵⁷ za německou agrární stranu, v dalších dvou

¹⁵⁴ „*Benešův přechod z Černínského paláce na Hrad dal Hodžovi příležitost řídit, aspoň na čas, ministerstvo zahraničí. Tak to bylo dohodnuto při znovujmenování jeho vlády jak v koalici, tak s prezidentem, třebaže jen jako řešení dočasné. Koalice se už při přípravě prezidentské volby nemohla shodnout na příštím ministru zahraničí. Kandidátem byl Kamil Krofta, Benešův náměstek, ale agráři ho odmítali a odpor k němu zmírňovali zvolna, i když oficiálně svého kandidáta proti němu nepostavili. Hodža měl zájem vést československou zahraniční politiku už v polovině 20. let. Teď mu obtíže s Kroftou umožnily převzít aspoň správcovství ministerstva zahraničí. Už při listopadovém nástupu do vedení vlády ostatně některé domácí a zahraniční komentáře předpokládaly, že Hodža bude samostatně mluvit do zahraniční politiky vlády a oslabí Benešův kurz a vliv. Beneš měl opravdu zájem, aby Hodžovo úřadování v Černínském paláci netrvalo příliš dlouho; ani jako prezident se nemínil vzdát faktického vedení zahraniční politiky, v níž se pokládal za nenahraditelného.*“ in: KVAČEK Robert; Hodža jako premiér (Glosy k prvnímu vládnímu období 1935-1937), in: PEKNÍK Miroslav a kol.; Milan Hodža: Štátník a politik, VEDA, Bratislava, 2002, s. 239.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 239.

¹⁵⁶ **JUDr. Ludwig Czech** (1870-1942) pocházel z rodiny železničního úředníka původem ze Lvova. Po maturitě odešel studovat práva do Vídně, a proto se rodina do Vídně přestěhovala. Doktorát z obojího práva složil v Zürichu, stejně tak advokátské zkoušky. Krátce vykonával svoji praxi v Zürichu a okolí, ale již roku 1899 se

Hodžových kabinetech přibyl německý lidovec Erwin Zajiček.¹⁵⁸ Plnohodnotný resort ale zastával pouze Czech, dvě zbylá křesla byla bezresortní, vytvořená spíše pro dobro věci, aby nikdo nemohl napadnout to, že Němci nemají vládní posty.

Podívejme se teď ve zkratce na Hodžovu zahraniční politiku v období let 1935-1938. Hodžův vliv na zahraniční politiku byl díky jasnému směru Edvarda Beneše minimální. Sice měl pravomoc zastupovat stát na zahraničních cestách, stejně tak byl jako předseda vlády jedním z pilířů zahraniční politiky, ale sám Beneš si uvědomoval, že nechat Hodžu rozhodovat o zahraniční politice by bylo velkým problémem. Ve svých názorech byli oba muži velmi odlišní a Beneš se obával, že by najednou mohlo Československo zastávat názory zcela odlišné, než tomu bylo doposud.

Neméně problematický byl i samotný Beneš. Sám sebe považoval za nejlepšího z největších diplomatů a pracovně s ním vyjít opravdu nebylo jednoduché. Beneš měl jasnou představu a té se pevně držel. Jakýkoli cizí názor nebo nápad přijímal jen s velkou opatrností, nechutí, se sebezapřením a nikdy mu nepřikládal velký význam. Rozhodující byl názor jeho. Svoji koncepci zahraniční politiky nalinkoval už na začátku dvacátých let a držel se jí i přes všechny zvraty i v prezidentském úřadě.

Oproti Benešovi, který měl ve všem jasno, Hodža svoje názory utvářel a třibil celou dobu své aktivní politické služby, dokonce i po odchodu do USA. Neměl jasný vyhraněný názor téměř na nic, rozhodoval se spontánně podle situace, která v té době nastala. Na rozdíl od Beneše své názory byl schopen přehodnotit včas, což bohužel vedlo mezi nimi k rozporům. Hodža byl vizionář, který se nebál riskovat a hazardovat, Beneš byl naopak

plně zapojil do práce v Německé sociálně demokratické straně na Moravě. Po Velké válce byl zvolen do Národního shromáždění a od roku 1929 vykonával vládní funkce (ministr sociální péče, ministr veřejných prací, ministr veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy). V březnu 1942 byl s manželkou deportován do ghetta v Terezíně, kde v srpnu téhož roku umírá.

¹⁵⁷ **PhDr. Franz Spina** (1868-1938) byl německy mluvící agrární politik. Pocházel z oblasti Hřebečska (*Schönhengstgau*), jazykového ostrova kolem města mezi Svitavami, Jevíčkem a Ústím nad Orlicí. Vystudoval germanistiku, filosofii a filologii ve Vídni. Během studií se stal členem Burschenschaftu. Od roku 1901 působil jako učitel v Broumově a Uničově, roku 1909 byl jmenován docentem Německé univerzity v Praze. Do Národního shromáždění byl zvolen roku 1920 a od roku 1926 zastával ministerské funkce (ministr veřejných prací, ministr veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy, ministr bez portfeye).

¹⁵⁸ **Dr. Erwin Zajiček** (1890-1976) byl německý křesťansko sociální politik. Pocházel z moravsko-rakouského pomezí (narozen ve Flöllersdorfu - Frélichov, Charavátská, Frélišof, dnes Jevišovka u Mikulova). Vystudoval učitelství ve Vídni a od roku 1910 působil jako učitel v Mikulově, Pohořelcích a Pavlově. Roku 1915 byl odvelen na frontu a sloužil na ruské a italské frontě. Za zásluhy byl oceněn stříbrnou medailí. Od roku 1920 učil ve Valdicích a od roku 1930 ve Znojmě. Roku 1925 byl zvolen poslancem za Německou křesťansko-sociální stranu lidovou (DCV) a od roku 1936 vykonával funkci ministra bez portfeye. Po roku 1938 jeho mandát zanikl tím, že se DCV sloučila s SdP. Roku 1942 byl Zajiček odvelen do Wehrmachtu a roku 1944 padl o sovětského zajetí, odkud byl propuštěn roku 1946. Po návratu se usadil za hranicemi v Poysdorfu a zde učil až do roku 1955, kdy odešel do důchodu. V roce 1947 vstoupil do ÖVP. Za nejvýznamnější kapitolu jeho života lze považovat právě období důchodu, kdy se stal předsedou Vrcholného orgánu Jihomoravanů v Rakousku (*Dachverband der Südmährer in Österreich*), tj. svazu vyhnanců, kterému předsedal v letech 1962-1974. Zemřel v Poysdorfu, kde je i pohřben.

člověk zdrženlivý a někdy až moc opatrný, což byl hlavní rozdíl mezi nimi.

Z pozice předsedy vlády mohl Hodža lépe rozvíjet svůj plán federace ve střední Evropě, což ale nešlo bez zapojení Maďarska a Polska do Malé dohody. A zde Hodža opět narazil na Beneše. Beneš sice nic nenamítal proti spolupráci s Polskem, ovšem nebyl příliš nakloněn spolupráci s Horthyho Maďarskem. Sama myšlenka rozšíření Malé dohody byla na místě vzhledem k rozpínavým a mocenským snahám Německa. Vzhledem k tomu, že se ale Maďaři přiklonili na stranu Německa, byly tím zmařeny veškeré snahy o rozšíření Malé dohody.

Milan Hodža se stal premiérem v době, kdy už byly schváleny Norimberské zákony, Goebbelsova propaganda postupně dostávala svoje jasné obrysy. Hitler prosazoval myšlenku o nutnosti vyhlazení Židů a potřebě životního prostoru, a proto je jasné, že Hodža sledoval problematiku Německa s velkým zájmem. Obával se přirozeně nebezpečí, které pro Československo měly tyto demagogické tendence, a proto mnohem více přemýšlel o nutnosti realizace svého federalizačního plánu.

Plán federalizace střední Evropy v žádném případě nekorespondoval s myšlenkami Edvarda Beneše. Beneš byl přesvědčen, že jedině Francie, Spojené státy a Velká Británie jsou schopné ochránit malé národy v srdci Evropy před hrozbou Německa. Až nakonec Mnichov ukázal, že právě Francie s Velkou Británií, které v zájmu vlastní bezpečnosti jsou ochotné přistoupit na zánik Československa.

A právě toho, že Československo nakonec zůstane osamoceno, se Hodža obával. Na rozdíl od Beneše si uvědomoval, jakou hrozbu Německo představuje, a proto otevřeně mluvil o nutnosti vytvořit větší celek než je Malá dohoda. Malá dohoda totiž nebyla institucí vojenskou, ale hospodářskou a na těchto základech také fungovala. Ve svých stanovách neměla obrannou funkci, ani funkci vnitřní bezpečnosti. V souvislosti s tím Hodža z pozice předsedy vlády poukazoval na větší nutnost vytvořit federální zřízení ve střední Evropě, což ovšem nebylo možné bez souhlasu prezidenta a také již zmíněné Francie. Československo mělo v rámci bezpečnostní pomoci dohodnuté mezinárodní smlouvy s Francií a Sovětským svazem, ale Hodža se domníval, že takovéto smlouvy nejsou sice zbytečné, ale ve výsledku Československu budou k ničemu.

Už z titulu poslance kritizoval Československo-sovětskou smlouvu z roku 1935, která byla vázána na pomoc Francie, jako velmi nevýhodnou. Hodža se domníval, že v případě napadení Francie Německem, kterým se Hitler nijak netajil, by bylo velmi těžké smlouvu uplatnit

a stane se bezcennou.¹⁵⁹ Po Mnichovu se Hodžovy obavy ukázaly jako naprosto reálné. Hodža tedy ve funkci předsedy vlády hodlal prosazovat svoji myšlenku federace ve střední Evropě, ale politická situace v Evropě nebyla jeho vizím nakloněna. Místo snahy federalizovat střední Evropu musel nakonec vynaložit velké úsilí, aby udržel Československo pohromadě, jelikož nároky Němců v Sudetech a Maďarů na Slovensku, nakonec i Slováků samotných, se stále více stupňovaly.

Hodža jako předseda vlády musel řešit především stále vážnější situaci na poli vnitřní národnostní politiky. Německá menšina v Sudetech se během pár let silně zradikalizovala a zejména po volbách v roce 1935, kdy SdP zvítězila procenticky, se nároky Němců stále více stupňovaly. Hodža usoudil, že by bylo vhodné problém Němců vyřešit tím, že by SdP vstoupila do vlády. Domníval se, že pokud bude mít SdP vládní pozice, Henleina a Franka v ministerských funkcích, bude problém vyřešen. S tímto návrhem také přišel za Henleinem, ale on jeho návrh striktně odmítl. Hodža tedy začal hledat jiný způsob vyrovnání a splnění požadavků, a tak se v únoru 1937 zrodil tzv. *národnostní statut*.¹⁶⁰ To pochopitelně nic neřešilo a Němce absolutně neuklidnilo. Olej do ohně také začal přilévat Hitler, který prohlásil ve svém projevu z května 1938 „*Nebudu trpět, aby deset milionů Němců trpělo!*“ Těmi deseti miliony měl na mysli sedm milionů v Rakousku a tři miliony v Československu.

Na jaře roku 1938 bylo všem jasné, že nejen prezident, který stále prosazoval svoji politiku orientovanou na Francii, ale i vláda udělala někde chybu. Všem bylo jasné, že bude válka, že Němci dosáhnou svého a Sudety se připojí k Reichu. Jen nikdo nevěděl, kdy k tomu dojde. Doba od května do září 1938 je provázena různými potyčkami Němců s Čechy (zejména se to týkalo státních institucí) a v posledních měsících i přímým fyzickým napadáním úředníků, nejen v Sudetech, ale i v oblastech německy mluvících ostrovů (Brno, Jihlava, Hřebečsko atd.). Byla to především německy mluvící menšina v Brně, která postupně začala ovládat brněnskou radnici. Brno sice od roku 1935 mělo částečně německé vedení v čele s Rudolfem Spazierem,¹⁶¹ ale důležitou roli zde hrál především jeho zástupce Oskar Judex.¹⁶²

¹⁵⁹ V případě napadení Francie Německem by byly Sovětský svaz, podle francouzsko-sovětské smlouvy, a Československo, podle smlouvy československo-francouzské, povinny poskytnout Francii vojenskou pomoc. Smlouva by tedy v takovém případě úplně bezcenná nebyla.

¹⁶⁰ **Program národní politiky (Únorový pakt).** Jednalo se de facto o národnostní vyrovnání, o mezistupeň mezi národnostní menšinou a národem. Sudetští Němci dále sice nebyli uznáváni jako národ, ale nemohli už být považováni za národnostní menšinu. Němci získali větší autonomii a větší práva.

¹⁶¹ **Prof. Ing. Dr. techn. Rudolf Spazier** (1887-1963) byl v letech 1935-1939 starostou města Brna. Od 1912 působil jako asistent na České vysoké škole technické, později jako vrchní technický rada a komisař stavebních prací Československých státních drah. V roce 1921 se habilitoval docentem mechanického zkoušení stavebních hmot na téže vysoké škole, roku 1930 získal doktorát. Roku 1935 byl zvolen starostou Brna. Za jeho působení na

Hodžův plán národnostního statutu Němci smetli se stolu. Vrcholem všeho byl nakonec Karlovarský program z 24. dubna 1938, který jasně nasměroval SdP do Reichu. Po tomto datu už bylo naprosto zřejmé, že s Němci dohoda není možná a Československo bude muset jejich požadavky akceptovat. Situace byla bezvýchodná. Na jedné straně byl řvoucí dav Němců, na straně druhé bezradná československá vláda snažící se za každou cenu zachránit to, co se ještě zachránit dalo. Pomyslným posledním hřebíčkem do rakve Hodžovy vlády byla Runcimanova mise, jejíž závěry vyzněly kladně pro Němce.

Konec třetí Hodžovy vlády byl velmi bouřlivý. Když v září 1938 přijala francouzská vláda novou nótu „o odevzdání pohraničí, kde žilo více než padesát procent Němců, Německu“, vypukla z popudu Ladislava Rašína¹⁶³ a Výboru na obranu republiky¹⁶⁴ generální stávka, které se tehdy zúčastnilo celkem čtvrt milionu lidí, a požadovali okamžitou demisi vlády. Dav chtěl do čela vlády generála Syrového, kterého na nátlak veřejnosti a většiny poslanců Beneš s nechtí nakonec jmenoval. Zánik Československa byl téměř dokončen.

5.3. Kamil Krofta ministrem zahraničních věcí

S nástupem Kamila Krofty do úřadu ministra zahraničních věcí došlo spíš k výměně vedení ministerstva než k radikální změně ve stylu zahraniční politiky Československa. Krofta byl na tuto funkci vybrán dávno před rokem 1936 nejen pro svoji loajalitu vůči státu a národu, ale především proto, že byl jako Beneš stejného názoru, že spojení s Francií a Velkou Británií, tedy orientace Československa na Západ, je jediným možným řešením.

Krofta vystřídal Milana Hodžu, který byl jmenován ministrem pouze dočasně a fakticky neměl na ministerstvo žádný vliv, jelikož byl pouze politickým člověkem jmenovaným do té

radnici vznikla Kníničská přehrada a byla realizovaná nová městská kanalizace. Roku 1939 byl zatčen v tzv. Aktion Albrecht der Erste, uvězněn na Špilberku a později v Dachau a Buchenwaldu. Zde mu nacisté nabídli kolaboraci a spolupráci na různých technických projektech, ale odmítl. Po válce se vrátil do Brna, kde opět působil na technice a v červenci 1946 byl jmenován profesorem stavebních hmot a jejich zkoušení. V roce 1950 mu byla zakázána akademická činnost, byl nucen odejít do penze a roku 1955 byl dokonce odsouzen za velezradu na čtyři roky žaláře zostřeného tvrdým ložem a propadnutí majetku. Zemřel v roce 1963 a je pohřben v Králově Poli. Roku 1970 byl rehabilitován.

¹⁶² **Oskar Judex** (1894-1953) byl původním povoláním učitel. Během Velké války se ocitl v ruském zajetí, po válce se vrátil do Brna, kde se plně zapojil do politické činnosti. Od roku 1928 byl členem zastupitelstva Brna a od roku 1935 zástupcem starosty města. Po Spazierově zatčení se sám prohlásil starostou města, později byl jmenován vládním komisařem pro Brno a Brno-okolí (Brünn-Umgebung). Za jeho působení došlo k modernizaci městské tramvajové sítě, rozšíření do Líšně, opravě Špilberka a proražení silnice pod Petrovem. Po válce byl zatčen a odsouzen na doživotí. Přítížil mu i jeho útěk v květnu 1945. Zemřel v září 1953 v brněnské věznici na Cejlu.

¹⁶³ **JUDr. Ladislav Rašín** (1900-1945) byl československý politik, člen Národního sjednocení. Jeho otcem byl JUDr. Alois Rašín, strýcem profesor Jan Janský. V roce 1939 byl zatčen a uvězněn na Pankráci. V roce 1940 byl v Berlíně odsouzen k smrti, ale roku 1941 mu byl trest snížen na patnáct let vězení. Zemřel krátce před koncem války ve vězeňské nemocnici ve Frankfurtu.

¹⁶⁴ Výbor byl tvořen poslanci Komunistické strany Československa, Národního sjednocení, Československé strany národní socialistické a Československé strany lidové.

doby, než bude jmenován řádný ministr. Ale přece jen se snažil mezinárodní politiku ze své pozice a zejména pak z pozice předsedy vlády ovlivňovat.

Nástup Kamila Krofta tak znamenal spíš než uragán, pouze přísun nového svěžího vánku do zahraniční politiky, i když Krofta vždy nezastával stejný názor s prezidentem. Krofta byl úplně jiného ražení, jiné povahy, než upnutý a tak trochu sebestředný a samolibý Beneš, který se sám považoval za jediného muže státu. Krofta vnášel do všech svých úředních funkcí především lidskost, kterou Beneš do jisté míry postrádal, ale jinak politicky zůstával stejného smýšlení jako Beneš.

V září 1935 Říšský sněm schválil protizidovské Norimberské zákony, které jasně určovaly, kdo je kdo a jak se má s kým zacházet. V Británii postupně propukal skandál novopečeného krále Edwarda VIII., který vyústil v prosinci v panovníkovu abdikaci. Ve Francii v červnu nastoupil do úřadu premiéra Léon Blum.¹⁶⁵

Už od roku 1935 disponovali příslušníci zahraniční rozvědky informacemi o snaze Německa zlikvidovat Československo. Stejně nepřátelsky se vymezoval maďarský premiér Gyula Gömbös¹⁶⁶ a jeho nástupci Kálmán Darányi¹⁶⁷ a Béla Imrédy.¹⁶⁸ Problematické byly i vztahy s Polskem, kde nové vedení státu bylo rovněž značně proněmecké. Československo se ocitlo v kleštích, které se postupně pomalu, ale jistě více zavíraly.

Československá diplomacie nebyla oblíbená ani u Italů. Na italskou anexi Etiopie v roce 1935 reagovala česká diplomacie v čele s Benešem, který v té době předsedal Shromáždění Společnosti národů, nebývale ostře sankcemi. Začátky své ministerské mise tedy neměl Krofta vůbec snadné.

Tak jako každý ministr i Kamil Krofta si vybral do bezprostředního pracovního prostředí své věrné. Obměna personálu byla postupná, a proto zpočátku na své pozici zůstal Vladimír

¹⁶⁵ **Léon André Blum** (1872-1950) byl francouzský levicový politik. Vystudoval práva na Sorbonně. Do politiky vstoupil roku 1894 krátce po Dreyfusově aféře. Sám se pokládal za marxistu, odmítal leninismus. Za svůj vzor pokládal stejně jako Edvard Beneš Julese Jaurése po jehož vraždě se stal generálním tajemníkem francouzské sekce Socialistické internacionály. Pro svůj židovský původ byl v době okupace Francie vězněn v Buchenwaldu a Dachau. Po válce z politiky odešel a zaměřil se na přednáškovou činnost.

¹⁶⁶ **Gyula vítěz Gömbös de Jáfka** (1886-1936), maďarsky: *Vitéz jákfai Gömbös Gyula*, byl maďarský meziválečný politik, v letech 1932-1936 předseda vlády, která je charakterizována postupným sblížením Maďarska s Německem a Itálií. V roce 1935 začal v Maďarsku uplatňovat Norimberské zákony a pevně zastával názor, že Československo je povinováno Německu a Maďarsku odevzdat „ukradená“ území. Ostře odmítal Trianonskou smlouvu, žádal její úplné zrušení a návrat Velkého Uherska.

¹⁶⁷ **Kálmán Darányi de Pusztaszentgyörgy et Tetétlen** (1886-1939), maďarsky: *Pusztaszentgyörgyi és tetétleni Darányi Kálmán*, byl maďarský meziválečný politik. Premiérem se stal po smrti Gyuly Gömböse v roce 1936, předtím byl přes deset let členem Parlamentu.

¹⁶⁸ **Béla vítěz Imrédy de Ómoravicza** (1891-1946), maďarsky: *Vitéz ómoraviczai Imrédy Béla*, byl maďarský meziválečný politik. Ve vysoké politice působil od vzniku Maďarska na hospodářských ministerských postech. Po rezignaci Kálmána Darányiho se stal předsedou vlády. Ve funkci strávil jen necelý rok. Mnohem důležitější roli sehrál v době války, kdy se projevoval silně antisemitsky, ač i jeho otec byl židovského původu. Po válce byl odsouzen k smrti Lidovým soudem a v únoru 1946 popraven.

Kučera,¹⁶⁹ který vedl Benešův kabinet. Po Kučerově jmenování vyslancem převzal funkci vedoucího Jan Jína.¹⁷⁰ Mezi své další spolupracovníky si Krofta vybral Huberta Masaříka,¹⁷¹ Františka Kubku¹⁷² a již zmiňovaného Eduarda Táborského.

Žádný z členů diplomatického sboru Československa neměl v letech 1936-1938 lehký život, protože se nacházel v těžké roli a nevděčné situaci. Nejhůř na tom byl vyslanec v Berlíně dr. Mastný, který dokonce po Mnichovu ztratil jakoukoli chuť do práce. Nelépe na tom byl Zdeněk Fierlinger ve Vídni nebo Juraj Slávik¹⁷³ ve Varšavě.

První velkou zkouškou pro Kroftu byla německá anexe Porýní. Jak už bylo zmíněno výše, německá diplomacie vypověděla Locarnské dohody a obsadila demilitarizované pásmo na levém břehu Rýna. Celá záležitost obsazení Porýní se musela okamžitě vyřešit mezinárodně. Už krátce po vstupu Německa do Porýní se v Londýně uskutečnila konference týkající se revize Locarnských dohod, která měla za cíl vytvořit *nové Locarno*. To se pochopitelně

¹⁶⁹ **JUDr. Vladimír Kučera** (1891-1961) byl československý diplomat, dlouholetý vedoucí kanceláře ministra zahraničních věcí. Po Velké válce nastoupil jako právní koncipient do kanceláře TGM, roku 1929 byl převeden na Ministerstvo zahraničních věcí, kde vystřídal Jana Skalického. V roce 1937 byl jmenován vyslancem ve Švédsku s působností pro Norsko. Za války působil jako zástupce exilové vlády ve Stockholmu. Po válce pracoval až do prosince 1949 ve státním aparátu na ministerstvu, poté byl penzionován.

¹⁷⁰ **JUDr. Jan Jína** (1890-1962) absolvoval práva v Praze. Později působil jako koncipient v bance, po roce 1918 nastoupil díky kontaktům stran realistů do diplomatických služeb. Zúčastnil se Pařížské mírové konference, poté byl přidělen na vyslanectví do Berlína. V roce 1937 se stal přednostou Kroftova kabinetu. V době okupace byl za svoji odbojovou činnost vězněn v Terezíně, na Pankráci a v koncentračním táboře ve Flossenbürgu. Po válce vedl politickou sekci ministerstva. V únoru 1948 se stal prostředníkem mezi demokratickými ministry Gottwaldovy vlády a prezidentem. Sám Beneš o něm hovořil jako o možném úřednickém premiérovi, ale události nabraly jiný spád. Po abdikaci Beneše byl penzionován.

¹⁷¹ **JUDr. Hubert Masařík** (1896-1982) byl předním československým diplomatem. Po studiu práv v Praze nastoupil v dubnu 1920 na MZV. V roce 1921 byl přidělen jako atašé do Bruselu, od roku 1928 byl jmenován chargé d'affaires. Od roku 1928 působil jako legační rada v Sofii a od roku 1936 se stal poradcem Kamila Krofta. Po Mnichovu pracoval jako šéf kabinetu Františka Chvalkovského a zároveň spolupracoval s generálem Eliášem na podobě odboje. V souvislosti s tím byl zatčen a uvězněn, ale už v červnu 1942 byl propuštěn a penzionován. Nastoupil jako koncipient v pražské filiálce firmy Beag-Baťa, v květnu 1945 byl propuštěn. Koncem roku 1945 byl obviněn z kolaborace, ale nebyl odsouzen. Opětovně byl penzionován a až do roku 1958 pracoval v družstvu Golgot a později u Krajské odbytové a zásobovací základny v Praze. Zbytek svého života věnoval psaní, je autorem memoárů *V proměnách Evropy: Paměti československého diplomata*.

¹⁷² **PhDr. František Kubka** (1894-1969) byl československý diplomat. Vystudoval českou univerzitu v Praze (studia dokončil roku 1921). Za Velké války bojoval jako legionář na Rusi, po válce zastával funkci zástupce organizace YMCA v Československu. V červenci 1937 začal působit v kabinetu Kamila Krofta jako vedoucí zpravodajství. V roce 1938 byl převeden na ministerstvo školství, byl internován pro podezření ze zapojení do odboje, později působil jako překladatel textů Emanuela Moravce. Po válce byl přijat zpět na MZV a v roce 1946 odjel do Bulharska, kde vykonával funkci vyslance. V roce 1949 byl penzionován a věnoval se výhradně psaní svých knih. Je autorem cyklu *Velké století* a pamětí *Mezi válkami*.

¹⁷³ **JUDr. Juraj Slávik** (1890-1969) byl československý diplomat. Po studiu práva v Budapešti, Berlíně a Paříži začal pracovat jako právní koncipient. Po roce 1918 se stal tajemníkem SNR a později poslancem. V letech 1922-1925 byl županem ve Zvolenu a v březnu 1926 byl jmenován ministrem zemědělství v Černého vládě. V Udržalově vládě roku 1936 začal vykonávat funkci vyslance ve Varšavě, kde měl dosáhnout zlepšení vztahů obou států. Po anexi Polska odjel na Západ, ale brzy se do Polska vrátil jako zástupce odboje. Za války byl československým zástupcem u polské vlády generála Sikorského v Angers, od roku 1940 byl ministrem vnitra ve Šrámkově vládě v Londýně. Po osvobození dále pokračoval v diplomatické činnosti v Praze. V květnu 1946 byl jmenován velvyslancem ve Washingtonu. Na úřad rezignoval v březnu 1948 a zapojil se do demokratické exilové politiky v čele s Petrem Zenklem. Zemřel v USA. Před smrtí sepsal své memoáry *Moja paměť – živá kniha*.

neobešlo bez diplomatických roztržek stran Británie. Britský ministr zahraničí Anthony Eden prohlásil, „že vláda a veřejnost anglická nemyslely, že francouzská vláda bere věc tak vážně.“¹⁷⁴ Na Londýnské konferenci promluvil k tomuto tématu i Krofta, který poznamenal, že ozbrojený konflikt prakticky nehrozí, ale nelze brát na lehkou váhu Hitlerovy ambice. Sám se také nedomníval, že by došlo k přijetí vojenských sankcí vůči Německu.

Londýnská konference nevyřešila vůbec nic. Následná schůzka států Malé dohody v Bělehradě, která byla svolána na květen 1936, rovněž nenašla žádnou shodu v tomto směru. Na obzoru se rýsoval další zásadní problém ve Španělsku. V den Kroftových šedesátin (17. července 1936) problém vygradoval v povstání a nakonec v občanskou válku, na kterou československá diplomacie reagovala vlažně jako téměř všechny státy Společnosti národů. Nikdo nepředpokládal, že by španělští nacionalové měli nejménší šanci povstání dovést do vítězného konce, spíš se předpokládalo, že vnitřní politická situace ve Španělsku se brzy sama uklidní.

V Černínském paláci pochopitelně měli k dispozici pravidelný raport od madridského chargé d'affaires Formánka, který referoval o neutěšené situaci. Krofta reagoval na Formánkovy zprávy s klidem. Přikázal mu, aby zůstal „v Madridu pokud to bude možno, leda že by vláda španělská sama žádala, aby legace odjely jinam.“¹⁷⁵ Československá diplomacie samozřejmě hleděla na španělskou krizi z trochu jiné perspektivy než Francie nebo Portugalsko, primárně ji zajímaly problémy s Německem a Maďarskem, ovšem nemohla pominout vojenskou pomoc nacionalistům z jejich strany. Radost nepřinášela československé diplomacii ani tajná schůzka Hitlera s Horthym, ale šéf diplomacie prakticky vyloučil snahu Německa o anexi v Československu, jelikož se domníval, že Německo nemá „co by na Československu požadovalo zpět.“¹⁷⁶

Problémem, který tížil většinu mocností v Evropě, byla italská anexe do Etiopie, která přerostla ve válku. Trvala sedm měsíců a vyústila ve vznik Italské východní Afriky (*Africa Orientale Italiana*),¹⁷⁷ jejímž guvernérem se stal Amadeo di Savoia-Aosta,¹⁷⁸ potomek vedlejší větve italské královské rodiny.¹⁷⁹ Tento separatistický a mezinárodně téměř neuznaný státní útvar prováděl tvrdé represálie na etiopském a zejména na eritrejském obyvatelstvu. Obsazením Etiopie italská invaze zdaleka neskončila. Prakticky jediným důvodem anexe

¹⁷⁴ DEJMEK Jindřich; Historik v čele diplomacie Kamil Krofta, Karolinum, Praha, 1998, s. 33.

¹⁷⁵ AMZV, Depeše odeslané 1936, č. 430/36. Krofta do Madridu 30. 7. 1936.

¹⁷⁶ DEJMEK Jindřich; Historik v čele diplomacie Kamil Krofta, Karolinum, Praha, 1998, s. 54.

¹⁷⁷ Existence AOI končí v listopadu 1941 po prohře jednotek Afrikakorps u El-Alameinu.

¹⁷⁸ Bratr Aimone se roku 1941 stal titulárním králem Chorvatska Tomislavem II.

¹⁷⁹ Dědičný titul vévody z Aosty udělil král Viktor Emanuel II. svému synu Amadeovi po jeho narození 30. května 1845. Amadeo byl v letech 1870-1873 španělským králem.

Etiopie a celého Afrického rohu byl fakt, že oblastí proplouvalo velké množství obchodních lodí do Suezského průplavu. Touto anexí si Mussolini zajistil kontrolu nad dopravou v Rudém moři a odřízнул tak jižní cestu k Suezmu, takže proplutí Rudým mořem bylo prakticky nemožné. Toho Italové docílili kontrolou průlivu Bab-al-Mandab a okupací ostrova Perim.

Společnost národů rozhodla vyškrtnout Etiopii ze seznamu delegátů, na což reagovala zejména severská diplomacie ostrým nesouhlasem. Československá diplomacie neměla na výsledek jednání o Etiopii žádný vliv a sám Krofta se k němu vyjádřil jako o něčem, co vlastně bylo rozhodnuto pro Habeš, ale ve výsledku stejně ve prospěch Itálie.

Situace v zahraniční politice se stále více vyostřovala nejen na scéně zahraniční, ale především v zemi. Krofta jako ministr musel zohledit problém, který se postupně vyostřoval v Sudetech. Sám z titulu své funkce neměl téměř žádný vliv, ale těmito záležitostmi se musel zabývat. Ministerstvo zahraničních věcí bylo pravidelně dotazováno na problém v Sudetech a na jižním Slovensku. Krofta zastával názor, že je potřeba s Němci jednat, ale zároveň poukazoval na historický vývoj oblasti Sudet a nutnost pochopit německou mentalitu. Krofta rozhodně nepratřil k těm politikům, kteří by chtěli Němcům ustupovat v jejich požadavcích, ale byl přesvědčen, že je nutné dát Němcům možnost větší autonomie a plně se ztotožňoval s názorem Hodži, že je potřeba Němců ve vládě. Jeho postoj se ale poměrně rychle změnil po schválení Karlovarského programu, který Henlein a jeho suita v čele s Frankem a do té doby nevyrazným poslancem Ernstem Kundtem, prohlásili ne za maximum, ale za elementární minimum všech požadavků. Krofta ve svém výkladu novinářům uvedl, že *„kdybychom se měli řídit podle požadavků Henleinových, znamenalo by to vzdání se spojenectví se SSSR a později snad i s Francií a připojení se k německé střední Evropě. O takové změně zahraniční politiky nemůžeme ovšem ani uvažovat ...“*¹⁸⁰

Zásadním problémem se stal anšlus Rakouska v březnu 1938. Vpád Němců do Rakouska byl dlouhodobě připravovanou akcí a vyvrcholením části Hitlerova snu připojit jeho rodnou Ostmark k Německu. Anšlusu mělo předcházet celonárodní referendum, které by rozhodlo o zachování samostatnosti nebo o připojení k Německu. Hlasovat by podle zákona mohli občané nad dvacet čtyři let věku, tedy ti, kteří „údajně“ nebyli radikální a méně často sympatizovali s Němci. Pro Schusnigga bylo referendum velmi riskantním podnikem, který nakonec stejně nebyl realizován, jelikož Hitler neměl v žádném případě v úmyslu respektovat něčí rozhodnutí, a tak celé Rakousko splynulo v jeden celek s Německem.¹⁸¹

¹⁸⁰ AMZV, KA, k. 7, Kroftův výklad z 28. dubna 1938.

¹⁸¹ Referendum o připojení Rakouska k Německu proběhlo až 10. dubna 1938. Většina zúčastněných voličů (90 %) se vyjádřila pro připojení Rakouska k Německu, tj. pro anšlus.

Problém Sudet se začal vyhrocovat především po volbách do obecních zastupitelstev, které se konaly 22. května 1938. V této době se začaly objevovat v příhraničních oblastech letáky neexistující Ligy českého lva a mezi obyvatelstvem v celé zemi se začala rozšiřovat informace o možném útoku Němců na Československo. Situaci nebylo možno brát na lehkou váhu, navíc informace od zahraniční vojenské rozvědky hovořily o podezřelém pohybu v blízkosti hranic s Německem. Vrcholem všeho bylo vydání Hitlerovy směrnice Grün, v níž stálo, že cílem je „zničiti Československo bez provokace v blízké budoucnosti.“¹⁸² To vyvolalo v politických kruzích značné pozdvižení a donutilo vládu jednat. Ještě v noci z 20. na 21. května 1938 byla vyhlášena částečná mobilizace vojenských složek. Později (30. května) Hitler směrnicí konkretizoval na „*nezměnitelné rozhodnutí zničit Československo vojenskou akcí v blízké budoucnosti ...*“¹⁸³

Zánik Československa se kvapem blížil. Francie a Británie svou politikou apeasmentu dávaly jasně najevo, že je problém rozpínavosti Německa téměř nezajímá, že se oba státy cítí bezpečné a nehrozí v podstatě žádné bezprostřední ohrožení. Británie poukazovala na závažný problém Němců v Sudetech. Apelovala na pražskou vládu, aby okamžitě zjednala pořádek a vyslyšela požadavky Němců pod pohrůzkou sankcí. Francouzská vláda byla velmi zdrženlivá, ale souhlasila s britským návrhem. V názoru na situaci utvrdila britskou administrativu i mise Lorda Runcimana, která jasně konstatovala, že podmínky Němců v Sudetech jsou katastrofální a československá vláda s nimi zachází nehumánně. Mise také rozhodla o dalších událostech.

Mnichovská dohoda byla pro Kroftu zklamáním a na její adresu reagoval takto: „*Nechci kritizovat, ale pro nás je to katastrofa, již jsme nezasloužili. Podrobujeme se a budeme se snažit svému národu zajistit život pokojný. Nevím, budou-li z rozhodnutí tohoto, učiněného v Mnichově mít prospěch Vaše země. Ale jistě nejsme poslední, po nás budou postiženi jiní ...*“¹⁸⁴

Poslední dny Kamila Krofta v úřadu byl už jen symbolickou tečkou za jeho kariérou diplomata a ministra. Po faktickém zániku Československa v Mnichově neměl Krofta téměř zájem funkci ministra vykonávat. Ztratit i svůj životní optimismus. Krofta nemohl vykonávat funkci ministra státu, který nezastává jeho osobní postoje a stal se torzem. Zahraniční politika Československa už nemohla být dále vázána na Anglii a Francii, a tak ani on, prozápadní politik, nemohl přihlížet zabírání území Německem. Bylo jasně rozhodnuto,

¹⁸² DEJMEK Jindřich; Historik v čele diplomacie Kamil Krofta, s. 252.

¹⁸³ Tamtéž, s. 253.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 344.

že vláda Jana Syrového podá demisi do 4. října a prezident Beneš následujícího dne abdikuje. Novým předsedou vlády sice Beneš jmenoval opět Syrového, ale Krofta už v této vládě nezasedl. Na místo ministra zahraničí byl vybrán proněmecky smýšlející bývalý vyslanec v Německu František Chvalkovský. Kariéra Kamila Krofta tak úderem půlnoci 4. října 1938 skončila a naděje na zachování Československa definitivně zhasla.

6. VZTAH HRADU A ČERNÍNSKÉHO PALÁCE

6.1. Osobní a pracovní vztah TGM s Edvardem Benešem

Kdy došlo k prvnímu setkání mladého Edvarda Beneše s profesorem Tomášem Janem Masarykem, víme zcela přesně.¹⁸⁵ Jejich vzájemná spolupráce začíná na počátku Velké války, tedy v roce 1914. Tehdy Masaryk pochopil, že nastal konec velkých monarchií a začíná doba nových států. Zpráva o vyhlášení války ho zastihla v Bad Schandau, kde trávil svoji dovolenou s rodinou. Masaryk, do té doby stoupenec modernizace Rakousko-Uherska,¹⁸⁶ pochopil, že vznik samostatného českého státu není tak nereálný, jak původně myslel.

Pro Masaryka nebyla válka ničím překvapujícím, považoval ji za východisko ze situace. Evropa v roce 1914 sice ještě „tančila valčík“, ale bylo jasné, že současné uspořádání nebude mít dlouhého trvání. Důvody byly různé. Národní hnutí uvnitř monarchií byla čím dál silnější a vládcové oněch monarchií byli čím dál méně oblíbení. Nejhůře ale na tom byl car Mikuláš II.,¹⁸⁷ který roku 1906¹⁸⁸ sice umožnil volby do Dumy, ale tu podle svého uvážení poměrně pravidelně rozpouštěl, tudíž Rusko mělo sice volený parlament, ale prakticky v permanentní nečinnosti. Situaci v Rakousku, Německu a Rusku Masaryk velmi dobře znal, a proto se rozhodl za každou cenu dosáhnout samostatného národního státu Čechů.

V mocnářství pochopitelně upadl Masaryk v nemilost. Jako poslanec viděl, že monarchie se hroutí a nepotřebuje k tomu ani válku. Tento názor sdílela většina českých poslanců Říšské rady, ač někteří z nich svůj názor nedávali veřejně najevo. Kolem Masaryka se začala tvořit skupina osob, která s jeho názory sympatizovala a postupně se stala zakládající buňkou uskupení, které dostalo název Maffie.¹⁸⁹ Mezi ty nejhlavnější zastávce Masarykových tezí patřili zejména Jan Herben,¹⁹⁰ Cyril Dušek¹⁹¹ nebo kněz Ladislav Kunte.¹⁹² Rovněž se

¹⁸⁵ „Beneš obdivoval Masaryka již jako gymnazista pod vlivem svých starších bratrů - Václava a Vojty. Osobně se s ním poprvé setkal na jaře roku 1903 prostřednictvím svého spolužáka a pozdějšího redaktora Času Rudolfa Krystýnka. Tehdy ho Masaryk pozval k sobě do bytu a zadal mu několik překladů z angličtiny, němčiny a francouzštiny pro časopis *Naše doba*.“ in: <http://www.ceskenarodnilisty.cz/clanky/prof-phdr-vera-olivova-drsc-vztah-edvarda-benese-k-t-g-masarykovi.html>

¹⁸⁶ Masaryk byl původně zastáncem myšlenky Františka Ferdinanda d'Este (1863-1914), který měl v plánu uskutečnit federalizaci Rakousko-Uherska pod názvem Spojené státy Velkého Rakouska (*Die Vereinigte Staaten von Groß-Österreich*) ve stát, ve kterém by každý z národů měl vlastní poloautonomii. Po atentátu v Sarajevu, který jednak život následníka ukončil, jednak rozpoutal Velkou válku, z plánu sešlo. Nový císař Karel I., který měl plány podobné, již nemohl zachránit válkou zmítanou a od základů bortící se zemi.

¹⁸⁷ Николай II

¹⁸⁸ Volby se konaly v březnu a dubnu 1906.

¹⁸⁹ Masaryk údajně obdivoval organizovanost sicilské mafie.

¹⁹⁰ **Jan Herben** (1857-1936) byl český novinář, politik, spisovatel a historik. Působil v Národních listech, v Času, Lidových novinách a Nebojsa. Za První světové války byl členem Maffie, po válce se stal poslancem

postupně připojovali i Masarykovi poslance kolegové z Říšské rady Karel Kramář, Alois Rašín a později i František Soukup. Na stranu Masaryka se tedy postavila většina českých stran. Jedinou stranou, která zatím odolávala „promasarykovským“ tendencím, byli socialisté. Stranické vedení v čele s Bohumírem Šmeralem¹⁹³ bylo stále ještě, jak zpívá ve své písni *Kampak na nás bolševici* Karel Hašler, „černožluté“,¹⁹⁴ tedy prorakouské. To se ale postupně změnilo se zvolením nového předsedy Antonína Němce¹⁹⁵ v roce 1917, kdy se ČSSD plně zapojila do budování vznikajícího státu a stala se pevnou součástí českého odboje a později i pevnou součástí československé politické scény.

Beneš od počátku tvrdil, že odboj „je nám zároveň i odbojem sociálním“.¹⁹⁶ Masarykův boj za demokratické ideály a vznik samostatného státu Čechů, později i Slováků, považoval za zcela správný a Masaryka do Maffie následoval. Masaryk věděl, že tím získává člověka nesmírně schopného, který dovede tvrdě prosazovat svůj názor, hájit dobré myšlenky a stát si za svojí pravdou. V Benešovi viděl velmi nadějnýho diplomata a politika, a proto ho pověřoval úkoly, které nebyl schopen zvládnout pro svou velkou pracovní vyčerpání. Beneš byl rozený diplomat, schopný vyjednávání a takové lidi kolem sebe Masaryk potřeboval.

Benešův vztah k Masarykovi byl zpočátku vztahem žáka k učiteli, než přátelstvím. Byli velmi dobří kolegové, znali se dlouhá léta, ale Edvard Beneš přátelské vztahy nikdy neudržel. V jeho případě se jednalo vždy o pouhou kolegiální. S Masarykem to bylo trochu

a později i senátorem NS. Politicky se nacházel na středolevém křídle, byl postupně členem Česko státoprávní demokracie, od roku 1925 Národní strany práce a roku 1930 se stal členem národních socialistů.

¹⁹¹ **Cyril Dušek** (1881-1924) byl český novinář a blízký spolupracovník Tomáše Garrigue Masaryka. Za První světové války byl členem Maffie, po válce se stal poslancem Revolučního národního shromáždění. Po svém odchodu z RNS se stal konzulem v Egyptě, předtím byl vyslancem na konferenci v Bernu. V Egyptě také zemřel na blíže nezjištěnou plicní chorobu.

¹⁹² **Ladislav Kunte** (1874-1945) byl katolický kněz a redaktor Času. Působil jako farář nejprve v Dobrušce, později byl přeložen do Prahy. Za První světové války byl členem Maffie, v roce 1919 se stal členem ČSL. V době okupace Československa se aktivně angažoval v protinacistickém odboji, za což byl roku 1940 zatčen a odsouzen na sedm let káznice. Vězněn byl v Ebrachu, kde také zemřel na následky těžké nemoci při převozu vězňů. in: <https://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/kunte.html>

¹⁹³ **Bohumír Šmeral** (1880-1941) byl český levicový politik a novinář. V letech 1916-1917 byl předsedou ČSSD, rovněž byl do roku 1918 poslancem Říšské rady. V roce 1921 se stal zakládajícím členem KSČ, které také rok předsedal. Byl přesvědčeným marxistou, své přesvědčení nazýval *austromarxismem*. Po okupaci Československa odjel s vedením KSČ do Moskvy, kde v roce 1941 zemřel. Levicově orientován byl i jeho bratr **Theodor Šmeral** (1884-1940). S oběma bratry byl příbuzný i český herec **Vladimír Šmeral** (1903-1982), který se rovněž hlásil k myšlenkám KSČ.

¹⁹⁴ Karel Hašler - *Kampak na nás bolševici*

„*Nežli rakouský stát krutý
rozpadnul se na kousky,
Šmeral byl vždy černožlutý
přívrženec rakouský*“

¹⁹⁵ **Antonín Němec** (1858-1926) byl původním povoláním typograf. Od roku 1894 se angažoval v dělnickém hnutí, byl redaktorem Dělnických listů ve Vídni. Od roku 1897 redigoval *Právo lidu*, roku 1907 byl zvolen poslancem Říšské rady. Po Světové válce se stal poslancem Revolučního národního shromáždění a v roce 1920 poslancem Národního shromáždění.

¹⁹⁶ DEJMEK Jindřich; *Diplomacie Československa: Díl I., Praha, 2012, s. 108.*

jiné. Masaryka choval Beneš ve velké úctě. Beneš vzhlížel k Masarykovi jako k druhému otci, k člověku, který ho hodně naučil a díky němuž mohl dělat to, co ho bavilo – politiku. Naopak Masaryk si zase na Benešovi cenil jeho buldočí zapálenost pro danou věc. Pochopitelně, že ani tento vztah nebyl vždy idylický, ale nějak velké šrámy nevykazoval. Občas se Masaryk s Benešem na některých věcech neshodl, ale Beneš prezidenta vždy ubezpečil, že jeho počínání je nejrozumnější a Masaryk většinou svolil.

Na společné spolupráci se Masaryk s Benešem dohodli již v září 1914. Ve svých pamětech na toto setkání Beneš vzpomíná jako na příjemný rozhovor na Letenské pláni.¹⁹⁷ Sám Masaryk jej pak popisuje takto: „...*když jsme došli na sestup k Eliščině mostu,*¹⁹⁸ *zastavil jsem se, opřel o dřevěné zábradlí a zadíval na Prahu - myšlenky o naší budoucnosti táhly mi hlavou. Libušino proroctví...*“¹⁹⁹

Masaryk v Benešovi viděl člověka velmi erudovaného, zapáleného pro věc a schopného vést odboj. Před odjezdem z Prahy tedy pověřil právě Edvarda Beneše vedením celé Maffie. Beneš naopak viděl v Masarykovi osobnost světového formátu, vždy mírotvůrce, člověka, který se zasloužil o stát. Nedá se říci, že by se v Masarykovi vzhlédl, ale jejich vztah, zejména ten po roce 1918 a v následných desetiletích a letech Benešova prezidentství, byl velmi lidský a místy až hodně osobní.

Spolupráce Masaryka a Beneše neustala ani po vyhlášení československé nezávislosti v říjnu 1918 a po Masarykově zvolení prezidentem 14. listopadu. Edvard Beneš pravidelně pana prezidenta navštěvoval, informoval ho o krocích, které provedl, sděloval mu důvody svého počínání v pozici ministra zahraničních věcí. Některá jejich jednání byla až kuriózní. Nebylo výjimkou, že některé věci nesnesly odkladu, a proto se scházeli kdekoli.²⁰⁰

Během sedmnácti let Benešova úřadování na Ministerstvu zahraničních věcí se několikrát objevila snaha nahradit Beneše jiným člověkem, nejlépe členem agrární strany. Masaryk stále prosazoval do čela ministerstva Beneše a nikterak nezastíral, že je jeho nástupcem v úřadu prezidenta republiky. Beneš vždy stál za Masarykem, již za války se jasně zasazoval o to,

¹⁹⁷ „Beneš uvádí, že rozhovor byl veden "v příjemném slunném podzimním dni na Letenské pláni s překrásným pohledem dolů na všechny krásy Prahy".“ in: <http://www.ceskenarodnilisty.cz/clanky/prof-phdr-vera-olivova-drsc-vztah-edvarda-benese-k-t-g-masarykovi.html>

¹⁹⁸ Most císaře Františka Josefa I., lidově nazýván Eliščin na počest císařovny Alžběty Rakouské. Později nesl jména M. R. Štefánika, Leoše Janáčka a Jana Švermy, jehož socha byla umístěna v letech 1969-1999 poblíž mostu. V letech 1949-1951 vznikl nový most a od roku 1997 nese opět jméno M. R. Štefánika. Od roku 1953 na most navazuje Letenský tunel.

¹⁹⁹ <http://www.ceskenarodnilisty.cz/clanky/prof-phdr-vera-olivova-drsc-vztah-edvarda-benese-k-t-g-masarykovi.html>

²⁰⁰ V roce 1926 například i na poli mezi Velvary a Kralupy nad Vltavou. Beneš na tuto událost vzpomíná následovně: „*Nechtěli jsme chodit po silnici za této pozornosti. Odešli jsme tedy ze silnice do polí a sešli na blízké žitné pole. Prezident sňal ze žitné kopy dva snopy, položil je vedle sebe, každý jsme si na jeden usedli a začala rozprava.*“ viz Tamtéž.

aby byl Masaryk uznáván jako hlava odboje. Beneš byl motorem, jakousi šedou eminencí, Masaryk hlavou a ideologem.

Beneš věděl, že je potřeba mít v čele odboje Osobnost, člověka erudovaného, vědecky i politicky uznávaného a tím byl podle něj právě profesor Masaryk. Vztah Masaryka a Beneše se ještě více upevnil po roce 1933, kdy se v Německu Hitler chopil moci. Stejně tak se na vztahu nic nezměnilo ani v prosinci 1935, kdy byl Beneš zvolen prezidentem.

Prezident Masaryk se dávno před rokem 1935 trvale usadil v Lánech.²⁰¹ Po své rezignaci zde nadále setrval a také dožil. Při Masarykově pohřbu 21. září 1937 pronesl Beneš ve svém soustrastném projevu slova: „*Volám vás všechny od Aše až k Jasině ... Prezidente Osvoboditeli, odkazu, který jste vložil do našich rukou, věrni zůstaneme!*“²⁰²

I v době svého pobytu v zahraničí v letech 1938-1945 Beneš na Masaryka nezapomínal. Ve svém projevu k legionářům v Chicagu z 8. června 1939 pronesl slova, ve kterých význam TGM zdůraznil a prohlásil, že je potřeba vytrvat ve jménu Masarykově v boji proti nepříteli.²⁰³

S Tomášem Masarykem si Beneš rozuměl nejen pracovně a politicky, ale především lidsky. Masaryk byl opravdový muž – syrový, pevný v názorech, důstojný člověk.²⁰⁴ V lecčems se oba muži ale lišili. „*Masaryk byl vlastně svou povahou idealista. Beneš byl realista a pragmatik. Věděl, co potřebuje, veškerý čas věnoval vzdělání a práci. Beneš navíc neměl osobní kouzlo, neměl ono charisma, které tolik hrálo do karet prvnímu prezidentovi. Masaryk měl šarm, Beneš byl suchar. Chyběla mu jiskra, neuměl se smát. Neměl smysl pro humor, jeho svět byl vážný. Později říkal: „Člověk nemá mít víc než jednu vášeň. Jeden pije, druhý letí na ženský, třetí hraje karty. Já propadl politice.*“²⁰⁵

I přes odlišnost povah byl vztah obou mužů velmi dobrý. Masarykovi nejvíce imponovala Benešova zapálenost pro pravdu a snaha odvádět nejlepší práci v maximálním nasazení. Masaryk byl svému ministrovi téměř ve všem oporou. Není pravdou, že by bezmezně

²⁰¹ Učinil tak po sérii nemocí, které mu znemožňovaly pravidelné cestování. Jeho zdravotní stav se postupně zhoršoval. „*Masaryk očekával smrt už v roce 1921.*“ in: BUDÍNSKÝ Libor; Deset prezidentů, Knižní klub, Praha, 2008, s. 29. Jeho stav se rapidně zhoršil v roce 1934, vše vygradovalo v létě 1935, kdy utrpěl vážnou mozkovou příhodu.

²⁰² <http://www.ceskenarodnilisty.cz/clanky/prof-phdr-vera-olivova-drsc-vztah-edvarda-benese-k-t-g-masarykovi.html>

²⁰³ „*A kdybych měl na této cestě cokoli zažít, cokoli vytrpět a třeba i padnout, nevydám z ruky ten svatý národní prapor, který jsem převzal z rukou Masarykových.*“ in: <http://www.ceskenarodnilisty.cz/clanky/prof-phdr-vera-olivova-drsc-vztah-edvarda-benese-k-t-g-masarykovi.html>

²⁰⁴ Není bez zajímavosti, že Masaryk při komunikaci vždy hleděl lidem přímo do očí. Nikdy neotočil jen hlavu, ale vždy celé své tělo.

²⁰⁵ BUDÍNSKÝ Libor; Deset prezidentů, Knižní klub, Praha, 2008, s. 48.

podporoval veškerou Benešovu aktivitu, ale byl to Masaryk, který míval věcnou a správnou připomínku k jeho práci. Bylo jen na Benešovi, jak se postaví k prezidentovým námitkám.

Masaryk znal Beneše jako člověka velmi schopného a tvrdě pracujícího. Věděl, že pokud bude Edvard Beneš jeho nástupcem ve funkci prezidenta, pak bude Československo v těch nejlepších rukou. Ani Beneš, ani Masaryk přirozeně nemohli tušit vývoj politiky v Evropě v posledních letech před válkou, ale oběma bylo jasné, že dojde v dohledné době k boji. Nálada společnosti, hospodářská krize, která Československo tvrdě zasáhla, to byly dva hlavní aspekty toho, čeho se Masaryk velmi obával. Zejména radikalizace Němců se oba dva velmi obávali.²⁰⁶

Počátkem třicátých let bylo zřejmé, že Masarykovi docházejí síly a už nebude dlouho živ. Byl prezidentem víc než patnáct let, bylo mu přes osmdesát roků a jeho zdravotní stav se nadále zhoršoval. Abdikovat chtěl už před rokem 1935, dokonce už v roce 1927 zvažoval, že kandidovat nebude. V roce 1934 nechtěl kandidovat vůbec, ale nakonec ke kandidatuře svolil. Výsledkem této volby bylo jen zhoršení jeho stavu a následná série mrtvic, která rozhodla o jeho abdikaci.²⁰⁷

Po Masarykově abdikaci se vztah nového prezidenta s bývalým prezidentem ještě více prohloubil. Beneš sice nikdy nepotřeboval přílišné rady, jak má funkci prezidenta vykonávat, jelikož považoval za svoji povinnost pokračovat v masarykovské tradici a ve své prozápadní politice laissez-fair, ale každopádně se stal Masarykovým nejčastějším hostem v Lánech. S Masarykem zde probíral nejrůznější problémy státu, a to nejen proto, aby Masaryk nezůstal mimo aktivní politiku, ale především proto, že Masarykovy rady byly vždy věcné a pro Beneše, byť zkušeného politika, rozhodující. Sice vždy neplatilo, že to, co řekne bývalý „pan prezident“, je pro Beneše směrodatné, ale do jisté míry měly Masarykovy rady Beneše utvrdit ve správnosti jeho počínání.

Masarykova smrt Benešem hluboce otrásla, přestože byla očekávána. Za téměř čtvrt století se s Masarykem sblížil, téměř jako s nikým jiným. Masarykovi mohl otevřeně sdělit své pocity a názory tak, jak je veřejně prezentovat nemohl. Mezi další politiky, se kterými jednal

²⁰⁶ Na toto téma Masaryk už v roce 1918 uvedl: „*Němci osídlená území jsou a zůstanou naše... My jsme si tento stát vybojovali a státoprávní postavení našich Němců, kteří sem kdysi přišli jako přistěhovalci a kolonisté, je tím jednou provždy pevně dáno.*“ in: <http://natura.baf.cz/natura/1997/10/9710-1.html>. Výrok se týkal zabránění německých území nově vzniklého státu Němci a vyhlášení čtyř německých provincií Sudetenland, Deutschböhmen, Böhmerwaldgau a Deutschsüdböhmen.

²⁰⁷ Viz kapitola 4.3. „Tatíčková“ abdikace.

otevřeně, patřil například Hubert Ripka, Prokop Drtina nebo František Škarvan²⁰⁸ a pochopitelně i Masarykovy děti Alice a Jan.

Je nesporné, že Beneš byl pro Masaryka velkou oporou v zahraniční politice. Stejně tak Masaryk byl pro Beneše velkým vzorem, inspirací a zejména intelektuálním společníkem v konverzaci. Myšlenkově si byli oba velmi blízcí, po stránce politického názoru byl ale Masaryk oproti někdy až příliš horlivému Benešovi mnohem zdrženlivější. Sledujeme-li názory obou mužů na zahraniční politiku, docházíme k závěru, že Benešova „uchvácenost“ Francií byla Masarykovi někdy proti mysli. Masaryk viděl spíš oporu ve Spojených státech, kde dlouhá léta pobýval a v nichž spatřoval „tu pravou“ demokracii.

6.2. Prezident Beneš a ministr Kamil Krofta

Prosinec roku 1935 znamenal pro československou politickou scénu zvrát. V listopadu se Masaryk rozhodl opustit úřad prezidenta a už ani nereflektoval na naléhání ostatních politiků, aby v úřadu zůstal. Masaryk byl starý, slabý a nemocný. Věděl, že už je opravdu čas odejít z jeviště světové politiky do ústraní a přenechat úřad mladším.

Beneš nastoupil do úřadu prezidenta hned po své volbě 18. prosince 1935 večer. S tímto postem logicky nemohl vykonávat funkci ministra zahraničních věcí, a tak ministerstvo dočasně vedl Milan Hodža, člověk, kterého Beneš opravdu nesnášel, obdobně jako kdysi Antonína Švehlu. Beneš věděl, že nemůže nechat Hodžu řídit zahraniční politiku státu, jelikož se domníval, že jí nerozumí. Ostatně z Benešova pohledu nerozuměl zahraniční politice nikdo.

Ve které době se Beneš s Kroftou poprvé setkal, není přesně známo. Pravděpodobně ještě v době studií v Praze na univerzitě. Jejich pracovní vztah začal až po roce 1918 a postupně se z koležičtí vyvinulo něco na rozhraní přátelství a pracovního vztahu. Krofta byl mimořádně příjemný člověk se smyslem pro humor, pravý opak Beneše. Vyjít s Benešem nebylo nikdy jednoduché, vyžadovalo to trpělivost a především stoprocentní loajalitu. Beneš požadoval plné nasazení za každé situace. A toho byl Krofta schopen.

²⁰⁸ **JUDr. František Škarvan** (1910-1992) působil od počátku své kariéry v prezidentské kanceláři jako tajemník tří prezidentů. V roce 1934 nastoupil do lánské kanceláře TGM a o dva roky později se stal tajemníkem Benešovy kanceláře na Hradě, kde působil jako referent politického odboru. Po abdikaci Beneše zůstal jako tajemník prezidenta Háchy. Po osvobození byl nejdříve zatčen příslušníky SS a následně propuštěn. Ještě téhož roku byl povolán zpět do služby jako osobní tajemník prezidenta. V roce 1948 se dr. Škarvan odebral s Benešem do Sezimova Ústí, kde dále působil jako Benešův sekretář. Po jeho smrti se stal vykonavatelem Benešovy závěti a vyřizoval jeho pozůstalost. Velmi se angažoval v pomoci emigrantům, za což byl zatčen a následně odsouzen k dělnické práci. V roce 1958 byl obviněn ze špionáže v podniku Energostav, kde tehdy pracoval.

Je až prazvláštní, že se tak odlišní lidé, jako byli Edvard Beneš a Kamil Krofta, dokázali snést. Beneše postupem času nesnášeli téměř všichni, ale Krofta mu zůstával věrný a jeho kroky vždy obhajoval. Po stránce zahraniční politiky byli oba stejného smýšlení. Beneš i Krofta viděli budoucnost Československa na Západě, a proto nebylo divu, že Kroftův nástup na Benešovo místo ministra zahraničí prakticky žádnou změnu nepřinesl.

Mezi Benešem a Kroftou vládla celkem dobrá shoda a jejich vztah se odvíjel v příjemné atmosféře. Beneš neměl s Kroftou nejmenší problém ani v době, kdy byl vyslancem. Nařídil-li Beneš Kroftovi nějaký úkol, pak ho Krofta splnil, vyjednal podmínky uzavření smlouvy a Beneš byl tak spokojený. Krofta také nepatřil k těm, kteří Beneše pomlouvali, jako to dělali jiní diplomaté, zejména Štefan Osuský.

Za svého nástupce si Edvard Beneš Kamila Kroftu vybral začátkem dvacátých let. Spíš to ale bylo pod vlivem Masaryka, jelikož Beneš v té době zatím ani v nejmenším neuvažoval o tom, že by se stal někdy prezidentem. Masaryk v té době už tyto úvahy měl, a zejména pak v roce 1927 o nich prvně vážně přemýšlel. Proto možná v roce 1927 byl Krofta povolán z Berlína do Prahy, aby se stal „druhým mužem“ Benešova sboru diplomatů v Černínském paláci. Trvalo ale ještě dalších devět let, než Krofta zaujal místo Edvarda Beneše.

První úvahy o tom, kdo nahradí Beneše v úřadu ministra, se objevují kolem roku 1927, tedy v době, kdy Švehla přesvědčoval Masaryka, že zatím není vhodná chvíle pro to, aby abdikoval. Švehlovi Beneš ve funkci ministra ani tolik nevadil, jeho práci kritizoval jen výjimečně, ale tím, kdo opravdu Beneše ve vládě nechtěl, byl Jan Malypetr. Už při formování tzv. široké koalice se někteří budoucí ministři, premiéra Malypetra nevyjímaje, vyslovovali pro to, aby byl Beneš nahrazen někým jiným. Zejména to byli zástupci strany lidové a národních demokratů, kteří chtěli razantní změnu v zahraniční politice Československa. Jenže o tom, že někdo jiný nahradí Beneše v úřadu ministra, nechtěl Masaryk ani slyšet. Prohlašoval, že si neumí představit vládu bez Beneše.

Poté, co se stal Beneš prezidentem, funkci ministra převzal dočasně Milan Hodža. De facto ale nikdy neměl žádné pravomoci, jelikož celé ministerstvo v té době už plně řídil Kamil Krofta. Jmenování Kroftu do vlády tak bylo vlastně formalitou. Krofta nebyl jmenován ministrem okamžitě v prosinci 1935, což bylo způsobeno tím, že se „*proti Kroftovi objevily námitky z vedení agrární strany, která ještě v předvečer prezidentské volby prosazovala „svého“, tj. pařížského vyslance Š[tefana]. Osuského.*“²⁰⁹ Hodža sám nikdy výrazně

²⁰⁹ DEJMEK Jindřich, Historik v čele diplomacie Kamil Krofta, Karolinum, Praha, 1998, s. 20.

do fungování chodu ministerstva nezasáhl, funkci prakticky pro svoji pracovní vytíženost nevykonával, a tak celé ministerstvo stejně řídil Krofta.

Časem Hodža usoudil, že Krofta je vhodným kandidátem na ministra a funkce se vzdal v jeho prospěch. Beneš věděl, že teď, když Hodža odešel z Černínského paláce, bude opět vše v naprostém pořádku a zahraničněpolitická revoluce se nebude konat. V případě, že by se na post ministra dostal Hodžou protežovaný Osuský, mohlo by to znamenat, že dojde k razantní změně zahraniční politiky a tím by bylo téměř dvacetileté Benešovo snažení zmařeno.

Po stránce osobní si mezi sebou Beneš s Kroftou také překvapivě rozuměli. Ale více než přátelskou povahu, decentní vystupování a humor, oceňoval Beneš na Kroftovi jeho erudici pro dějiny, vysoké pracovní nasazení, schopnost výborně jednat a být loajální. Lidská stránka Beneše nikdy nezajímala. On sám měl povahu suchara, nedokázal se uvolnit, neuměl se bavit ve společnosti, větší počet lidí pohromadě mu vadil. Beneše zřejmě ani nemrzelo, že ostatní jeho kolegové a političtí rivalové se v soukromí běžně scházejí a diskutují na běžná témata, jelikož on sám tyto kratochvíle považoval za *pusté tlachání o ničem a ztrátu času*. Beneš se narozdíl od Krofta a Hodži, kteří byli povahy družné, bavit neuměl. Neměl smysl pro humor, nepochopil ironii, nadsázku, ale není pravda, že by nedokázal říct vtip nebo humornou historku. K tomu ale docházelo opravdu jen vzácně. Oproti Benešovi byl Krofta vtipný a společenský. Dovedl sebetěžší situaci vtipně okomentovat nebo vypjatou situaci zlehčit.

Tyto vlastnosti byly Benešovi cizí, a přece se zde opět potvrdilo přísloví o protikladech a jejich vzájemném přitahování. Možná to bylo dáno tím, že Krofta měl povahu podobnou Haně Benešové, a proto se s ním Beneš cítil v bezpečí. Ačkoliv byli povahy tak rozdílné, utvořil se za ta léta mezi nimi vztah vzájemného respektu, přátelské součinnosti a naprosté loajality. Dá se říct, že Beneš byl k málo lidem tak otevřený jako ke Kamilu Kroftovi. Mezi další politiky, kterým Beneš důvěřoval, patřil samozřejmě TGM a částečně i jeho syn Jan a dále Benešův bratr Vojta.

Krofta to neměl s Benešem po pracovní stránce vůbec jednoduché. Vzhledem k Benešovu pracovnímu nasazení, byla s ním spolupráce velmi složitá. Problémem byla opět Benešova povaha. Nepatřil mezi lidi, kteří si nechají poradit, natož pak od lidí, kteří podle jeho názoru nevěděli o jeho snaze nic a o nichž proto neměl valného mínění. Takových lidí byla, bohužel, naprostá většina. Jakmile se Beneš k něčemu rozhodl, přesně všechno nalinkoval podle svého nejlepšího přesvědčení a začal celou věc prosazovat. Radit nepotřeboval, věděl sám nejlépe, co je nejvhodnější, protože on podle svého mínění nikdy nechyboval. Zajímavé je, že Krofta byl jedním z mála lidí, kteří dokázali s Benešem vyjít nejen po stránce osobní, ale zejména

i po té pracovní. Bylo to dáno tím, že Krofta měl podobný názor na směřování zahraniční politiky Československa jako Beneš, tudíž neviděl problém v Benešově počínání a jednání.

Po únoru 1936, kdy Krofta nastoupil na místo ministra, se téměř nic nezměnilo. Byl to stále Beneš, kdo určoval směr zahraniční politiky. Krofta byl vlastně pouze vykonavatelem přání prezidenta, ale není pravdou, že by díky tomu měl svážené ruce. Jako ministr byl sice loajální a plnil nařízení z Hradu, ale neplnil jen slepě příkazy. Krofta dělal svoji zahraniční politiku, ač v mnohém vycházela z linie nastolené Benešem. Podle Krofta ani nebylo možné měnit politiku Československa ze dne na den.

Léta 1936-1938 byla nesmírně bouřlivá a ustát požadavky Německa vyžadovalo opravdu hodně silnou vůli neustoupit. Krofta i Beneš tuto vůli měli a snažili se nepřistoupit na požadavky Němců, dokud to jen bylo možné. Zápas to byl značně nerovný. David proti Goliášovi. Bohužel nedopadl jako onen biblický příběh. V Bibli zvítězil David, kdežto v roce 1938, vlivem slabosti západní politiků, Goliáš.

7. VZTAH HRADU A KRAMÁŘOVY VILY

„Tož demokracii bychom už měli, teď ještě nějaké ty demokraty.“

Tomáš Garrigue Masaryk

7.1. Masaryk a Kramářova vila

Hodnotit vztah mezi dvěma lidmi, kteří už nežijí, a které osobně neznáme a nikdy jsme je neviděli, je vždycky pro historika těžký úkol, ale vlastně tak trochu jeho poslání. V této kapitole jsem se pokusil v krátkosti nastínit osobní vztah prezidenta Masaryka ke dvěma předsedům vlád, kteří vynikli na československé politické scéně nejvíce.

Masaryk byl složitá povaha. V době, kdy se stal prezidentem, byl už ostříleným politikem z doby Rakouska, měl za sebou odbojovou činnost v zahraničí a v neposlední řadě byl vysoce uznávanou autoritou morální a především vědeckou. Většinu těch, kteří se stali předsedy vlády Československa, znal tedy z doby, kdy ještě ani netušili, že jednou budou řídit samostatný stát Čechů a Slováků. A právě v době hlubokého mocnářství se začaly vytvářet osobní a pracovní vztahy Masaryka k budoucím premiérům.

Logické by bylo začít hned chronologicky od Karla Kramáře a rovnou popsat největšího Masarykova kritika. Naopak, Kramáře si ponechejme na závěr a věnujme se teď předsedovi vlády za stranu Agrární, která po léta dominovala československé parlamentní politice a byla nejsilnější partají v Národním shromáždění.

7.1.1. Antonín Švehla

„Kdyby byli vo mně řekli, že jsem byl oportunistou, to by měli úplnej recht – já byl oportunistou už v kolíbce.“

Antonín Švehla

Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu byla založena 1899 Karlem Práškem a Stanislavem Kubrem, ale vznikla už o mnoho let dříve. Počátky agrarismu v Rakousku-Uhersku musíme hledat kolem roku 1880, odkdy postupně vznikaly zemědělské spolky (jednoty) a zejména v roce 1883, kdy byl založen Českomoravský selský spolek pro Moravu a Slezsko a hlavně po roce 1889 po vzniku Selské jednoty pro království České. Dalším mezníkem je rok 1890, kdy vznikla Ústřední roľnická jednota pro Moravu a Zemská selská jednota pro království České.

Vzestup strany můžeme datovat do roku 1909, kdy se předsedou strany stal hostivařský rodák Antonín Švehla. V čele strany zůstal až do své smrti v roce 1933 a díky jeho politice kompromisu se strana vyšvihla na pomyslný vrchol žebříčku v preferencích. Po Švehlově

smrti strana sice držela stále laťku vysoko a byla přední politickou silou v zemi, ale byla to jiná strana. Katastrofu pak pro stranu znamenal rok 1938, kdy se stala hlavní partají Strany národní jednoty, později za Protektorátu Národního souručenství. V té době v čele strany stál Rudolf Beran, který se stal předsedou vlády Druhé republiky a později prvním předsedou vlády protektorátní. Kolaborace s režimem nebyla straně ku prospěchu. Už v Hlavě IX.²¹⁰ Košického vládního programu je jasně formulována teze o zákazu činnosti Agrárníků jakožto kolaborantské organizace.

Antonín Švehla se v říjnu 1918 stal jedním ze zakladatelů Československa, jako tzv. Muž 28. října se okamžitě po vzniku státu etabloval do vysoké politiky. Už od října zastával ministerský post na vnitru a byl klíčovou postavou tzv. Pětky.²¹¹ V roce 1922 stanul v čele vlády. Jaký vlastně byl vztah prezidenta Masaryka s Antonínem Švehlou, člověkem zapáleným pro politiku tak, že zapomínal na svůj hostivařský grunt, který místo něj spravovala jeho žena Bohumila? „Z Masarykových dopisů²¹² paní Švehlové vysvítá, že ho s jejím mužem pojil opravdu hluboký a přátelský vztah.“²¹³

Vztahy mezi Masarykem a Švehlou byly o poznání lepší, než Švehly a Beneše. Beneš nepokrytě neskrýval nesnášenlivost nejen ke Švehlovi, ale zejména k agrární straně. Beneš nebyl Masaryk, který přistupoval ke všem důstojným způsobem, ale technokrat, který viděl lidi jako jednotky, který především za nejdokonalejšího považoval sama sebe. Zatímco Masaryk oceňoval kultivovanost a přátelskou povahu Švehlovu, jeho ministr zahraničí Švehlu

²¹⁰ „Odhodlána vykořenit fašismus politicky a morálně do všech důsledků, vyhlásí vláda všech fašistických stran a organizací a nedovolí obnovení v jakékoli formě těch politických stran, které se tak těžce provinily na zájmech národa a republiky (agrární strany, její odnože tzv. živnostenské strany, Národního sjednocení, jakož i těch stran, které v roce 1938 splynuly s lidovou stranou). Z těchto opatření nevyplývá žádná újma na morální ani politické cti bývalému členstvu jmenovaných stran, které zůstalo věrno republice. Politicky odpovědným funkcionářům jmenovaných stran, kteří se kompromitovali a těžce provinili na zájmech národa a republiky, bude zakázána politická činnost v organizacích demokratických stran.“ in: Košický vládní program, Hlava IX., odstavec 7. (viz. http://www.totalita.cz/txt/txt_kvp.pdf)

²¹¹ **Velká pětka** bylo politické uskupení složené z pěti předsedů parlamentních stran (Rudolf Bechyně, Alois Rašín, Mšgre. Jan Šrámek, Antonín Švehla, Jiří Sříbrný). Po roce 1926 byla rozšířena o zástupce Živnostenské strany (Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská) v čele s Ruffem Mlčochem a později s Josefem Václavem Najmanem-Skalským. Sám Antonín Švehla se o ní vyjádřil takto: „To se rozumí, byly různé diktatury, byly i různé demokracie; můžeme být dobrá diktatura i špatná demokracie. My se musíme a budeme ještě dlouho učit od starých demokracií; ale můžeme a máme se učit od diktatur. Vždyť někdejší Pětka měla něco z diktatury, ale zůstala orgánem demokracie.“ in: ČAPEK Karel, Dropty Švehlových hovorů, Praha, 1935, s. 9.

²¹² Dochovala se spousta dopisů od Masaryka Bohumile Švehlové. „Milá paní Švehlová, přijel jsem včera sem a dnes jsme byli s Alicí v levné hospůdce, ve které jsme obědvali s Vaším mužem; po obědě jsme šli cestou, kterou jsme šlapávali domů se Švehlou. Nemohl jsem ho nezpomínat a nemluvit o něm s Alicí. Není dne a noci, abych nemyslel na Švehlu – často jsem chtěl přijet k Vám, ale vždycky jsem se obával, aby mě nezahlédl oknem a pak si neuvědomil, že jsem v jeho domě a nepřicházím k němu. Nebylo by mu to milé. Ale tento dopis snad doputuje k Vám a Vy mu snad podle okolností o něm povíte. Budte zdráva – Vám a Švehlovi oddaný T. G. Masaryk.“ in: ZÍDEK Petr; Po boku: Třiatřicet manželek našich premiérů (1918-2012), Universum, Praha, 2012, s. 90. Dopis je datován 19. červencem 1928 v Karlových Varech.

²¹³ ZÍDEK Petr; s. 91.

kritizoval právě za to, že je agrárník, tj. „sedlák od vidlí“. Tak viděl Beneš všechny agrárníky Švehlou počínaje, Hodžou konče. Paradoxní je, že sám Beneš pocházel ze selského rodu usazeného po generace v Kožlanech.

Antonín Švehla měl přátelskou povahu, ale byl přiměřeně přísný, přímý a pevný ve svých názorech. Stejně tak jako Masaryk věděl Švehla velmi dobře, kam je potřeba vnitřní politiku směřovat, že je nezbytné využívat potenciálu zemědělské půdy a dobře s ní hospodařit. V tomto směru nemusel Švehlovi radit, a tak souhlasil s pozemkovou reformou, kterou Švehla realizoval v letech 1923 – 1926 společně s Milanem Hodžou. Sám Švehla ale dobrým hospodářem nebyl. Většinu starostí s gruntem zastávala jeho žena Bohumila, která byla pravým opakem svého muže. Antonín Švehla se staral především o politiku, o grunt se téměř nezajímal, a není tak divu, že ho v Hostivaři téměř neznali.

Masaryk viděl ve Švehlovi obrovský potenciál. Věděl, že je Švehla dobrý diskutér v soukromí, ale už méně schopný řečník na veřejnosti. Švehla se veřejných projevů stranil, neměl rád velké obecenstvo. Byl člověkem, který společnost dokázal pobavit, ale politiku raději řídil ze zákulisí. To se projevilo zejména v říjnu a listopadu 1918, kdy většina Švehlových kolegů z 28. října jen vystupovala před davy lidí, kdežto Švehla už systematicky obsazoval uvolněné posty.

Agrární strana pod vedením Antonína Švehly vystoupala na vrchol a zaujala první pozici v parlamentu. Počátky Československa nebyly vůbec jednoduché. Mladý stát se ze začátku potýkal s hospodářskými problémy, jako byla vysoká inflace, špatné zásobování měst potravinami a uhlím. To pochopitelně vedlo k nespokojenosti obyvatelstva. Problémem se ale nestávalo jen hospodářství, ale především politická scéna státu. Ta byla velmi nestabilní. Často slýcháme názory lidí, že „tohle by se za První republiky nikdy nestalo“, ale opak je pravdou. Stalo, a stávalo se to často! Československá politická scéna byla složitá a jediným schopným mužem, který vždy dokázal najít kompromis, byl Antonín Švehla. O Švehlově umu koloval nespočet anekdot,²¹⁴ ale je pravdou, že byl skutečně jedním z mála politiků, kteří vždy našli řešení. Švehla své spolujednatele prostě nepustil od stolu, dokud nějaký kompromis nenašel. Dovedl k tomu využít i slabiny svých oponentů.

²¹⁴ „Jednou za nemoci přišla k němu Smrt a sedla si mu na okraj postele. Ministerský předseda Švehla snažil se ji přemluvit, jako to obyčejně dělá v politice.

„Počkej stará,“ pravil klidně a čistil si brýle, jakoby se nechumelilo, „popovídáme si napřed o těch věcech.“
Počal mluvit a mluvil, až to Smrt ozmrzelo a chtěla jít.

„Nu, takhle se nerozejdeme,“ pravil Švehla, „ode mne ještě nikdo neodešel, abych s ním nebyl ujednal kompromis.“

Smrt si tedy ještě na chvíli sedla a Švehla prý s ní ujednal velmi důkladný kompromis.“ in: YES [STIVÍN Josef], Hrozinky z národní bábovky: Sedmdesát pět anekdot o m. p. Antonínu Švehlovi a jiných velikánech, Praha, 1925, s. 8-9.

Švehla udržoval s Masarykem vztah na dobré úrovni. Masaryk věděl, že jeho zdraví je velmi špatné, a proto v roce 1927 vážně zvažoval, že už nebude kandidovat do úřadu prezidenta. Švehla tušil, koho Masaryk upřednostňuje na Hrad, ale domníval se, že Beneš je ještě pořád příliš mladý na to, aby se stal prezidentem. Starého pána proto dlouhou dobu přesvědčoval o správnosti jeho uvažování, ale zároveň ho přemlouval k tomu, aby opětovně kandidoval. Jistým způsobem to bylo přání většiny tehdejších politiků. Poslední léta nebyla pro vnitrostátní politiku vůbec lehká, jelikož zuřila aféra Jiřího Stříbrného a jeho bratra, která se týkala Kladenských dolů, doznívala i pro Hrad nesmírně nepříjemná aféra kolem údajné vlastizrady generála Radoly Gajdy. Stejně tak nebyla dořešena lihová aféra Karla Práška z let 1923-1924, který z dispozičního fondu Družstva hospodářských lihovarů zpronevěřil třicet milionů korun a desetinou uplatil komunistického odboráře.

Švehla věděl, že Beneš jednou bude nástupcem Masaryka, ale domníval se, že na to není vhodná doba. Benešovu práci vesměs chválil, neměl k ní větších výhrad, ač občas se k ní kriticky vyjádřil. Beneš mu to pochopitelně nikdy nezapomněl a po roce 1945 to do jisté míry ovlivnilo osud všech Agrárníků, nebožtíka Švehlu nevyjímaje.²¹⁵ Švehla před volbou prezidenta uskutečněnou 27. května 1927 dokázal sehnat pro Masaryka dostatečný počet hlasů pro zvolení, ale nakonec Masaryk zvítězil jen o celých třináct hlasů, tj. 274 hlasy. Pro jeho hlavního protikandidáta Václava Šturce, hlasovalo padesát čtyři komunistů, celkem sto šest lístků bylo prázdných. Pro Švehlu to bylo malé vítězství, ale také jeden z posledních politických bojů. Jeho zdravotní stav se začal poměrně rychle zhoršovat a v únoru 1929 Švehla z funkce předsedy vlády odstoupil. V čele vlády ho nahradil dosavadní ministr národní obrany František Udržal.

Jak charakterizovat Švehlův osobní vztah k Masarykovi. Masaryk si Švehly nesmírně vážil jakožto schopného politika kompromisů, spolutvůrce státu a tvůrce vnitřní politiky Československa. Věděl, že se Švehlou není jednoduché jednat, ale vždy z něj vzejde kompromis, který bude funkční. Po osobní stránce si oba velmi dobře rozuměli. Traduje se vzpomínka Antonína Švehly na návštěvu v Lánech, kdy Masaryk přijal Švehlu ve své pověstné bílé uniformě. Když ho v ní prvně Švehla uviděl, poznamenal, „*aby prezidentovi ušili aspoň šest takových šatů a aby mu je dávali, kdy to jen půjde. Že je to ohromná věc pro stát, když je prezident krásný.*“²¹⁶ Neví se, jestli prezident Švehlu poslechl a nechal si ušít dalších pět takových uniforem, ale je pravdou, že v bílém obleku, a nejen v uniformě, byl viděn na veřejnosti nejčastěji.

²¹⁵ Beneš po válce Švehlu neprávem označil za fašistu.

²¹⁶ http://www.phil.muni.cz/fil/blok/katedrovy_kost_2004/pavlincova.html

Masaryk se se svým předsedou vlády scházel dvakrát týdně u Švehly doma v Hostivaři. Zde probírali zejména zahraniční záležitosti. V tomto směru byl Masaryk spíš zastáncem koncepce Edvarda Beneše a Švehla to plně chápal a respektoval. Těžko říct, kdy počal vztah otevřené nesnášenlivosti ze strany Edvarda Beneše k Antonínu Švehlovi. Mnohokrát bylo napsáno, že Beneš neměl přátelský vztah s nikým, což je do jisté míry nepopiratelný fakt. Ovšem ke Švehlovi a později k Hodžovi choval skutečnou nenávist. Proč tomu tak bylo nelze jasně specifikovat. Je pravdou, že osobní vztah mezi Benešem a Švehlou ztěžoval i vztah pracovní. „*Kvůli Masarykovi se Švehla nikdy otevřeně nepřidal k těm politikům, včetně konzervativních agrárníků, kteří stáli proti Benešovi, ale obykle Beneše i jeho politiku hájil.*“²¹⁷ Beneš proto neměl nejmenší důvod Švehlu nenávidět, a přece patřil Švehla k těm, kteří byli z pohledu Beneše považováni za diletanty, sedláky od vidlí a nevzdělance.²¹⁸

Vztah Švehly k Masarykovi byl naopak velmi vřelý a přátelský. Švehla měl veselou a družnou povahu. Sice nebyl nikdy rád středem pozornosti, ale dovedl svými slovy vystihnout podstatu věci. S Masarykem často debatovali na filosofická témata týkající se náboženství, kultury, historie a vzdělávání. Švehlu historie velmi zajímala, společně s bratrem byli znalci zejména výtvarného umění. Zároveň byli oba politici tvrdými vyjednávači. Švehla dokázal jednat i několik dní v kuse, jen aby dosáhl kompromisu. To ho také občas odvádělo od mnohem závažnějších problémů. Například v roce 1920 řešil raději přípravu ústavy místo toho, aby se věnoval volební kampani. Jindy problém, který považoval ze svého pohledu za vyřešený, předal k dokončení jiným, přesto ho řídil z ústraní. Takto to Švehlovi nejvíc vyhovovalo. Neměl rád publicitu, dokonce ani nikdy neměl v úmyslu napsat paměti. S Masarykem je tedy pojil zájem o politiku a Masarykovi imponoval Švehlův široký všeobecný přehled.

Jestli se jejich schůzky konaly u šálku silné černé kávy, kterou měli oba politici po obědě nejraději, se neví nic. Každopádně Masaryk se se Švehlou velmi dobře snesl a považoval ho za schopného politika, mistra kompromisů, kterým Antonín Švehla i po svém odchodu z funkce premiéra bezesporu byl.

Ve své posmrtné vzpomínce na Švehlu Masaryk říká, že „*že památka na mnoholetou spolupráci se Švehlou je mu milá a drahá. Našel v něm při budování nové republiky*

²¹⁷ MILLER E. Daniel; Antonín Švehla, Argo, Praha, 2001, s. 139.

²¹⁸ „*Švehla si byl vědom skutečnosti, že nedokončil studia a nehovořil několika jazyky, a to nahloďavalo jeho sebevědomí – a to včetně politiků agrárních, kteří mají akademické tituly a dlouhý seznam publikací. Nejvýznamnějšími intelektuálně orientovanými politiky v zemi byli Masaryk a Beneš, oba uznávaní akademici. [...] Švehla zřejmě litoval toho, že byl pro neprospěch vyloučen ze školy. Jeden z jeho bratrů byl doktorem medicíny a druhý právníkem a Švehla se tedy mezi svými kolegy ve vládě musel cítit o to nejistěji.*“ Tamtéž, s. 137.

a demokracie spolutvůrce loyálního a dovedného. Náš stát je šťasten, že mu osud v pravý čas dal pracovníka a státníka jako byl Švehla.“²¹⁹

7.1.2. Karel Kramář

„Jsme malý národ, ale naše cíle nejsou a nesmějí být malými, pouhým živořením.“

Karel Kramář

O poznání problematičtější byl vztah Karla Kramáře k Masarykovi. Kramář a Masaryk se znali dlouhé roky ještě z Říšského sněmu ve Vídni, kde oba zasedali jako poslanci a v té době je spojovalo velké češství. Kramář, rodák z Vysokého nad Jizerou, měl k politice blízko už od ranného mládí. Karlův otec Petr pocházel ze Stanového a byl uznávaným regionálním stavitelem.²²⁰ Rovněž se angažoval v politice a sokolském hnutí.²²¹

Karel Kramář měl tedy k vlastenectví velmi blízko. Otec chtěl mít ze syna technika, který si po škole otevře vlastní továrnu a bude stejně jako on uznávaným v oboru. Problém ale byl, že Karel vůbec neměl technické nadání. Rozhodnutí jít studovat práva padlo nejspíš poté, co se roku 1873 zúčastnil položení základního kamene pomníku Josefa Jungmanna na dnešním Jungmannově náměstí v Praze, kde ho silně ovlivnil František Ladislav Rieger.

Po maturitě tedy nastoupil na berlínskou univerzitu, kde se seznámil a byl silně ovlivněn profesorem Adolphem Wagnerem.²²² Později strávil semestr ve Štrasburku u profesora Gustava von Schmollera.²²³ Roku 1880 se vrátil do Prahy. Zde byl ovlivněn profesory Albínem Bráfem,²²⁴ Leopoldem Heyrovským,²²⁵ Jiřím Pražákem,²²⁶ Josefem Kaizlem,²²⁷

²¹⁹ DOSTÁL Vladimír; Antonín Švehla: Profil československého státníka, Grafia, Kyjov, 1990, s. 159.

²²⁰ Jeho firma vystavěla např. areál semilské nemocnice.

²²¹ „Karlův otec Petr Kramář vyrůstal v rodině sedláka Josefa Kramáře, který hospodařil ve Stanovém (Stanovém). Poté, co se naučil číst a psát, ho otec poslal studovat do německé školy v Liberci. Po smrti Josefa Kramáře byl Petr od svých čtrnácti let vychováván v rodině souseda Zemana, shodou okolností dědečka Antala Staška (vl. jm. Antonín Zeman). A byl to právě Zeman, kdo rozhodl, že se mladý Petr stane zedníkem. To mu mělo umožnit brzké osamostatnění. A nejen to – díky svým vynikajícím odborným i podnikatelským schopnostem se Petr Kramář později stal vyhledávaným stavitelem v celém regionu. Petr Kramář ale nežil jen prací. Na místní úrovni se účastnil politiky, smýšlením patřil k mladočeské straně a sám sebe považoval za vlastence. Ve Vysokém nad Jizerou se Petr Kramář seznámil s dcerou místního měšťana a někdejšího starosty Františka Vodseďálka Marii.“ in: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/download/140034359>

²²² **Prof. Adolph Wagner** (1835-1917) byl německý ekonom a politik, syn významného německého fyziognoma Rudolfa Wagnera (1805-1864). Vystudoval ekonomii v Göttingenu a Heidelbergu a poté působil na univerzitě ve Vídni, v Hamburku, estonském Tartu a v Berlíně. Byl stoupencem tzv. katederního socialismu, zakladatelem Christlich-soziale Partei. Položil základy sociálního státu (welfare state). Je charakterizován jako osoba drsná, konfliktní a problematičká.

²²³ **Prof. Gustav von Schmoller** (1838-1917) byl německý ekonom, právník a historik, spolutvůrce myšlenky sociálního státu a katederního socialismu. V ekonomii byl stoupencem tzv. Rakouské školy reprezentované Carlem Mengerem, Friedrichem von Wieserem, Eugenem von Böhm-Bawerkem, Friedrichem Augustem Hayekem, Ludwigem von Misesem, tj. teorie peněz a hospodářských cyklů.

²²⁴ **Prof. JUDr. Albín Bráf** (1851-1912) byl přední český právník a ekonom. Roku 1890 byl jmenován profesorem politické ekonomie v Praze, čímž se stal prvním českým profesorem tohoto oboru v Čechách vůbec.

a později Tomášem Janem Masarykem, s nimiž se časem spřátelil a pod jejich vlivem vstoupil k Mladočechům.

Kramář a Masaryk tvořili vždy dobrý tandem politiky, ale později se názorově začali velmi rozcházet. Problémem byla zejména Kramářova značná proruskost a prosazování myšlenky nástupu Romanovců na český trůn, což Masaryk kategoricky odmítal. V té době byl ještě stále zastáncem vlády domu Habsburského.

Osobnost Karla Kramáře je nesmírně zajímavá nejen politicky, ale i po stránce osobního života. Kramář, původním vyznáním římský katolík, v zápalu své lásky k rozvedené, rozmařilé a hysterické Naděždě Nikolajevně Abrikosové, rozené Chludovové, která pocházela z velmi bohaté ruské šlechtické rodiny, konvertoval kolem roku 1892 k pravoslaví. S tím souvisela i Kramářova úchvácenost Ruskem, ruským stylem života a později i jeho proruskost. Jeho obdiv k Rusku se později projevil v negativním slova smyslu na Pařížské mírové konferenci.

Vztah s přítelem Masarykem se během let značně proměnil. Jestliže na začátku bylo přátelství, postupem času se z nich stávali političtí rivalové, které spojila zpět na krátkou dobu jen válka. Ještě před tím se ale jejich názory rozešly, když Kramář začal prosazovat novoslovanství. Masaryk nevěřil, že by Rusko mohlo být novým spojencem pro Čechy, jelikož sám dobře věděl, jaký režim v Rusku vládl a že by pro Čechy nebylo přínosem, kdyby se dali do područí země, kde panovalo samoděržaví. Kramář ale oponoval, že právě Rusko je největší slovanskou zemí a bude tak své bratry Slovany bránit.

Rozhodujícím předělem ve vztahu Masaryk vs. Kramář byla Velká válka. Když Masaryk odjížděl do exilu, nabídl Kramářovi, aby jel s ním, ale on to rázně odmítl. Jenže situace se v Praze zhoršovala den ode dne, a když se Kramář konečně rozhodl, že odejde do zahraničí a přidá se k Masarykovi, bylo už pozdě. Krátce na to byl Kramář zatčen a 3. července 1916

Politicky byl stoupencem Staročechů, kam vstoupil pod vlivem svého tchána Františka Ladislava Riegera. Roku 1905 se stal členem Panské sněmovny, v letech 1908-1909 a 1911-1912 byl ministrem orby Rakouska-Uherska.

²²⁵ **Prof. JUDr. Leopold Heyrovský** (1852-1924) byl český právník. V roce 1882 se stal profesorem na pražské univerzitě. Spíš než pracovní život, je zajímavý jeho život osobní. Pocházel z rodu rokycanského purkmistra Ferdinanda Šimona Heyrovského, jeho strýc byl švagrem Františka Palackého. Jeho zetěm byl malíř a grafik Arnošt Hofbauer, syn Leopold byl právníkem a významným entomologem a syn Jaroslav obdržel roku 1959 Nobelovu cenu za chemii.

²²⁶ **Prof. JUDr. Jiří Pražák** (1846-1905) byl český právník, odborník na ústavní právo. Působil jako profesor práva na pražské univerzitě, rovněž zasedal v Zemském sněmu. Je autorem díla *Rakouské právo ústavní*.

²²⁷ **Prof. JUDr. Josef Kaizl** (1854-1901) byl český právník a ekonom, přívrženec liberalismu. V roce 1890 vstoupil pod vlivem Masaryka do Mladočeské strany a etabloval se až do vlády, kdy za předsednictví Franze von Thun-Hohensteina zastával funkci ministra financí Předlitavska. Byl stoupencem Schmollerovy historické metody a kladl důraz na význam osvícenství.

společně s Aloisem Rašínem (s nímž sdílel celou²²⁸), Vincencem Červinkou a Jaroslavem Zamazalem odsouzen k trestu smrti provazem za vlastizradu.²²⁹ Později mu byl trest snížen na dvacet let žaláře a 2. července 1917²³⁰ byl nakonec amnestován. To udělalo z Kramáře téměř národního hrdinu. Okamžitě se zapojil do odboje a začal spřádat plány na vytvoření království, kde bude vládnout rod Romanovců.

Po vzniku Československa se začala rozdílnost názorů Kramáře a Masaryka na zahraniční politiku Československa prohlubovat. Kramář prosazoval a vyloženě vnucoval Masarykovi nutnost orientovat Československo na Rusko, které v té době už směřovalo mílovými kroky k diktatuře. Karel Kramář chtěl orientovat Československo na „bílé“ Rusko, nejlépe monarchistické, ale na podzim 1920 v Rusku definitivně zvítězili bolševici, čímž Kramářova koncepce padla. Masaryk ale nechtěl jednostrannou politiku, naopak považoval za nutné, aby Československo mělo dobré vztahy zejména se Západem. Tím, kdo opravdu nehodlal poslouchat proruské řeči Kramáře, byl Edvard Beneš. Byl přesvědčen, že Československo musí mít ochranu zejména stran Francie, což se později, jak uvidíme, stalo osudovou chybou pro celý stát.

Jako předseda vlády se Kramář neosvědčil ani na poli mírové politiky. Jeho neustálé úsilí poukazovat na nutnost zapojit Rusko do mírového hnutí, způsobovalo Praze nemalé problémy. Po necelém půlroce, kdy Kramář v Paříži nedokázal nic vyjednat, navíc díky jeho neobratnosti přišlo Československo o část Těšínska, musel být nahrazen Benešem. Po tomto neúspěchu už nemohl zůstat ani v čele vlády. Jeho odchod byl uspišen po vítězství sociální demokracie a agrárníků v obecních volbách a následným rozpadem vlády *všenárodní koalice*. Jeho hvězda pomasla a Kramář se postupně odebral do opozice.

Ani jako opoziční politik si nevedl dobře. Jeho Československá národní demokracie, po roce 1934 Národní sjednocení, nedosáhla valných výsledků,²³¹ a Karel Kramář tak postupně začal z politiky odcházet. Po svém sesazení už nikdy nezatával státní funkci, jelikož nehodlal diskutovat o jiné nabídce, než o funkci předsedy vlády, ale ještě lépe o funkci prezidenta.

²²⁸ „Několikaměsíční Kramářův a Rašínuv pobyt ve společné cele nebyl vůbec jednoduchý a nebylo to způsobeno pouze tím, že do malé místnosti byly zavřeny dvě autoritativní osobnosti. Jádro problému spočívalo spíše v nepřizpůsobivosti zhýčkaného Kramáře, žijícího navíc pod stálým tlakem své hysterické manželky Naděždy. Kramář nespál, trpěl malomyslností a revmatismem. Vážnější bylo, že pro svou záchranu byl ochoten podepsat nejen závazek, který by jen těžko zdobil Vůdce národa.“ in: ČECHUROVÁ Jana; Karel Kramář – vůdce české pravice?, in: LOUŽEK Marek (ed.); Karel Kramář: 150 let od narození: Sborník textů, CEP, Praha, 2011, s. 19.

²²⁹ <http://www.vlada.cz/assets/tema/Karel-Kramar-politik.pdf>

²³⁰ Paradoxně v tento den se také odehrála bitva u Zborova.

²³¹ Popularita strany postupně klesala z 6,3 % v roce 1920, kdy získala celkem patnáct mandátů, na 4 % v roce 1925. V roce 1929 pak získala 4,9 %. V roce 1935 její nástupkyně Národní sjednocení získala hlasy 5,57 % voličů a tím sedmáct mandátů.

Vztah Masaryka a Kramáře se začal kazit v právě v době Mírové konference, kde Kramář opravdu „vynikl“ svojí neohrabanou taktikou. Beneš, který ho ve vyjednávání nahradil, prohlásil, že Kramář je *nemožný*.²³² Bylo potřeba se předsedy vlády zbavit. To bylo docíleno vytvořením tzv. rudo-zelené koalice v čele s Vlastimilem Tusarem, což Kramáře neskutečným způsobem ranilo a urazilo. Tyto spory vygradovaly v roce 1923 na pohřbu²³³ Charlotty Masarykové,²³⁴ kdy Masaryk při podávání ruky kondolujícím údajně Kramáře „opomněl“ a ruku mu nepodal.²³⁵ V této době už vrcholil jejich pracovní spor, přesto Kramáře tato událost hluboce zasáhla.

I přes převažující nesnášenlivost se postupem let podařilo Kramářovi Masaryka trochu obměkčit a na sklonku svých životů opět začali komunikovat. Ale jakto to bývá, cherché la famme. Jejich sblížení nepřály zejména ženy. Na jedné straně Kramářova manželka Naděžda, na straně druhé Masarykova dcera Alice. Masaryk nakonec Kramáře přežil o necelého čtvrt roku. Kramář zemřel koncem května 1937, Masaryk v září. Poslední dopisy, které jsou zachovány, už za Masaryka psala Alice.

²³² „Kramář: naprosto nemožný. Děla zde zle, nemá smyslu pro význam náš, své osoby, naši úlohu atd. Je deprimován, poněvadž myslil, jak mu budou dělat honneury, jak bude vším točit, jak bude mít význam a všechno v ruce a vidí, že to tak není, že se musí bojovat a – pracovat, těžce pracovat.“ in: ŠOLLE Zdeněk; Masaryk a Beneš ve svých dopisech z doby pařížských mírových jednání v roce 1919, Archiv AV ČR, Praha, 1993, s. 177.

²³³ Pohřeb se konal 15. května 1923 v Lánech.

²³⁴ K úmrtí Charlotty Masarykové poslal Kramář Masarykovi kondolenci datovanou 13. května 1923 v Praze:

„Milý příteli,

když myslím na to, co jste ztratil a co trpíte, vzpomínám na doby, kdy jsme si byli blízcí, a cítím s Vámi jako tehdy, kdy nám byly společny radost i bol. Politika přece není dost silná, aby smazala, co bylo zapsáno hluboko v duši ...

Vzpomínám i Vašich dětí, Vašeho Jeníka, kterého jsem měl rád, a prosím, abyste vyřídil mou upřímnou soustrast’.

Srdečně Váš

Kramář“

Týden po pohřbu, tj. 22. května 1923, Masaryk odpověděl na Kramářovu kondolenci takto:

„Milý příteli,

děkuji Vám za Váš projev a děkuji Vám také děti.

K Vaší poznámce o politice: snad o ní ještě jednou promluvíme.

Pozdravuje

T. G. Masaryk“

Viz Korespondence T. G. Masaryk – Karel Kramář, Masarykův ústav Akademie věd ČR, Praha, 2005, s. 440.

Z těchto dvou dopisů je jasné patrné, že Masaryk neměl v úmyslu s Kramářem o čemkoliv diskutovat. Větná formulace *snad o ní ještě jednou promluvíme* Kramáře nejspíš nepotěšila, ale chápal ji vzhledem k rodinné situaci.

²³⁵ „Omlouval to později tím, že byl rozrušen a že si ho nevšiml. Někteří, protože to už byla doba těch sporů, tvrdili, že tomu tak nebylo.“ in: <http://www.radio.cz/cz/rubrika/historie/vztah-masaryka-a-kramare-za-valky-a-v-republice>

Jak Masaryk, tak Kramář byly osobnostmi nesmírně složitými, a proto není divu, že jejich vztah nebyl jednoduchý. Masaryk kritizoval Kramářovu zhýčkanost (de facto nikdy neměl nouzi o peníze vzhedem ke jmění, které jako jediné přeživší dítě po otci podědil), rozmařilost (Kramář si v letech 1905-1908 nechal postavit luxusní letní vilu podle návrhu Jana Kotěry v krymském letovisku Barbo, v letech 1911-1914 postavil na Baště sv. Tomáše druhou luxusní vilu podle návrhu architekta Friedricha Ohmanna, které říkával s radostí Vzdušný hrad a v letech 1927-1931 v rodném Vysokém další luxusní vilu od architektů Vladimira Alexandroviče Brandta a Ivana Vasilieviče Feofilova) a především jeho absolutní selhání v době Pařížské mírové konference. Naopak Kramář se o Masarykovi nikdy nevyjádřoval nijak hanlivě a vždy o něm mluvil jako o příteli, i když se k němu mnohokrát Masaryk jako přítel nezachoval.

7.2. Beneš versus Hodža

Vztah Milana Hodži s Edvardem Benešem nebyl vůbec idylický. Ze strany Milana Hodži se jednalo spíše o jakýsi nenaplněný sen stát se nástupcem Beneše v úřadu ministra zahraničních věcí, což se stalo pouze na dobu od volby Edvarda Beneše prezidentem do února 1936, kdy Beneš jmenoval ministrem zahraničních věcí Kamila Kroftu.²³⁶ Stran Edvarda Beneše šlo ale o otevřenou nesnášenlivost, a to zejména proto, že Beneš nepovažoval Hodžu za schopného politika. Ostatně není nikterak tajné, že Beneš považoval za nejspokojnějšího politika sám sebe a nikterak zvlášť se tím netajil.

Naopak Hodža si Beneše vážil pro jeho zápal pro věc Československa, ač často kritizoval Benešovy postoje. Beneš, jak již bylo několikrát řečeno a nesčíslněkrát i napsáno v mnoha odborných i laických statích, byl příliš orientován na Francii, zejména pak na socialistickou inteligenci. Oproti tomu Hodža, pomineme-li jeho plán federace ve střední Evropě, silné nacionální cítění a opovržení vším německým a maďarským, byl agrární politik, který za spojení považoval Spojené království, potažmo Spojené státy.

Oba dva muži měli tedy zcela diametrální názor na zahraniční politiku Československa, což se stalo také jádrem jejich tvrdého sporu, který nejvíce eskaloval na přelomu let 1928-1929. Jednalo se o návštěvu předsedy britské Labour Party Ramsey MacDonalda²³⁷

²³⁶ Krofta byl jmenován 29. února 1936.

²³⁷ **James Ramsay MacDonald** (1866-1937) byl britský labouristický politik, v letech 1924 a 1929-1935 ministerský předseda Spojeného království. Své křestní jméno James pro svoji politickou činnost nepoužíval, vystupoval jen jako Ramsay MacDonald. Není bez zajímavosti, že tak používal pouze dvě svá příjmení, neboť matka se jmenovala Anne Ramsay(-ová), povoláním komorná, otec James MacDonald, povoláním rolník. V roce 1896 pojal za manželku dceru Johna Halla Gladstona (1827-1902) Margaret Ethel (1870-1911) s níž měl

v Praze a schůzku s chorvatskými agrárníky.²³⁸ V momentě, když se Beneš dověděl z novinové noticky,²³⁹ že má dojít k této schůzce, okamžitě informoval Kamila Kroftu, aby ministra Hodžu upozornil, že se jedná o velmi choulostivou záležitost.²⁴⁰

Beneš neprodleně podal zprávu Kroftovi, který v té době pobýval v Bělehradě, aby upozornil jugoslávskou stranu na to, že ve věci schůzky s Macdonaldem nebude hovořeno o vnitřní politice SHS, ale bylo mu „*ihned jasno, že už pouhý fakt prostředkování schůzky, při níž by se mluvilo o všeobecně politických otázkách, musí se Bělehradu dotknouti velmi těžce; nad to ještě ve chvíli, kdy telegram byl odeslán, byly již známy v Praze a tím spíše v Bělehradě projevy záhřebských listů a tamnějších agrárních činitelů, podle nichž byl pan ministr Dr. Hodža označován za svolavatele schůzky, která prý měla jednati o vnitřní situaci v SHS.*“²⁴¹

Benešovy obavy z diplomatické roztržky se záhy naplnily. Dne 15. října 1928 tehdejší jugoslávský ministr zahraničních věcí Vojislav Marinković²⁴² do Prahy zaslal protestní notu vůči inkriminované schůzce. Na věci nic neměnil fakt, že sám MacDonald odmítl svolit ke schůzce celkově. Jugoslávské straně stačila pouze skutečnost, že Praha vůbec dopustila, aby byla schůzka svolána.

šest dětí. Do politiky zasáhly i jeho dvě děti. Syn Malcolm John (1901-1981) byl v letech 1940-1941 ministrem zdravotnictví v Churchillově vládě. Dcera Ishel Allan (1903-1982) zasedala v radě Velkého Londýna.

²³⁸ „K otázkě návštěvy Maacdonaldovy konstatuji:

Schůzka poslance R. Macdonalda s některými chorvatskými agrárními politiky resp. s členy středoevropské zemědělské kooperace v Praze byla připravována vůbec bez vědomí ministerstva zahraničních věcí.“ in: ANM, Fond Milan Hodža, kart. 6, inv. č. 351.

²³⁹ „*Officiální orgán chorvatské selské strany „Národní Val“ oznamuje ve včerejším čísle, že vůdcové CHSS Dr. Maček a Josip Predavec odjeli do Prahy za tím cílem, aby se tu setkali a navázali styky s šéfem anglické Labourparty Ramsayem Macdonaldem. „Národní Val“ vyslovuje naději, že vůdce Labouristů sejde se v Praze se zástupci všech tří středoevropských stran selských.*“ in: ANM, Fond Milan Hodža, kart. 6, inv. č. 351, Ministr zahraničí Beneš - náměstkou předsedy vlády (podrobný výklad dr. Beneše k podání ministra Hodži z 5.12.1928, pojednávající o některých jeho zahraničně-politických zásadách a vzájemných vztazích ministra zahraničí a ministra školství (25.1.1929).

²⁴⁰ Hodža na jeho výtku reagoval podle Beneše takto:

„a/ že schůzka s Macdonaldem byla připravovaná již dlouho, že Macdonald se zajímal a projevil přání seznámiti se s agrárním hnutím blíže.

b/ že „důvěrník“ Macdonaldův Mitrani za sjezdu republikánské strany v Praze na jaře r. 1928 smluvil tuto schůzku na dobu, kdy Macdonald navštíví Prahu.

c) že ministr Dr. M. Hodža, nechtěje nechati věc v rukách Mitraniho rozeslal písemné pozvání vůdcům agrárních stran v SHS, Rumunsku a Polsku, v němž se prý výslovně pravilo, že jde o rozhovor o všeobecně politických věcech, při kterém má býti vyloučena vnitřní politika.“ in: ANM, Fond Milan Hodža, kart. 6, inv. č. 351.

²⁴¹ ANM, Fond Milan Hodža, kart. 6, inv. č. 351.

²⁴² **Vojislav D. Marinković** (srbsky: **Др. Војислав Д. Маринковић**) (1876-1935) byl jugoslávský diplomat a v letech 1932 – 1935 předseda vlády Království Jugoslávie (srbsky: Краљевина Југославија). V roce 1930 byl předsedou Společnosti národů. V roce 1934 se podílel na přípravách Balkánské dohody a v roce 1921 i Malé dohody.

Samotná schůzka se neuskutečnila díky poslanci Lvu Winterovi,²⁴³ který MacDonaldovi celou záležitost vysvětlil a ten pochopil, že jde o nesmírně vážnou věc. MacDonald o celé situaci prohlásil, že ho velmi znepokojuje a označil ji za *nepříjemnou*.²⁴⁴ Beneš se cítil být celou situací rozhořčen už jen z principu, jelikož den po plánované schůzce měl on sám s MacDonaldem jednat a byl tak postaven do velice nepříjemné situace.

Beneš proto ve svém rozkladu napsal následující: „*Považuji za naprosto nepřijatelné, aby podobné zahraniční akce byly jednány bez vědomí ministerstva zahraničních věcí, nejen vládními stranami, ale zejména aktivním ministrem. Nemám práva zasahovati do zahraničních styků kterékoli strany, přeji si jich a podporuji je. Nemám nic proti tomu, aby kterýkoli politik zabýval se zahraniční politikou a podnikal své akce jakéhokoli druhu. Ale je morální a politickou povinností každé vládní strany a vládního politika akce ty provádět v duchu politiky celostátní a je jejich mravní a politickou povinností ministerstvo zahraničních věcí o nich informovat. Člen vlády a ministr nemůže pak vůbec bez vědomí a souhlasu zahraničního ministra akce zahraniční podnikat, při čemž nad to musí respektovat zásadu kompetence. Toho mají si býti vědomy všechny strany.*“²⁴⁵

Zdálo by se, že když ke schůzce nedošlo, není potřeba celou záležitost urovnávat. Hodža však ve své horlivosti zaslal dopis jugoslávskému vyslanci v Praze Dr. Branku Lazarevičovi,²⁴⁶ aby o schůzce referovali králi Alexanderu I.²⁴⁷ Beneš tento čin okomentoval tak, že „*podobnou formou ministru zahraničních věcí druhého státu se nepíše.*“²⁴⁸

Marinkovićova odpověď na Benešovu omluvu zněla velmi jasně. Marinković kromě jiných dalších dílčích stížností Benešovi sdělil, že rozhodně odmítá „*navázati s ním /t. j. Drem Hodžou/ jakoukoli přímou rozmluvu pro způsob a ton, jakým on píše. Jsem*

²⁴³ **Dr. Lev Winter** (1876-1935) byl nejstarším ze šesti dětí židovského obchodníka. V letech 1918-1920 a 1922-1926 zastával post ministra sociální péče. V této funkci se zasloužil o zavedení osmihodinové pracovní doby, povinného nemocenského pojištění atd. Díky jeho působení na ministerstvu se ČSR zařadila mezi jednu z nejprogressivnějších zemí v tomto resortu vůbec. Do československé politiky a publicistiky zasáhli jeho dva bratři. Arnošt (1880-1944) byl v letech 1932-1939 poslancem NS. Gustav (1889-1943) byl novinářem a publicistou.

²⁴⁴ ANM, Fond Milan Hodža, kart. 6, inv. č. 351.

²⁴⁵ ANM, Fond Milan Hodža, kart. 6, inv. č. 351.

²⁴⁶ Dr. Branko Lazarevič (srbsky: Бранко Лазаревић) byl od 27. října 1926 do 23. března 1929 vyslancem v Praze.

²⁴⁷ **Alexander I. Karađorđević** (srbsky: Александар I Карађорђевић) (1888-1934) byl v letech 1921-1934 jugoslávským králem. Narodil se jako druhý syn Petara I. a následníkem se stal roku 1902, kdy jeho bratr Jiří (Đorđe) byl následnictví zbaven pro násilný čin vraždy. Dne 9. října 1934 byl na Alexandra spáchán v Marseille atentát bulharským revolucionářem Vlado Černozemskim (Veličko Dimitrov Kerin, bulharsky: Величко Димитров Керин), stoupencem VMRO. Po Alexanderově smrti nastoupil na trůn jeho syn Petar, jako Petar II. (1923-1970), ale vzhledem k jeho nízkému věku vládl jako regent Alexanderův strýc Pavel Karađorđević (1893-1976). Z manželství s Marií princeznou z Hohenzollernu (1900-1961) měl kromě syna Petara ještě syna Tomislava (1928-2000) a Andreje (1929-1990).

²⁴⁸ ANM, Fond Milan Hodža, kart. 6, inv. č. 351.

povinnen rozmlouvatí jedině prostřednictvím československého ministra zahraničních věcí a jemu t. j. ministru Dru Hodžovi, jestli není něco vhod, nechť se obrátí cestou ministerstva... Nemohu a nechci dovoliti, aby se zodpovědný ministr spojeneckého a spráteleného státu vměšoval do našich vnitřních záležitostí; já osobně nevměšuju se, aniž chci vměšovati, do jejich stranických záležitostí. S kým on jednal a o čem, já nevím, a nechci to vědět, avšak lidé, s kterými on jednal, využili proti naší vládě jeho jednání a rozmluvy s ním, odvolávajíce se v tisku na něj, aniž se on čímkoliv veřejně ohradil proti takovému jednání. On měl se pojistiti, aby ti, s kterými jednal, nezneužili způsobem mezinárodně nedovoleným tohoto jednání, ježto on sám měl dbáti, s kým jedná.“²⁴⁹ V přípisu na poznámce Beneš uvádí, že z dopisu záměrně do zprávy výjmul větu, „v níž M[arinkovič]. vyslovuje podivení, jak Dr. H[odža]. může zatahovat do věci Krále a že králi nic sdělovat nebude.“²⁵⁰

Celý spis o třiceti osmi stranách obsahuje tři části, z nichž výše rozebraná část je nejobsáhlejší. V dalších dvou částech Beneš kritizuje Hodžu za finanční pomoc Františku Sedřovi, který v Sofii v roce 1928 vyjednával určitou transakci se zemědělskou družstevní centrálou. Ve třetí části pak Beneš kritizuje Hodžu za jeho komunikační neschopnost mezi ministerstvem školství a ministerstvem zahraničních věcí.

Všechno bylo sepsáno a odesláno 25. ledna 1929. V únoru 1929 odpovídá Hodža náměstkovi předsedy vlády vysvětlením svých kroků. Ve své obhajobě sděluje, že se o celé věci s MacDonalodem dozvěděl až v prosinci 1928 a že za tuto nepříjemnost není rozhodně odpověden on, ale bývalý náměstek předsedy vlády.²⁵¹ Hodža také informoval náměstkovi předsedy vlády o tom, že i odmítavé stanovisko jugoslávské strany se mu dostalo pozdě, a dodal, že je z „těchto faktů vidět, že pokud hrozil, mohl býti a jistě také by byl býval zažehnán hned okolo 20. října, kdybych byl dodal o věcech z ministerstva věcí zahraničních v pravý čas upozornění o zprávě našeho bělehradského vyslance anebo pak o pochybnostech vůči panu Mitranimu, jistě by k incidentu prosincovému nebylo došlo.“²⁵²

Argumentace Hodži byla celkem pochopitelná, ale velmi chabá. Do jaké míry bylo pravdou, že Hodža skutečně nevěděl o přípravě takové schůzky, není jasné. Není ale možné,

²⁴⁹ ANM, Fond Milan Hodža, kart. 6, inv. č. 351.

²⁵⁰ ANM, Fond Milan Hodža, kart. 6, inv. č. 351.

²⁵¹ „Ve věci MacDonalldovy schůzky s jihoslovanskými zemědělskými politiky opakuji stejně: Kdybych se o zprávě našeho bělehradského vyslance místo 4. prosince byl dověděl hned, tedy okolo 20. října, byl bych se okamžitě postaral o takové vysvětlení, po kterém by zcela určitě nebylo mohlo dojít k tomuto přístření incidentu, k němuž došlo pak v prosinci. Tvrdí-li se, že sdělení pro mne o věcech těchto zdrželo se u bývalého pana náměstkovi vlády, nemohu být za to zodpověden já.“ in: ANM, Fond Milan Hodža, kart. 6, inv. č. 351.

²⁵² ANM, Fond Milan Hodža, kart. 6, inv. č. 351.

že by o ničem nevěděl, že by se celá věc dělala za jeho zády a mimo dosah jeho informací. Jako předseda agrárního klubu byl zcela určitě dobře spraven o celé budoucí akci.

Spory mezi Benešem a Hodžou nebyly jen v rovině pracovní. Podle Benešova vidění světa lidí byl Hodža *enfant terrible*. Beneš považoval Hodžu za naprosto neschopného politika, navíc bez charakteru a morálky vůči svojí rodině. Nechápal, jak je možné, už jen z principu, aby si ženatý muž, který má tři děti, dovolil vůči své ženě takovou ohavnost, jako je nevěra.²⁵³

Nástup Beneše do úřadu prezidenta jeho vztah s předsedou vlády nijak nezměnil. Benešovu neshovívavost umocňoval i tzv. Hoždův plán federalizace střední Evropy. Beneš považoval tento plán za naprostý nesmysl, ač sám uznával, že je třeba určitého užšího spojení. Velký důraz kladl Beneš ale stále na Malou dohodu a spojení s Francií a Velkou Británií, tudíž k federalizaci střední Evropy se stavěl poměrně skepticky. Beneš dobře věděl, že spolupráce ve federaci s Beckem a Horthym je naprosto nemožná, takže snahu Milana Hodži považoval při nejmenším za kontraproduktivní.

Edvard Beneš označoval Milana Hodžu za *politického chytráka bez linie* a měl svým způsobem pravdu. Hodža se vymykal zažité koncepci politiky Československa, což člověka, jakým Beneš byl, muselo při nejmenším udivovat, ne-li pohoršovat. Na straně druhé Beneš pravdu neměl. Hodža svoji koncepci měl a snažil se ji podle svého názoru nejlepší cestou prosazovat. Nelze říci, že by Hodžova strategie a myšlenka federalizace střední Evropy byla špatná, jednalo se o myšlenku vcelku dobrou, jenže předběhla svoji dobu přibližně tak o čtvrt století.

Vztah Edvarda Beneše ale nebyl chladný jen k Milanu Hodžovi. Stejně opovržlivě se díval na celou agrární společnost. Tak jako neměl rád Beneš Hodžu, neměl rád ani Antonína Švehlu a Jana Malypetra. Není tedy divu, že další agrárník ve vládě vzbuzoval v Benešovi nelibost a v případě Milana Hodži, viděno Benešovým pohledem, oprávněnou obavu o to, kam bude Československo dále směřovat.

Sporům se nevyhnuli muži ani ve vrcholných státních funkcích. Jak Hodža, tak Beneš měli na problém řešení zejména sudetské otázky odlišný názor. Zatímco Beneš po Masarykově způsobu absolutně odmítal jakoukoli spolupráci Němců ve vládě, naopak Hodža hledal řešení, jak dostat Němce do vlády i s Ľudáky. Stejně tak se Hodža neustále držel své vize federalizované střední Evropy, což Beneš sice neztrácel, ale považoval Hodžovu myšlenku za přinejmenším nerealizovatelnou.

²⁵³ viz kapitola 2, citace ZÍTEK.

Osobní a pracovní spory Hodži a Beneše vygradovaly až v britském exilu. Sice exilové období přesahuje rozsah této práce, ale zejména rozbroje, které vedly k Hodžovu odchodu do USA, nejlépe poukazují na jejich vztah jako takový.

*„Mnichov znamenal nesporně celonárodní politickou, vojenskou, ekonomickou, ale i morální tragédii a byl to právě Beneš, kdo se stal jejím zosobněním. Prezident na sebe vzal odpovědnost za Mnichov a jeho rezignace na úřad hlavy státu proto představovala logický krok. Odhodlal se k němu, ač jej od Mnichova několikrát odsouval. Stalo se tak po sestavení a jmenování nové vlády generála J[ana]. Syrového dne 5. října 1938. Benešův odchod z funkce nevybíravým způsobem požadovali nejen přední politici nacistického Německa, ale jeho rezignaci si vynucovala i řada československých koaličních politiků a vysokých důstojníků.“*²⁵⁴ Stejně tak Milan Hodža nebyl v Praze ani v Bratislavě vítán. Jeho vláda padla prakticky díky jeho neobratné politice. Slovenská politika se po Mnichovu fanatizovala a postupně tvrdě radikalizovala.²⁵⁵ Hodžovi bylo naprosto jasné, že musí Československo opustit. Společně s rodinou odešel na léčení do Švýcarska, odkud se přemístil do Paříže, kde v listopadu 1939 založil Slovenskou národní radu. V nepřítomnosti byl v únoru 1941 odsouzen na osmnáct let vězení na základě výpovědi kněze, pozdějšího předního slovenského botanika, Jána Futáka.²⁵⁶ Po odvolání v srpnu 1941 byl jeho trest snižen o tři léta.²⁵⁷

Jestliže před válkou byl vztah Beneše a Hodži na hranici snesitelnosti, po Mnichovu se stran Edvarda Beneše začalo jednat vyloženě o krajní nesnášenlivost. Vrcholem všeho bylo právě ono zmíněné založení Slovenské národní rady v Paříži, kterou Beneš oprávněně pokládal za krajně nekorektní a snahu narušit kontinuitu odboje vedené prezidentem. Hodža ale v tomto kroku problém neviděl, nerozuměl tomu, proč by nemohl založit slovenský odboj, mají-li ho v Londýně Čechoslováci. A právě zde se objevil mnohokrát zmiňovaný problém chápání pojmu „Československo“. Beneš nepovažoval Československo ani odboj za snahu dvou, ale jednoho pseudonároda *Čechoslováků*, nikoliv tří samostatných národů, tj. Čechů, Slováků a Podkarpatských Rusínů. Naopak Hodža, stoupenec federalizace a především hrdý Slovák z Turiece chtěl, aby sice byl odboj jednotný, ale aby se na něm podílely dvě, potažmo

²⁵⁴ KUKLÍK Jan, NĚMEČEK Jan; Hodža versus Beneš, Karolinum, Praha, 1999, s. 29-30.

²⁵⁵ Viz Žilinská dohoda z 6. října 1938.

²⁵⁶ **Doc. RNDr. Ján Futák, CSc.** (1914-1980) byl slovenský botanik. V letech 1937-1940 studoval katolickou teologii a botaniku ve Štrasburgu, kde působil jako duchovní správce pro krajanů ve Francii, Belgii a Švýcarsku. Zde se také zapojil do zahraničního odboje. Po kapitulaci Francie odcestoval zpět na Slovensko. Po válce se stal zakladatelem slovenské botaniky, habilitoval se na Komenského univerzitě v Bratislavě a dále se zabýval taxonomií vyšších rostlin.

²⁵⁷ JABLONICKÝ Jozef; K politickému pôsobení Milana Hodžu v emigrácii (1939-1944) in: PEKNÍK Miroslav a kol.; Milan Hodža štátnik a politik, VEDA, Bratislava, 2002, s. 352.

všechny hlavní národní skupiny zastoupené v Československu výjma Sudetských Němců a Sloveských Maďarů.

Po okupaci a faktickém rozbití Francie v roce 1940 uprchla garnitura SNR do Londýna, kde bylo relativně bezpečné prostředí. Beneš hleděl na příjezd Hodži a Osuského velmi nelibě, ale nemohl téměř nic dělat. Stál před ním úkol vytvořit exilové státní zřízení a věděl velmi dobře, že s Hodžou v Londýně bude těžké pořízení. Uvědomoval si, že Hodža bude moci lépe své požadavky uplatňovat. Hlavním cílem Beneše bylo najít řešení, jak se Hodži a dalších Slováků co možná nejlépe a nejrychleji zbavit.

Pohrával si s myšlenkou exilového parlamentu, jehož funkcí „*mělo být uspokojení nově přicházejících politiků, z nichž mnozí se zapojili do domácího odbojového hnutí.*“²⁵⁸ Chtěl touto cestou dosáhnout zejména potvrzení kontinuity jeho úřadu a tím i zneplatnit svoji abdikaci a následnou volbu Emila Háchy do úřadu prezidenta na konci října 1938.

Beneš měl vytvořeny tři koncepce exilové vlády a parlamentu. „*Podle dochovaných rukopisných poznámek E[dvarda]. Beneše z konce roku 1939 a poté z jara 1940 nepočítal Beneš s účastí M[ilana]. Hodži ve vládě ani v jedné z variant. Jen jednou uvedl eventualitu zařadit Hodžu spolu se Šrámkem a Bechyněm do jakéhosi čestného předsednictva rekonstruovaného Československého národního výboru.*“²⁵⁹ Takové jednání se zcela určitě nelíbilo britské straně, která kategoricky odmítla Benešovy návrhy uznat, pokud nedojde k jednotě mezi členy Národní rady v Londýně a SNR. Benešovi tak nezbývalo nic jiného, než s velkým sebezapřením začít s Hodžou jednat.

Spolupráce s Hodžou o tak závažné věci rozhodně nebyla lehká, jelikož oba měli rozdílné názory a kromě toho Benešova jasná představa nekorespondovala s myšlenkami Milana Hodži ani v nejmenším. Hodža v té době byl už silně pod vlivem Osuského a začal na Beneše klást jasné požavky ve směru plně fungujícího exilového parlamentu, což ale nebylo Benešovým cílem. Beneš plnohodnotný parlament nechtěl, ač se to tak mohlo zdát. Jeho hlavním úkolem bylo vytvořit jakousi exilovou státní radu, tedy pouze vládní a poradní orgán prezidenta, který by měl jen potvrzovat jeho rozhodnutí a byl mu plně loajální. Hodža hnán naivní představou, že celý exil bude sjednocený, byl zpočátku ochoten přistoupit na kompromisní řešení, kdy hlavní funkcí nové Národní rady měla být zejména kontrola vlády a Národního výboru. Sám ale velmi brzy pochopil, že návrhy mu činěné, jsou jen plané řeči a hlavní snahou Beneše není konsolidace odboje, ale Benešova snaha se zbavit především

²⁵⁸ KUKLÍK Jan, NĚMEČEK Jan; Hodža versus Beneš, Karolinum, Praha, 1999, s. 92.

²⁵⁹ Tamtéž. s. 93.

jeho. Benešovi tedy ve výsledku sdělil, že v žádném případě nehodlá podporovat zahraniční odboj bez účasti své osoby a především Osuského.

Beneš Hodžovy návrhy sice jako vždy vyslechl, ale dodal k nim několik personálních poznámek. Byl schopen akceptovat angažovanost Osuského a Hodži, ale kategoricky odmítal jakoukoli účast a spolupráci s Peterem Prídavkem,²⁶⁰ Jánem Paulíny-Tóthem²⁶¹ a dále s lidmi, kteří stáli za slovenským zahraničním odbojem. Rovněž mu vadila přítomnost a odbojová činnost Vlada Clementise,²⁶² byť později sám Beneš pochopil, že bez Clementise, který měl kontakty na moskevský odboj v čele s Gottwaldem, se neobejde.

V roce 1940 došlo ke zvratu na francouzské frontě, kdy byla Francie na hlavu poražena a zejména pak v květnu 1940 v Británii, kdy v čele vlády stanul Sir Winston Spencer-Churchill, který měl na situaci kolem uznání Československa zcela jiný názor než zpátečnický Chamberlain. Britská vláda formálně uznala nepřerušenosť existence Československa. Na základě toho se rozhodl Hodža odjet z Anglie do USA. Ani tam ale neměl lehký život, jelikož od jeho samotného příjezdu byl kritizován jako ten, který se vzepřel Benešovi.

Na americké půdě se Hodža nakontaktoval na Národní radu, ale zároveň se nevyhnul setkáním s maďarskými politiky zastupujícími Horthyho režim. Údajně měl jednat

²⁶⁰ **PhDr. Peter Prídavok** (1902-1966) byl slovenský novinář, překladatel a politik. Po studiu filosofie pracoval jako redaktor časopisů a deníků na Slovensku. V letech 1938-1939 vedl Slovenskou tlačovou kanceláři v Bratislavě. Po vzniku Slovenského štátu emigroval do Paříže, po její kapitulaci do Londýna. Po válce působil v Římě jako generální tajemník SNR a od roku 1952 v londýnské centrále BBC, kde vedl slovenské vysílání. Rovněž překládal z jazyků jihoslovanských (především z chorvatštiny a slovinštiny), ruštiny, polštiny, latiny, italštiny, angličtiny, francouzštiny a němčiny.

²⁶¹ **JUDr. Ján Paulíny-Tóth** (1903-1966) byl slovenský právník a politik. Byl synem Žigmunda Paulíny-Tótha, slovenského spisovatele a národohospodáře. Děd Viliam Paulíny-Tóth de Töre et Tóthmegyer byl příslušníkem uherské šlechty, spisovatel a novinář. Příbuzný byl i s Milošem Štefanovičem, Matúšem Dulou, Štefanem Hrušovským a profesorem Jaroslavem Vlčkem, kteří byli jeho strýci. Vystudoval právo v Bratislavě a živil se jako advokát. V roce 1938 se díky podpoře Milana Hodži, který byl dlouholetým rodinným přítelem, stal předsedou Slovenské národní strany (SNS). Po jejím splynutí s HSLS emigroval do Francie. Zde se zapojil do vznikající SNR a po porážce Francie emigroval do Londýna. Po válce byl velvyslancem ČSR v Itálii a po roce 1948 odešel do emigrace v Londýně, kde pracoval v BBC jako hlasatel a spolupracoval s krajanskými spolky.

²⁶² **JUDr. Vladimír Clementis** (1902-1952) byl slovenský politik, od roku 1924 člen KSČ. Přesvědčením byl marxista. Pocházel z rodiny Ludovíta Clementise, který byl potomkem uherské šlechtické rodiny připomínající se prvně kolem roku 1551, kdy získává erbovní listinu. Matka, rozená Vraná, byla po otci Češka. Po studiu právní vědy v Praze se zapojil do politické činnosti nově vzniklé KSČ. Živil se jako advokátní koncipient, od roku 1935 byl členem parlamentu za KSČ. Nikdy nepatřil k radikálnímu křídlu strany. Po okupaci odjel přes Polsko do SSSR, kde se zapojil do odboje a byl vyslán do Paříže, odkud měl odcestovat do USA a Kanady, kde měl rozvíjet činnost KSČ mezi krajany. V Paříži Clementis podepsal prohlášení slovenských politiků o příštím postavení Slovenska v Československu. V roce 1940 odjel do Londýna, kde působil jako spojka mezi Londýnem a Moskvou. Má zásluhu na cestě Edvarda Beneše do Moskvy a vzniku Košického vládního programu. Po válce se vrátil do ČSR. Po smrti Jana Masaryka ho nahradil ve funkci ministra zahraničních věcí. Osudnou se mu stala návštěva USA v roce 1949, po níž byl obviněn z revizionismu. Tvrdý směr SSSR v čele se Stalinem nikdy nezastával, cítil se víc marxistou, než stalinistou. Hlavní obvinění Clementise spočívalo v tzv. buržoazním nacionalismu, byl odsouzen k smrti v procesu se Slánským a 3. prosince 1952 v Praze popraven. Díky svým názorům byl považován za velmi erudovaného a vysoce kvalifikovaného komunistu „západního směru“. Jeho myšlenky byly později uplatňovány v období tzv. Pražského jara. Roku 1963 byl Clementis rehabilitován a v roce 1968 in memoriam vyznamenán jako Hrdina ČSSR.

s vyslancem Eckhartem a svěřit se mu se svým plánem vytvořit samostatné Slovensko v rámci federalizované střední Evropy, což pobouřilo krajanské spolky a exilovou vládu v Londýně. Hodža ve své činnosti neustal. Vrátil se k psaní a hlavním tématem jeho článků byla samostatnost Slovenska v rámci stredoevropské federace. Ani v USA nepřestal kritizovat Benešovu koncepci odboje. Jeho konec se nezadržitelně blížil. 27. června 1944 Hodža zemřel. Beneš tak přišel o jednoho ze svých oponentů v politice.

8. VZTAH ČERNÍNSKÉHO PALÁCE A KRAMÁŘOVY VILY

„Bojovat se dá dobře skoro radostně, je-li si člověk vědom, že se mu děje křivda bez viny.

Pak každý boj není dost těžký, žádná oběť dost velká.“

Karel Kramář

8.1. Rozdílnost politického názoru Edvarda Beneše a Karla Kramáře

Jak už víme, Karel Kramář se názorově postupem času neshodoval s Masarykem a z jejich přátelství se stala rivalita. S Benešem měl Kramář ještě větší neshody. V této kapitole se chci věnovat jejich pracovnímu a osobnímu vztahu, který byl silně pošramocen od doby Mírové konference v Paříži.

Základní podstata problému Kramář vs. Beneš je založena právě na opačném chápání Československa a na protipólném náhledu na jeho poválečné směřování. Jestliže před válkou a během ní Beneš s Kramářem spolupracoval, pak po Mírové konferenci v Paříži nemohli jeden druhého vůbec vystát. Za počátek osobního sporu mezi Benešem a Kramářem lze považovat rok 1920, ale i to není jisté, jelikož ani jeden z nich přesně nevěděl, kdy začal. V roce 1921 sepsal Beneš memorandum, které značně překročilo rámec myšlenkového a ideového střetu a stalo se vyloženě osobním výpadem Beneše vůči Kramářovi.

Před Velkou válkou a během ní se sice mezi Kramářem a Benešem objevily různé rozpory a neshody, ovšem po roce 1918 se nad jejich vztahem začala stahovat temná mračna a celý spor vygradoval Benešovým pohrdáním Kramářem celkově. Vše změnila Pařížská mírová konference, kde zpočátku byl Kramář s Benešem zajedno,²⁶³ ale postupně ho jednání začala nudit.²⁶⁴

Kramáře na Benešovi nejvíc mrzel fakt, že možná vlivem jeho zlostné povahy došlo ke slovenské národní tragédii. Začátkem roku 1919 došlo k opravdu ostrému sporu mezi Benešem a generálem Štefánikem, který skončil úplným jejich odcizením a odjezdem generála z Paříže do Itálie a následně k jeho osudovému letu z Campofornia do Vajnor, který skončil sřemhlavým pádem letounu²⁶⁵ u Ivanky při Dunaji a Štefánikovou smrtí. Kramář se k údálosti často ve vzpomínkách vracel a neustále připomínal, že právě Štefánikovi vděčí Beneš za své kontakty, že nebýt Štefánika, nikdy by nedokázal to, co se mu za Války povedlo

²⁶³ „*My zde jsme s Benešem úplně zajedno.*“ in: Korespondence T. G. Masaryk – Karel Kramář, Masarykův ústav Akademie věd ČR, Praha, 2005, s. 313.

²⁶⁴ „*Já vůbec jsem do nemožnosti rozmrzlý. Mám všeho dost. Také na zprávy z domu. Slovensko více se děsí a leká – železničáři vychováním za páně Zahradníkových stávají se největším nebezpečím – zde jsme oušlapky, všechno samý Polák – opravdu raději se všim praštit a jít někam daleko do světa ...*“ in: Tamtéž, s. 318.

²⁶⁵ Caproni Ca.3 450 hp.

atd. Nevinil Beneše ze Štefánikovy smrti, ale velmi často vzpomínal, že nebýt té osudové hádky, mohl Štefánik žít.²⁶⁶

Největší problém byl ten, že se Kramář a Beneš neshodli v názoru na Rusko. Beneš, jakožto zastánce mírové politiky a sjednocené Evropy nemohl připustit, že by někdy Československo mohlo spolupracovat s bolševickým Ruskem. Kramář neviděl problém spolupracovat s Rusy, jelikož se domníval, že Lenin a spol. jsou u moci jen dočasně a celá situace v Rusku se otočí a vrátí se zpět vlada v čele s carem. Beneš se k jeho názoru nevyjadřoval a Kramář jeho mlčení tedy bral jako souhlas.

Kramář čím dál více upadal v Benešovu nemilost, a proto Beneš Masaryka požádal, aby Kramáře z konference odvolal a povolal ho do Prahy. To se Kramářovi na jednu stranu líbilo, protože by se konečně zbavil nudných a nepříjemných jednání, která podle něj, díky velké angažovanosti Poláků, nikam nevedla. Jenže v Praze ho čekalo velké překvapení. I zde upadl v nemilost a nebylo už žádoucí, aby byl ministerským předsedou. Kramář dobře věděl, že Masaryk má zájem na tom, aby jeho místo zaujal Beneš, a tak napsal Masarykovi dopis: *„Jen nenute Beneše, aby byl ministerským předsedou. Ztratil by brzo svou popularitu a toho by byla škoda. Nenajdeme lepšího ministra zahraničních záležitostí – to je věc kardinální pro naši budoucnost – a Beneš tím musí zůstat hodně dlouho.“*²⁶⁷

Ke sporu mezi Benešem a Kramářem nenajdeme v korespondenci s Masarykem prakticky nic. Zřejmě to je díky tomu, že Kramář si byl jistý, že Masaryk je na Benešově straně, a proto nechtěl, aby prezident do sporu zasahoval. Jenže rozpor mezi Benešem a Kramářem gradoval a přenášel se i na prezidenta. V polovině roku 1920 odstartovala opozice nechutnou novinovou kampaň proti Benešovi a Kramář začal proti němu vystupovat na půdě Národního shromáždění.

V únoru 1921 sepsal Beneš na popud Masaryka memorandum, kde obvinil Kramáře z neloajálnosti v případě Těšínska a také z toho, že na Mírové konferenci s ním téměř nespolečně pracoval, stále prosazoval myšlenku spolupráce s Ruskem a z mnoha dalších věcí, které Kramář podle Beneše nedělal. Kramář se proti tomuto memorandu ohrazoval, tvrdil, že téměř nic z toho není pravda a snažil se celou situaci vysvětlit. Beneš měl ke Kramářovi mnoho výhrad, de facto se tak stal hrobařem jeho politické kariéry a osovatelem jeho

²⁶⁶ „Ale před odjezdem do Itálie přišel ke mně v největším rozčilení po neobyčejně ostrém sporu s Benešem, který končil uplným rozejitím se obou, a varoval mně před Benešem a před jeho snahou všecko na sebe strhnout a nerespektovat ve mně ministerského předsedu. Já ho přirozeně uklidňoval, ale marně, a Štefánik na svou poslední cestu odejel s Benešem neusmířen.“ in: KRAMÁŘ Karel: Kramářův soud nad Benešem: Spor dr. K. Kramáře s ministrem zahraničních věcí dr. Ed. Benešem, Tempo, Praha, 1938, s. 106.

²⁶⁷ Korespondence T. G. Masaryk – Karel Kramář, Masarykův ústav Akademie věd ČR, Praha, 2005, s. 414.

politického pádu. Kramáře takové jednání dost mrzelo, ale nehodlal se vzdát bez boje. Zejména v otázce Těšínska „propral“ Beneš Kramáře dokonale. Kramářovi vyčetl absolutní nezájem o situaci a také to, že se raději zaměřoval na Rusko a tak naprosto nereflektoval na zásadní problémy státu. Kramář se k tomu vyjádřil na listopadové schůzi zahraničního výboru takto: „*To není hezké, to je velmi nepěkné, a sice proto, poněvadž p. dr. Beneš ví, že jsem se staral o Těšín, on sám mně telefonoval, domluvili jsme se, jak si rozdělíme úlohy ... Pan dr. Beneš dobře ví, že jsme vlastně tu celou politiku dělali dohromady... Vím, co jsem dělal v míru versailleském. Když se o tom bude mluvíti, ja se za svoji práci nestydím. Ja jsem neříkal žurnalistům: to a to jsem udělal; to je má chyba. Mně se zdá, že to bylo docela zbytečným.*“²⁶⁸

Odlišnost názorů Edvarda Beneše a Karla Kramáře byla především v pohledu na to, kam Československo patří a kam má patřit. Podle Beneše se mělo Československo otevřít západu, kdežto Kramář se domníval, že Československo jako stát slovanský má být orientováno na Rusko. Jak jsem již poznamenal, Kramář se domníval, že vláda bolševiků v Rusku je jen dočasná a přechodná a vbrzku bude obnovena monarchie, nebo se Rusko stane demokratickou republikou. V tomto směru se opravdu těžce zmýlil, ale do konce života nevzdával naději, že se Rusko zdemokratizuje. Beneš přirozeně věděl, nebyl proruský zaměřený, že v Rusku se všechno naopak zhoršuje, tudíž ani nemohl připustit orientaci na Východ. Kramářova zaujatost byla dána také tím, že sám vyznával pravoslaví, měl za manželku poněkud excentrickou ruskou šlechtičnu a celkově byl uchvácen ruským stylem života.

Kramář zastával koncepci tzv. novoslovanství. Než budeme dále hovořit o tom, jak se dále vyvíjel Kramářův vztah k Rusku a proč vznikl spor mezi Benešem a Kramářem, který je definitivně odcizil, vysvětleme si pojem novoslovanství. Novoslovanství nebo také (neo) novoslavismus vychází z Palackého myšlenky panslavismu. Základem měla být kulturní a hospodářská spolupráce a dosažení rusko-polského vyrovnání a zvýšení nároků a práv slovanských národů v monarchii. Myšlenku novoslovanství prosazoval Kramář částečně i za války, ale později od ní upustil a přeformuloval ji na nutnost orientovat Československo na Východ.²⁶⁹ „*Kramářovy intervenční plány se měly realizovat ve spolupráci zejména*

²⁶⁸ BENEŠ Edvard; *Moje odpověď Dru. Karlu Kramářovi*, Praha, 1929, s. 48-49.

²⁶⁹ „*V jeho pojetí to znamenalo udělat něco pro osvobození Ruska. Čekalo jej však největší zklamání. Za vážný nedostatek považoval skutečnost, že Rusko nebylo oficiálně na mírové konferenci zastoupeno. Brzy pochopil, že dohodové mocnosti, zejména USA a Velká Británie, nejsou příliš ochotny se v této oblasti významněji vojensky angažovat. Roztrpčovaly ho též mnohé signály v československé politice (Masaryk, Maxa apod.) - například ochota jednat v dílčích otázkách týkajících se čs. legií s představiteli bolševického režimu v Moskvě. Jako předseda československé vlády odmítal za to nést politickou odpovědnost.*“ in: Šauer Jaroslav; Karel Kramář na Mírové konferenci v Paříži, in: *Mezinárodní vztahy*, Vol. 28, No 3, r. 1993, s. 86.

s Jihoslovany. Je zajímavé, ale ne nepochopitelné, že v nich nepočítal s Poláky. V jeho návrhu se odrážely nejen hlubší rozpory v Kramářově pojetí ruské otázky, ale i soudobé rozpory zájmů českého a polského státu na mírové konferenci v Paříži.²⁷⁰

Zde se rozcházel názor Beneše a Masaryka na Kramáře. Myšlenku nutnosti spolupráce s Ruskem neopustil Kramář ani na Mírové konferenci. Zásadní rozkol se týkal Těšínska, kdy Kramář „vsadil na kartu protipolské agitace, plynoucí zřejmě z jeho averze vůči polským státníkům a tvrdým politickým způsobům, kterých využívali k prosazování vlastních nároků.“²⁷¹ Beneš toto nemohl připustit. Zahraniční politiku Československa určoval on, nikoli předseda vlády, a proto hodnotil Kramářovo jednání na konferenci jako velmi špatné, nediplomatické. Především pobyt Kramáře v Paříži považoval za naprosto zbytečný.

Působení Karla Kramáře v Paříži mělo doslova trapnou dohru. Po skončení jednání v červnu 1919 zaslalo Národní shromáždění do Paříže děkovný telegram, ale pouze Benešovi. Na Kramáře si nevzpomnělo, což ho nesmírně urazilo. Ano, bylo to už v době, kdy jeho demise byla nevyhnutelná, ale celé to vyznělo jako přinejmenším neúcta vůči jeho osobě. Kramář to bral jako komplot a snahu se ho zbavit. Vrcholem všeho pak bylo Benešovo memorandum, kde, jak jsem už zmínil, shrnul Kramářovu nečinnost na Mírové konferenci.

Období dvacátých let je potom charakterizováno různými výpady, kdy Beneš sepsal několik statí o jejich sporu, stejně tak Kramář se k němu stále ve svých dílech vracel. V roce 1929 vydal Beneš svoji *Odpověď* a snažil se tím celý spor urovnat. Kramář ale stále zůstával neoblomný. Benešovi nemohl zapomenout jeho chování po Mírové konferenci. Posmrtně vyšel *Kramářův soud nad Benešem*, kde Kramář podal svoji verzi událostí.

V roce 1935 se Kramář za každou cenu snažil zamezit volbě Edvarda Beneše prezidentem. Do jeho snažení se vložil Masaryk, který Kramářovu kandidátovi prof. Bohumilu Němcovi doporučil stáhnout se z volebního boje a Beneš se tak stal jediným kandidátem.

Pracovní a osobní vztah Beneše a Kramáře doznal během let velkých a zásadních změn. Nikdy se nejednalo o vztah idylický, dokonce ani ne o vztah přátelský, jak se domnívá na základě Peroutkova *Budování státu* Jaroslav Šauer v jednom ze svých článků.²⁷² Šlo

²⁷⁰ Tamtéž, s. 87.

²⁷¹ QUAGLIATOVÁ Vlasta; Kramářova reflexe pařížské mírové konference v osobní korespondenci s T. G. Masarykem, in: BÍLEK Jan, VELEK Luboš; Karel Kramář (1860-1937): Život a dílo, Archiv AV ČR, Praha, 2009, s. 398.

²⁷² „Lze tedy bez nadsázky konstatovat, že i osobní vztahy Kramáře a Beneše po celou dobu jejich společné práce v Paříži byly přátelské a nekonfliktní. Přes rozdílné povahové vlastnosti, věkový odstup, odlišné pracovní metody a formy jednání s lidmi, které výstižně charakterizoval v analýze tohoto období F[erdinand]. Peroutka v knize *Budování státu* se oba na konferenci bez vážnější neshody doplňovali a vzájemně se respektovali.“ in: Šauer Jaroslav; Karel Kramář na Mírové konferenci v Paříži, in: Mezinárodní vztahy, Vol. 28, No 3, r. 1993, s. 88.

o vztah dvou lidí, kteří se museli na konferenci snést, nikoli o tandem, který by něco vyjednal. Kramář nesporně zásluhy na jednání v Paříži měl, ale díky jeho proruskosti se na ně zapomínalo a Beneš se snažil, aby se mu nedostalo zasloužených poct.

8.2. Antonín Švehla a jeho zahraniční politika vs. zahraniční politika Edvarda Beneše

Švehla vždy velmi pozitivně hodnotil Benešovu práci v odboji. Beneše chápal jako jednoho z formovatelů československého odboje v Paříži a zároveň uznával jeho erudici pro zahraniční politiku. Odkdy se Beneš se Švehlou znali, není přesně známo. Švehla vždy říkával: „*Důvěřuji Benešovi v zahraničních věcech. A dávám mu na sto procent volnou ruku, ale čekám reciprocitu. Zatím však mám dojem, že Beneš proti mně vnitropoliticky pracuje svými styky se Stránským, s Englišem, s legionáři a jistou frakcí čs. socialistů.*“²⁷³ Je pravdou, že se Beneš snažil Švehlu ze zahraniční politiky odsunout. Švehla byl člověkem, kterého rovněž jako Kramáře a později i Hodžu nesnášel už jen proto, že byl agrárník, tj. „sedláček od vidlí“. Beneš se neshodoval s názorem Pětky, což pochopitelně nepřispívalo k jejich dobrému vztahu. Švehla s Benešem z počátku spolupracovat chtěl, ale příliš mu v jeho počínání nedůvěřoval.²⁷⁴

Fakt, že Beneš zůstával ve všech vládách První republiky, byla zásluha Masaryka. Masaryk odmítal vládu bez Beneše jmenovat, jelikož tvrdil, že jedině s Benešem má jistotu, že stát bude dobře zastoupen. Švehla neprotestoval proti názoru starého přítele, ale každopádně velkou radost z toho neměl. Mnohem raději by viděl na postu ministra zahraničí jiného politika, zejména Štefana Osuského.

Beneš a Švehla si byli v lecčems velmi podobní. Oba byli dostatečně rozhodní, houževnatí, pracovití. Zároveň byli oba značně rozdílní. Ani jeden z nich nebyl k lidem otevřený, ale Švehla narozdíl od Beneše měl dar lidi strhnout na svou stranu. Tento dar Beneš naprosto postrádal. „*Beneš byl zvyklý prorokovat, přednášel, řečnil, nikdy nerozprávěl. Jeho mysl a jednání byly bez humoru, původu či pružnosti.*“²⁷⁵ U Beneše nikdo nemohl být nazýván přítelem. Jeho vztah k lidem nelze nijak definovat. Neměl přátele, družnost mu byla cizí, byl člověkem bez lidského citu a porozumění, zaměřený pouze na práci a hlavně velmi sebestředný. Švehla i Hodža byli Benešovým opakem – družní, veselí, přátelští.

²⁷³ DOSTÁL Vladimír; Antonín Švehla: Profil československého politika, Grafia, Kyjov, 1990, s. 161.

²⁷⁴ „*Ano, já chci spolupracovat s Benešem. V zahr[aničních]. věcech mu důvěřuji naprosto. B[eneš]. je ze všech ministrů daleko nejlepší odborník – včetně Rašina. Ale mám dojem, že, jak velká je moje důvěra v zahr[ahniční]. politiku Benešovu, tak velká je nedůvěra Benešova k její politice vnitřní.*“ in: Tamtéž, s. 161.

²⁷⁵ Tamtéž, s. 163.

Švehla byl bojovník. Došel-li k nějakému závěru a udělal si na něj vlastní názor, dokázal mistrně oponovat i Masarykovi, bylo-li to potřeba. Stejně tak to dovedl Hodža. A to nemohl Beneš snést.²⁷⁶ Panu prezidentovi nesmí přece nikdo oponovat, protože to je pan prezident! Naopak Švehla neměl rád lidi příliš osobní. A Beneš při své povaze neměl zase rád nikoho.

Po stránce pracovní byly vztahy mezi Švehlou a Benešem hodně napjaté. Švehla začal kritizovat Beneše téměř za všechno, co v zahraniční politice dělal. V roce 1933, kdy se Švehla postupně uzdravoval z nemoci a chystal se po Malypetrovi opět převzít vládní odpovědnost, byl pevně rozhodnut, že Beneš v jeho vládě nebude. S Benešem měl už problémy v roce 1932 i Jan Malypetr, který rozhodně nehodlal Beneše ve svém kabinetu trpět. Takovou křivdu a nespravedlnost nemohl Beneš nikdy odpustit. Stejně tak nikdy nezapomněl na své odpůrce, kterým se po vzniku Košického vládního programu a následných dekretů za jejich politické „selhání“ dokonale pomstil.

Problém byl v tom, že Beneše nikde nikdo díky jeho povaze a nepřístupnosti nechtěl. Nebyl oblíbený ani mezi občany státu. Na Beneše národ pohlížel jako na Masarykova korunního prince, který si svoje postavení vydobyl nezaslouženě, ač národ vesměs věděl, že Beneš měl zásluhu na vzniku státu. Ovšem národovci v čele s Kramářem rozšiřovali všude zprávy, že nebýt Štefánika, nikdy by Beneš kontakty ve Francii nezískal.

Beneš si ale neuvědomoval, že není oblíbený. Ze svého pohledu byl jedním z nejlepších politiků Československa, jelikož on sám jediný řídil český i zahraniční odboj od stolu a následně zvládal i řízení československé zahraniční politiky. Příliš pozdě si uvědomil, že kolem Československa se postupně stahuje smyčka, která ho nakonec dostala do soukolí událostí, které už nešly zastavit. Beneš potřeboval jasnou záruku, že spojenec opravdu Československu pomůže a hlavní jádro pomoci spatřoval na Západě. Švehla ale viděl situaci zcela opačně. Chápal, stejně jako Beneš, že Československo musí být zemí západního stříhu, ale nebyl si jistý, jestli je toto ten správný směr. A ubezpečení Benešem, že jiný způsob pomoci není možný, bral tak trochu s despektem. Dobře věděl, že Beneš vidí věc jednostranně, a tak se právem obával, že jednou tahle taktika špatně dopadne.

²⁷⁶ „Beneš spoléhal příliš na svou osvědčenou osobní obratnost, méně už na neosobní pravdu a spravedlnost. Byl známý svou RECHTSHABEREI a později ho drásala potřeba pomsty (v osobním vztahu) a potřeba odplaty (v mezinárodním ohledu).

Neměl královskou svrchovanost a klidně spravedlivou rovnováhu Masarykovu, byl povahou mnohem a mnohem slabší. Beneš nebyl siláckého rodu Masarykova (srovnej Švehlovo: Masaryk je chlap:!), v kritických letech pozdějších byl slabý dvojnásob. Byl slabý slabostí rodilého bázlivce, byl proto nepřímý, taktický, postranní, přímo fyzicky uhýbavý, ostražitý a plachý.

Slabost bázlivce a politická nestatečnost byla podle mnohých Benešovou charakteristickou dispozicí, když činil pro národ a stát dramatická rozhodnutí. Toho názoru byl i Winston Churchill.“ in: Tamtěž, s. 164.

Švehla narozdíl od Beneše měl charakter. „*Ve styku s politickými činiteli a s lidmi vůbec byl otevřený; když však situace vyžadovala, uměl se uzavřít. Byl výmluvný v přesvědčování, měl téměř rozkoš ze svého umu získávat odpůrce na svou stranu. Přitažlivost Švehlovu neuměli ani jeho odpůrci vysvětlit, tvrdil Bechyně. Byl připraven slyšet názor druhých a opravit svůj, když se přesvědčil, že byl chybný. Rád vysvětloval, radil, domlouval a přesvědčoval s nevyčerpatelnou trpělivostí a neoblomnou vůlí dojít k přijatelnému výsledku. Činil tak s radostí a způsobem humorně založeným.*“²⁷⁷

Oproti tomu Beneš byl člověkem, který neměl lidi vůbec rád. Svě spolupracovníky chtěl vidat jen v nutných případech a jednání s ním měla vždy otevřený konec. Nikdo nikdy neměl pocit, že Beneš řekl všechno, co chtěl, nebo měl říct. Navíc spolupracovníky, o nichž usoudil, že jsou nevalného charakteru (v průměru tak každý druhý), bez milosti odvrhl. Stejně tak tomu bylo i u těch, které už nepotřeboval. Švehla nebo Hodža se svými bývalými spolupracovníky, ale i politickými oponenty, neměli problém dále komunikovat. Například Švehla velmi rád sedával s některými z nich v družném hovoru. To samozřejmě Beneš nikdy nemohl pochopit. Jeho vysoká inteligence, která výrazně převyšovala myšlení všech československých politiků, nedokázala porozumět tomu, že někdo může ztrácet čas vysedáváním v hospodě a rozebírat soukromé záležitosti, když se tou dobou píše dějiny. Nepochopil a nikdy ani nemohl pochopit, že existují také pojmy jako přátelství a kamarádství, protože on nikdy opravdového přítele neměl a také nikdy mít žádného nechtěl.

8.3. „Hledání Benešova nástupce“ - shoda a rozdílnost Milana Hodži a Kamila Krofty

Prosinec 1935 byl pro československou zahraniční politiku zlomový. Nejen že země dostala nového prezidenta, o kterém bylo už dávno předtím rozhodnuto, ale v souvislosti s volbou Beneše prezidentem se uvolnilo i místo ministra zahraničních věcí. Začalo hledání jeho nástupce. Beneš měl ve všem opět jasno. Jeho nástupcem se měl stát jeho dlouholetý první náměstek Kamil Krofta, ale proti němu vystupovaly zejména agrární kruhy. Dočasně převzal ministerstvo Milan Hodža.

Jenže postupem času Hodža zjistil, že na dvě funkce nestačí, což ostatně byl i Benešův předpoklad. Ministerstvo navštěvoval vyjímečně, a tak celou agendu vedl Krofta. Bylo potřeba začít hledat ihned nástupce. Zájemců ale moc nebylo. Agrární strana prosazovala do čela resortu pařížského vyslance Štefana Osuského, ale ten byl nepřijatelný pro Beneše.

²⁷⁷ Tamtéž, s. 163.

Výhrady měl i k Robertu Fliederovi a Vojtěchu Mastnému. Neustále dával najevo, že nejrozumnějším kandidátem je Kamil Krofta, až nakonec docílil jeho jmenování.

Krofta neměl situaci vůbec jednoduchou. Hodža věděl, že Krofta není Beneš, znal jeho geopolitické názory, a proto se snažil ministra přesvědčovat o svém plánu federalizace střední Evropy. Krofta ale tušil, že návrh Hodži je nerealizovatelný vzhledem k celkově vyostřené situaci v Evropě a hrozící válce, a proto se nehodlal jeho plánem zabývat. Mnohem důležitější pro něj byla spolupráce Malé dohody. Krofta také neměl tak skeptický vztah k Rusku jako Beneš. Smýšlením byl národní demokrat,²⁷⁸ stoupenec Kramářův.²⁷⁹

Krofta měl hlavně obavy z postojů Polska. Považoval Poláky za nespolehlivé, a proto prosazoval, aby Československo jmenovalo svého vyslance v SSSR. Jeho snaha nakonec byla úspěšná a v červenci 1934 byl jmenován vyslancem Bohdan Pavlů. V Rusku viděl Krofta silného hráče na poli evropské politiky, ale vždy vyjadřoval obavu, že zde vládne tuhý bolševický režim, a proto není zemí, která by byla stabilní a dokázala v určitou dobu relevantně zasáhnout v případě nebezpečí.

Kamil Krofta se stal náměstkem ministra Beneše v roce 1927 z popudu Karla Kramáře. Kramář požadoval, aby Beneš v nové vládě ministrem nebyl a prosazoval na jeho místo právě Milana Hodžu. Hodža si tenkrát zajistil dostatečné hlasy pro své jmenování, ale ve výsledku z jeho plánů sešlo díky zásahu Masaryka. Kramář si prosadil na ministerstvo *kontrolního náměstka* Kamila Kroftu. „*Měl-li Krofta Beneše hlídat, pak se to nepovedlo. Nalezli brzy společnou notu, sprátelili se a Krofta se velmi zasloužil o dobré fungování ministerstva. V národní demokracii zůstával, ale jen do října 1934, kdy se spojila se Stříbrného Národní ligou. Krofta byl jistě tvárnější než Beneš, podstatné ale bylo, že se plně ztotožnil s myšlenkou sloužit státu.*“²⁸⁰

O osobním vztahu Krofty s Hodžou se toho ví velmi málo. Hodža bral jmenování Krofty do funkce ministra zahraničí jako jistý krok prezidenta, jelikož si uvědomoval, že sám nemůže dvě funkce kumulovat. O to výrazněji se chtěl zasazovat, aby nový ministr do určité míry akceptoval jeho zahraničně-politický stříh. Hodža Kroftu znal, a také věděl, že Krofta je

²⁷⁸ Z Národní demokracie vystopil na podzim roku 1934. Viz DEJMEK Jindřich; Historik v čele diplomacie Kamil Krofta, Karolinum, Praha, 1998, s. 19. Srovnání Kárník níže.

²⁷⁹ „*Také Kroftův vztah k sovětskému Rusku se vyvíjel, ač nutno předeslat, že přes svoji stranickou příslušnost (a také nesporný pozitivní vztah ke Karlu Kramářovi až do poloviny třicátých let) Krofta nikdy nesklozával k apriorní kritice sovětské říše, ba již r. 1925 a znovu po svém nástupu do ústředí o dva roky později prosazoval – proti vlastní straně – uznání SSSR de iure. Vedle důvodů obecně politických tu byl sice veden i důvody hospodářskými (tj. zájmy českých vývozců), ale především obavou, aby se Rusko díky rapallské politice nezměnilo v jakousi Němci nepřímou ovládanou kolonii.* in: DEJMEK Jindřich; Historik v čele diplomacie Kamil Krofta, Karolinum, Praha, 1998, s. 18-19.

²⁸⁰ KÁRNÍK Zdeněk; České země v éře první republiky (1918-1938), První díl, Libri, Praha, 2000, s. 390.

člověk, který je narozdíl od Beneše přístupnější, lidštější a mohl by tak částečně akceptovat jeho myšlenky federalizace střední Evropy. Jenže Hodža se v tomto směru zmýlil. Krofta nikdy nebyl stoupenec federalizace Evropy. Základní kameny spolupráce sice viděl podobně jako Hodža v rámci Malé dohody, ale federalizaci odmítal. Argumentoval tím, že každý stát funguje jinak a vytvořit například federaci s Poláky nebo Maďary, by bylo fakticky neproveditelné.

Němci se postupně v Československu radikalizovali. Krofta viděl problém Němců v Československu jako zásadní a mnohokrát se k němu ve svých proslovech vracel. I Hodža věděl, jak velký problém jsou Sudety, a proto nabídl Henleinovcům místa ve vládě. Krofta s tím ovšem nemohl souhlasit, jelikož se nedomníval, že by Henleinovo a Frankovo vládní angažmá přineslo ve vztahu Němců k Čechům zásadní změnu. Na toto téma se v Senátu v roce 1937 rozhořela plamenná diskuse vyvolaná senátorem Wilhelmem Maixnerem, který prohlašoval, že nemůže být dosaženo shody mezi Německem a Československem bez schválení zákonů, které ratifikovala SdP. Na to pochopitelně reagovali čeští senátoři, kteří na plénu vyjádřili nad jeho názorem pobouření. Zejména senátor Jan Rýpar z popudu ministra Krofta prohlásil, že „*když budou žádat revizi, budeme žádat, aby se nám vrátil Berlín a Vratislav.*“²⁸¹

V názoru na německý problém se Krofta s Hodžou výrazně lišili. Zatímco Hodža se snažil svými několika plány přivést Henleinovce do vlády, Krofta věděl, že stejně jako nelze vzít do vlády Luďáky, není to možné ani s Henleinovci. Důvodem pro jeho názor byl fakt, že Henleinovci neměli zájem budovat demokratickou společnost, stejně jako Luďáci a Gajdova NOF.²⁸²

I v dalších názorech se ale Krofta s Hodžou rozcházel. Už jsem zde zmínil, že jejich pohled se lišil na federalizaci střední Evropy, stejně tak na Rusko. Podobně se také neshodli v otázce Malé dohody. Hodža v ní viděl spíš budoucí základ federace, měl zájem ji rozšířit o Polsko a Maďarsko. Ani Krofta neodmítal spolupráci s oběma zeměmi, ale byl si stejně jako Beneš vědom, že Maďarsko demokratické není, a že Polsko má zájem na Československu.

Hodža a Krofta se po osobní stránce dobře shodli. Hodža byl družný a přátelský člověk, rád se bavil, nebyla mu cizí ani nevěra. Krofta sice byl své manželce věrný, ale stejně jako Hodža byl člověkem družným, veselým, přátelským a narozdíl od Beneše lidským. Beneš byl jejich pravým opakem.

Jak jsem již poznamenal, o osobním vztahu mezi Kroftou a Hodžou toho bylo velmi málo

²⁸¹ DEJMEK Jindřich; Historik v čele diplomacie Kamil Krofta, Karolinum, Praha, 1998, s. 140.

²⁸² Národní obec fašistická

napsáno, a tudíž můžeme jen usuzovat, jak asi probíhal. Vzhledem k povahám obou politiků se domnívám, že jejich vztah byl veskrze přátelský a v mezích slušnosti. Není nikde žádný záznam o tom, že by byli v osobním sporu, a tudíž lze předpokládat, že spolu dobře vycházeli.

9. HODŽOVA MYŠLENKA FEDERATIVNÍHO USPOŘÁDÁNÍ STŘEDNÍ EVROPY

9.1. Milan Hodža a formování myšlenek federativní střední Evropy

„Predovšetkým si treba zodpovedať otázku, či musia štáty navzájom vstupovať do bližšieho spojenia. Predsa je celkom dobre možná teória, že sa netreba dotýkať štátnej suverenity, ktorej vyvrcholenie je také vzácne, a že ju netreba redukovať záväzkom voči iným štátom. Nacionalista by tiež mohol povedať, že je pod dôstojnosť suverénneho národa prijímať určité záväzky medzinárodnej politiky.“²⁸³

Pochopit či spíš porozumět myšlenkám Milana Hodži není nijak složité. Sám se cítil být Slovákem od svých studijních let, prokazoval to již během své novinářské činnosti i v době, kdy působil jako poradce následníka trůnu Franze Ferdinanda d'Este ve Vídni, a následně se jako nacionalista profiloval i v První republice.

Své myšlenky zformuloval krátce před smrtí do knihy studií *Federácia v strednej Európe a iné študie*,²⁸⁴ která původně vyšla pouze v anglickém jazyce, ale zásluhou slovenských historiků Pavola Lukače a Dušana Kováče došlo i k jejímu překladu do slovenštiny a k vydání v roce 1997. Hodža zde shrnuje svoje názory a snaží se vyslovit myšlenku nutnosti federalizace střední Evropy. Svým způsobem se jedná i o jakýsi testament a odkaz politika, který byl mnohá léta nedoceněný a opomíjený.

Dnes jsou myšlenky Milana Hodži částečně uplatňovány na poli Visegrádské čtyřky.²⁸⁵ Hodža šel ve svých úvahách mnohem dál, snažil se střední Evropu uchopit jinak, snil o velké středoevropské federaci, kde by si všechny národy byly sobě rovny. Někdo namítne, že šlo o naprostou utopii, ale ve své podstatě to byl právě Milan Hodža, který částečně poukázal na nutnost spojení států ve větší celek. Hodža chápal střední Evropu jako velký region jak po stránce geografické, tak po stránce kulturně-historické.²⁸⁶

Hodža se velmi obával jednoho zásadního faktu, kterým byl německý *Drang nach Osten*. Podle něj měl tento jev sociologické důvody, které začaly v okamžiku, kdy Karel Veliký

²⁸³ HODŽA Milan; *Federácia v strednej Európe a iné študie*, Kaligram, Bratislava, 1997, s. 37.

²⁸⁴ Vyšlo v roce 1942.

²⁸⁵ Do roku 1992 Visegrádská trojka.

²⁸⁶ „A najmä medzi štátmi, ktorých historický a sociálny vývoj je rovnaký alebo aspoň príbuzný, medzi štátmi, ktoré majú hospodársko-politické podmienky na kooperáciu alebo doplňujúcu výmenu, medzi týmito štátmi se regionalizmus fakticky vyvíja, či chceme, alebo nie, či ho pripravujeme, alebo nie. Politický regionalizmus je niečo už dávno hotové a politicky regionálne dohody ako naša Malá dohoda sú formálne uznané Spoločnosťou národov. Ak je možný politický regionalizmus, je jasné, že musia byť možné regionálne zväzky vo všetkých odvetviach ľudskej činnosti, či už majú hospodársky, alebo intelektuálny charakter, pokiaľ prispevajú k rozvoju civilizácie.“ in: HODŽA Milan; *Federácia v strednej Európe a iné študie*, s. 38.

založil Východní Marku, tedy budoucí Prusko a Rakousko.²⁸⁷ Za velmi špatný politický tah považoval pro slovanskou společnost instalaci Habsburské, tedy původem germánské, dynastie na český i uherský trůn. Podobně vyhodnocoval za nebezpečnou a pro slovanskou krev devastující dohodu Gyuly Andrásy²⁸⁸ a Otto von Bismarcka²⁸⁹ z roku 1879.²⁹⁰

Hodža považoval za nejdůležitější součást svého plánu především Československo.²⁹¹ Obával se, možná i oprávněně, že pokud se Československo nestane nositelem myšlenky federalizace střední Evropy, ujme se jí Maďarsko. Hodžovi nebylo „*ľahostajné, či bude strednú Európu utvárať naša priemyselná a roľnícka demokracia, alebo maďarský aristokratizmus.*“²⁹² Hodža touto úvahou narážel především na povahu Horthyho režimu, kdy Miklós Horthy vládl de facto jako císařský regent, nikoli jako prezident nebo předseda vlády. Prakticky veškerá moc byla svěřena do rukou admirála, což zcela popíralo demokratické zásady nové střední Evropy. Navíc náklonnost Horthyho vůči Německu a jeho postupným radikalizujícím se tendencím nebyla ničím tajným. Nehledě na to, Hodža narážel i na tvrzení německého filozofa Keyserlinga ve spisu Spektrum Evropy, kde Keyserling „*označil Maďarov za vodcov a vládcov na tomto európském území práve preto, že sú*

²⁸⁷ „*To bol prvý a úspešný krok Nemecka na slovanské – stredoeurópske – územie. Prečo bol úspešný? Pretože pevnejšia nemecká vojenská a administratívna organizácia pôsobila proti voľnejšej a nedokonalejšej slovanskej vojenskej a administratívnej organizácii. Vedľa seba sa vyskytujúce spoločenské i štátne skupiny nie sú nehybné, ale sú v stálom pohybe, z čoho je jasné, že tá, ktorá má intenzívnejšie organizovanú vojenskú silu a kolektívnu vôľu, teda ma pevnejšie jadro, ktorá ma vystupňovanú útočnosť, tá víťazí.*“ in: HODŽA Milan; Federácia v strednej Európe a iné štúdie, s. 39.

²⁸⁸ **Gyula Károly Andrásy de Csíkszentkirály et Krasznahorka** (1823-1890) (maďarsky **csíkszentkirályi és krasznahorkai gróf Andrásy Gyula Károly**) byl po Rakousko-Uherském vyrovnání prvním uherským ministerským předsedou. Jednalo se o velmi blízkého přítele císařovny Alžbety. Jedna z mnoha konspiračních teorií hovoří o tom, že její dcera Gizela, tzv. „uherské dítě“, jak ji císařovna nazývala, byla dcerou právě Andrásyho.

²⁸⁹ **Otto Eduard von Bismarck-Schönhausen** (1815-1898) se stal prvním kancléřem německého císařství po jeho vyhlášení roku 1871. Angažoval se v německé otázce, byl jedním z iniciátorů Frankfurského sněmu v roce 1848 a zakladatelem Německého spolku. Sám sebe považoval za stoupence tzv. velkoněmecké koncepce, ale smířil se s koncepcí maloněmeckou, ač sám svoji vizi Velkoněmecka nikdy zcela neopustil. Pro své názory a postoje je mnohdy nazýván jako *Eiserne Kanzler*. Za zásluhy o stát mu císař Vilém I. udělil roku 1890 dědičně titul vévody z Lauenburgu. V politice se velmi angažoval i jeho vnuk Otto Christian (1897-1975), který byl dlouholetým poslancem za CDU.

²⁹⁰ Dohoda ze 7. října 1879, kterou byl založen Dvojspolek (*Mittelmächte*).

²⁹¹ „*Zvlášť cenným činiteľom pri organizovaní strednej Európy môže a má byť Československo. Československo so svojimi štátno-politickými problémami je akoby dobrou strednou Euróпой v malom. Vážne poverenie, ak nie priamo záväzok československej iniciatívnej súčinnosti spočíva v tom, že svoje problémy, ktoré sú zároveň stredoeurópskymi problémami, riešime s pomerne najväčším úspechom. Popritom nie sme sociálne a hospodársky jednostranným štátom ani výhradne priemyselným, ani roľníckym, ale máme zmiešané hospodárstvo (économie mixte). Jediní v strednej Európe máme aktívnu platobnú bilanciu, máme svoj kapitál, finančne sme nezávislí od cudziny, máme vyspelú techniku a odborníkov, máme inteligentných a pokročilých roľníkov a robotníkov, máme spoľahlivú administratívu. Máme však aj veľkú nevýhodu: nedostatok mora. To je ďalší dôvod pričiniť sa o strednú Európu a s tým cieľom plne využiť náš podiel na strednom toku Dunaja od Devína po Szob.*“ in: HODŽA Milan; Federácia v strednej Európe a iné štúdie, s. 51.

²⁹² Tamtéž, s. 51.

aristokratmi, panovačnými a bezohľadnými,“²⁹³ což Hodža považoval za veľmi problematické a veľmi nebezpečné. O tom, že by sa Maďari stali hybateli strednej Evropy, se Hodža vyjádřil takto: „*Stali by sme sa priamo spoluzodpovednými za vzkriesenie starého systému, keby sme sa stredoeurópských úloh neujali my – spomedzi všetkých najúspešnejšie usilujeme o parlamentnú demokraciu, o občianske slobody, o práva menšín, o konštruktívneho ducha v nacionalizme, v demokracii, v socializme i v technickom a hospodárskom pokroku.*“²⁹⁴

Hodža uvažoval v mnohem širších souvislostech. Jeho myšlenka vzniku federace ve střední Evropě nemohla být nikdy bez Rakouska realizována. Snažil se Rakousko integrovat do svého plánu, ale bohužel anšlus v roce 1938 všechny jeho plány definitivně zhatil.

9. 2. Hodžův plán

Hovoříme-li o tzv. *Hodžovom plánu*, měli bychom ve zkratce nastínit to, čím vlastně měl samotný plán být. Víme už, že šlo o zformování protiněmecké federace ve střední Evropě, ale samotný plán měl mnohem hlubší myšlenku a nezakládal se jen na nezbytné obraně vůči rozpínajícímu se západnímu sousedovi.

Nejednalo se ani o plán čistě politický. Jak už bylo vyřčeno výše, šlo o plán, který zahrnoval, kromě zahraničněpolitických záležitostí, také oblast průmyslovou, ekonomickou, sociální a hospodářskou. *Mitteleuropa* měla být zcela samostatnou federací seskupených států, které nebudou vázány téměř na žádný import.

Hodža si byl vědom, že sám svůj plán nikdy nemůže uskutečnit. Hledal proto ve střední Evropě spojence, které nakonec našel v polských agrárnících. Hodža, který v té době zastával post ministra zemědělství, započal jednání s polskou stranou zejména v tomto resortu. Roku 1924²⁹⁵ pozval na výstavu do Prahy polského ministra zemědělství Stanisława Janického,²⁹⁶ kterou jak polská, tak česko-slovenská veřejnost „*interpretovala ako prelomenie ľadov.*“²⁹⁷

²⁹³ Tamtéž, s. 51.

²⁹⁴ Tamtéž, s. 51.

²⁹⁵ „*Roku 1924 polský minister poľnohospodárstva, môj osobný priateľ, prijal moje pozvanie na každoročnú poľnohospodársku výstavu v Prahe – podujatie, ktoré sa čoskoro malo stať miestom schôdzok stredoeurópských agrárnikov.*“ in: HODŽA Milan; Federácia v strednej Európe a iné štúdie, s. 137.

²⁹⁶ **Stanisław Janicki** (1872-1939) vystudoval zemědělskou školu v Rize, v letech 1899-1901 studoval na zemědělské akademii v Bonnu. Byl činný v CTR (*Centralne Towaryszstwo Rolnicze*) a po obnovení Polska působil dlouhodobě v různých politických funkcích. Ministrem zemědělství se stal poprvé v roce 1919 a opětovně v roce 1924. Poté působil v PBR (*Państwowy Bank Rolny*) a BHW (*Bank Handlowy w Warszawie S. A.*), také byl členem představenstva (slovo *zarząd* je překládáno většinou jako management) ZPN (*Zakład Platarniczy Norblinów*), pozdější WM (*Walcownia Metali*). Zemřel 25. září 1939, kdy se stal obětí bombardování Varšavy. Pochován je na evangelickém hřbitově ve Varšavě. Roku 1923 obdržel Řád Polonia

Politická situace v Polsku ve dvacátých letech byla ovšem poměrně vrtkavá. Životnost vlády dosahovala v Polsku v průměru půl roku, maximálně rok a půl, stejně tak i životnost ministrů v konkrétní vládě. Klid do polské politické scény nevnesl ani *májový převrat*²⁹⁸ Józefa Piłsudského²⁹⁹ ve dnech 12. – 15. května 1926.

Po převratu v Polsku sice nastala doba, kdy náš východní soused měl vládu, která vydržela déle než půl roku, ale rozhodně se nedalo hovořit o vládě, která by byla schopná plnit svoji funkci a ochotná jednat. Maršál Piłsudski měl zcela jiné plány. „*Sonduoval, či je Západ pripravený bojovať s Nemeckom, a pretože sa nestretol s priaznivou odozvou, začal sondovať v Nemecku. Prvkami politiky tohto veľkého vojaka, ktorý však nanešťastie podcenil dôležitosť národných tvorivých energií – trvalých predpokladov silného vojenského potenciálu, boli strategické a diplomatické špekulácie. Ničím nepohrdal viac ako parlamentom a jeho demokratickými základmi. Väčšina Poliakov sa však napriek diktatúre nedala odvrátiť od politiky, ktorá zabezpečovala solídny rast štátu ako dôležitého vojenského činiteľa, a neúnavne kultivovala všetky ekonomické a kultúrne podmienky a medzinárodné vzťahy, ktoré boli na posilnenie postavenia Poľska nevyhnutné. Poľská demokracia bola potlačená, ale zvíťazila.*“³⁰⁰

Hodža mohl opět s polskou stranou začít jednat až po pádu Piłsudského režimu v roce 1928. Situace v Polsku se pádem diktátora nezměnila a v roce 1930 se Piłsudski opět na pár měsíců vrátil do čela státu. Polská politická scéna i potom pokračovala v trendu časté změny vlády.

Hospodářská krize ve světě, která do Československa dorazila přibližně v polovině roku 1931, donutila Hodžu změnit strategii a plán. Hodža, jakožto předseda mezinárodního

Restituta s komandérským křížem a hvězdou (*Order Odrodzenia Polski*) a roku 1925 Řád Bílého lva I. třídy s velkokřížem.

²⁹⁷ HODŽA Milan; Federácia v strednej Európe a iné štúdie, s. 137.

²⁹⁸ V polské literatuře můžeme najít několik termínů: *przewrót majowy*, *zamach majowy* nebo *puć majowy*.

²⁹⁹ **maršál Polska Józef Piłsudski** (1867-1935) patřil svým původem do polské nobility, která sloužila Ruskému impériu. Otec byl gubernátorem Vilenské a Konvenské gubernie a roku 1863 se zapojil do lednového povstání (*powstanie styczniowe*). Během Velké války působil v polských legiích. Roku 1917 byl zatčen a postupně vězněn v Gdańsku, Spandau, Weselu a Magdeburgu. Do Polska se vrátil jako hrdina 10. listopadu 1918 a následně se stal vrchním velitelem polské armády. V roce 1920 úspěšně porazil Sověty v polsko-sovětské válce (*Wojna polsko-bolszewicka*) na řece Visle a na čas se stáhl z politiky. V roce 1926 vedl tzv. májový převrat a následně po dva roky vedl Polsko jako předseda vlády. Po volbách v roce 1930 se do funkce předsedy vlády vrátil, ale 4. prosince rezignoval na svoji funkci ze zdravotních důvodů. Zemřel na rakovinu jater 12. května 1935. Jeho tělo bylo uloženo v kapli sv. Leonarda na Wawelu. Roku 1937 byla z popudu kardinála Sapiiehy jeho rakev přenesena do krypty pod Věží stříbrných zvonů. O jeho myšlenkách a povaze nejlépe vypovídá tento citát: „*Pan poseł to nikczemne zjawisko w Polsce, pozwała sobie bowiem na czynności tak upokarzające – zarówno sejm, jako instytucję, jak i samych siebie, jako posłów, że powtarzam – cała praca w sejmie śmierdzi i zaraża powietrze wszędzie*“ český překlad: „*Poslanec, to jest ničemné stvoření v Polsku, které si libuje v činnosti natolik ponižující sejm, instituce, stejně jako i sebe samého jakožto poslance, že opakují – celá práce v sejmu smrdí a kazí všude ovzduší.*“

³⁰⁰ HODŽA Milan; Federácia v strednej Európe a iné štúdie, s. 139.

agrárního bura, které seskupilo téměř všechny evropské agrární strany, inicioval několik schůzek s evropskými agrárními politiky. Neobešlo se to pochopitelně bez konfliktu s ministerstvem zahraničních věcí, jelikož Hodža si dovolil v této věci mnohokrát Beneše obejít a jednat za jeho zády.³⁰¹

Za základ dobré hospodářské politiky považoval Hodža rolnictvo. Podobný názor zastával i Josef Pekař, který hovořil o tom, že *od sedmnáctého století do začátku dvacátého století se český národ sestával prakticky jen z rolnictva*. Podobně na tom byly podle Hodži i jiné národy.³⁰² Bylo to především rolnictvo, které bylo konstruktivní a nacionalistické. *„Jeho robustná a silná psychika bola schopná porozumenia, s akým sa dalo zriedka stretnúť u buržoazie.“*³⁰³

Hodža nakonec svůj plán neuskutečnil vzhledem k politické situaci, do níž se Evropa a později celý svět dostal. Velmi záhy po Mnichovu Hodža odešel do exilu, z něhož se už nevrátil. Zůstal tak pouze plán v jeho představách, plán, který sice dle Hodžova soudu byl propracovanou spoluprací států střední Evropy, ovšem z pohledu tehdejšího i dnešního byl naprostou utopií, která nikdy nemohla vzhledem k uspořádání³⁰⁴ střední Evropy být uvedena do praxe.

9.3. Federácia v strednej Európe

Samotná myšlenka federace ve střední Evropě, kterou Hodža prosazoval, pramenila z jeho působení v kolegiu arcivévody Franze Ferdinanda. Arcivévoda byl člověkem, který po svém nástupu na trůn zvažoval federalizaci monarchie s plánem utvořit *Spojené státy Velkého Rakouska*.³⁰⁵ *„Při této „federalizaci“ by zmizely nejen Uhry, ale i korunní země, a menší správní jednotky by měly proti vídeňské centrále malou váhu a význam. Duchovním otcem*

³⁰¹ viz kapitola 8.3. Beneš a jeho vztah s Milanem Hodžou.

³⁰² *„Roľníctvo obohatilo demokraciu disciplinou, možnosťami adekvátneho ekonomického systému a vlohami pre medzinárodnú tímovú prácu a tým všetkým poslúžilo civilizácii. Postavilo sa za individuálnu slobodu so sociálnymi istotami a riadenou ekonomikou a za národnú slobodu a bezpečnosť zaštitenú medzinárodnou spoluprácou.“* in: in: HODŽA Milan; Federácia v strednej Európe a iné študie, s. 183.

³⁰³ Tamtéž, s. 183.

³⁰⁴ Nelze si vůbec představit možnost, že by například Miklós Horthy nebo József Beck přistoupili na jakoukoli federalizaci střední Evropy.

³⁰⁵ *„Zamýšľal přeměnit říši ve větší množství menších, rozlohou a počtem obyvatel přibližně stejných států. Žádný z nich neměl být příliš silný a samostatně životaschopný. Záměr byl ve své podstatě centralistický, jak konečně sám František Ferdinand výstižně formuloval: „Tak jako jsou při výrobě spolehlivě držící a neomezeně trvanlivého betonu velké kameny a křemeny roztlačeny, aby je cement mohl stmelit v homogenní masu a tak vytvořit nerozbitný monolit, tak musí být části federativního státu stejné a rovnocenné, aby byla zajištěna soudržnost celku.“* in: GALANDAUER Jan, HONZÍK Miroslav; Osud trůnu habsburského, Panorama, Praha, 1982, s. 166.

tohoto plánu byl Rumun Aurel Popovici,³⁰⁶ který patřil k okruhu následovníkových důvěrníků. Podle něho se měla říše rozdělit na 15 států. V pozadí celého plánu byla ovšem stará habsburská taktika „rozděl a panuj“. ³⁰⁷

Velkým problémem byla podle Hodži rozdrobenost střední Evropy. Skládala se z mnoha malých národů, které podle jeho soudu měly právo na vlastní stát. Podle Hodži byla možná z hlediska politického klidu jen jediná odpověď na otázku, co s malými národy:³⁰⁸ Hodža však ve své odpovědi šel ještě dál, když tvrdil, že mohou přežít jen ty národy, které jsou byť malé, ale především silné. Zmínil se o tom, že to bylo tzv. národní obrození, které se zbavilo slabých národů, že jen schopné a zdatné národy mohly přežít, protože se nedaly umlčet.³⁰⁹

Nejvíce se Hodža obával rozpínavosti Německa, zejména pak jeho nacionálně-socialistické myšlenky a snahy o *Lebensraum*. Na druhé straně jako nacionalista dával za dobrý příklad silné národní myšlenky západního nacionalismu. Hovořil o tom, že „*podľa mnohých západných demokratov nacionalizmus nie je ničím iným, len veľkým omylom, ba naozajstným morom.*“³¹⁰ Proti tomuto tvrzení kontroval názorem, že ve skutečnosti „*sa veľmi veľa politických filozofov západnej Európy zdráha pripustiť, že v strednej Európe máme do činenia práve s nacionalizmom, pretože ich vlastné národy nacionalistickou etapou dávno prešli a už na ňu zabudli.*“³¹¹

Za důležitou považoval Hodža také ekonomickou jednotu střední Evropy. Základem jeho myšlenky jednotné stredoevropské politiky bylo zemědělství, neboť podle jeho názoru to bylo právě zemědělství, které tvořilo samostatnost ekonomiky každého státu ve střední Evropě. Jeho myšlenka centrální ekonomiky se jevila natolik nadčasovou, že v té době pro ni neměl

³⁰⁶ **Aurel Popovici** (1863-1917) byl rakouský právník původem z rumunského Banátu. Dne 25. března 1892 se stal jedním z autorů *Transylvánského memoranda*, které mělo po přijetí zajistit autonomii Transylvánských Rumunů v Rakousku-Uhersku a federalizovat tak Uherské království. Memorandum nebylo nikdy přijato, ale roku 1906 se stalo jedním z nosných pilířů myšlenky federalizace arcivévodů Franze Ferdinanda d'Este. K memorandu bylo také formálně přihlédnuto roku 1920 při podpisu Trianonské smlouvy.

³⁰⁷ in: GALANDAUER Jan, HONZÍK Miroslav; *Osud trůnu habsburského*, Panorama, Praha, 1982, s. 166.

³⁰⁸ „Každý národ, velký, střední či malý, má rovnaké právo žít alebo, lepšie povedané, nijaká moc nemá právo zničiť národ, nech je aj malý a slabý. Hoci je jednotlivec najslabšou sociálnou jednotkou, jeho práva sú neodškriepiteľné a úlohou demokracie je tieto práva nielen chrániť, ale ich aj rozširovať na ekonomické a sociálne oblasti. Demokratický princíp nemôže poprieť sám seba ani vo vzťahoch medzi ľuďmi, ani vo vzťahoch medzi národmi. Malé národy majú nepochybne právo žiť.“ in: HODŽA Milan; *Federácia v strednej Európe a iné študie*, s. 215.

³⁰⁹ „Každý národ, veľký či malý, musí prežiť a prežije len vtedy, keď prispeje primeranou časťou k spoločným morálnym a materiálnym hodnotám ľudstva. Bezpochyby existujú tvorivé národné energie, geografické podmienky či dokonca suroviny, ktoré ovplyvňujú medzinárodnú dôležitosť národov a ich krajín. Nespôsobilé národy neprežili obdobie takzvaného „národného obrodenia“ a história sa ich zbavila. Schopní a zdatní prežili a nijaká moc nemá dosť sily na ich umlčanie, pokiaľ nepristúpi k fyzickému vyhladeniu, čo je ľahšie povedať ako vykonať. Požiadavka zachovania národa, veľkého či malého, nesie so sebou znepokojujúci problém, ktorý niektorí oslavujú s rovnakou vytrvalosťou, s akou ho iní preklínajú. Mám na mysli nacionalizmus.“ in: HODŽA Milan; *Federácia v strednej Európe a iné študie*, s. 215.

³¹⁰ Tamtéž, s. 215-216.

³¹¹ Tamtéž, s. 216.

téměř nikdo pochopení.³¹² Hodža se domníval, „že ak tieto štáty budú konať ako niekoľko samostatných a relatívne veľmi slabých ekonomických jednotiek, zostanú závislé od mocnejších susedov.“³¹³ To by podle Hodži znamenalo vážný problém při obchodování se Západem, ztrátu odbytiště a následnou závislost na Německu.³¹⁴

Hodžův plán federalizace byl natolik propracovaný, že se sám pokusil o jakýsi *náčrt ústavy*. V tomto návrhu hovoří o *evropském commonwealthu*, který by fungoval po britském vzoru. Podle Hodžova plánu měla středoevropská federace vycházet ze společného zájmu, který měl být stvrzen federalizační smlouvou.

V čele federace by stanul prezident, kterého by zvolila konfederace ministerských předsedů vždy na jeden rok. Prezidentovi by příslušelo jmenování federálního kancléře, členů vlády atd. Vláda federace se měla sestávat z osmi ministerstev.³¹⁵

Moc zákonodárnou měl mít v rukou Federální kongres. „*Poslanecké obdobie v Kongrese trvá rovnako dlho ako poslanecké obdobie národných parlamentov, ktoré sú však oprávnené nahrádzať kongresmanov podľa svojej úvahy.*“³¹⁶ Do tohoto federálního kongresu neměly být přímé volby, ale federální státy do nich měly vysílat své zástupce. Podle Hodžova mínění to nebylo možné zejména díky roztržitosti volebního spektra a rozmanitosti volebních systému ve střední Evropě.³¹⁷

Za zajímavou zmínku stojí zejména otázka vystoupení z federace, které nebylo dovoleno, „*iba ak by sa náležite zmenila ústava.*“³¹⁸ Naopak občanství by měl občan platné ve všech státech federace.³¹⁹

Hodža si také kladl otázku federálního jazyka. Ten by se museli naučit do tří let všichni státní zaměstnanci,³²⁰ stejně tak se jej měli učit občané federace. Hodža se ale nikde ve svém

³¹² „*Vzájomné ekonomické prepojenie celého európskeho kontinentu by malo byť samozrejmosťou, práve to však zainteresovaní veľmi často nechápu. Pre Stredoeurópana je zadosťučinením, že západoeurópski myslitelia sa dovolávajú vzájomného prepojenia západoeurópskej a stredoeurópskej ekonomiky.*“ in: HODŽA Milan; Federácia v strednej Európe a iné štúdie, s. 227.

³¹³ Tamtéž, s. 229.

³¹⁴ „*Keď zostanú osamotené a do budúcnosti sa budú spoliehať na bilaterálne zmluvy s novým Nemeckom, okamžite ich to postaví do nevýhodnej situácie a možno budú donútené robiť tomuto susedovi ústupky. Odhlídnuť od možnosti zahambujúcich dôsledkov by to znamenalo i odklon od obchodovania z inými časťami sveta vrátane Veľkej Británie.*“ in: HODŽA Milan; Federácia v strednej Európe a iné štúdie, s. 229.

³¹⁵ Měly vzniknout tyto federální resorty: zahraničních věcí, obrany, pošt a spojů, vzdušné dopravy, vodní dopravy, spravedlnosti, kooperace, bez portfey, přičemž poslední měl vzniknout i na národních úrovních.

³¹⁶ HODŽA Milan; Federácia v strednej Európe a iné štúdie, s. 235.

³¹⁷ „*Ťažko by sme našli iné relatívne také malé územie s toľkou rozamnitosťou volebných a hlasovacích systémov ako to, na ktorom sa rozprestiera osem predvojnových štátov strednej Európy.*“ in: HODŽA Milan; Federácia v strednej Európe a iné štúdie, s. 236-237.

³¹⁸ Tamtéž, s. 235.

³¹⁹ Tamtéž, s. 235.

³²⁰ „*Federální zamestnanci s určené kategórie zamestnancov sú od tretieho roka existencie federácie povinní ovládať oficiálny jazyk federácie.*“ in: HODŽA Milan; Federácia v strednej Európe a iné štúdie, s. 236.

návrhu nezmiňuje, o jaký jazyk by se mělo jednat. Omezuje se pouze na pojem *oficiálny jazyk federácie*. Mělo jít ale o jazyk, který by občané považovali nikoli za přítěž, ale za výhodu.

Sečteno a podtrženo, Hodža měl plán federalizace střední Evropy promyšlený téměř k dokonalosti. Největším problémem byl fakt, že předešel svoji dobu. V předvečer války nebyly národy ani státy připraveny k tak razantnímu kroku, jako byla federace několika států. Při pohledu na obsazení nejvyšších vládních postů v daných státech bylo jen velmi těžké si představit vznik střeoevropské federace, kde by například Mikloš Horthy neměl hlavní slovo.

10. ZAHRANIČNÍ POLITIKA ČESKOSLOVENSKA V RÁMCI MALÉ DOHODY

10.1. Důvody vzniku Malé dohody

Malá dohoda – uskupení států střední Evropy vznikla především pro spolupráci tzv. nástupnických států ve střední Evropě. Československo, které se, díky svým zahraničním legiím zejména na Západě, zařadilo mezi její vůdčí demokratické země a hrálo společně s Jugoslávií hlavní roli. Československo jako země průmyslově nejrozvinutější se výrazně podílela na vyzbrojení Jugoslávie a Rumunska.

Po Velké válce bylo zapotřebí, aby se tzv. nástupnické státy vzniklé rozpadem tak velkého soustátí, kterým Rakousko-Uhersko bylo, sdružily do společného jediného celku. Primárním důvodem tohoto seskupení byla spolupráce jednak mezinárodně-politická, kdy bylo zapotřebí zabránit opětovnému vzniku podunajské monarchie a návratu císaře na maďarský trůn, kterého se formálně nikdy nevzdal.³²¹ „*Jednota malodohodových států přispěla k likvidaci Karlova dobrodružství. Praha pokládala Karlův pokus za příznivé východisko k dokončení výstavby spojeneckých vztahů s Jugoslávií a Rumunskem. Pokoušela se o to od počátku roku 1921. Přesvědčovala jugoslávskou vládu o potřebě doplnit politickou konvencí konvencí vojenskou. Jugoslávská vláda odpověděla, že v případě nebezpečí pokládá připravovanou vojenskou konvencí za závaznou, přestože formálně ještě podepsána nebyla.*“³²²

Akce císaře Karla v Maďarsku považovaly malodohodové státy za velmi zásadní problém. Malá dohoda obviňovala Horthyho z podněcování těchto akcí, za jejich organizaci a zejména ze snahy navrátit do střední Evropy vládu Habsburků. Na stranu Karla, jakožto nositele tradice kdysi slavné Svaté říše římské a potomka římských císařů, se postavil i Vatikán. Z pohledu zemí Malé dohody byly ale Karlovy akce zcela v rozporu s mezinárodními smlouvami a požadovaly, aby Maďarsko dodržovalo Trianonskou smlouvu. „*Malodohodové státy se obrátily na konferenci velvyslanců v Paříži a požádaly je, aby byla co nejenergičtěji řešena otázka nároků habsburské dynastie a dodržování mírových smluv. Požadavky malodohodových států změly takto:*

³²¹ „*Jakmile přišly koncem března 1921 zprávy o jeho vstupu na území Maďarska, navrholo Ministerstvo zahraničních věcí ČSR bělehradské vládě společný postup, přičemž počítalo s kombinací politického a vojenského nátlaku. Beneš pokládal za nutné nejen zabránit excísaři v získání trůnu, ale navíc dosáhnout i toho, aby byly zrušeny nároky habsburské dynastie na maďarský trůn a aby bylo zajištěno, že Maďarsko bude dodržovat podmínky trianonské smlouvy. Českoslovenští a jugoslávští zástupci v Budapešti provedli společnou emarši maďarské vládě a zároveň se obrátili na konferenci velvyslanců v Paříži, aby schválila jejich stanoviska a postup. Rumunsko se k nim přidalo.*“ in: SLÁDEK Zdeněk; Malá dohoda 1919-1938, Karolinum, Praha, 2000, s. 23.

³²² SLÁDEK Zdeněk; Malá dohoda 1919-1938, Karolinum, Praha, 2000, s. 23.

- 1) zmaření Karlova pokusu a jeho vydání dohodovým státům,
- 2) definitivní zrušení nároků habsburské dynastie na maďarský trůn,
- 3) důsledné uplatnění podmínek trianonské smlouvy, tj. odzbrojení kontrolované za účasti malodohodových států a dále pak řešení burgenlandské otázky v souladu s mírovou smlouvou, což implikovalo zrušení benátského protokolu,³²³
- 4) vyplacení náhrady malodohodovým zemím za náklady mobilizace vojsk.³²⁴

Vše vypadalo jednoduše, zdálo se, že země postupují podle společné koncepce, ovšem problémy nebyly nikdy navenek ventilovány. Ve skutečnosti se uvnitř Malé dohody rozhořel spor, v němž se Rumuni ohradili „*proti důraznému postupu a dokonce obvinili Bělehrad, že má v úmyslu obsadit Maďarsko nebo aspoň část jeho území.*“³²⁵ Edvard Beneš předpokládal, že Malé dohodě pomůže Velká Británie, ale ve svém úsudku se tentokrát mýlil. Velká Británie vyhodnotila tyto požadavky za naprosto přemrštěné a naopak doporučila konferenci benátský protokol uznat a státy Malé dohody velmi důrazně varovala před jakýmkoli vojenskými akcemi vůči Maďarsku.

Neúspěch v Británii Beneše neodradil od dalšího jednání. Obrátil se na Briarda o pomoc při prosazení malodohodových nároků. Ani ve Francii však neuspěl. Byli to zejména Britové, kteří „*nehodlali připustit oslabení Horthyho režimu. Podporovali je v tom i Italové, kteří se obávali, že případný neúspěch Malé dohody oslabí aspirace Itálie ve střední a jihovýchodní Evropě.*“³²⁶

Horthy této situace pochopitelně mistrně využil a začal vůči Malé dohodě vést protiakci. Líčil Malou dohodu téměř jako osu zla, která se snaží utiskovat maďarský lid a „*že hodlá ignorovat stanovisko západních mocností, ačkoli maďarská vláda loajálně plní jejich pokyny. Za nejagresivnější stát označili ČSR, která údajně zamýšlí svrhnout Horthyho vládu a nastolit v Maďarsku vládu maďarské emigrace žijící na území ČSR.*“³²⁷ Beneš okamžitě tyto nesmysly dementoval.

I přes nevoli Velké Británie se nakonec podařilo Malé dohodě po dlouhých dohadách s Maďarskem dosáhnout toho, že Karel Habsburský byl zbaven všech práv na maďarský trůn.

Druhým bodem byla snaha států Malé dohody zabránit snahám Maďarska o revizi Trianonské smlouvy. Tato smlouva ze 4. června 1920 přesně určovala hranice Maďarska,

³²³ Benátský protokol.

³²⁴ SLÁDEK Zdeněk; Malá dohoda 1919-1938, Karolinum, Praha, 2000, s. 25.

³²⁵ Tamtéž, s. 25.

³²⁶ Tamtéž, s. 25.

³²⁷ Tamtéž, s. 26.

kteřé platí až na dílčí³²⁸ změny po roce 1945 dodnes. Pro Československo to znamenalo celkem 63 004 km², tj. Horní Uhry (Slovensko) a Podkarpatskou Rus. Rumunsko získalo oblast Sedmihradská a Banátu, čímž rozšířilo své území o 102 181 km². Jugoslávie podle Trianonské smlouvy dostala oblast Slavonie, Vojvodiny a Chorvatska, což znamenalo územní zisk ve výši 63 497 km². S prázdnou neodešlo ani Rakousko, které získalo pro sebe územní oblast Hradská,³²⁹ což představovalo rozlohu 4 026 km². S tím byl spojen i nárůst obyvatel v daných zemích³³⁰ a vznikla i nedorozumění související s národnostními otázkami, které se v budoucnu ukázaly jako zásadní problém.

Pro Maďarsko byla smlouva velmi potupná. Především díky rozdělení území skončil velký tisíciletý uherský stát a vzniklo malé Maďarsko, které se mu nemohlo rovnat. Odtržení zejména Horních Uher a připojení jejich území k Československu bylo pro Maďary nepřijatelné. Dodnes je tato smlouva vnímána jako ukrutná křivda a nesmírné ponižení. Je otázkou, jak Trianonská smlouva ovlivnila budoucnost Maďarska a jeho nasměrování v třicátých letech, zejména Horthyho proněmecké choutky a směrování státu k fašismu, ale jednoznačně se stala základem pro dnešní maďarské myšlení. Jak poznamenal Zsolt Várkonyi: „*Vše špatné, co tu dnes máme, má počátek v dohodě z Trianonu.*“³³¹

Právní základ celé Malé dohody tvořily smlouvy sepsané prezidentem Masarykem, jugoslávským králem Alexandrem I. a rumunským králem Carolem II. Tyto dohody měly být podepsány podle některých zdrojů u tzv. Dohodového dubu v Lánech. Mimo základních smluv z let 1920 a 1921 vznikl i bezpočet menších smluv o vzájemné spolupráci.

Malá dohoda byla nejen uskupením politickým, ale i hospodářským. V tomto směru bylo Československo leadrem. Jednalo se o zemi průmyslově-agrární, zatímco na Balkáně a zejména potom v Rumunsku průmysl skomíral. Tento zásadní rozdíl byl dán zejména tím, že Československo vzniklo z rakouských Zemí Koruny české, tudíž z oblasti, kde podunajská monarchie soustředila celé tři čtvrtiny své průmyslové výroby. To vše zůstalo na území mladé republiky, zatímco obě zbylé země se staly spíše zemědělskými oblastmi. Za obilnicí platilo Rumunsko.

³²⁸ Po roce 1945 definitivně připadla Podkarpatská Rus SSSR.

³²⁹ německy Burgerland, maďarsky Órvidék, chorvatsky Gradišće.

³³⁰ Viz příloha mapa Trianonské mírové smlouvy.

³³¹ <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/archiv/1337969-trianonska-smlouva-zustava-pro-madary-traumatem-i-po-90-letech>

10.2. Role Československa v Malé dohodě a Organizační pakt

„Trvalým předpokladem úzké politické spolupráce malodohodových států byla těsná kooperace hospodářská. Organizační pakt ji chtěl usnadnit vytvořením Hospodářské rady. Formální rozhodnutí – jakkoli bylo pokrokem – však ještě neodstraňovalo známé překážky ekonomické součinnosti malodohodových partnerů.“³³²

Beneš nebyl prvním, kdo navrhoval určité užší spojení ve střední Evropě proti Německu. V březnu 1932 přišel francouzský premiér André Tardieu³³³ s návrhem memoranda užší hospodářské spolupráce. Touto dobou už střední Evropa byla zmítána hospodářskou krizí vyvolaná pádem Wallstreetu ve čtvrtek³³⁴ 24. října 1929.

Tardieuův plán počítal s užší spoluprací pěti zemí. Mimo států Malé dohody zahrnoval i Rakousko a Maďarsko.³³⁵ Cílem bylo hlavně pomoci skomírajícímu hospodářství Rakouska, které bylo po rozpadu mocnářství téměř naprosto závislé na dovozu a také omezit sílící vliv Německa na Rakousko. „Britská politika byla zpočátku plánu nakloněna, ale nakonec britská vláda doporučila, aby rozhodly nikoli státy střední a jihovýchodní Evropy, ale velmoci. S tím se ztotožnila i italská vláda.“³³⁶ Beneš se správně domníval, že tento plán má za účel zajistit lepší postavení Československa v boji proti rozpínavosti Německa. Problémy dělaly další státy Malé dohody. Díky tomu, že britská a italská strana návrh kategoricky odmítly a také díky nejednotnosti názoru Malé dohody, nakonec Beneš tento z jeho pohledu dobrý plán odmítl. S pádem Tardieova plánu ztratilo Československo možnost mít výsadní postavení. Beneš si to dobře uvědomoval, a proto se sám pokusil o vytvoření dohody, kterou by se zabránilo „záchvatům velmocenských choutek, neboť velké státy budou v pokušení nás občas komandovat jako kolonie.“³³⁷

Cílem Benešova návrhu bylo především vytvoření vyššího mezinárodního celku, kde by každý stát nemohl bez uvážení uzavřít s jiným státem dohodu, aniž by se před tím neporadil s celou Malou dohodou. V praxi by to znamenalo, že Československo by nemohlo uzavřít

³³² KVAČEK Robert; Nad Evropou zataženo, Svoboda, Praha, 1966, s. 47.

³³³ **André Tardieu** (1876-1945) byl francouzský republikánský politik. V letech 1929-1932 sestavil tři pravicové kabinety, které ale neměly dlouhého trvání. Do politiky vstoupil na Pařížské mírové konferenci, kde byl poradce premiéra Cemencaua. V květnu 1932 zastával funkci zastupujícího prezidenta v období mezi atentátem na prezidenta Doumera a zvolením Alberta Lebruna. Za II. světové války se stáhl z veřejného života a krátce po jejím konci zemřel.

³³⁴ V Evropě se často mylně uvádí termín *Black Friday*, jelikož informace o pádu Newyorské burzy se Evropa dozvěděla až z novin vydaných 25. října. Pro Evropu samotnou bylo především rozhodující až úterý (*Black Tuesday*) 29. října, den největšího propadu Wallstreetu.

³³⁵ Tardier nepočítal s Polskem proto, že v „*polské politice totiž tedy vrcholila nedůvěra vůči Francii, která se i v důsledku své vnitřní rozhádanosti dostávala do izolace a ztrácela i vyklízela pozice.*“ in: SLÁDEK Zdeněk; Malá dohoda 1919-1938, Karolinum, Praha, 2000, s. 121.

³³⁶ Tamtéž, s. 119.

³³⁷ Tamtéž, s. 120.

smlouvu o spolupráci s SSSR, aniž by tuto smlouvu neratifikovali i Jugoslávci a Rumuni. Československo se tím „vzdávalo svého původního stanoviska volnosti rukou ve vztahu k SSSR.“³³⁸

Druhou myšlenkou Benešova paktu bylo zamezení anšlusu Rakouska. Rakousko se v letech 1918-1938 nestalo politicky stabilní zemí, zejména pak po zavraždění kancléře Dolfuše bylo naprosto jasné, že země jednou stejně skončí v područí Německa. Beneš si uvědomoval vážnost této hrozby, stejně tak dobře chápal narážky Hodžy, že je potřeba střední Evropu federalizovat. Ač Hodžovu myšlenku federalizace chápal a uznával, nedomníval se, že by přinesla trvalé řešení. Beneš měl jasnou představu a té se držel. Nikoli ale slepě.

Benešovým cílem bylo dospět k politické dohodě o spolupráci s Polskem. Beneš se pokusil o spolupráci s novým ministrem zahraničí Beckem, ale ten na jeho návrhy nerefletoval. Polsko považovalo za nejistou jakoukoli spolupráci s Francií, která byla začátkem třicátých let vnitřně politicky nestabilní, a tudíž nemohla garantovat dodržení dohodnutých společných paktů. Ministr Beck spíš než s Francií viděl příznivěji spolupráci s Německem.

Organizační pakt neměl být a také nebyl odpovědí na sílící vliv Hitlera v Německu, ale výsledkem společné spolupráce Malé dohody, jelikož jeho základy byly položeny už koncem dvacátých let, kdy zatím síla NSDAP nebyla taková, jakou nabyla ve volebním roce 1932. V době nástupu Hitlera k moci byla německá politická scéna v tak katastrofálním stavu, že stejně panoval ten názor, že vláda Adolfa Hitlera bude jen dočasná a nemá naději na dlouhé trvání. Ve výsledku se Organizační pakt ukázal jako dobré řešení, ale domněnky o Hitlerově brzkém pádu se ukázaly mylnými. Hitler sám si svoji moc upevnil tzv. *Zákonem o východisku nouze občanů a národa (Gesetz zur Behebung der Not von Volk und Reich)*, zkráceně „zmocňovacího zákona“ (*Ermächtigungsgesetz*)³³⁹ z 24. března 1933 a dalšími zákony, zejména pak *Zákonem o začlenění zemí do Říše* a *Zákonem o rekonstrukci profesionální a civilní správy* z dubna 1933.

Schválení Organizačního paktu vyvolalo v politických kruzích značný rozruch. Francie ve své nejednotnosti nevěděla, jak na tuto skutečnost reagovat. Britská diplomacie ho zase vnímala jako snahu Malé dohody vymanit se z vlivu Francie. „Nejvíce z evropských velmocí byla dotčena Itálie. Obávala se nepříznivých politických ale i hospodářských důsledků.“³⁴⁰

³³⁸ Tamtéž, s. 121.

³³⁹ Po požáru Reichstagu Hitler využil situace k upevnění moci. Zákonem Hitler přenesl veškerou zákonodárnou pravomoc na svůj kabinet, omezil funkci Reichstagu na minimum a de iure jím odstavil i prezidenta Hindenburga.

³⁴⁰ SLÁDEK Zdeněk; Malá dohoda 1919-1938, Karolinum, Praha, 2000, s. 122.

Schválení organizačního paktu znamenalo reorganizaci řízení Malé dohody. Především vznikla Stálá rada Malé dohody složená z ministrů zahraničních věcí a dalších delegátů, která byla hlavním a vrcholným představitelem Malé dohody. Druhým orgánem byla tzv. Hospodářská rada, jejímž hlavním úkolem bylo řídit ekonomické záležitosti Malé dohody. Díky této reorganizaci získala Malá dohoda nový řád, ač se o jednotnosti názorů států Malé dohody nadále nedalo hovořit.

10.3. Zánik Malé dohody

V průběhu třicátých let v souvislosti se stoupajícím vlivem NSDAP v Německu a poté po následném nástupu Hitlera se hovořilo o postupném rozšíření Malé dohody o Polsko,³⁴¹ Rakousko,³⁴² Bulharsko a Maďarsko. Ve výsledku už zůstalo pouze u tzv. Tardierova plánu³⁴³ a Malá dohoda nebyla nikdy rozšířena. Stejně tak Malá dohoda vznikla i proti nastupujícímu komunismu v Rusku.

Třetím důvodem vzniku Malé dohody, který se zejména koncem třicátých let stal hlavním bodem spolupráce všech zemí Malé dohody, byla sílící otázka *co s Německem*. Po válce bylo značně oslabeno a stále více se dostávalo do hlubší hospodářské krize, která naplno propukla kolem roku 1930. V té době už ale bylo zcela evidentní, kdo získává v politice převahu nad ostatními stranami. Rok 1932 a následně leden 1933 jasně ukázaly, že se z Německa stává nedemokratická země. Ačkoli se říšský prezident Hindenburg snažil zamezit nástupu Adolfa Hitlera k moci, nakonec, jelikož skutečně už neviděl jiné východisko,³⁴⁴ od své snahy ustoupil

³⁴¹ Plán na připojení Polska k Malé dohodě vznikl velmi brzy po podpisu smluv mezi všemi třemi zeměmi, ale Polsko se nikdy součástí Malé dohody právoplatně nestalo. Vznikla pouze rumunsko-polská spojenecká smlouva, ale další pakty nebyly ratifikovány.

³⁴² Samotné připojení Rakouska k Malé dohodě viděl jako nereálné zejména Edvard Beneš. Většina obyvatel a politiků Rakouska se stále přikláněla k Velkoněmecké koncepci, tedy k anšlusu, někteří více radikální, zejména stoupenci Vlastenecké fronty (Vaterländische Front) se domnívali, a nijak se ani netajili tím, že by bylo rozumné připojit i další německy mluvící oblasti (Jižní Tyrolsko, Kraňsko, Sudety, potažmo i Lichtenštejnsko nebo německy hovořící kantony ve Švýcarsku) k Německu. Ovšem to už byly opravdu extrémní nápady, které bylo značně těžké zrealizovat. Myšlenka vytvoření Velkoněmecka společně s Rakouskem ale zůstávala živá dvacet let. „*Pro Rakušany bylo sblížení s ČSR jednou z alternativ, jak uvolnit sevření, v němž se Rakousko nacházelo. Avšak vnitřní situace Rakouska (zvláště krvavé potlačení demonstrací vídeňského dělnictva v červenci 1927) nebyla takovému sblížení příznivá. Po návštěvě kancléře Ignaze Seipela v Praze v únoru 1928 se však mohlo zdát, že se vzájemné vztahy mohly zlepšit. Seipel se tehdy zajímal o projekt Benešova regionálního paktu.*“ in: SLÁDEK Zdeněk; Malá dohoda 1919-1938, Karolinum, Praha, 2000, s. 74. Ten, kdo se koncem dvacátých let domníval, že se vztahy s Rakouskem dají do pořádku, byl na obrovském omylu. Naopak, když došlo v Bukurešti v červnu 1928 na jednání Malé dohody o společném hospodaření, kam byl Seipel pozván, sám kancléř prohlásil, „*že Rakousko na to nepřistoupí, pokud Německo nebude mít v tomto projektu stejná práva;*“ in: SLÁDEK Zdeněk; Malá dohoda 1919-1938, Karolinum, Praha, 2000, s. 74. Své zřejmě emotivní expozé zakončil větou „*Nichts, ohne Deutschland*“ in: SLÁDEK Zdeněk; Malá dohoda 1919-1938, Karolinum, Praha, 2000, s. 74. Tím společná snaha o rozšíření Malé dohody o Rakousko definitivně skončila.

³⁴³ Viz kapitola 10.2.

³⁴⁴ Výsledky dvou voleb v roce 1932 jasně hovořily o tom, kdo je jejich vítězem. Hindenburg si toho byl vědom, stejně tak dobře věděl, že jmenováním Hitlera kancléřem likviduje demokracii v Německu a tím i Německo celé.

a Hitlera jmenoval kancléřem. To samozřejmě vyvolalo velké nadšení v německých oblastech zejména v Československu.

Československá vláda i vlády ostatních států se přirozeně obávaly nejhoršího. Situace se ještě více radikalizovala po přijetí tzv. *Norimberských zákonů* v září 1935, kdy se podle *zákona o říšském občanství [Reichsbürgergesetz]*³⁴⁵ začaly rozlišovat pojmy *státní příslušnost* a *národnost*. S tím najednou vyvstal ve všech třech zemích problém a otázka národnosti se stala koncem roku 1935 a hlavně pak ve zlomovém roce 1936 bodem číslo jedna. Sama Malá dohoda měla být protiváhou vůči sílící nacifikaci Německa, ale nikdy se jí nestala. Vše zkrachovalo právě rokem 1933, tzv. *Machtübernahme* 30. ledna 1933, kdy Hitler převzal de iure moc kancléře a nasměroval Německo k válce.

Situaci v řešení protiněmecké politiky také značně zkomplikoval atentát na jugoslávského krále Alexandra I. v říjnu 1934 v Marseille. Novým králem se stal jeho tehdy pouze jedenáctiletý syn Petar, a proto za něj vládl jako princ-regent Alexandrův bratr Pavel. Pavel se nijak netajil svojí sympatií k Hitlerovi, což následně dokázal i podpisem spolupráce s Paktem tří v roce 1941.³⁴⁶ Kromě značného Pavlova oslnění nacionalismem začínal se v Jugoslávii rýsovat další vážný problém, kterou byla radikalizace Chorvatů, zvláště pak jejich zvyšující se sympatie k ultranacionální Ustaši a jejího *poglavnika* Ante Paveliće, který požadoval vytvoření samostatného Chorvatska.³⁴⁷

Věděl, že třetí volby by zemi zruinovaly, navíc bylo jasné, že NSDAP by svoji pozici mohla upevnit i víc než polovičním ziskem všech hlasů a tím se stát naprostým hegemonem německé politiky. Navíc vlády sestavené po obou volbách Brüningem, von Papenem a Schleicherem neměly dlouhého trvání, a proto sám prezident vyhodnotil celou situaci tak, že Hitlera jmenoval kancléřem.

³⁴⁵ *Zákon „především odlišil státní příslušnost a říšské občanství. Přitom politická a jiná práva se výslovně spojovala pouze s říšským občanstvím. Říšskými občany se měli stát pouze občané německé krve, kteří o to požádají a kteří prokážou ochotu a způsobilost sloužit Říši. Jen jim příslušela plná občanská práva. Toto ustanovení nebylo ve skutečnosti nikdy naplněno, s výjimkou Židů byli až do konce 2. světové války považováni za říšské občany všichni Němci. Židé tak přestali být německými občany. Zákon o říšském občanství byl do roku 1943 postupně doplněn o celkem třináct prováděcích nařízení systematicky zbavujících Židy veškerých občanských práv.“* in: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/norimberske-zakony-z-roku-1935/>.

Zákon o říšském občanství [Reichsbürgergesetz (RGBl. 1935 I S. 1146)]

§ 1

- (1) Státním příslušníkem je ten, kdo náleží do ochranného svazku Německé říše a je jí za to zvláště zavázán.*
- (2) Státní příslušnost se získá podle ustanovení zákona o říšské a státní příslušnosti.*

§ 2

- (1) Říšským občanem jest pouze státní příslušník německé nebo příbuzné krve, který dokazuje svým chováním, že je ochoten a schopen věrně sloužit německému národu a říši.*
- (2) Říšského občanství se nabyvá propůjčením listiny o říšském občanství.*
- (3) Říšský občan je jediným nositelem v zákonem stanovených plných politických práv.“*

in: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/norimberske-zakony-z-roku-1935/>

³⁴⁶ Osa Berlín-Řím-Tokyo (ROma-BERlin-TOkyo = ROBERTO).

³⁴⁷ **Ustaša – Hrvatska revolucionarna organizacija** (UHRO) byla jugoslávská (prochorvatsky orientovaná) ultranacionalistická (fašistická) strana založená roku 1929 Ante Pavelićem v Turíně. Po vynuceném konci Jugoslávie v dubnu 1941 (princ Pavel abdikoval 27. března 1941) vytvořila Nezávislý stát Chorvatsko

Stejně tak nedobře se vyvíjela budoucnost Rumunska. Už od samého počátku spolupráce bylo Rumunsko zemí, které nemělo stabilní politický systém. Bylo sice monarchií ústavní, kde vládl rod Hohenzollern-Simaringen, ale politická scéna uvnitř státu byla nestabilní. Po smrti krále Ferdinanda I. roku 1927 nastoupil na trůn jeho šestiletý vnuk Mihai, místo kterého vládla do roku 1930 regentská rada. Jeho otec, princ Carol, se sám z nástupnictví vyloučil jednak svým prvním anulovaným morganatickým sňatkem s Jolanou Lambrino, za druhé rozvodem s princeznou Helenou Řeckou a Dánskou a za třetí svým románkem s bukurešťskou „herečkou“ Elenou „Magdou“ Lupescu. Po smrti otce odešel do exilu, ale v roce 1930 se do Rumunska vrátil a na radě si vynutil nástupnictví na trůn a vládl jako Carol II.

Jak už jsem napsal, Rumunsko bylo zemí politicky velmi nestabilní. Životnost vlády v Rumunsku nebyla v průměru delší než rok. V polovině dvacátých let, přibližně kolem let 1925 a 1926 se Rumunská národní strana (*Partidul Național Român*,³⁴⁸ PNR) transformovala v Rolnickou národní stranu (*Partidul Național Țărănesc*, PNT) a stala se vůdčí stranou v parlamentu. V čele agrárních vlád vynikli zejména Iuliu Maniu³⁴⁹ a Alexandru Vaida-Veovod.³⁵⁰ V roce 1933 se v Rumunsku vrátila k moci Národně liberální strana (*Partidul Național Liberal*, PNL). Nejvýrazněji do dějin Malé dohody zasáhl Gheoghe Tătărescu.³⁵¹

Agrární a liberální strana, které ve většině vlády v letech 1927-1937 tvořily společnou koalici, nasměrovaly Rumunsko západním směrem. Situace se postupně měnila, až vyústila

(*Nezavisna Država Hrvatska*), tedy loutkovou monarchii závislou na Itálii a Třetí říši, v čele s králem Tomislavem II. (Aimone, vévoda z Aosty), který ale do Chorvatska nikdy nepříjel.

³⁴⁸ Někdy též zmiňována jako *Partidul Național Român din Transilvania și Banat*.

³⁴⁹ **Iuliu Maniu** (1873-1953) byl rumunský ministerský předseda. V letech 1928-1933 složil tři pravicové kabinet. Před Velkou válkou působil v poradním sboru arcivévody Franze Ferdinanda, kde spolupracoval na vzniku tzv. Velkorakouska. V průběhu dvacátých let se začal angažovat v rumunské politice, zasloužil se o vznik Rumunského království a nástup Hohenzollernů na rumunský trůn. Také se podílel na pozemkové reformě. V roce 1923 stál u zrodu rumunské ústavy. Po vypuknutí II. světové války se postavil jednoznačně proti nástupu Antonesca, ve výsledku byl jedním z hlavních politiků, který přispěl k jeho pádu. Po převzetí moci komunisty byl Maniu zatčen a uvězněn v Sighetu, kde také zemřel.

³⁵⁰ **Alexandru Vaida-Veovod** (1872-1950) byl čelným představitelem rumunské meziválečné politiky. V této době sestavil tři kabinet. Před Velkou válkou se angažoval v transylvánské politice a přičinil se o vznik Rumunského království. Společně s Iuliem Maniu byl členem poradního sboru arcivévody pro věc Velkého Rakouska. V době vypuknutí války se stal předsedou Rumunské fronty (*Frontul Românesc*, FR), která se vymezovala silně fašisticky a nacionalisticky. Po válce byl zatčen a držen v domácím vězení.

³⁵¹ **Gheoghe „Guță“ I. Tătărescu** (1886-1957) byl rumunský politik, představitel liberálního proudu. Nepatřil ke generaci budovatelů Velkého Rakouska jako Vaida a Maniu, do politiky začal zasahovat až kolem roku 1924. Předsedou vlády se stal v lednu 1934 a funkci zastával až do prosince 1940. V roce 1938 přestoupil od liberalismu ke korporatismu a stal se zakládajícím členem FRN. V průběhu II. světové války otevřeně sympatizoval s režimem Iona Antonesca. Po válce byl souzen, ale zůstal nepotrestán.

v ústavní krizi, dospěla ke jmenování úřednické vlády patriarchy Mirona Cristei³⁵² a následně ve volby, které vyhráli nacionalisté (*Frontul Renașterii Naționale*, FRN).

Postupné sílící vlně nacionalizace Evropy se nedalo už nijak zabránit. Snaha zemí Malé dohody o zamezení nástupu nedemokratické vlády nejen v Německu vzala za své paradoxně tím, že se Malá dohoda sama začala fašizovat a moc postupně přebíraly vlády, které se netajily příklonem k nacismu a jejich země se staly satelity Německa. Důvodem rozpadu Malé dohody byl mohutný nárůst nedemokratických stran na jejím území a neschopnost vlád, hlavně na území Rumunska a Jugoslávie, tomuto nárůstu čelit.

Samotný konec paktu začal prakticky už s nástupem prince-regenta Pavla v Bělehradě po zmíněném atentátu na jeho bratra Alexandra. Za začátek úplného konce lze pokládat jaro 1937, kdy právě Jugoslávie podepsala dvě dohody s fašistickými státy. První smlouvu podepsala Jugoslávie 24. ledna 1937 s Bulharskem a je známá jako smlouva o věčném přátelství. Druhá smlouva (o neutralitě) byla podepsána 25. března 1937 s Itálií. Tím byl celý pakt rozbořen a dále už spolupráce nebyla možná.

„Dne 12. března 1938 obsadila německá vojska Rakousko. Francie kapitulovala a tím ztratila Malá dohoda své postavení. Varšava vzala anšlus na vědomí. Beck se domníval, že se tím vytvářejí podmínky pro realizaci jeho plánu „mezimoří“ a pro realizaci polsko-maďarské hranice. Maďarsko si dělalo laskominy na československé území. Jugoslávie byla poněkud znepokojena sousedstvím Německa a Stojadinović si sliboval, že sblížením s Itálií a lavírováním mezi Německem a Itálií se vyhne případným komplikacím. Také Rumunsko pokládalo anšlus za vnitřní věc Německa. Znepokojovala ho však pasivita Francie a bezvýhodné postavení ČSR. V Československu prisuzovali anšlus dohodě německo-rakouské a západním velmocem. Veřejnost byla uklidňována, že ČSR se nemusí ničeho obávat.“³⁵³

A to byla právě ta největší chyba. Malodohodový blok byl totiž v úplných troskách. „Stojadinović již ČSR odepsal. O svém spojenci mluvil jako o „umělém a nepřátelském Československu“.³⁵⁴ V květnu 1938 prohlašoval, že je naprosto bezpodmínečně nutné, aby Československo začalo konečně řešit útisk Sudetských Němců. Pokud se tak nestane,

³⁵² **Miron Cristea** (1868-1939) byl rumunský řeckokatolický duchovní a patriarcha. Společně s Vaidou a Maniu byl členem poradního sboru arcivévody Františka Ferdinanda pro záležitost Velkého Rakouska. Po rezignaci patriarchy Conona Arămescu-Doniciho (1837-1922) byl zvolen patriarchou, kterým zůstal až do své smrti. V roce 1927 byl jmenován regentem za nezletilého krále Mihaie I. Roku 1930 předal jen velmi neochotně moc do rukou jeho otce Carola. V únoru 1938 byl jmenován předsedou úřednického kabinetu, čímž se vyřešila vleklá ústavní krize. Ve funkci ho také zastihla v březnu 1939 smrt.

³⁵³ SLÁDEK Zdeněk; *Malá dohoda 1919-1938*, Karolinum, Praha, 2000, s. 200-201.

³⁵⁴ Tamtéž, s. 201.

poukázal na to, že „trpělivost německé vlády není nekonečná“.³⁵⁵ Naopak Rumunsko zachovávalo spíše zdrženlivý postoj. Rumunská vláda Československo považovala nadále za spojence vůči Maďarsku. Jeho případný pád by mohl znamenat, že Rumunsko přijde o Besarábii (dnešní Moldávie).

Poslední jednání stálé rady Malé dohody se uskutečnilo v Bledu 23. srpna 1938. Zde Malá dohoda podepsala pakt o neútočení a tím také „uznala maďarskou rovnoprávnost ve zbrojení. Maďarsko rovněž parafovalo s Jugoslávií a Rumunskem dohodu o menšinách. S ČSR měla být uzavřena podobná dohoda, ale až po vyřešení problému maďarské menšiny. Dohoda Maďarska s československými partnery měla vstoupit v platnost až po podpisu dohody mezi ČSR a Maďarskem.“³⁵⁶

O měsíc později bylo všechno zcela jinak. Mnichovská dohoda Československo rozbila a zničila. Jugoslávie sledovala dění v Mnichově se značným zájmem hlavně proto, aby nemusela platit spojenecké závazky Maďarsku. Rumunsko se obávalo celoevropské války, na kterou nemělo peníze a Maďarsko se těšilo na územní zisky. Malá dohoda tím definitivně zanikla.

³⁵⁵ Tamtéž, s. 201.

³⁵⁶ Tamtéž, s. 201-202.

11. ROK 1938

Tragický rok 1938 svojí truchlivostí překonal ten předešlý, kdy zemřel T. G. Masaryk. Toho roku dostal československý stát osudovou ránu do týla v podobě Mnichovského diktátu. Rok, který předznamenal konec euforie a začátek sedmi krušných let nacistické nadvlády.

Rok 1938 jasně naznačil, kdo je v Evropě pánem. Hitler sice proklamoval, že nemá jiných požadavků, než připojení Rakouska a vytvoření Velkoněmecka, které díky slabosti rakouského kancléře Kurta von Schuschnigga³⁵⁷ bylo nakonec k Německu anšlusem připojeno. Díky slabosti kancléře, nástupce Engelberta Dollfuß³⁵⁸, který byl zavražděn rakouskými stoupenci nacistů, se celkem jednoduše podařilo Rakousko připojit k Německu. Rozpínavost Německé říše tím však nekončila. Po anšlusu Rakouska se již tak radikální německá menšina v Sudetech odhodlala k ještě větší radikalizaci. Výsledkem bylo vyhlášení tzv. Karlovarského programu,³⁵⁹ kde Němci shrnuli osm základních požadavků,³⁶⁰ které Československu kladli ke splnění.

³⁵⁷ **Kurt von Schuschnigg** (1897-1977) pocházel z důstojnické, nižší šlechtické rodiny Šušniků. Rod žil po staletí v Korutanech, domovem mu bylo město Radsberg (*Radiše*) v okrese Ebental (*Žrelec*). Tato oblast je domovem menšiny *Koroški Slovenci* (Kärtner Slowenen), což překládáme do češtiny jako Korutanští Slovinci. Schuschnigg se narodil v Riva del Garda, kde jeho otec sloužil jako voják. Po Světové válce začal působit jako právník a roku 1927 byl ve třiceti letech zvolen poslancem. V roce 1932 byl jmenován ministrem spravedlnosti a roku 1934 po zavraždění Engelberta Dollfuß se stal rakouským kancléřem. V hloubi duše byl monarchistou, k čemuž ho vedla především rodová příslušnost a vojenská minulost. Jako kancléř se však projevil velmi slabým článkem moci. Jeho vláda se stále více přibližovala k Německu, což potvrdil jmenováním **Arthur Seyß-Inquarta** do funkce ministra. Tím definitivně zpečetil osud Rakouska. Postupně silily nacistické požadavky, které donutily Schuschnigga, který nebyl příliš zdatný v diplomacii, k odstoupení (11. března 1938). Den poté následoval anšlus Rakouska, vznik dvou Říšských žup (*Reichsgau Oberdonau* a *Reichsgau Niederdonau*) a faktický zánik Rakouské republiky, která se začala nazývat *Ostmark*. Tím byl vytvořen základ pro Velkoněmecko. Během války byl Schuschnigg internován v Sachsenhausenu, po válce přednášel právo v USA. Do Rakouska se vrátil v roce 1968.

³⁵⁸ **Engelbert Dollfuß** (1892-1934) zvaný *Milimetternich*, byl rakouským kancléřem v letech 1932-1934. Svoji kariéru začal krátce po konci Světové války na ministerstvu zemědělství. Postupně se stal prezidentem Dolnorakouské zemědělské komory, roku 1930 prezidentem rakouských státních drah. V roce 1931 záměřil do vlády na pozici ministra zemědělství, roku 1932 nahradil **Karla Buresche** v čele rakouské vlády. V této funkci nebyl příliš populární díky svým protiinflačním zásahům, stejně tak si opozici znepráčetil vydáním zákazu komunistické strany a Schutzbundů a později i NSDAP. V roce 1933 sloučil svoji Křesťanskosociální stranu s Heimwehrem, čímž vznikla **Vaterländische Front**. Díky tomuto spojení svůj osud pravděpodobně zpečetil a 25. července 1934 byl po krátké přestřelce zastřelen v budově kancléřství dalšími osmi rakouskými nacisty v čele s **Ottou Planettou** (1899-1934). Planetta byl o šest dní později s ostatními vrahy oběšen.

³⁵⁹ 24. dubna 1938.

³⁶⁰ **Karlovarský program** vycházel především z jednání Henlein-Hitler v Berlíně 28. března 1938. Hitler prohlašoval, že Němci musí dostat vždy tolik, aby nikdy nemohli být plně uspokojeni. Celý program obsahoval osm bodů, v nichž Němci požadovali po pražské vládě územní vyrovnání, resp. rozdělení Československa na české a německé celky podle národnosti obyvatelstva. „*Karlovarský program zásadním způsobem rozšiřoval požadavky SdP z dubna 1937. Usiloval o zřízení samosprávy ve všech oblastech veřejného života, tedy i v politické správě. Nespokojoval se se samosprávou jen ve věcech v užším slova smyslu národním, přál si i zákonnou ochranu německých jazykových ostrůvků a domáhal se svobodného vyznání německého nacionálně socialistického světového názoru. Vyhlásil nutnost úplné revize zahraniční politiky Československé republiky. [...] Karlovarským sjezdem se sudetoněmecká strana současně nepokrytě přihlásila k říšskoněmecké nacionálně socialistické straně.*“ in: OLIVOVÁ Věra; Zápas o Československo 1938, Společnost Edvarda Beneše, Praha, 1996, s. 13.

Vzhledem k silícím nátlakům německé menšiny na československou vládu panovala obava, že by mohlo dojít k samovolnému odtržení Sudet a jejich následnému připojení k Německu. Velké obavy neskrývala Chamberlainova vláda, která v září 1938 pověřila misi v Československu vládního vyslance Waltera Runcimana.³⁶¹ Jeho úkolem bylo zjistit stav situace Sudetských Němců v Československu.³⁶² Ani po čtyřtýdenním jednání strany nedošly ke konkrétním výsledkům. „*Prezident Beneš byl svými návrhy ochoten k ústupkům, hájil však stále a důsledně celistvost a suverenitu československého státu. Snažil se také získat čas, neboť v mezinárodním vývoji se začaly rýsovat nové momenty.*“³⁶³ Celá mise se stala kontraproduktivní, vzhledem k tomu, že Runciman nebyl objektivně informován.³⁶⁴ Ve výsledku nevyřešila nic, jen připravila cestu k rozdělení Československa v podobě podpisu Mnichovské dohody o pát týdnů později.

1. Nastolení úplné rovnoprávnosti sudetoněmecké národnostní skupiny s českým národem.
2. Uznání sudetoněmecké národnostní skupiny jako právní osoby za účelem zachování tohoto rovnoprávného postavení ve státě.
3. Stanovení a uznání sudetoněmeckého územního osídlení.
4. Vytvoření sudetoněmecké samosprávy na územích osídlených sudetskými Němci ve všech oblastech veřejného života, jež se týkají zájmů a záležitostí sudetoněmecké národnostní skupiny.
5. Ustavení zákonných ochranných opatření pro ty sudetské Němce, kteří žijí mimo území souvisle osídlená sudetskými Němci.
6. Odstranění křivd spáchaných na sudetských Němcích od roku 1918 a náhrada škod, které těmito křivdami vznikly.
7. Uznání a realizaci zásady, podle níž by v německých oblastech měli pracovat němečtí veřejní zaměstnanci.
8. Plná svoboda přiznání se k německé národnosti a k německému světovému názoru.

³⁶¹ **Walter Runciman, 1st Viscount Runciman of Doxford** (1870-1949) byl britský diplomat, poslanec Sněmovny Lordů a člen National Liberal Party. V britském parlamentu působil kontinuálně od roku 1899 až do své smrti. Roku 1937 byl na návrh Stanleya Baldwina povýšen do šlechtického stavu s titulem vikonta z Doxfordu. Predikát získal podle distriktu Doxford, jehož správním střediskem je Runcimanovo rodiště South Shields. „*Příchodem jeho mise nabyla jednání mezi československou vládou a sudetoněmeckou stranou nového charakteru. Konala se prakticky nejen pod patronací, ale pod přímou kontrolou anglické vlády. Tím i formálně přestala být vnitřní československou záležitostí a stala se prvořadým mezinárodním problémem.*“ in: OLIVOVÁ Věra; *Zápas o Československo 1938*, Společnost Edvarda Beneše, Praha, 1996, s. 32.

³⁶² „*Cíl Runcimanovy mise byl dán jednoznačně celým předchozím vývojem. Mise měla za každou cenu vyřešit spor mezi československou vládou a sudetskými Němci a odstranit tak problém, který hrozil přerůst ve válečný konflikt. Měla ho vyřešit na základě Henleinových karlovarských požadavků. Jejím úkolem bylo omezit samostatné rozhodování československé vlády a donutit ji k přijetí těchto požadavků.*

„*Současně však Runcimanova mise měla plnit i další poslání, přesahující rámec Československa. Měla se stát a také se skutečně stala jednou ze spojovacích cest mezi anglickou diplomacií a Hitlerem.*“ in: OLIVOVÁ Věra; *Zápas o Československo 1938*, Společnost Edvarda Beneše, Praha, 1996, s. 32.

³⁶³ OLIVOVÁ Věra; *Zápas o Československo 1938*, Společnost Edvarda Beneše, Praha, 1996, s. 34.

³⁶⁴ Runciman Chamberlainovi: „*Čeští úředníci a česká policie, základně mluvící nebo nemluvící německy, byli ve velkém jmenováni do vedení čistě německých krajů; čeští zemědělci byli podporováni v osídlování půdy zabavené Pozemkovou reforemou ve středu německého obyvatelstva, pro děti těchto českých vetřelců byly stavěny školy ve velké míře, obecně se věří, že české firmy byly podporovány na úkor německých firem v kvótách státních smluv a stát poskytoval podporu a práci pro Čechy více ochotně než pro Němce. Věřím, že tyto stížnosti jsou dobře odůvodněné. Po dobu mise jsem neshledal žádnou ochotu ze strany československé vlády pro napravení nebo něco obdobného v adekvátním měřítku ... pocit mezi sudetoněmeckými obyvateli před čtyřmi nebo pěti lety byla beznaděj. Pocit vzestupu Velkoněmecka jim dal novou víru. Vážím si jejich obrácení k příbuzným a jejich eventuální touhu přidat se k Říši jako přirozený vývoj těchto událostí.*“ in: Documents on British Foreign Policy, 1919-1939, Third Series, vol. 2, London, 1949, appendix II, p. 677. Alfred de Zayas, „Anglo-American Responsibility for the Expulsion of the Germans, 1944-48“, (Pittsburg lecture, published in Vardy/Tooley „Ethnic Cleansing in 20th Century Europe“ pp. 239-254) p. 243.

Sílicí tlak pokračoval a celá situace vygradovala Mnichovskou dohodou podepsanou v noci z 29. na 30. září 1938 čtyřmi mocnostmi. Tím byl osud republiky zpečetěn a nároky Sudetských Němců vyslyšeny.

11.1. „Je třeba se bránit“

„Vláda republiky Československé vyhláší podle §57. odst.1 a 3 zákona ze dne 13. května 1936, č. 131 Sb. z. a n., o obraně státu, den 23. září 1938, jimž byla nařízena presidentem republiky podle §23. branného zákona mobilisace, za den vstupu státu Československého do branné pohotovosti.

Jan Syrový v.r. ³⁶⁵

Tímto zákonem se nařizuje mobilizace tzv. všeobecná. První tzv. mobilizace branné moci byla vyhlášena 20. května 1938. Došlo k tomu především díky práci rozvědky plukovníka Františka Moravce,³⁶⁶ která v pohraničí zachytila podezřelý pohyb německých vojsk. „Hlavním dopadem bylo povolání jednotek SOS (Stráže obrany státu) na jejich bojová stanoviště a posílení pravidelné armády. Jednotky SOS byly polovojenské jednotky rekrutované z řad četnictva a finanční stráže. Co se týče výcviku, nemohly se rovnat pravidelným vojákům, toto platilo zejména u členů finanční stráže. Nicméně na potlačování teroristických akcí později Freikorpsu bohatě stačily. Touto malou mobilisací se zvýšil početní stav armády z 197 000 mužů na 371 000 mužů. Příslušníků Stráže obrany státu bylo povoláno přes 30 000.“³⁶⁷

Platila dnem a časem vyhlášení, tj. od dvaadvacáté hodiny pro všechny vojenské složky. Důvodem pro její vyhlášení bylo důvodné podezření, že Hitler má zájem napadnout v dohledné době Československo a zabrat území obývaná německy mluvícím obyvatelstvem. Vzhledem k tomu, že jedním z nich byl *Iglauer Sprachinsel*,³⁶⁸ který se nacházel v samém nitru republiky, bylo nutné zabránit všemi dostupnými prostředky jeho obsazení. „Podstata

³⁶⁵ č.183/1938 Sb.z. a n. ze dne 23. září 1938, o vstupu státu do branné pohotovosti (mobilizace).

³⁶⁶ **brigádní generál František Moravec** (1895-1966) pocházel z deseti dětí úředníka okresního hejtmanství v Čáslavi. V roce 1915 byl nuceně odveden do armády, sloužil postupně v Čáslavi a následně v Jablonci nad Nisou, v Maďarsku a Haliči. V roce 1917 vstoupil do srbské legie, s níž se účastnil boje u Soluně. V roce 1918 byl odvelen do Francie, kde vstoupil do československých legií. Nejdříve sloužil u 22. pluku, později u 35. pluku, s nímž bojoval na Piavě. Po vzniku Československa zůstal v armádě jako přidělenec 35. pluku v Plzni, roku 1929 byl jmenován vedoucím 2. oddělení Zemského velitelství v Praze. Po Mnichovu zůstal až do března 1939 v Praze, poté emigroval do Anglie, kde řídil zpravodajskou službu. Byl jedním z hlavních organizátorů operací Antropoid. Po válce bylo proti němu vzneseno obvinění ze zanedbání povinností, ale roku 1947 bylo prezidentským dekretem stíhání zastaveno. Po Únoru se rozhodl emigrovat do Německa, kde se zapojil do zahraničního odboje. Plně spolupracoval s Radou svobodného Československa. Později odešel do USA, kde také zemřel.

³⁶⁷ http://www.gamepark.cz/mnichovska_krize_aneb_osudne_zari_1938_344510.htm

³⁶⁸ **Jihlavský jazykový ostrov.**

*květnové pohotovosti spočívala ve vytvoření základní kostry obrany státních hranic, která se opírala o horečně budovaný systém opevnění. Do stavu pohotovosti byly uvedeny mírové útvary letectva a dělostřelectva proti letadlům. Početní stav armády činil 371 000 osob.“*³⁶⁹
Tato mobilizace byla odvolána 22. června 1938.

S postupně silícími požadavky německé strany a radikalizací sudetoněmeckého hnutí bylo jasné, že se Československo vojenským střetům nevyhne. Vrcholem všeho byla již zmíněná Runcimanova mírová mise, která nadělala více škody, než užitku. Situace byla neudržitelná, eskalace problému, který začal vládě přerůstat přes hlavu, se očekávala každou minutou.

Československo se připravovalo na vojenský konflikt. Za největšího zastávce vojenského řešení byl považován generál Lev Prchala.³⁷⁰ Zbytek generálů byl zdrženlivější, ač většina se domnívala, že vojenské řešení je tím nejrozumnějším. Čekalo se jen na rozhodnutí prezidenta a vlády, kteří jako jediní mohli vyhlásit válku. Ovšem od Edvarda Beneše povel nepřicházel. Možná vlivem nátlaku generálů, nemoci či celkově kriticky vyhocené situace, začal ztrácet hlavu, což nebylo v jeho případě obvyklé.

Celková situace byla přímo kritická. Německo stupňovalo své požadavky a díky Runcimanově misi se na stranu Německa postupně přidávala i Velká Británie. Britský ministerský předseda Neville Chamberlain³⁷¹ nikterak netajil tím, že by velmi rád navázal

³⁶⁹ http://www.unob.cz/verejnost_media/Stranky/20120921.aspx

³⁷⁰ **armádní generál Lev Prchala** (1892-1963) byl legionář a v době Mnichovské krize velitel 4. armády. Za Světové války bojoval na ruské frontě, roku 1917 dezertoval a následně vstoupil do legii. V roce 1920 se vrátil do Československa. Byl účasten ruské anabáze legionářů přes Vladivostok. Od počátku mobilizace se Prchala stavěl kategoricky za rázné vojenské řešení krize, neuznával Benešův názor, že je třeba vyčkávat. Se svým postojem se netajil ani před Benešem. Po vzniku Druhé republiky byl odvelen na Podkarpatskou Rus, kde v březnu 1939 vojensky zasáhl proti maďarské armádě. Operace se sice minula účinkem, ale byl to jediný pokus o vojenské řešení, který byl vůči anexi proveden. V září 1939 odešel do exilu a zapojil se do odboje. S Benešem se dostával do velmi ostrých názorových sporů. Jejich neschody nebyly jen pracovního charakteru, ale docházelo často i na osobní antipatii. V roce 1940 jej Beneš postavil mimo službu. Po roce 1945 zůstal Prchala v zahraničí, soudil se o ztrátu své hodnosti a spolupracoval s exilovými organizacemi. Pro zajímavost uvedme, že roku 1958 se stal prvním držitelem Evropské ceny Karla IV. (*Europäischer Karlspreis der Sudetendeutschen Landsmannschaft*). Toto ocenění je nejvyšší, které může udělit Sudetodeutschen Landsmannschaft. Uděluje se především za zásluhy v oblasti boje za lidská práva.

³⁷¹ **Arthur Neville Chamberlain** (1869-1940) pocházel ze šesti dětí Josepha Chamberlaina (1836-1914), státního sekretáře pro kolonie ve vládách Roberta Gayscone-Cecila, 3. markýze ze Salisbury (1830-1903) a Arthura Balfoura (1848-1930). Narodil se v Birminghamu. Postupně zastával pozice ministra zdravotnictví ve vládě Arthura Bonara Lawa (1858-1923), Stanleya Baldwina (1867-1947) a Ramseyho McDonalda (1866-1937) a také ministra financí v další Baldwinově vládě. V roce 1937 nahradil Baldwina ve funkci britského premiéra. Chamberlainova politika je charakterizována vesměs snahou o vytvoření co možná nejlepších vztahů s Německem, od něhož očekával jisté zisky pro Británii. Tragickou se stala jeho účast v Mnichově. Po výsledcích Mnichova očekával, že Německo dohodu dodrží. Po napadení Polska ostře Hitlera kritizoval, sestavil válečný kabinet a následně pozval další politické strany ke spolupráci. Labouristé tuto možnost odmítli, liberálové rovněž. Nezbyvalo než se snažit vládnout bez partnerů. To se nakonec ukázalo jako nemožné a Chamberlain se opět snažil najít pomoc u opozice, avšak **Clement Attlee** (1883-1967) jeho snahy opět odmítl. Na základě toho Chamberlain uznal porážku a vzdal se funkce premiéra. Na jeho místo nastoupil **Winston Spencer-Churchill** (1874-1965), který se k Chamberlainově mnichovskému selhání vyjádřil velmi kriticky: „*Necht' anglický národ ví, že jsme utrpěli těžkou porážku bez války a že nás budou její důsledky provázet po*

s Německem bližší partnerství. Jeho snaha však neměla zůstat bez zisku. Chamberlain především očekával, že Německo se díky této spolupráci vzdá svých kolonií v Africe ve prospěch Británie. Při případném útoku z německé strany nemohlo Československo očekávat od Británie pomoc.

Československo nemohlo čekat žádnou podporu ani od Francie či Ruska. Spojenecká smlouva z roku 1924 mezi Československem a Francií sice garantovala nedotknutelnost a vojenskou pomoc v případě napadení Československa Německem nebo Maďarskem, ale francouzský premier Édouard Daladier³⁷² společně s ministrem zahraničí Georgesem Bonnetem³⁷³ se obávali, že by mohlo dojít při případné pomoci k napadení Francie Německem. A Francie v době krize nebyla schopná zajistit adekvátní vojenskou základnu, aby se mohla vůči přesile bránit.

Problém byl i v případné pomoci z ruské strany. Geograficky Československo nemělo se Sovětským svazem hranici. Nabízela se cesta přes Polsko nebo Rumunsko, ale tyto státy kategoricky odmítaly jakoukoli vojenskou operaci sovětských vojsk na svém území. Dne 20. září 1938 dostal Beneš telegram z Moskvy, že SSSR je připraven Československu vojensky pomoci, což československou vládu možná trochu uklidnilo, ale rozhodně ne zcela.

Situace v Evropě byla velmi napjatá, Hitler stále zvyšoval a upřesňoval své požadavky, Sudetští Němci se radikalizovali a jednotky Freikorpsu prováděly stále více akcí proti československým úřadům. Bylo pochopitelné, že Československo v případě napadení nemá šanci odolávat déle než měsíc.

Vnitřní situace ve státě eskalovala každým dnem. Vlnu nevole obyvatelstva vyvolalo především přijetí ultimátních požadavků Francie a Velké Británie ze dne 21. září 1938. Lidé žádali vládu, aby odstoupila a byla nastolena jakási „vláda obrany národa“. Hodžův odmítavý postoj vyústil v generální stávkou svolanou na 22. září 1938 a v pád jeho již beztak vratké

dlouhé cestě...byla narušena celá evropská rovnováha... Nevěřte, že tohle je konec. To je teprve začátek zúčtování, pouze první doušek, první ochutnání hořkého nápoje, který nám bude podáván rok co rok."

³⁷² **Édouard Daladier** (1884-1970) pocházel z jihu Francie a podle původu byl přezdíván *taureau de Vaucluse*. Do dějin světa se zapsal svojí účastí v Mnichově roku 1938. Po Mnichovu zůstal ve funkci pouze krátkou dobu. V březnu 1940 byl nahrazen Paulem Reynaudem (1878-1966). Během války byl vězněn, po osvobození se opětovně aktivně podílel na utváření francouzské zahraniční politiky.

³⁷³ **Georges Bonnet** (1889-1973) byl ministrem zahraničních věcí v poslední Daladierově vládě. Společně s Daladiérem se podílel na formování zahraniční politiky Francie vůči Německu. Patřil k nejzarytějším zastáncům Mnichovské dohody a společně s Daladiérem vedl mnichovskou delegaci. Politicky se angažoval od mládí. V roce 1925 byl jmenován ministrem obchodu, později zastával funkce ministra pro válečné vyloučení, dále vykonával funkci ministra průmyslu a obchodu, pošt a telekomunikací, veřejné práce, financí, zahraničních věcí a spravedlnosti. Krátkou dobu byl i státním sekretářem. Během války se angažoval na straně Lavalovy Vichystické Francie. V roce 1944 uprchl do Švýcarska, kde zůstal až do roku 1950. Po svém návratu působil ve francouzské Radikálně-socialistické straně (*Parti Républicain Radical et Radical-Socialiste*).

vlády. Výsledkem bylo jmenování úřednické vlády³⁷⁴ Jana Syrového.³⁷⁵ Jedním z prvních počinů bylo vyhlášení všeobecné mobilizace v Československu. Vláda Jana Syrového nebyla onou požadovanou *vládou obrany republiky*, ale vládou, která měla za úkol zajistit přijetí anglo-francouzského ultimáta, vyjednaného 21. září 1938 na tzv. *berchtesgadenské schůzce*.

Do zbraně bylo povoláno téměř milion mužů, tři stovky tanků, pět tisíc děl těžké i lehké ráže a přibližně devět set padesát letounů Avia. Během jednoho dne se podařilo zmobilizovat necelých osmdesát procent povolané branné moci. Celkem byly povolány čtyři armády s jednatřiceti divizemi a devět divizí záloh. I přes velký počet bylo naprosto jasné, že Československo, přestože bylo poměrně dobře vybavené, nemá téměř žádnou šanci se vojensky ubránit.

Zahraniční situace eskalovala dále. Bylo jasné, že Československo zůstalo ve svém zápasu o přežití naprosto samo. Vše vyvrcholilo v noci z 29. na 30. září, kdy v Mnichově zástupci Německa, Francie, Velké Británie a Itálie podepsali společný diktát, který byl následně Prahou přijat.

11.2. „Mnichovská zrada“

Noc z 29. na 30. září 1938 byla podle meteorogických hlášení celkem vlažná. V Praze sice teplotní rekord nepadl, ale v politických kruzích byla atmosféra na bodu varu. Schůzka čtyř státníků v Mnichově, na níž nebyli zástupci československé vlády přizvaní, vzbuzovala v nejednom českém politikovi, ale i v každém občanovi státu, oprávněné obavy o osud Československa. O tom, že Československo přijde o pohraniční území bylo rozhodnuto už zmíněným anglo-francouzským ultimátem z 21. září, které téhož dne přijala Hodžova vláda. V Mnichově se tedy nejednalo o odstoupení pohraničí, nýbrž pouze o tom, kolik území bude Německu odstoupeno.

Velmi často je prezidentu Benešovi vyčítáno, že text dohody přijal, že odvolal mobilizaci a mnohé další věci, které měl udělat z titulu své funkce, ale neudělal. Dovolím si zde vyřknout možná pro některé „antibenešovce“ kacířskou myšlenku, že Edvard Beneš naopak neměl

³⁷⁴ **Vláda obrany republiky.**

³⁷⁵ **armádní generál Jan Syrový** (1888-1970) pocházel z Třebíče z rodiny klempíře. Aktivně se účastnil bitvy u Zborova, kde byl těžce zraněn a přišel o pravé oko. Po skončení války velel společně se Lvem Prchalou ruské anabázi československých legií a do Prahy se vrátil roku 1920. Okamžitě se začal angažovat v budování československé armády a roku 1925 se stal prvním českým náčelníkem Hlavního generálního štábu. V září 1938 byl Syrový jmenován předsedou úřednické vlády. V jejím čele zůstal až do 1. prosince 1938, kdy jej nahradil **Rudolf Beran** (1887-1954). Během okupace se stáhl do ústraní a neangažoval se ani politicky, ani v odboji. Po osvobození byl zatčen a následně odsouzen za vydání rozkazu, kterým v březnu 1939 povolil vstup německých vojsk na území Česko-Slovenska. Z vězení byl propuštěn roku 1960 jako prostý voják. S rozsudkem se nikdy nesmířil.

z pozice a titulu své funkce jinou možnost. Je také na místě zmínit důvod mého úsudku. Edvard Beneš byl politik, který nikdy neudělal žádný krok bez předchozího důkladného uvážení. Sám se považoval za pragmatika a realistu, tudíž vždy postupoval tak, jak mu velel jeho rozum. Důvody Benešova chování v prvních říjnových dnech měly tedy rozhodně mnohem hlubší opodstatnění, než by kdokoli předpokládal.

Přijetí diktátu nebylo pro Beneše zcela jistě jednoduché, ale z hlediska politicko-právního nevyhnutelné. Žádný politik nenechá svému osudu vlastní stát a národ. Předně je potřeba zdůraznit, že za neuposlechnutí podmínek, které diktát určoval, hrozila Československu vojenská invaze německých vojsk, což zcela určitě Beneš předpokládal, a tudíž na podmínky přistoupil. Beneš kalkuloval s tím, že později vypukne tak jako tak válka, kterou Německo prohraje a to bude vhodný okamžik, aby Československo požadovalo revizi Mnichovské dohody.

Reakce českých politiků i veřejnosti byly vesměs negativní a kritické. Většina z nich prezentovala názor, že Mnichov byl jednoznačně obětováním Československa. Rozdílné a mnohem zajímavější výroky zaznívaly na stranu jednání Hradu. Již v této době se našlo velmi mnoho kritiků Benešových kroků. Například Jiří Stříbrný³⁷⁶ byl jedním z hlavních

³⁷⁶ **Jiří Stříbrný** (1880-1955), vlastním jménem Ferdinand, byl československý pravicový, nacionálně smýšlející politik a „muž 28. října“. V roce 1897 (?) přestoupil na pravoslavnou víru a přijal jméno Jiří. „*Tuto část svého života často poněkud zatemňoval, takže je dost obtížné zjistit, ve kterém roce se tak stalo. Veřejně se k věci vyjádřil až v roce 1927, kdy jej napadlo České slovo a on v tisku prohlásil, že asi před 30 lety konvertoval, neboť ruská pravoslavná církev slíbila zřídít ve Vídni českou školu, pokud alespoň 2.000 Čechů přestoupí k pravoslaví.*“ in: <http://www.csns.cz/UserUploads/Articles/Files/CSNSaStribny.pdf> V roce 1897 se stal zakládajícím členem Strany národních dělníků (v roce 1898 přejmenované na Národně-sociální stranu československou, později na Československou stranu národně sociální) a od roku 1911 působil jako redaktor deníku **České slovo**. Toho roku se stal poslancem Říšské rady, kde setrval až do roku 1918. V roce 1914 se stal členem Maffie. Po vyhlášení Republiky Československé se stal členem Revolučního národního shromáždění a v roce 1920 řádného Národního shromáždění. Od listopadu 1918 byl ministrem pošt a telegrafů, v letech 1919-1925 ministrem železnic. Poslední ministerský post zastával ve vládě Antonína Švehly v letech 1925-1926, kdy byl ministrem národní obrany. S funkcí ministra železnic se pojí jeho aféra s uhlím. Stříbrného bratr František byl ředitelem Československé diskontní banky, která vlastnila kladenské doly, a ministr od této banky nakupoval za draho uhlí pro železnici. Tuto aféru ještě Stříbrný ustál, v roce 1934 byl dokonce soudně očištěn, ale jeho definitivní konec zapříčinila jím vydaná brožura *Kdo je vinen*, kde velmi nevybíravým a sobě vlastním způsobem tvrdě zkritizoval politiku vlády, zejména Benešovu zahraniční politiku. Jeho počínání odsoudil tehdejší předseda strany Václav Klobáček (1868-1942), který začal o Stříbrném rozhlašovat fámy o jeho nakažení sifilidou ve stádiu progresivní paralýzy. Přestože neměl informace potvrzené, byl ochoten zajít tak daleko, že se odvolal na články profesora Antonína Trýba (1884-1960), který ale Stříbrného nikdy nevyšetřoval. Tato věc Stříbrnému pomyslně zlomila vaz, ač ve své činnosti pokračoval dále. V roce 1927 založil Slovanskou stranu národně socialistickou (od roku 1930 nesla název **Národní liga**) s níž se roku 1929 společně s Národní obcí fašistickou účastnil voleb, ale strana s výsledkem 1% zcela propadla. Za Druhé republiky se stal členem **Strany národní jednoty** (později **Národní souručenství**), ale za okupace se politicky neangažoval. Nadále se věnoval své redaktorské činnosti a mnohdy si dovolil vydat velmi kontroverzní články. Po roce 1945 byl mimořádným Národním soudem 18. ledna 1947 odsouzen na doživotí. Zde napsal své nikdy nepublikované

zastánců obrany vlasti. Kritizoval Beneše za naprostou nečinnost a zejména za jeho „zbabělé opuštění ohrožené země“ a odlet do exilu.

Jenže Beneš opravdu neměl jinou možnost, než na podmínky přistoupit a nechat pohraničí vyklidit. Stál sám proti bývalým spojencům a velmi dobře tušil, že neuposlechnutí nařízení rovná se dozajista vyhlášení války Československu a jeho velmi rychlé likvidace. Na základě Mnichovské dohody a jejích dodatků, vznesl Berlín požadavek, že Edvard Beneš nebude prezidentem „nového“ Československa a rovněž se nebude zdržovat na území republiky. Beneš nastoupil do letadla a Československo opustil. Benešovo jednání bych tedy nekritizoval, ale mnohem více se v hodnocení Benešových kroků zaměřil na situaci, ve které se jako prezident a zejména jako člověk sám nacházel.

Beneš byl doslova lapen do kleští, které se stále více svíraly. V dané situaci nemohl dělat téměř nic. Mohl jen nečinně přihlížet, jak je vysídlováno pohraničí a jak se postupně uzavírá kruh kolem jeho státu.

Československo bylo definitivně rozbito. Nebyla to však osobní vina Edvarda Beneše, ale vina jeho politiky, která se téměř výhradně upnula na Francii. Díky této orientaci došlo během dvacetileté existence Československa k chybám, které pak předznamenal jeho konec. Beneš, ač vizionář, nemohl tušit, že vzhledem k hospodářské krizi, která započala roku 1929 pádem Wallstreetu, bude mít o čtyři roky později za následek vzestup zla v Německu v podobě nacismu.

11.3. Byl vůbec „plán aeroplán“?

Nastala závažná situace. Československo přijalo dohodu jen prostřednictvím prezidenta a vlády Jana Syrového. Podle §64 Ústavy z 29. února 1920³⁷⁷ mělo pravomoc měnit územní hranice Československa pouze Národní shromáždění ústavním zákonem. K tomu ovšem nikdy nedošlo. Beneš věděl, že by smlouvu NS nikdy neschválilo, stejně tak to věděla celá vláda generála Syrového.

*„Musel jsem udělat mnoho a mnoho věcí sám. Mám v úmyslu ve vhodné chvíli abdikovat.“*³⁷⁸ Věty, které pronáší Edvard Beneš v podání Jiřího Pleskota na Hradě po přijetí Mnichovské dohody ve filmové rekonstrukci Otakara Vávry *Dny zrady*, mohou někoho přivést na myšlenku, že Beneš svůj odchod z Československa plánoval už dlouho předtím. Po

paměti. Místo Sříbrného úmrtí je sporné. Běžně se uvádí kartouzy Valdice, ale některé zdroje uvádí za místo úmrtí věznici Ilava (např. <http://www.das-mcp.cz/muzeum/cz/vestnik/detail/id/72>).

³⁷⁷ „Pokud jde o změny státního území, souhlas Národního shromáždění se dává formou ústavního zákona.“ viz §64 Ústavy z 29. února 1920.

³⁷⁸ VÁVRA Otakar; *Dny zrady*, 1973.

přijetí dohody ale Beneš neměl jinou možnost, než svůj úřad opustit. Držet se úřadu prezidenta ve státě, který je vazalem Německa, považoval za zcela vyloučené. Jeho vizí bylo Českoslovesko samostatné, nepodrobené moci Rakouska-Uherska, proti kterému bojoval s perem v ruce v letech 1914-1918. Československo orientované na Západ, na prosperující státy, které ho teď bez všech skrupulí zradily. Za těchto podmínek nemohl být prezidentem, nemohl dál svým jménem jednat za zemi, která se musela podrobit diktátu Německa.

V úterý 4. října podala vláda generála Syrového demisi. Změny ve vládě, která později vládla až do 1. prosince 1938, nebyly ale nikterak razantní. Na Ministerstvo zahraničí nastoupil proněmecky smýšlející František Chvalkovský,³⁷⁹ v té době vyslanec v Římě, který začal prosazovat smířlivou politiku vůči Říši. Nikdy před tím neměla československá zahraniční politika tak blízko k Německu, jako v době působení Chvalkovského v Černínském paláci. Jmenování bylo doručeno Chvalkovskému ve středu 5. října telegramem odeslaným v půl jedné ráno.³⁸⁰ Chvalkovský se před svým odjezdem podle pokynů sešel s velvyslanci, které Beneš ve svém telegramu zmiňuje, tedy francouzským chargé d'affaires Julesem-Françoisem Blondelem,³⁸¹ britským velvyslancem Jamesem Ericem Drummondem,³⁸² známějším spíše jako lord Perth a ministrem Gian Galeazzem Cianem.³⁸³

³⁷⁹ **JUDr. František Chvalkovský** (1885-1945) byl československý politik a diplomat. Po studiu práv vstoupil do Agrární strany, v níž zastával velmi vyhraněné a radikálně pravicové názory. Díky tomu si jej oblíbil Antonín Švehla, jehož se stal blízkým spolupracovníkem. Roku 1938 byl jmenován do funkce ministra zahraničí, kterou zastával i v období Protektorátu až do své smrti. V funkci přímo podléhal Úřadu říšského protektora, později Úřadu státního ministra. Dne 25. února 1945 se stal jednou z mnoha obětí spojeneckých náletů na Berlín. Podobný osud stihl i prezidenta Národního tribunálu dr. Rolanda Freislera (1893-1945).

³⁸⁰ „1938, 5. října, Praha. – Telegram prezidenta Beneše čs. vyslanci v Římě F. Chvalkovskému s instrukcemi týkajícími se jeho budoucí činnosti ve funkci ministra zahraničních věcí.“

Byl jste právě jmenován ministrem zahraničních věcí. Poslání Vaše bude obtížné, ale bude znamenat neodkloňovat se sice od dosavadních přátel, ale zároveň zařídít další vývoj naší zahraniční politiky do nových vnitřních poměrů našeho státu a nové naší zahraniční situace.

Nová naše situace bude znamenat garantování čtyřmi velmocemi a pro nás nutnost zahraniční politiky rezervované, v jistém smyslu konservativní. Bude znamenat také nový poměr k Německu, k Itálii a našim ostatním sousedům. Prosím před svým odjezdem na své místo mluvit v tom smyslu s velvyslanci francouzským a anglickým, ale zejména také s vládou italskou. Nemíníme věci ty dělat překotně, budeme se snažit věcem dát normální vývoj a klidný spád.

Vnitropoliticky znamená vláda pořádek a úsilí o novou práci a hospodářské uspořádání nových věcí. Odtud vojáci a národohospodáři v kabinetě.

BENEŠ“

in: AMZV, f. Telegramy odeslané 1938, č. 1531/38, originál odeslaného telegramu, strojopis.

³⁸¹ **Jules-François Blondel** (1887-1975) byl francouzský karierní diplomat. V letech 1921-1922 působil jako amabassador v Mexiku, v letech 1936-1938 jako chargé d'affaires v Itálii, poté byl na krátkou chvíli jmenován ambasadorem v Irsku, v letech 1940-1943 působil jako ambasadore v Bulharsku.

³⁸² **James Eric Drummond, 16th Earl of Perth** (1876-1951) byl skotský karierní diplomat. Pocházel z vlivné aristokratické rodiny povýšené do šlechtického stavu roku 1488 Jakubem III. Skotským. V letech 1920-1933 byl generálním tajemníkem Společnosti národů, dne 3. července 1933 jej vystřídal Joseph Avenol. V letech

V souvislosti s odstoupením Podkarpatské Rusi byl Ivan Párkányi³⁸⁴ jmenován ministrem bez portfeje pro Podkarpatskou Rus.³⁸⁵

Ve středu 5. října 1938 krátce po páté hodině večerní Edvard Beneš abdikoval na úřad prezidenta. Zpráva o prezidentově abdikaci byl pak vysílána Rozhlasem ve tři čtvrtě na šest večer téhož dne. Jelikož v době, kdy republika neměla prezidenta, přecházela podle Ústavy prezidentská pravomoc na předsedu vlády, bylo povinností Syrového oznámit abdikaci národu. Ve své řeči prohlásil, že se „*prezident Československé republiky dr. Edvard Beneš vzdal svého úřadu, zůstáváje i při tomto skutku zářivým příkladem sebeobětování.*“³⁸⁶ Krátce po sedmé hodině večerní promluvil do rozhlasu nyní už bývalý prezident republiky. Promlouval de iure jako soukromá osoba, „občan Edvard Beneš“, a ve své závěrečné řeči pronesl slova: „... *nečekejte ode mne jediného slova rekriminace na žádnou stranu. Všecko to bude jednou soudit historie a rozhodne spravedlivě. Řeknu jen to, co cítíme bolestně všichni: oběti, jež od nás byly taky důrazně žádány, jsou neúměrné a nejsou spravedlivé.*“³⁸⁷

Beneš věděl, že není v Československu v bezpečí. Zejména Praha pro něj byla místem, kde se necítil dobře. Krátce po své abdikaci proto odjel do Sezimova Ústí. Zde na soutoku Lužnice s Kozským potokem měl větší klid. Nerušen okolím se mohl věnovat přemýšlení o budoucnosti a připravovat se na opuštění Československa. Učinil tak 22. října 1938, kdy poprvé v životě i přes výslovný lékařský zákaz nastoupil do letadla a Československo opustil. Podle jeho kritiků se jednalo o zbabělý úprk ze země, o zradu národa, který trefně nazývali a nazývají *plán aeroplán*.

1933-1939 působil jako velvyslanec britské koruny v Itálii, později pracoval na kontroverzním Ministerstvu informací. Po válce se stal předsedou klubu Liberální strany ve Sněmovně lordů, kterým zůstal až do své smrti.

³⁸³ **Gian Galeazzo Ciano, conte di Cortellazzo e Buccari** (1903-1944) byl italský diplomat a ministr zahraničních věcí ve vládě svého tchána Benita Mussoliniho. Narodil se do rodiny admirála Constaza Ciana (1876-1939), který v letech 1934-1939 působil jako předseda italského parlamentu za fašistickou stranu. Vystudoval filosofii a právo a později se začal věnovat kariéře diplomata. Působil jako atašé v Brazílii a Šanghaji. Byl hlavním osnovatelem plánu Osy Berlín-Rím a tzv. Ocelového paktu. V roce 1943 byl svržen Mussolini z postu předsedy strany a nahrazen Pietrem Badogliem. Ciano uprchl i s rodinou do exilu a ubytoval se u Starnberského jezera, kde byl německým režimem téměř vězněn. Po vzniku tzv. Republiky Saló, kdy Mussolini ovládl sever Itálie, se Ciano pokusil znovu získat přízeň tchána, který ho ubezpečil o tom, že mu nic nehrozí. Ale 13. října 1943 rozhodla vláda o vzniku zvláštního „soudu pomsty“ nad těmi, kteří hlasovali pro Mussoliniho svržení z vedení strany. K nim patřil i Ciano. Tomuto líčení se říká Veronský tribunál. Tribunálem byl odsouzen Ciano k smrti a 11. ledna 1944 popraven. Manželka Edda uprchla i s jejich dvěma dětmi do Švýcarska, ale po válce se vrátila zpět do Říma, kde také v roce 1995 zemřela.

³⁸⁴ **JUDr. Ivan Párkányi** (1896-1996) byl posledním guvernérem Podkarpatské Rusi a dlouholetý pracovník Kanceláře prezidenta Masaryka, kde působil jako vrchní poradce pro Podkarpatskou Rus. Po dobu války až do roku 1942 působil jako referent kanceláře prezidenta Háchy, poté byl poslán na zdravotní dovolenou. Po válce se vrátil do svého úřadu a působil na Hradě až do roku 1952. Jeho synem byl prof. Cyril Párkányi (1933-2013), působící od roku 1969 jako profesor chemie a biochemie na Florida Atlantic University v Boca Ratonu. Ivan Párkányi zemřel v Praze krátce před svými 101. narozeninami.

³⁸⁵ Tuto funkci zastával v období od 9. října 1938 do 5. března 1939.

³⁸⁶ JUNEK Václav; Druhá republika: Nultá hodina, C Press, Brno, 2011, s. 91.

³⁸⁷ Tamtéž, s. 92.

Na tomto místě je potřeba se Edvarda Beneše zastat. Československo neopouštěl jako prezident, ale jako občan, který odchází do vynucené³⁸⁸ emigrace. Bylo naprosto vyloučené, aby Beneš v Československu zůstal déle, než bylo nezbytné. Nebylo tu pro něj bezpečno. Dobře věděl, že zábořem Sudet německé represálie a nátlak na československou vládu nekončí a budou se dále stupňovat. Nemohl pochopitelně v předbřeznové době vědět, že bude vyhlášen Protektorát, ale každopádně není pravdou, že nebyl o něčem podobném informován. Česko-Slovensko opustil a v exilu se začal aktivně věnovat záchraně své vlasti.

V listopadu 1938 poslal Edvard Beneš Kroftovi z Londýna dopis. V dopise vysvětloval důvody, proč se v říjnu rozhodl Mnichovskou dohodu akceptovat.³⁸⁹ Uvádí zde na pravou míru své rozhodnutí a argumentuje v tom smyslu, že proti čtyřem mocnostem nemělo Československo vůbec žádnou obranu. A právě toto je Benešovi vyčítáno za jeho největší chybu. Podle kritiků se vzdal bez boje a uvrhnul Československo v zánik.

³⁸⁸ Beneš neopouštěl Československo dobrovolně sám o své vůli, ale na základě své abdikace a Mnichovské dohody byl jeho odlet vynucený.

³⁸⁹

„London, Putney, S. W.
26, Gwendolen Av.

3. 11. 1938

Milý kol. Krofto,

Neměl jsem čas před odjezdem Vás vidět a pár slov na rozloučenou vyměnit. Tož dodatečně aspoň Vám posílám pozdrav odtud z Londýna. Jsem už zase zdrav a začínám pracovat.

Promýšlím znovu zde všechny ty události a uvažuji o všech možnostech. Zdá se mi pořád stejně, že jsme jinak postupovat nemohli v celé té naší těžké pohromě. Útěchou mně je, že jsme aspoň to nejdůležitější zachovali a doufám, že zachováme.

Také úvahy, zdali jiná politika by byla bývala zachránila hranice, se mi zdají pořád dovozňovat k závěru: měli jsme alternativu zradit zemi nebo býti zrazeni. Nemohli jsme volit jinak nežli jsme volili, poněvadž po zradě naší bylo by to dopadlo patrně hůře: doma rozvrat a boj a vpád nepřitele potom při všeobecné indifferenci světa. Zde nabývám denně nových dokladů o tom, že nebojovat za naše hranice bylo rozhodnuto dávno zářím. A stejně vidím, že ve chvíli, kdy Evropa ostatní se vzdala pevného rozhodnutí bojovat za poválečný systém, byly naše válečné zisky při existenci nacismu ztraceny.

Proto pořád cítím, že jsme se pokusili konat dobře svou povinnost, že jsme učinili, co v našich silách bylo, že proti čtyřem velmocem jsme odolat nemohli, ale zachránili, co se dalo, a vyšli z boje se ctí. To, jak se zde ke mně chovají, ukazuje to nejlépe.

Vím, že asi trpíte, když vidíte ten vývoj u nás. Ale i to, doufám, překonáme. Nepodceňuji tu zlou krizi, ale neozoufám, věřím, že národ z toho všeho výjde.

Pozdrav od ženy také Vaší paní

Váš

Dr. Edvard Beneš“

Archiv AV ČR; Fond Kamil Krofta, sign II b 1, inv. č. 44, Korespondence s E. Benešem 1932-1938; fotokopie dopisu přiložena v příloze.

Není pravdou, že by se Beneš vzdal bez boje, on jednoduše na území vlasti bojovat nemohl. Exil a vytvoření zahraničního odboje byly jedinou možností, jak svést nerovný zápas o Českoslovenko. Do jaké míry využil Beneš svých schopností z Velké války je vidět již od počátků jeho exilové činnosti. Postupně díky dalším exulantům byl schopen vytvořit fungující řídicí orgán exilové vlády v čele s Msgre. Janem Šrámkem. Společně s Janem Masarykem, Petrem Zenklem, Hubertem Ripkou, Ladislavem Karlem Feierabendem potom vytvořili fungující politické zastřešení zahraničního protinacistického odboje.

Domnívat se, že kdyby Beneš vyhlásil v říjnu 1938 místo ukončení mobilizace Německu válku a tvrdit, že by Československo ukázalo, že se umí bránit, jsou dosti liché. Beneš možná uskutečnil svůj *plán aeroplán*, ale díky tomu mohl lépe řídit odboj proti Německu. Nebyl jediným politikem, který v době války pobýval v londýnském exilu. Exilovou vládu vytvořily všechny okupované země.

Z Polska odešel do exilu Władysław Raczkiewicz,³⁹⁰ vládu řídil do své tragické smrti Władysław Sikorski,³⁹¹ francouzskou sestavil generál Charles de Gaulle. Do londýnského exilu odešlo během let 1938-1940 hodně korunovaných hlav, zejména Jiří II. Řecký, Georgios Papandreu³⁹² a Sofoklis Venizelos,³⁹³ velkovévodkyně Charlotte Lucemburská s Pierrem Dupongem,³⁹⁴ norský král Haakon VII., který jmenoval premiérem exilové vlády Johana Nygaardsvolda,³⁹⁵ nizozemská královna Wilhelmina s premiérem Pieterem Gerbrandy³⁹⁶

³⁹⁰ **Władysław Raczkiewicz** (1885-1947) byl polský diplomat a v letech 1939-1947 exilový prezident Polské republiky. Před válkou byl politicky činný v polském Sejmu jako poslanec, v letech 1930-1935 byl maršálkem Sejmu, poté se stal vojvodou Vojvodství krakovského a roku 1936 Vojvodství pomořanského. Z exilu se už do Polska nevrátil a zemřel ve Walesu.

³⁹¹ **Generál Władysław Sikorski** (1881-1943) byl nejvyšším vojenským důstojníkem Polska v exilu. Do armády vstoupil ještě před Velkou válkou, účastnil se Polsko-ukrajinské a Polsko-ruské války. Po válce se zapojil do politiky a od prosince 1922 do května 1923 byl předsedou polské vlády. Po vypuknutí války se stal hlavním představitelem vojenské i politické moci Polska v exilu. Zemřel za dosud nevyjasněných okolností při pádu letadla *Consolidated B-24 Liberator II AL523 4*. července 1943 společně se svojí dcerou Zofíí. Nehodu přežil pouze český pilot četař **Eduard Prchal** (1911-1984).

³⁹² **Georgios Papandreu** (řecky Γεώργιος Παπανδρέου) (1888-1968) byl řecký politik, v období Druhé světové války předseda exilové vlády Řecka. V letech 1964-1965 byl předsedou vlády Řecka. Dynastie Papandreu se prostřednictvím jeho syna, zakladatele Panhelénského hnutí PASOK, Andrease (1919-1996) a vnuka Georgiose (*1952) udržela v Řecku u moci dosud.

³⁹³ **Sofoklis Venizelos** (řecky Σοφοκλής Βενιζέλος) (1894-1964) byl řecký exilový předseda vlády v Londýně. Byl synem Eleftheria Venizela (Ελευθέριος Βενιζέλος) (1864-1936), krétského revolucionáře a spoluvůrce moderního řeckého státu. Po válce stál v čele dvou řeckých vlád. Zemřel tragicky při ztroskotání lodi *Hellas*.

³⁹⁴ **Pierre Dupong** (1885-1953) - lucemburský předseda vlády, který funkci zastával od roku 1937 do své smrti. V letech 1939-1945 byl předsedou exilové vlády v Londýně.

³⁹⁵ **Johan Nygaardsvold** (1879-1952) byl v letech 1935-1945 předsedou norské Strany práce a předsedou norské exilové vlády v Londýně. Po válce mu byla dána za vinu nepřipravenost norské vlády na válku a umožnění nástupu Vidkuna Quislinga k moci. Jeho obvinění se ale obešlo bez postihů, neboť parlamentní komise vyrušila toto obvinění jeho působením v exilu.

³⁹⁶ **Pieter Sjoerds Gerbrandy** (1885-1961) byl v letech 1940-1945 předsedou nizozemské exilové vlády, kdy nahradil Dirka Jana de Geera. Před válkou zastával různé politické funkce, od roku 1939 byl ministrem

nebo jugoslávský král Petar II. a Dušan Simović.³⁹⁷ Později byly jmenovány exilové vlády Dánska, Rakouska a Thajska (tehdy ještě Siamu). Belgii v exilu zastupoval Hubert Pierlot.³⁹⁸

Nutno dodat, že Beneš nebyl jediným vrcholným představitelem zákonodárné moci, který opustil okleštěný stát. Dalším exulantem se už nadobro stal Milan Hodža, který odjel do exilu ve Francii. Později se zapojil do exilové politiky. V roce 1942 odchází do USA a dál se ve Státní radě neangažuje. Důvodem Hodžova odchodu do USA byly zejména jeho spory o podobu celé Státní rady. Konce války a osvobození se Hodža už nedožil, jelikož v červnu 1944 zemřel ve floridském Clearwateru.

Polemika o tom, jestli existoval, nebo neexistoval *plán aeroplán*, je stará snad jako plán samotný. Dle mého soudu, mohu se mýlit, plán na opuštění země, které hrozil zánik, Beneš mít musel. V květnu 1945 se Beneš do Československa vrátil jako vítěz, podobně jako památného 20. prosince 1918 se vracel z Paříže s Masarykem. Tenkrát to ale byl TGM, kdo byl vítán jako vítěz. V květnu 1945 to byl naopak Edvard Beneš. Konečně se mu dostalo poct, které si zasloužil už dávno před květnem 1945. Dočkal se uznání, vrátil se do funkce prezidenta a stal se „osvoboditelem“.

Podle mého názoru se Edvard Beneš ve správnou chvíli rozhodl k osvědčenému kroku, zemi opustil a jako za Velké války začal organizovat odboj v zahraničí.

spravedlnosti a později i koloniálních afér. Po válce působil ve vyšších funkcích v parlamentu a Antirevoluční straně ARP.

³⁹⁷ **Dušan Simović** (1882-1962) byl v letech 1941-1942 ministerským předsedou vlády Jugoslávie v exilu. Před Druhou světovou válkou byl vojensky činný a dosáhl hodnosti generála. V letech 1936-1938 byl vrchním velitelem jugoslávské armády. Po odchodu do exilu se stal předsedou vlády a zůstal jím do roku 1942. Nahradil jej Slobodan Jovanović. Po válce se vrátil do Jugoslávie a stal se jedním ze svědků v procesu s Dražou Mihailovićem. Krátce poté se stáhl do soukromí, požádal o uvolnění za služby a dožil v Bělehradu.

³⁹⁸ **Hubert Pierlot** (1883-1963) byl belgický ministerský předseda lucemburského původu. V letech 1939-1945 stál v čele belgické exilové vlády. Zasloužil se o osvobození Belgie britskými vojsky generála Roberta Sturgesse. Po osvobození Belgie požadoval okamžitou abdikaci Leopolda III. na belgický trůn, protože ho obviňoval z vědomé kolaborace.

12. ZÁVĚR

12.1. Edvard Beneš, Milan Hodža, Kamil Krofta – závěrečné shrnutí

Československo v posledních letech existence zažilo mnoho zvrátů. Formovateli jeho zahraniční politiky byli Edvard Beneš, Milan Hodža a Kamil Krofta. Mezi nimi byly nejen rozdíly v názoru politickém, ale zejména šlo o tři naprosto odlišné osobnostní individuality.

Kamil Krofta byl člověk velké historické erudice, přátelský a rozvážný, který nastoupil do své funkce v době, kdy byl jasně daný směr zahraniční politiky. Byl schopným diplomatem, který, kdyby měl více prostoru a času, mohl dosáhnout i vyšších postů, než byla funkce ministra zahraničních věcí. Jenže osud tomu chtěl jinak. Krofta během války prožil muka terezínského vězení a po válce už nebyl ničeho schopen. Stal se z něj zhroucený muž, který krátce po svém propuštění zemřel na celkové vyčerpání.

Milan Hodža byl horkokrevný Slovák, člověk ostrého jazyka, přesvědčený federalista. Oproti Kroftovi a Benešovi nebyl až tak schopným diplomatem. O diplomacii měl své vlastní představy. Vzhledem ke své horkokrevnosti někdy dokázal připravit Benešovi nejednu těžkou chvíli. Není se tedy čemu divit, že Beneš nemohl Hodžu vystát.

Edvard Beneš byl pravým opakem obou zbylých mužů. Byl technokrat, naprostý suchar bez humoru, abstinent, nekuřák, neměl rád lidi a většinu z nich přehlížel. A to byl hlavní kámen úrazu celé zahraniční politiky Československa – Beneš se držel nalinkovaného směru, ze kterého nehodlal slevit. Jenže za hranicemi šel svět dál a Beneš na to reflektoval jen minimálně, což se nakonec stalo Československu osudným.

12.2. Celkové shrnutí

Československá politická scéna byla v období První republiky plná zvrátů. Během dvaceti let existence došlo v bezprostředním, ale i vzdálenějším okolí Československa k zásadním událostem, které změnily úplně budoucí svět. Jestliže Velká válka přinesla vznik nových států, pak Druhá světová válka přinesla změny mnohem dramatičtější. To ovšem nikdo v roce 1938, potažmo 1939 nemohl tušit. Všichni předpokládali, že bude válka. Bylo jasné, že půjde o rozhodující boj o moc ve světě. Hitler se netajil válkou totální, která založí obrovskou říši a nastolí ve světě nové pořádky.

Válka nakonec byla! Nové pořádky také nastolila. Nebylo to ale Německo v čele s Hitlerem, kdo formoval budoucnost světa po válce. Kdo chce moc, nemá zpravidla nic. To už říkali naši předci. A tak se také stalo. Plány a řeči Hitlera o nové říši vzaly za své,

když do války vstoupily Spojené státy. Jenže v roce 1938 ještě nikdo nemohl tušit, co nastane za pět a více let.

Začala temná etapa československých dějin. Psal se poslední zářijový den roku tisícího devítistého třicátého osmého. Konec nadějí na udržení demokratického Československa. Dál už byla jen nejistá budoucnost.

PRAMENY A LITERATURA

Prameny

Prameny archivní

1. Archiv Akademie věd České republiky, fond Kamil Krofta, (1876-1945)
2. Archiv Kanceláře prezidenta republiky, fond JUDr. Přemysl Šámal (1867-1941)
3. Archiv Kanceláře prezidenta republiky, fond Kancelář prezidenta republiky
4. Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky, Depеше odeslané 1936
5. Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky, fond Telegramy odeslané 1938, č. 1531/38
6. Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky, II. sekce MZV 1918-1939
7. Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky, III. sekce MZV 1918-1939
8. Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky, Osobní fond Edvard Beneš
9. Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky, Osobní fond Kamil Krofta
10. Archiv Národního muzea, fond Edvard Beneš
11. Archiv Národního muzea, fond Milan Hodža
12. Archiv Ústav Tomáše Garrigue Masaryka
13. Národní archiv Praha
14. Slovenský národný archiv

Pramen filmový

1. VÁVRA Otakar, Dny zrady, 1973.

Prameny vydané

2. č.183/1938 Sbíрка zákonů a nařízení ze dne 23. září 1938, o vstupu státu do branné pohotovosti (mobilizace).
3. České slovo, ročník XXVII, 1935, č. 293.
4. Český deník, ročník XXI, 1932, č. 87.
5. Documents on British Foreign Policy, 1919-1939, Third Series, vol. 2, London, 1949, appendix II, p. 677. Alfred de Zayas, „Anglo-American Responsibility for the Expulsion of the Germans, 1944–48“, (Pittsburg lecture, published in Vardy/Tooley „Ethnic Cleansing in 20th Century Europe“ pp. 239–254.

6. Mezinárodní vztahy, Vol. 28, No 3, ročník 1993.
7. Národní osvobození, ročník XII, 1935, č. 294.
8. Národní politika, ročník LV, 1935, č. 343.
9. Právo lidu, ročník XIII, 1906, č. 280.
10. Právo lidu, ročník XIII, 1906, č. 293.
11. Tereziánské listy: Sborník památníku Tereziína, ročník 37, 2009.
12. Ústava z 29. února 1920.

Materiály elektronické

1. <http://armada.vojenstvi.cz/predvalecna/studie/16.htm>
2. <http://natura.baf.cz/natura/1997/10/9710-1.html>.
3. <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/archiv/1337969-trianonska-smlouva-zustava-programadary-traumatem-i-po-90-letech>
4. <http://www.ceskenarodnilisty.cz/clanky/prof-phdr-vera-olivova-drsc-vztah-edvarda-benese-k-t-g-masarykovi.html>
5. <http://www.csns.cz/UserUploads/Articles/Files/CSNSaStribrny.pdf>
6. <http://www.das-mcp.cz/muzeum/cz/vestnik/detail/id/72>
7. http://www.gamepark.cz/mnichovska_krize_aneb_osudne_zari_1938_344510.htm
8. http://www.gamepark.cz/mnichovska_krize_aneb_osudne_zari_1938_344510.htm
9. <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/norimberske-zakony-z-roku-1935/>
10. <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/trianonska-mirova-smlouva-4-6-1920/>
11. http://www.phil.muni.cz/fil/blok/katedrovy_kost_2004/pavlincova.html
12. http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html
13. http://www.rozhlas.cz/brno/upozornujeme/_zprava/626056?print=1
14. http://www.totalita.cz/txt/txt_kv.pdf
15. http://www.unob.cz/verejnost_media/Stranky/20120921.aspx
16. <http://www.vlada.cz/assets/tema/Karel-Kramar-politik.pdf>
17. <http://www.wikiwand.com/de/Erm%C3%A4chtigungsgesetz>
18. <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/download/140034359>
19. <https://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/kunte.html>

Literatura

1. BENEŠ Edvard; Moje odpověď Dru. Karlu Kramářovi, Praha, 1929.
2. BENEŠ Edvard; Světová válka a naše revoluce, ORBIS, Praha, 1927.

3. BÍLEK Jan, VELEK Luboš; Karel Kramář (1860-1937): Život a dílo, MÚA AV ČR, Praha, 2009.
4. BREJCHA, Miroslav; Československý diplomat JUDr. Robert Flieder, ÚČD FF UK, Praha, 2006.
5. BUDINSKÝ Libor; Deset prezidentů, Knižní klub, Praha, 2008.
6. CAMBEL Samuel; Štátník a národohospodár Milan Hodža 1878-1944, VEDA, Bratislava, 2001.
7. ČAPEK Karel, Dropty Švehlových hovorů, Praha, 1935.
8. ČECHUROVÁ Jana; Karel Kramář – vůdce české pravice?, in: LOUŽEK Marek (ed.); Karel Kramář: 150 let od narození: Sborník textů, CEP, Praha, 2011.
9. ČERNÝ Pavel, STEINOVÁ Šárka, ZÁVODOVÁ Kateřina; Antonín Švehla: československý státník a spoluvůrce Ústavy ČSR 1920, Národní zemědělské muzeum, Praha, 2014.
10. DEJMEK Jindřich; Diplomacie Československa: Díl I. Nástin dějin ministerstva zahraničních věcí a diplomacie (1918-1992), Academia, Praha, 2012
11. DEJMEK Jindřich; Diplomacie Československa: Díl I.: Nástin dějin ministerstva zahraničních věcí a diplomacie (1918-1992), Academia, Praha, 2012.
12. DEJMEK Jindřich; Diplomacie Československa: Díl II. Biografický slovník československých diplomatů (1918-1992), Academia, Praha, 2013
13. DEJMEK Jindřich; Diplomacie Československa: Díl II.: Biografický slovník československých diplomatů (1918-1992), Academia, Praha, 2013.
14. DEJMEK Jindřich; Edvard Beneš: Politická biografie českého demokrata: Část první: Revolucionář a diplomat (1884-1935), Karolinum, Praha, 2006.
15. DEJMEK Jindřich; Edvard Beneš: Politická biografie českého demokrata: Část druhá: Prezident republiky a vůdce národního odboje (1935-1948), Karolinum, Praha, 2006.
16. DEJMEK Jindřich; Historik v čele diplomacie Kamil Krofta, Karolinum, Praha, 1998.
17. DOSTÁL Vladimír; Antonín Švehla: Profil československého státníka, SZN, 1990.
18. FABER David; Mnichov: Krize appeasementu 1938, Bourdon, Trnová, 2015
19. GALANDAUER Jan, HONZÍK Miroslav; Osud trůnu habsburského, Panorama, Praha, 1982.
20. GALANDAUER Jan; Belvederská epizoda v životě a paměti Milana Hodži, in: PEKNÍK Miroslav a kol.; Milan Hodža: Štátník a politik, VEDA, Bratislava, 2002.
21. HAMZAL Josef; Antonín Švehla, H & H, Praha, 1993.

22. HAUNER Milan; Edvard Beneš: Paměti I: Mnichovské dny, Academia, Praha, 2007.
23. HAUNER Milan; Edvard Beneš: Paměti II: Od Mnichova k nové válce a k novému vítězství, Academia, Praha, 2007.
24. HAUNER Milan; Edvard Beneš: Paměti III: Dokumenty, Academia, Praha, 2007.
25. HODŽA Milan; Federace v strednej Európe a iné študie, Kaligram, Bratislava, 1997.
26. HODŽA Milan; Federation in Central Europe: Reflections and reminiscences, Jarrolds Publishers, London, 1942.
27. HORNÁ Dagmar; Milan Hodža (životopisná skratka), in: PEKNÍK Miroslav a kol.; Milan Hodža: Štátník a politik, VEDA, Bratislava, 2002.
28. HOSÁK Ladislav; O předcích pana presidenta Dra Edvarda Beneše, Sekce pro lidovýchovnou vlastivědu při Zemské osvětové radě v Brně, Brno, 1948.
29. HOUSKA Ondřej; Praha proti Římu, FF UK, Praha, 2010.
30. JABLONICKÝ Jozef; K politickému pôsobení Milana Hodžu v emigrácii (1939-1944) in: PEKNÍK Miroslav a kol.; Milan Hodža štátník a politik, VEDA, Bratislava, 2002.
31. JELÍNEK Petr; Zahranicně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924, Matice slezská, Praha, 2009.
32. JUNEK Václav; Druhá republika: Nultá hodina, C Press, Brno, 2011.
33. KÁRNÍK Zdeněk; České země v éře první republiky (1918-1938), První díl, Libri, Praha, 2000.
34. KLÍMA Vlastimil, KVAČEK Robert, TOMEŠ Josef, VAŠEK Richard; Měli jsme kapitulovat?, Tisíc devět set třicet osm: měli jsme kapitulovat, Lidové noviny, Praha, 2012.
35. KLIMEK Antonín, KUBŮ Eduard; Československá zahraniční politika 1918-1938: Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů, Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, Praha, 1995.
36. KLIMEK Antonín; Velké dějiny zemí Koruny české, Praha, 2002.
37. Korespondence T. G. Masaryk – Karel Kramář, Masarykův ústav Akademie věd ČR, Praha, 2005.
38. Košický vládní program, Hlava IX., odstavec 7.
39. KRAMÁŘ Karel; Kramářův soud nad Benešem: Spor dr. K. Kramáře s ministrem zahraničních věcí dr. Ed. Benešem, Tempo, Praha, 1938.
40. KRAMÁŘ Karel; Na obranu slovanské politiky, Pražské akciové tiskárny, Praha, 1926.

41. KRČMÁŘ Dalibor; Říkali mu husitské práce. Kamil Krofta vězněm nacismu, in: Tereziánské listy: Sborník Památníku Tereziína, Oswald, Praha, 2009.
42. KROFTA Kamil; Němci v československém státě, ORBIS, Praha, 1937.
43. KUKLÍK Jan, NĚMEČEK Jan; Hodža versus Beneš, Karolinum, Praha, 1999.
44. KVAČEK Robert; Československý rok 1938, Panorama, Praha, 1988.
45. KVAČEK Robert; Hodža jako premiér (Glosy k prvnímu vládnímu období 1935-1937), in: PEKNÍK Miroslav a kol.; Milan Hodža: Štátník a politik, VEDA, Bratislava, 2002.
46. KVAČEK Robert; Karel Kramář 150 let od narození, CEP, Praha, 2010.
47. KVAČEK Robert; Nad Evropou zataženo: Československo a Evropa 1933-1937, Svoboda, Praha, 1966.
48. KVAČEK Robert; Obtížné spojenectví: Politicko-diplomatické vztahy mezi Československem a Francií 1937-1938, Univerzita Karlova, Praha, 1989.
49. KVAČEK Robert; Osudná mise, NV, Praha, 1958.
50. KVAČEK Robert; Poslední den: Za dramatického podzimu 1938, Melantrich, Praha, 1989.
51. KVAČEK Robert; V proměnách Evropy: Paměti československého diplomata, Paseka, Praha, 2002.
52. LOUŽEK Marek (ed.); Karel Kramář: 150 let od narození: Sborník textů, CEP, Praha, 2011.
53. MACMILLAN Margaret; Mírotvorci: Pařížská mírová konference, Academia, Praha, 2004.
54. MACHALA Drahoslav; Milan Hodža v Slovenskom týždenníku, in: PEKNÍK Miroslav a kol.; Milan Hodža: Štátník a politik, VEDA, Bratislava, 2002.
55. MILLER Daniel E; Antonín Švehla: Mistr politických kompromisů, Argo, Praha, 2001.
56. OLIVOVÁ Věra; Československá republika v letech 1918-1938, SPN, 1993.
57. OLIVOVÁ Věra; Československo a Německo v letech 1918-1929, SEB, Praha, 2010.
58. OLIVOVÁ Věra; Dějiny První republiky, Karolinum, Praha, 2000.
59. OLIVOVÁ Věra; Edvard Beneš 1884-1948: Životopisný medailon: Myšlenky a názory: Politická stanoviska: Nový dokument, SEB, Praha, 1994.
60. OLIVOVÁ Věra; Edvard Beneš: myšlenky a názory, Bonaventura, Praha, 2008.
61. OLIVOVÁ Věra; Zápas o Československo říjen 1937 - září 1939, H & H, Praha, 1992.

62. ORT Alexandr; Edvard Beneš evropský politik, Národní knihovna, Praha, 1997.
63. PEKNÍK Miroslav a kol.; Milan Hodža: Štátník a politik, SAV, Bratislava, 2002.
64. QUAGLIATOVÁ Vlasta; Kramářova reflexe pařížské mírové konference v osobní korespondenci s T. G. Masarykem, in: BÍLEK Jan, VELEK Luboš; Karel Kramář (1860-1937): Život a dílo, MÚA AV ČR, Praha, 2009.
65. RÁBOŇ Milan, SVOBODA Tomáš a kol.; Československá zeď: Stálá opevnění z let 1935-1938: průvodce dělostřeleckou tvrzí Bouda, FORTprint, Brno, 1993.
66. RÁDL Emanuel; Válka Čechů s Němci, Melantrich, Praha, 1993
67. RUDINSKÝ Josef František; Československý štát a Slovenská republika, Mnichov, 1969.
68. SLÁDEK Zdeněk; Malá dohoda 1919-1938, Karolinum, Praha, 2000.
69. SMETANOVÁ Jindřiška; TGM: „Proč se neřekne pravda“, Praha, 1996.
70. Šauer Jaroslav; Karel Kramář na Mírové konferenci v Paříži, in: Mezinárodní vztahy, Vol. 28, No 3, r. 1993.
71. ŠEBEK Jaroslav; Československo a Svatý stolec, AV ČR, Praha, 2012.
72. ŠEBEK Jaroslav; Mezi křížem a národem: Politické prostředí sudetoněmeckého katolicismu v meziválečném Československu, CDK, Brno, 2006.
73. ŠOLLE Zdeněk; Masaryk a Beneš ve svých dopisech z doby pařížských mírových jednání v roce 1919, Archiv AV ČR, Praha, 1993.
74. ŠTEFÁNEK Anton, Milan Hodža: Životopisný nástin, Bratislava, 1938.
75. ŠTEFÁNEK Anton; Osobnosť a práca: Milan Hodža publicista, politik, vedecký pracovník. Zborník. Praha, 1930.
76. VNUK František; Slovenská otázka na Západe v rokoch 1939-40, Prvá katolícka slovenská jednota, Cleveland, Ohio, 1974
77. WERSTADT Jaroslav, OLIVOVÁ Věra; Osobnost Edvarda Beneše, SEB, Praha, 2002.
78. YES [STIVÍN Josef], Hrozinky z národní bábovky: Sedmdesát pět anekdot o m. p. Antonínu Švehlovi a jiných velikánech, Praha, 1925.
79. ZEMAN Zbyněk; Edvard Beneš: Politický životopis, Mladá fronta, Praha, 2000.
80. ZÍDEK Petr; Po boku: Třiatřicet manželek našich premiérů (1918-2012), Universum, Praha, 2012.

SEZNAM PŘÍLOH

- Příloha A* Polizei Abmeldung – Policejní přihláška prof. Kamila Krofty do Ejpovic datovaná k 22. listopadu 1943.
- Příloha B* Mapa Trianonské smlouvy.
- Příloha C* Text Zákona o východisku z nouze ze dne 24. března 1933.
- Příloha D* Dopis dr. Edvarda Beneše prof. Kamilu Krofty datovaný k 3. listopadu 1938 v Londýně.
- Příloha E* Dopis prof. Kamila Krofty synu Janovi datovaný k 28. dubnu 1926 v Berlíně.

Polizeiliche Anmeldung. — Policejní přihláška.

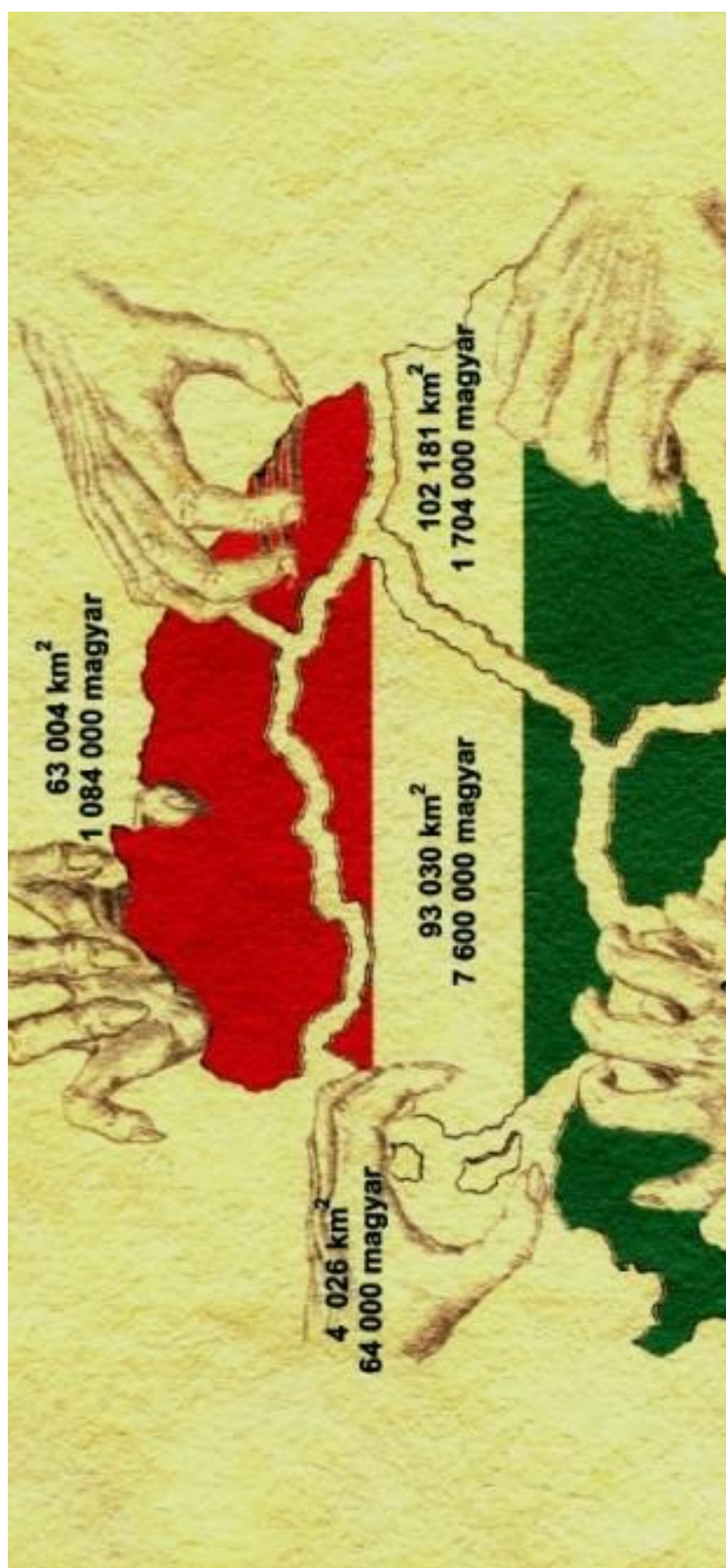
Familienname: Kroftha + Pflichten: Kamil Dr. Vornamen: Kamil Dr. Jména: (nur bei Frauen) geborene: (je-li u paní) rozená:	Familienstand — Rodný stav: vdoeco Religionsbekenntnis — Náboj, vyznání: řim.kat. Jude? — Žid?	Beruf: — Povolání: odb.před.v.v. Straßengemeinschaft: Prot. Nennungspflichtigen: Praha Besondere Privatbesitz: Prot.	Tag - Dat: 17. Mon. - Měs. 7. Jahr - Rok 1870	Ort: Misto: Plzeň Bez.-Kreis: Plzeň-ven. Okr.-Kraj: Plzeň-ven.
Familienname und Vorname: Kroftha Josef Dr. J. Příjmení a jméno:		Ort: Misto: Ejpovice Bezirk (Stadtteil): Plzeň-ven. Okres (část): Straße: Nr.: 41 č.:		
Ehegatte bei Verheiratheten: Manželka u ženatých (Manžel u provdaných): Stěpánka Tyřová J. Tag - Dat. Mon. - Měs. Jahr - Rok 28. 4. 1881 Ejpovice Geburts-Ort: - Misto:		Wenn in Unterhalt, bei je-li v podstatě, u: Tag des Zuzugs (mit Personen abgezogen unter 1, 3, 4) am: Den příchozu (s osobami vyloučenými pod 1, 3, 4): 22. 11. 1943		
Kinder unter 15 Jahren, die mit der meldepflichtigen Person zusammen leben: Děti do 15 let, které žijí s osobou hlášením povinnou:		Wird alte Wohnung belbahalten? — Podrží starý byt? ne Schon einmal hier gewohnt? — Bydlel zde již? ano		
Bei Ausländern und Staatenlosen: U einzeln a bezdomovců: Ausstell. Beh.: vydal úřad:		Ort: Misto: Richardov-Smědčice Bezirk (Stadtteil): Okres (část): Plzeň-ven. Straße: Nr.: č.:		
Verwendung im Luftschutz (als wess?): Činný v protiletectké ochraně (jako?): Ich besitze die Kraftfahrzeuge Nr.: Jsem majitelem motor. vozidel č.:		Unterschrift d. Meldepflichtigen: Podpis osoby hlášením povinné: Unterschrift des Wohnungsinhabers: Podpis majitele domu: Ort: Ejpovice, den 22. 11. 1943.		

LG-Nr. 343 a n.-č.
 Čís. skl.

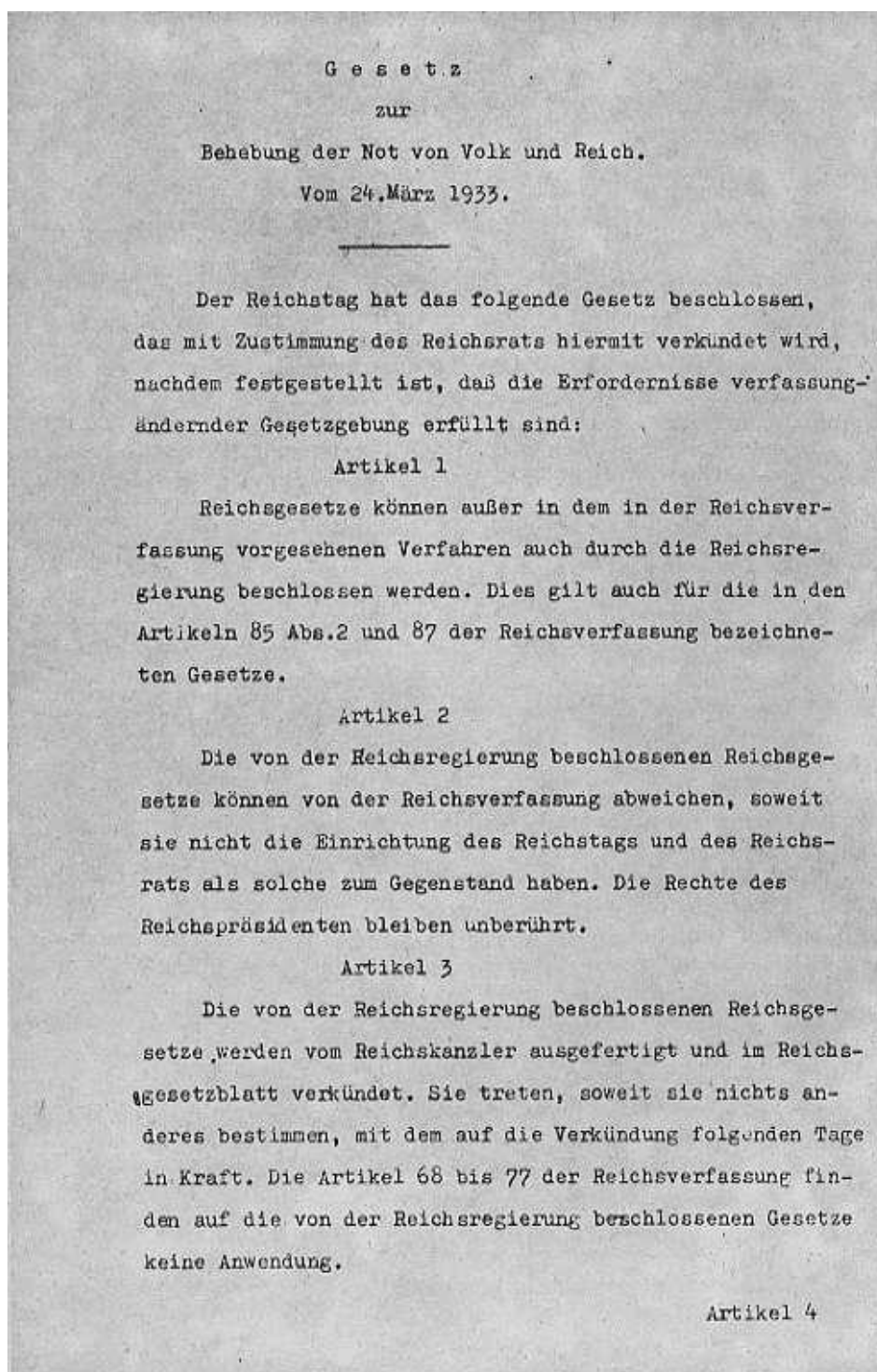
Polizei Abmeldung – Policejní přihláška prof. Kamila Krofthy do Ejpovic datovaná k 22. listopadu 1943 (Obecní úřad Ejpovice) – licií strana

Příloha B

Trianonská smlouva

(zdroj: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/trianonska-mirova-smlouva-4-6-1920/>)

Zákon o východisku z nouze z 24. března 1933

(zdroj: <http://www.wikiwand.com/de/Erm%C3%A4chtigungsgesetz>)

Artikel 4

Verträge des Reichs mit fremden Staaten, die sich auf Gegenstände der Reichsgesetzgebung beziehen, bedürfen nicht der Zustimmung der an der Gesetzgebung beteiligten Körperschaften. Die Reichsregierung erläßt die zur Durchführung dieser Verträge erforderlichen Vorschriften.

Artikel 5

Dieses Gesetz tritt mit dem Tage seiner Verkündung in Kraft. Es tritt mit dem 1. April 1937 außer Kraft; es tritt ferner außer Kraft, wenn die gegenwärtige Reichsregierung durch eine andere abgelöst wird.

Berlin, den 24. März 1933.

Der Reichspräsident

von Hindenburg
Der Reichkanzler

7. März

Der Reichsminister des Innern

Frick

Der Reichsminister des Auswärtigen

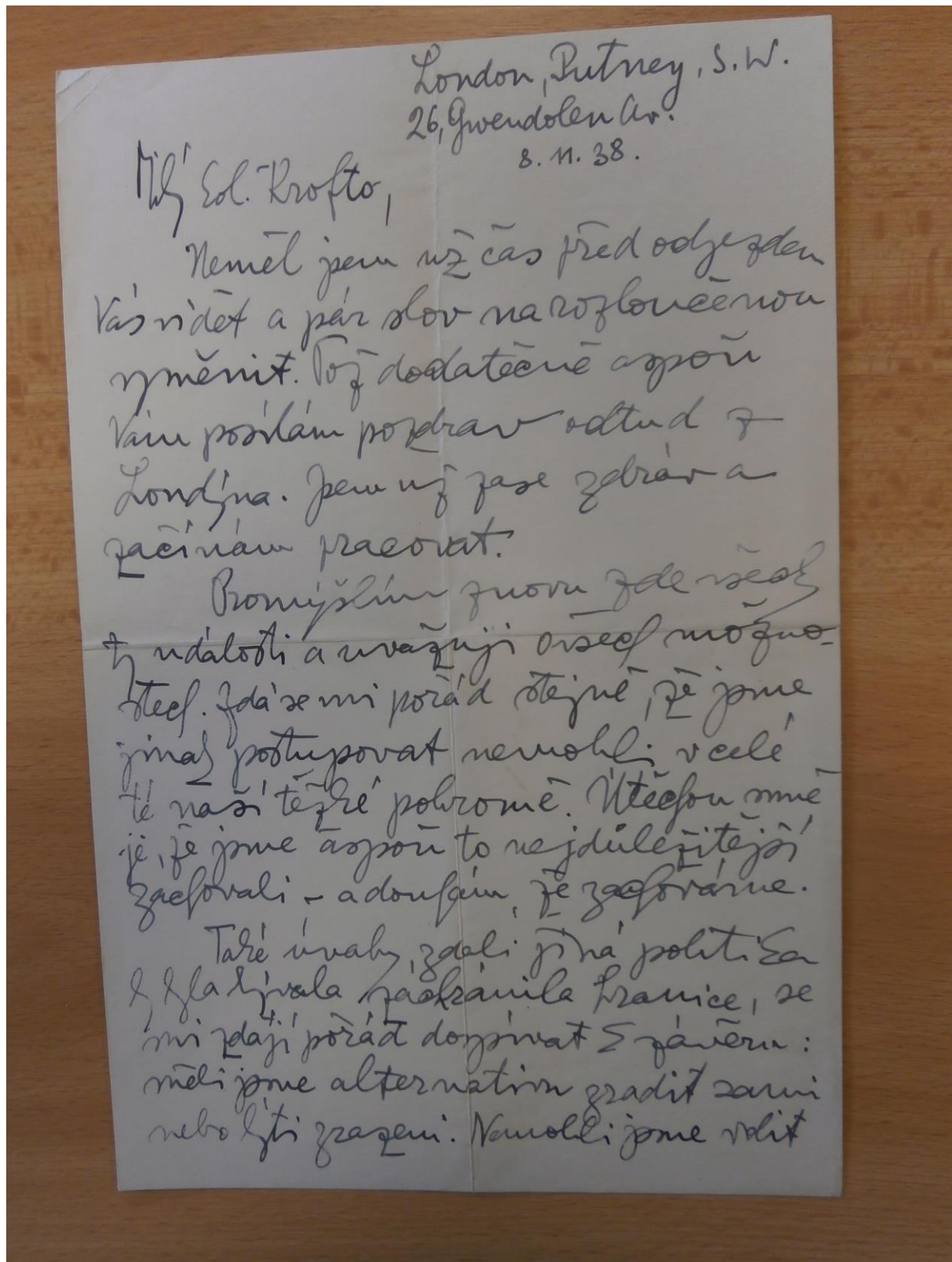
Ulrich

Der Reichsminister der Finanzen

Meißner

Zákon o východisku z nouze z 24. března 1933

(zdroj: <http://www.wikiwand.com/de/Erm%C3%A4chtigungsgesetz>)

Dopis dr. Edvarda Beneše prof. Kamilu Krofto datovaný k 3. listopadu 1938 v Londýně

(Archiv Akademie věd České republiky)

jinak nežli jsme volili, poručadly
pro zářde naší šlo to dopadlo patrně
hůře: doma rozrátá boj a vpád nepřítelů
potom při všeobecné indifferenci
světa. Zde nabývá denně nazýval doka-
di o tom, že nebojovat za naše hranice
a šlo rozhodnuto dříve před zříšením.
A stejně vidím, že nechtějí, aby Evropa
odatní se v pálu jemělo rozhodnutí bojovat
za pozáleční systém, šly naše vá-
lečné židy stráčen při existenci nezávislosti

Proto pořád cítím, že jsme se poru-
šili konat dobře svou povinnost, že
jme utrpěli, co v našich silách šlo že
poti čtyřem velmocem jsme odolati ne-
mohli, ale zachránili, co se dalo, a zůstali
zboje se cti. To jak se zde šlo mře člová-
ji, urazuje to ne lépe

Vím, že asi trpíte, šly šly vidíte, ten
svůj u nás. Ale i to doufám, přelovíme.
Nepodceňuji tu dlouhou krizi, ale ne zoufám,
věřím, že národ z toho svého nje.
Popřarod zaujete také váš páni! Váš Edvard Beneš.

Dopis dr. Edvarda Beneše prof. Kamilu Krofty datovaný k 3. listopadu 1938 v Londýně
(Archiv Akademie věd České republiky)

Příloha E

MIMOŘÁDNÝ VYSLANEC
A ZPLNOMOCNĚNÝ MINISTR
ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY

V Berlíně, 25. IV. 1926.

Mlý Jenciče,
Tvé zábavné (jako vždycky) psaníčko
přišlo nikoli v neděli, jak ses domníval,
nýbrž již v sobotu. Ale má radost z
něho nebyla proto menší. Velmi mi
zajímaly tvé zprávy o novinkách uměleckých.
Aspoň se ~~nechtě~~ tímto divím, co se
u nás v mládeži děje a jak to v ní
vě. A připomíná mi to mé vlastní
mládež a někdejší mé zájmy a
snahy.

Já zde foliošně polední dny jsem
ani myslit nemohl na umělecké počiny,
leč o nosem hudebním večírku,
jež se opravdu pěkně vydařil.

Dopis prof. Kamila Krofty synu Janovi datovaný k 28. dubnu 1926 v Berlíně

(Archiv Akademie věd České republiky)

vychytáme někde autem a zítra ráno
ji maminka zmizí. Doufám se od ní,
že jome rozhodli, aby Dagmar přivstěží
své rodiny přivedla na svět zde a zůstala
zde s ním, dočud zde bude její muž,
t. j. do konce června nebo do července.
Potom by jela rovnou do Adamova.
O tom a o jiných věcech povi Vám
maminka a bylo by teď zbytečné, aby
se o nic šlo. Bude to snad zajímavé,
že 19. května chtějí tu v městském
divadle provést "Katu Kabanovu" a
že k tomu pozvěme Janáčka. Bude
asi nucen mpsporovat u nás něco
po představení. Janáček je tu velmi
uznávan a uctíván. - Spisovatel
Leo Lenz - Cvačara, o něm jsem Ti
ji pověděl, stále mne pronásleduje,
viděl-li jsem jeho "Heimliche Brautfahrt",
která my měla tak ohromný úspěch

Dopis prof. Kamila Krofty synu Janovi datovaný k 28. dubnu 1926 v Berlíně

(Archiv Akademie věd České republiky)

na německém divadle v Praze a bude se
hrát také u Karl. Vacl. a Mariánský
Lápuš. Víš již něco o tom kuse? Jeho
autor je nesympaticky dobový.

Posílám Ti potvorní složenku, abys
laskavě poslal 50 Kč Mense akademické
Kefni to z mých peněz (1000 Kč je
u maminky a 3000 Kč přijde pro mne
po 1. květnu) nebo to zatím dej ze svého,
vynovám to, až přijde. Myslím, že
by to mohlo být otolo 10. května, ale
jiště to není. Na Tvoj slíbený příspěvek
k 17. červnu se již tě ptám, do té doby
budeš mít všechnu tu maturitní dílnu
s Kikou a že budeš moci oprotovat.

Lubá Tebe i Jiřka

Váš
Lata

Nerapomente, že maminka
má ve středu 28. dubna
narození.

Dopis prof. Kamila Krofty synu Janovi datovaný k 28. dubnu 1926 v Berlíně
(Archiv Akademie věd České republiky)